

УНИВЕРЗИТЕТ „ЏОН НЕЗБИТ”

Правни факултет, Београд

Александра Благојевић Даниловић

**УЛОГА САСЛУШАЊА У ПРАВНОМ
ПРОЦЕСУ**

– Докторска дисертација –

Београд, новембар 2016.

УНИВЕРЗИТЕТ „ЏОН НЕЗБИТ”

Правни факултет, Београд

Александра Благојевић Даниловић

**УЛОГА САСЛУШАЊА У ПРАВНОМ
ПРОЦЕСУ**

– Докторска дисертација –

Предмет: Кривично процесно, грађанско процесно и управно право

Име и презиме ментора: проф. др Срето Ного

Име и презиме студента: Александра Благојевић Даниловић

Број индекса: 1001/10

Студијски програм: Докторске академске студије правних наука

Смер/модул: Право

Матични број: 1807980715072

Београд, новембар 2016.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Проф. др Срето Ного,
редовни професор Правног факултета
Универзитета „Дон Незбит“, ментор

Проф. др Мирко Кулић,
редовни професор Правног факултета и
ректор Универзитета Привредна академија
у Новом Саду, члан

Проф. Здравко Петровић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета „Дон Незбит“, члан

CONTENTS

РЕЗИМЕ.....	5
ABSTRACT.....	7
УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	9
I. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	12
1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	12
1.1. Формулација проблема истраживања.....	12
1.1.1. Опште одредбе проблема истраживања.....	12
1.1.2. Значај проблема истраживања.....	13
1.1.3. Резултати претходних истраживања.....	14
1.2. Одређење предмета истраживања.....	14
1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања.....	15
1.2.2. Операционално одређење предмета истраживања.....	16
1.2.2.1. Чиниоци садржаја предмета истраживања.....	16
1.2.2.2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	20
2. ЦИЉЕВИ (НАУЧНИ И ДРУШТВЕНИ) ПРОУЧАВАЊА ТЕМЕ.....	21
3. ХИПОТЕЗЕ И ИНДИКАТОРИ ИСТРАЖИВАЊА.....	21
3.1. Хипотезе од којих се полази у докторској дисертацији.....	21
3.2. Индикатори истраживања.....	22
4. НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА.....	23
4.1. Научне методе примењене у истраживању.....	23
4.1.1. Основне методе сазнања и истраживања.....	23
4.1.2. Општенаучне методе.....	23
4.1.3. Методе за прикупљање података.....	24
4.2. Узорак истраживања.....	24
5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА.....	25
6. КЉУЧНИ ПОЈМОВИ КОРИШЋЕНИ У ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ.....	26
6.1. Правни процес.....	26
6.2. Саслушање.....	26
6.3. Правни однос.....	27
II. ЈЕЗИЧКИ ОСНОВИ ТЕРМИНА И ПОЈМОВИ У ВЕЗИ СА САСЛУШАЊЕМ У ПРАВУ.....	29
1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ЈЕЗИКА.....	29
2. ЈЕЗИЧКО ТУМАЧЕЊЕ ПРАВА.....	31
3. НАРОДНИ, НАУЧНИ И СТРУЧНИ ПОЈМОВИ У ПРАВУ.....	33
3.1. Појам и термин слушање.....	38
3.2. Појам и термин исказ.....	42
3.2.1. Исказ као психолошка појава.....	42
3.2.1.1. Опажање.....	43
3.2.1.2. Памћење.....	46
3.2.1.3. Мишљење.....	48
3.2.1.4. Исказивање.....	49

3.2.2. Исказ као процесноправна појава	50
3.2.3. Врсте исказа.....	51
3.3. Појам и термин обраћање.....	53
3.4. Појам и термин порука	54
3.5. Појам и термин општење	55
III. ПРАВНА НОРМА КАО ОДРЕДБА ЗНАЧЕЊА ТЕРМИНА И ПОЈМОВА У ПРАВНОЈ И ДРУШТВЕНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ	60
1. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО ПРАВНИМ НОРМАМА	61
1.1. Појам и значај друштвене норме	61
1.2. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ПРАВНЕ НОРМЕ	63
2. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО ЈЕЗИКОМ НАУКЕ И СТРУКЕ	68
2.1. Језик права.....	69
3. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО КЊИЖЕВНИМ И ГОВОРНИМ ЈЕЗИКОМ.....	72
4. ОПШТЕЊЕ У ПРАВНИМ ПРОЦЕСИМА РЕГУЛИСАНО ТРАДИЦИОНАЛНИМ И ЛОКАЛНИМ ЈЕЗИКОМ	75
IV. КОМУНИКАЦИЈА У ПРАВНОМ ПРОЦЕСУ	77
1. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ У ОПШТЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ У ПРАВНОМ ПРОЦЕСУ.....	77
2. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	78
2.1. Саслушање у судским поступцима и место и улога доказа и доказних средстава	79
2.2. Два кривичнопроцесна система.....	81
2.3. Кривични поступак према важећем Законику о кривичном поступку у Србији	83
2.4. Саслушање као доказно средство у кривичном поступку	84
2.4.2. Доказивање у фази рочишта, односно претреса	87
2.5. Саслушање окривљеног	88
2.6. Саслушање осумњиченог.....	91
2.7. Саслушање ухапшеног	92
2.8. Саслушање оптуженог.....	93
2.9. Саслушање сведока.....	94
2.10. Саслушање малолетних лица.....	97
2.10.1. Систем кривичноправне заштите малолетника	98
2.10.2. Специфичности саслушања малолетника у кривичном поступку	99
3. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ.....	106
3.1. Основна начела у парничном поступку	107
3.1.1. Начело диспозиције	107
3.1.2. Начело одређивања предмета спора.....	108
3.1.3. Начело диспозиције странака у другостепеном поступку	109
3.1.4. Начело диспозиције странака у окончању парничног поступка	110
3.1.5. Остала начела парничног поступка.....	111
3.2. Доказивање, односно доказна средства у парничном поступку.....	112
3.2.1. Саслушање као доказно средство.....	113
3.2.2. Доказни поступак.....	117

3.2.3. Доказивање	117
3.3. Саслушање странака у парничном поступку	119
3.3.2. Обавеза странке да сведочи	121
3.3.3. Остала права и обавезе странке у парничном поступку	123
3.4. Улога суда у саслушању странака	125
3.5. Саслушање сведока	127
3.5.1. Способност сведочења	128
3.5.2. Дужност сведочења	128
3.5.3. Изузеци од обавезе сведочења	129
3.5.4. Поступак извођења доказа саслушањем сведока	131
3.5.4.1. Начин саслушање сведока	131
3.5.4.2. Оцена исказа сведока	132
3.5.4.3. Писана изјава сведока	132
3.6. Саслушање вештака	133
3.6.1. Извођење доказа вештачењем (саслушање вештака)	134
3.6.2. Начин саслушања вештака	136
4. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ВАНПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ	136
4.1. Начела ванпарничног поступка	137
4.1.1. Начело официјелности	138
4.1.2. Истражно начело	139
4.1.3. Начело усмености	139
4.2. Саслушање учесника у ванпарничном поступку	140
4.2.1. Опште о саслушању учесника у ванпарничном поступку	140
4.2.2. Начин саслушања у ванпарничном поступку	142
4.2.3. Разлози изостављања саслушања у ванпарничном поступку	143
4.2.4. Саслушање у контексту извођења осталих доказа	143
4.2.5. Саслушање странке у ванпарничном поступку	144
4.2.6. Саслушање сведока у ванпарничном поступку	144
4.2.7. Саслушање вештака у ванпарничном поступку	145
5. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ	146
5.1. Опште одреднице о извршном поступку	146
5.2. Начела извршног поступка	147
5.2.1. Начело диспозиције	147
5.2.2. Начело официјелности	148
5.2.3. Начело писмености и усмености	149
5.3. Саслушање у извршном поступку	149
6. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У УПРАВНОМ ПОСТУПКУ	151
6.1. Саслушање у управном поступку	154
6.2. Саслушање у управном спору	157
6.3. Саслушање у осталим управним поступцима	160
6.3.1. Саслушање у дисциплинском поступку	163
6.3.2. Саслушање у прекршајном поступку	166
V. УСМЕНО ОБРАЋАЊЕ (САСЛУШАЊЕ) –	
ПОЧЕТАК СВАКОГ ПРАВНОГ ПРОЦЕСА	168
1. ИНФОРМАТИВНО САСЛУШАЊЕ	170

2. РАСПРАВНО (ДОКАЗНО) САСЛУШАЊЕ	177	
3. МОЛБЕНО САСЛУШАЊЕ	180	
4. ЖАЛБЕНО САСЛУШАЊЕ.....	181	
VI. АУТОРИ ИСКАЗА У САСЛУШАЊУ		
ПО ОВЛАШЋЕЊУ И ОДГОВОРНОСТИ	184	
1. ИСКАЗИ ТУЖИЛАЦА, ТУЖЕНОГ И ОКРИВЉЕНОГ	184	
2. ИСКАЗ СУДИЈЕ (ПРЕДСЕДНИКА ВЕЋА).....	188	
3. ИСКАЗ СВЕДОКА.....	191	
4. ИСКАЗ ВЕШТАКА.....	200	
VII. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....		205
Препоруке за даља истраживања предметне теме	219	
СПИСАК КОРИШЋЕНЕ И КОНСУЛТОВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ		220
А. Енциклопедије и лексикографски речници	220	
Б. Монографије, књиге и уџбеници.....	220	
В. Чланци у научним часописима и зборницима радова с научних скупова	227	
Г. Нормативно-правна документа, приручници, билтени и извиди	231	
Д. Интернет сајтови	233	

РЕЗИМЕ

У правним наукама релативно често се истражује један правни проблем, односно једна правнопроцесна радња или само једно доказно средство у правном поступку. Специфичност истраживања у овој докторској дисертацији је у томе што је њен предмет истраживања саслушање у правном процесу у целини, а обухвата саслушање у кривичном, парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку.

С обзиром на то да у постојећој методолошкој-правној теорији нису развијени кључни категоријални појмови и термини у вези са саслушањем у правном процесу, у овој докторској дисертацији посебна пажња посвећена је значају језика у тумачењу права, посебно народним, научним и стручним појмовима који се јављају у процесу саслушања, пре свих: слушање, исказ, обраћање, порука и општење. Ови појмови не само да су научно дефинисани у докторској дисертацији него су идентификоване и разлике међу њима, што представља значајан допринос теоријској заснованости основних категоријалних појмова у правној теорији посвећеној саслушању у правном процесу.

Значајан сегмент предмета истраживања у докторској дисертацији чини и правна норма као одредба значења термина и појмова у правној и друштвеној комуникацији. У овом делу дисертације је на аргументован начин извршена научна дескрипција општења у правном процесу регулисаног правним (прописаним) нормама, као и општења регулисаног језиком правне науке и струке, те општења регулисаног књижевним, говорним, традиционалним и локалним језицима.

Тежишни део предмета истраживања у докторској дисертацији чини проблем комуникације у правном процесу са акцентом на целовиту дескрипцију, класификацију и научно објашњење правне комуникације у кривичном, парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку.

Важан сегмент предмета истраживања представља и напор ауторке да се теоријски разграниче облици усменог обраћања (саслушања) којим почиње сваки правни процес. У овом делу предмета истраживања на прихватљив и научно заснован начин дефинисани су термини: информативни разговор, информативно саслушање, доказно, расправно, жалбено и молбено саслушање, уз аргументовано разграничење ових појмова, што представља оригиналан допринос правној теорији, на основу које ће се у судским поступцима лакше разликовати ове врсте саслушања.

Последњи сегмент предмета истраживања у докторској дисертацији обухвата проблеме исказа у саслушању по овлашћењу и одговорности аутора исказа, од тужиоца и туженог, преко судије и судског већа, па до сведока и вештака.

Кроз целину садржаја дисертације научној и стручној јавности понуђени су адекватни одговори на значајна теоријско-методолошка питања саслушања у правном процесу.

Кључне речи: правни процес; правни однос; саслушање у кривичном, парничном, ванпарничном и извршном поступку; информативно, расправно (доказно), молбено и жалбено саслушање; процесни субјекти (тужилац, тужени, окривљени, судија, сведок и вештак).

ABSTRACT

It is relatively frequent in law sciences that only one legal problem is investigated, i.e. one procedural action or just one evidence in legal proceedings. The specificity of the research in this doctoral thesis is that its topic is hearing in a legal process as a whole and that it includes hearing in a criminal, civil, extra-judicial, enforcement and administrative procedure.

Given that key categorical concepts and terms regarding hearing in a legal process have not been developed in the existing methodological and legal theory, special attention is dedicated in this doctoral thesis to the importance of language in the interpretation of law, in particular to national, scientific and technical terms which appear in the hearing process, primarily: hearing, statement, speech, address and communication. These terms are not only scientifically defined in this doctoral dissertation but also the differences between them are identified, which is a significant contribution to theoretical foundation of the basic categorical concepts in legal theory dedicated to hearing in a legal process.

An important segment of the topic of research in this doctoral dissertation is also legal standards as the provision of meaning of terms and concepts in legal and social communication. In this part of the thesis, a scientific description of communication in a legal process which is regulated by legal (prescribed) norms as well as communication regulated by the language of the science of law and the profession was conducted, as well as communication regulated by literary, spoken, traditional and local languages.

The main part of the research topic of this doctoral dissertation is the problem of communication in a legal process with an emphasis on complete description, classification and scientific explanation of legal communication in criminal, civil, extra-judicial, enforcement and administrative procedure.

An important segment of the topic of the research is the effort of the author to theoretically distinguish the forms of oral communication (hearing) which is how each legal process begins. In this part of the topic of the research, the following terms were defined in an acceptable and scientifically-based manner: interview, hearing, preliminary hearing, appeal hearing and plea hearing with delimitation of these terms which is an original contribution to legal theory based on which it will be easier to distinguish these types of hearings in court proceedings.

The final segment of the topic of the research in the doctoral dissertation includes the problems of attestation under the authority and responsibility of the author, starting from the prosecutor and the defendant, through the judge and the panel of judges, to witnesses and witness experts.

Through the whole dissertation, the scientific and the professional public were offered adequate answers to important theoretical and methodological questions of hearing in a legal process.

Key words: legal process; legal relations; hearing in a criminal; civil; extra-judicial and enforcement procedure; informative hearing; preliminary hearing; appeal hearing; plea hearing; subjects of a process (prosecutor, defendant, judge, witness and expert witness).

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Битна одредба савременог друштва јесте да је то организовано друштво у коме држава и право имају кључну улогу у уређивању понашања и односа у друштвима које обухватају поједине државе, уније држава, савези држава и међународни односи уопште. Разноликост обичајног права, обичаја, навика, услова, карактеристика живота и понашања у разним државама, због повезаности и цивилизацијских тенденција света, произвела је потребу за међународним правом као начином усклађивања посебних права, права држава као посебних индивидуалитета.

Права свих држава имају исту основну, битну улогу: да уреде понашања власти (стварних управљача друштвом и државом) и грађана – држављана државе на прихватљив (за већину) и функционалан начин. То значи да власти правом уређују интересе и понашање на начин који се може назвати одрживим по нормалну егзистенцију дотичног друштва и државе.

Да би право једне државе могло да остварује своју улогу, оно и само мора бити уређено, што значи да оно мора бити засновано на одређеним принципима, да својим нормама мора изражавати реалистичну концепцију друштвених односа у свим сегментима датог друштва у времену и простору.

Управо из принципа оправданости, слободе и равноправности грађана, из принципа демократичности и сталне тежње грађана и у времену када су били само поданици за правдом и „владавином права“, део сваког савременог права је процедура, а као битан део процедуре је саслушање у току било ког правног процеса.

Проблем је у томе што власти у правној држави настоје да регулишу све, па нема готово ниједног детаља живота који не може бити предмет тужбе, па према томе и правног процеса. Али све што је у правном пропису предмет тужбе (схваћене у најширем смислу), све што је могуће да буде предмет казне, мора бити и могући предмет одбране – дакле предмет саслушања могућег субјекта коме прети казна.

У праву постоје у разним нормама које регулишу разне сфере живота разне казне (санкције) за различита одступања од прописаних (дозвољених и забрањених понашања), разне „отежавајуће“ и олакшавајуће околности које утичу на врсту и тежину казне која се утврђује током одговарајућег процеса. Суштина правног процеса и саслушања није увек у санкцији као казни. Напротив, правни процес може водити и ка признању за учињено добро дело, ка награди и ка исправљању претходне грешке.

Полазећи од такве улоге саслушања (као друштвене и правне појаве) у остваривању права у савременом друштву (подразумевајући и правни процес и правну процедуру),

у овој докторској дисертацији улога саслушања у правном процесу научно је обрађена из теоријско-методолошког угла.

У првој глави докторске дисертације потпуније је разрађен методолошки оквир истраживања предметне теме с тежиштем на формулацији проблема и одређењу предмета истраживања, постављању научних и друштвених циљева истраживања, утврђивању хипотеза и индикатора истраживања, одређивању начина проучавања, прибављања и обраде података, те димензионисању научне и друштвене оправданости обраде теме докторске дисертације. У овом делу дисертације научно су експлицирани кључни, категоријални појмови који су у директној вези с насловом теме докторске дисертације, као што су: правни процес, саслушање, правни однос, правна комуникација с научном елаборацијом специфичности појмова: правна комуникација уопште, правна комуникација у управном, парничном и кривичном поступку.

Полазећи од места, улоге и значаја језичких основа термина и појмови у вези са саслушањем у праву, у другој глави докторске дисертације из теоријско-методолошког угла разграничени су народни, стручни и научни појмови који су у вези са саслушањем, пре свега појмови и термини слушање, исказ, обраћање, порука и општење, који чине саставни део структуре појма саслушање у правном процесу.

Будући да правна норма представља основу значења термина и појмова у правној и друштвеној комуникацији, у трећој глави докторске дисертације, с теоријско-методолошког становишта, научно је описано општење регулисано правним (прописаним) нормама, општење регулисано језиком науке и струке, општење регулисано књижевним и говорним језиком и општење у правним процесима регулисано традиционалним и локалним језиком.

Будући да усмено обраћање (саслушање) представља почетак сваког правног процеса, у четвртој глави докторске дисертације теоријско-методолошки класификоване су и научно објашњене врсте саслушања у правном процесу, пре свега информативно саслушање, молбено саслушање, расправно саслушање, доказно саслушање, пресудно саслушање, извршно саслушање и жалбено саслушање.

У петој глави дисертације научно су објашњени **облици и методе** саслушања у правном процесу с тежиштем на појмовном разграничавању термина добровољни искази, обавезни искази и принудни искази.

У последњој глави докторске дисертације, шестој по реду, научно су елаборирани аутори исказа у саслушању према овлашћењу и одговорности са акцентом на исказе тужиоца, туженог, судије и судског већа, сведока и вештака као битних могућих субјеката у правном процесу.

Тема докторске дисертације под оваквим називом није до сада довољно теоријски обрађена, те је ова дисертација у том смислу оригинална и научно и друштвено оправдана.

I. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Право је темељ савременог демократског друштвеног уређења у коме су људска права под заштитом међународног права, права држава и одговарајућих међународних организација. У савременој правној теорији веома често су у употреби изрази „правна држава“ и „владавина права“ који у својој основи подразумевају државу у којој су сви субјекти једнако обавезани правом и у којој постоје изграђен систем општеобавезних норми, независно судство, суверени представнички орган који у свим случајевима поступа у складу с начелом законитости.

1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. Формулација проблема истраживања

1.1.1. Опште одредбе проблема истраживања

Неспорна је чињеница да је савремено друштво организовано друштво. У таквом организованом друштву држава и право имају кључну улогу у уређивању понашања и односа у друштву и држави. Због изразите међузависности и повезаности држава и у њима изражених бројних разноликости обичаја, навика, понашања, услова и карактеристика живота, те различитих обичајних правила понашања у разним државама, настала је потреба за међународним правом, чија је основна улога усклађивање права држава као посебних индивидуалитета.

Основна улога права у савременим државама јесте да уреди понашање власти и грађана на друштвено прихватљив и функционалан начин, односно да се правом уреде интереси и понашања појединаца, социјалних група и органа државне власти на начин који се може назвати одрживим по нормалну егзистенцију датог друштва и државе.

Да би се то могло остварити, савремена друштва морају бити заснована на владавини права, односно на одређеним етичким и правним принципима и нормама које морају изражавати реалистичне друштвене односе у свим областима друштвеног живота у реалном времену и простору.

Достизање основних етичких и правних принципа истине, правде, слободе и равноправности људи условљено је доследном и одговорном применом правне

процедуре. Битан део правне процедуре представља саслушање које има значајну улогу извора сазнања у било ком правном процесу.

Дакле, правна процедура има битну заштитну улогу у остваривању начела законитости, а у правној процедури саслушање представља битан саставни део правног процеса и неизбежну радњу.

Полазећи од таквог парадигматског става, *основни друштвено-правни истраживачки проблем* у овој докторској дисертацији може се поставити у облику питања:

1. Који су битни друштвени разлози за саслушање?
2. Како схватити друштвену појаву саслушања?
3. Кога саслушавати?
4. Ко саслушава?
5. Какав је друштвени однос у саслушању?

1.1.2. Значај проблема истраживања

Научни значај проблема истраживања изложеног у овој докторској дисертацији произлази из значаја теме, проблема и предмета истраживања, као и из карактеристика овог истраживања.

Одговори на постављена питања у проблему истраживања су веома значајни, посебно стога што у савременим правним државама основни проблем лежи у томе што у њима власти настоје да регулишу све, па нема готово ниједног детаља живота који не може бити предмет тужбе, а тиме и саслушања субјеката тужбе у правном процесу. Све што је у правном пропису предмет тужбе (схваћене у најширем смислу), све што је могуће да буде предмет казне, мора бити и могући предмет одбране – дакле предмет саслушања могућег субјекта коме прети казна.

У разним правним нормама које регулишу разне сфере живота постоје различите казне (санкције) за бројна одступања од прописаних (дозвољених и забрањених понашања), као и разноврсне „отежавајуће“ и „олакшавајуће“ околности које утичу на врсту и тежину казне која се утврђује током одговарајућег процеса. Суштина правног процеса и саслушања у њему није увек у санкцији као казни. Напротив, правни процес може водити и ка признању за учињено дело, ка награди и ка исправљању претходне грешке.

У сваком правном систему саслушање представља важно доказно средство (доказ) које је од непроцењивог значаја. Битно својство савремених држава јесте да је саслушање у правном процесу уређено уставом, законским и другим прописима. Како

саслушање као доказно средство пресудно утиче на законитост правног процеса и на заштиту људи у правном процесу, што је трајни предмет правних наука, задовољена су два кључна критеријума на основу којих се оцењује значај проблема истраживања: његова распрострањеност и општост, као и његов фактички, па тиме и научни значај.

Ако томе додамо и аргумент да државе стално теже усавршавању модалитета саслушања као доказног средства у својим правним системима, ово превасходно теоријско-методолошко истраживање има све одлике потребне за изграђивање основе за истраживање праксе саслушања у правном процесу, чиме су задовољени и критеријуми друштвеног значаја проблема истраживања.

1.1.3. Резултати претходних истраживања

О улози саслушања у правном процесу, из теоријско-методолошког угла, није било целовитих научних расправа чији резултати би били синтетизовано саопштени у научним монографијама, магистарским и мастер радовима и докторским дисертацијама.

У научној и стручној литературу углавном је спорадично дотицано питање саслушања као доказног средства у судском поступку пред управним, парничним и кривичним судовима, и то из угла дескрипције и описа законских норми које регулишу саслушање странака, по овлашћењу и одговорности, с тежиштем на саслушању тужиоца, туженог, судије и судског већа, сведока, вештака и осталих субјеката у правном процесу.

Тако су на простору Републике Србије одбрањене само две докторске дисертације: *Сведок и његов исказ у кривичном поступку* кандидата мр Едит Дер Шерегељ, одбрањена на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитета Привредна академија у Новом Саду 2012. године и *Сведок и његов исказ као доказ у кривичном поступку* кандидата мр Ејупа Сахитија, одбрањена на Правном факултету, Универзитета у Приштини 1990. године.¹

1.2. Одређење предмета истраживања

Полазећи од великог значаја који има проблем саслушања у правном процесу, основни предмет истраживања у овој докторској дисертацији је, управо, УЛОГА САСЛУШАЊА У ПРАВНОМ ПРОЦЕСУ, првенствено у оквирима нашег права.

---

¹ Ејуп Сахати, *Сведок и његов исказ као доказ у кривичном поступку (докторска дисертација)*, Универзитет у Приштини, Правни факултет, Приштина 1990.

1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања

Теоријско одређење предмета истраживања у првом реду подразумева дефинисање категоријалних појмова који су у директној вези с предметом докторске дисертације, као што су: правни процес, саслушање и правни однос.

Значење општег појма *правни процес* подразумева онај процес који у једном друштву или у свету као целини настаје и остварује право, било као спонтани процес, било као уређени друштвени и државни процес, или као мешовити неопходан процес. Правни процес нужно подразумева у савременом друштву:

а) доносиоце и промотере правних правила и норми;

б) овлашћене државне и друге органе који захтевају извршавање правних норми и њихово тумачење, те органе овлашћене да контролишу извршавање правне норме и санкционишу неизвршавање важећих наредбодавних норми политичко-правног система.

У управном поступку то је процес примене закона којим се остварује непосредна примена правних норми које регулишу правне поступке у којима се остварује однос грађана и власти у управљању државом, чиме се грађани – држављани штите од власти и власт од прекорачења и пропуста.

У парничном поступку, регулисаном државним законима који спадају у област грађанског права (интерног и међународног) *правни процес* је понашање парничара и органа власти – учесника у току поступка у складу с правним нормама све време, а не само у вршењу радњи у институцијама права које су носиоци правних овлашћења.

У кривичном поступку, у којем је битно откривање правне истине ради примене правом прописане правде, *правни поступак* је систем правних радњи, правних субјеката овлашћених да утврђују виност–невиност, да одмеравају санкције, као и осумњичених за кривично дело и осталих субјеката.

Сагласно томе, правни процес је динамика настајања, остваривања и примене права у систему правних институција и ван њих.

Значење појма *саслушање* потиче од појмова *слушати* и *саслушавати*. У друштвеном комуницирању саслушати неког значи демонстрирати пажњу и поштовање према некоме, односно саслушати неког значи манифестовати интересовање и интерес и прибавити обавештења потребна за регулисање одређених односа.

Саслушање у праву је правна радња која се обавља на почетку и у току правног поступка. Она је прописана одређеним правним актом, и то је у савременом демократском правном систему истовремено и овлашћење правног субјекта који изводи саслушање као његову обавезу, али је и право саслушаваног у складу с важећим међународним и домаћим правним прописима.

Појам саслушање можемо користити и у ужем, и у ширем значењу, што ми у овој докторској дисертацији и чинимо.

У ширем смислу, чуло слуха битна је компонента општења – комуникације, а слушање у том смислу јесте поступак – радња да се саслуша порука, да би се у вези с њом могло на одговарајући начин реаговати. Наравно, чуло слуха, односно слушање није једини начин пријема порука, и није једини облик саслушања. Оно не мора бити усмено јер, по оправданом схватању, свако тражење података по правном овлашћењу (што подразумева одређену обавезу давања података, обавештења, изјава) јесте облик саслушања.

У ужем смислу, саслушање у праву је оно у коме је прописано ко има право да саслушава, кога саслушава и зашто неко има право да саслушава другог субјекта, какав ток саслушања треба да буде и које су обавезе и права саслушаваног. Правно саслушање може бити само „о правној ствари“.

Појам правни однос, генерално гледано, има више могућих тумачења, али су следећа три основна и битна:

- а) односи између правне државе и држављана;
- б) односи унутар права – правног система (сукоби надлежности, сукоби интереса, празнине у правним прописима итд.);
- в) међусобни односи држављана (грађана) на основу права и у складу с правом и правно девијантни односи.

Ови правни односи јављају се и нужно претежно одржавају у свим сферама људског живота у организованом демократском друштву које тежи „владавини права“.

Саслушање је у том смислу и формална демонстрација „правног односа“ као хијерархијског и функционалног односа у кривичном, грађанском или управном поступку.

1.2.2. Операционално одређење предмета истраживања

Да би овако дефинисани предмет истраживања могао бити научно истражен, било је неопходно рашчланити његов садржај на неколико смислених и кохерентних структуралних чинилаца.

1.2.2.1. Чиниоци садржаја предмета истраживања

За теоријску елаборацију улоге саслушања у правном процесу неопходно је знати да је савремено друштво засновано на свесном, разумном, циљном и сврсисходном

делању, сложеној организацији, брзом и прецизном комуницирању. Зато је било неопходно изградити језик, као усмени говор, језик као писмени – симболички језик где су симболи својим значењем били разумљиви искази и поруке.

На почетку није било разлике између народног и говорног језика. Тек касније, са све изразитијом поделом рада и поделом на класе, касте и слојеве који су, сваки за себе, формирали свој друштвени положај, језик је постао инструмент друштвеног положаја.

На основу постојећег говорног језика формирао се књижевни језик с правилима, употребом речи, граматиком и интерпункцијом. С развојем материјалне производње развијао се и стручни језик, посредством потребе за именовањем ствари и технолошких поступака.

Нужност честог и разноврсног комуницирања захтевала је да се развију функционални језици говорног општења у коме су нужно били одређени термини као форме и појмови као схваћене садржине. Тако су појам и термин *слушање* у функцији скретања пажње и придавања значаја одређеним исказима као доказним средствима у правним поступцима; појам и термин *исказ* у функцији саопштавања и размене порука између правних субјеката у правном процесу; појам и термин *обраћање* у функцији оријентације поруке и очекивања од правних субјеката у правном процесу; термин и појам *порука* у функцији исказивања захтева, намера, жеља или обавештења; појам *општење* у функцији размене порука као средство сарадње у правном процесу, били значајни сегменти предмета истраживања у овој докторској дисертацији.

Развој разних струка и науке такође је донео развој посебних језика. На пример, математички језик се веома разликује од говорног „предмет“ језика (народног језика). Симболички искази какав је $(1 + 1 = 2)$ могу опстати и без тумачења народним говорним језиком.

С развојем права и нарочито примене права, развио се правни језик као особени стручни и научни језик. У стручним језицима неопходно је разликовати оперативни језик од инструктивних језика. Ови језици су развојни, те је пожељно разликовати архаични од савременог језика. Латински језик је фундаментални језик права зато што се Римско право сматра фундаментом права, али се латинским језиком не може саопштити све новонастало у праву, отуда је неопходна примена стручног и научног правног језика, који представља посебну врсту стручног и научног језика, а уједно и значајан предмет истраживања у овој докторској дисертацији.

Са становишта предмета истраживања веома је важно теоријско одређење правне норме као одредбе значења термина и појмова у правној и друштвеној комуникацији.

Комуникација у разним облицима је природна одлика живих бића. Она се остварује у разним облицима – што је најочитије у ланцу исхране и кроз борбу и сарадњу у људском друштву у коме се разликују легална и нелегална, легитимна и нелегитимна понашања.

У савременим демократским друштвима очигледан је процес настојања државе и међународних организација (нпр. ОУН) да што више понашања и односа регулишу тако да је све мање самосталних одлука и приватности. Савремена цивилизована и демократска друштва која су правно уређена, живе и делају по државним, правним нормама. Једна од свуда присутних правних норми је да у комуникацији између представника државног правног система и држављана грађанин мора бити саслушан, било да подноси захтев, било да се од њега тражи изјава, обавештење, исказ, доказ итд.

Имајући у виду да се правним нормама успостављају захтеви власти, одговорности, овлашћења и санкције, нужно је да оне садрже јасне одредбе значења. Без тога, захтеви норми не би могли да буду испуњени.

Свакодневни живот у мноштву испреплетаних система и подсистема, у датим оквирима права, надилазећи их, тече по посебним правилима науке и струке. Стручна и научна регулатива је нужна, па је и регулисана језиком одређене науке и струке. Термини и појмови струке и науке уносе се у правне норме када је то потребно и неопходно, па је и то био значајан сегмент предмета истраживања у овој докторској дисертацији.

У сваком савременом друштву заснованом на праву и правди евидентни су напори да се комуникације стандардизују. Облик стандардизације је књижевни језик, за разлику од народног говорног језика. Књижевни језик има своја правила која се примењују у усменој и писменој варијанти употребе језика.

За теоријску елaborasiју предмета истраживања нарочито је био значајан сегмент о службеном језику, односно службеним језицима, што се одређује правном нормом, и језичким правилима које одређују лингвисти. Ово је било важно за службено комуницирање у процесу саслушања које се примењује у правним поступцима.

У вишејезичним (мултикултуралним) друштвима, језици националних мањина и одређених локалних културних средина могу се третирати као службени језици у комуникацији у правним процесима, па је право саслушаваног да се саслушање обавља на његовом матерњем језику. У том смислу и правне норме морају бити дате на том језику.

Будући да је усмено обраћање (саслушање) почетак сваког правног поступка, у теоријском одређењу предмета истраживања тежишно смо се бавили саслушањем у

кривичном поступку, али смо значајну пажњу посветили и саслушању у парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку.

Кривични поступак није најчешћи правни поступак, али саслушање – саслушавање је радња којом поступак стварно почиње и тече. У том поступку разна су саслушања по функцији, по методама и техникама извођења и условима остваривања, као и ко обавља саслушање.

У правном процесу неопходно је разликовати полицијска саслушања, саслушања државног (јавног) тужиоца и судије, саслушање истражитеља, саслушање током кривичног судског поступка, од саслушања у парничном или управном поступку. У парничном и управном поступку саслушавани имају другу позицију и они могу бити иницијатори саслушања.

Зависно од иницијатора и врсте правног поступка, саслушање може бити у разним функцијама. Најчешће саслушање има информативну функцију. У праву и правној пракси познат је израз „информативни разговор“ који практикује полиција. Иначе, сва саслушања задржавају информативну функцију.

Подносилац молбе може испословати да лично образложи своју молбу пред надлежнима, што се може назвати „молбено саслушање“. Међутим, у смислу нашег предмета истраживања ми ћемо посматрати молбено саслушање као саслушање иницирано по замолници једног органа (суда) упућеној другом органу (суду) да саслуша одређено лице.

Расправно, доказно и пресудно саслушање иста су класа саслушања у циљу утврђивања „чињеница“, прибављања и оцене „валидних доказа“ и доношења „праведне“ пресуде. То је суштина доказивања и оповргавања доказа тужиоца.

Жалбено саслушање може подразумевати и усмено образлагање жалбе и евентуално учешће у расправи о жалби. У смислу нашег предмета истраживања жалбено саслушање разматраћемо као саслушање које се одвија пред другостепеним органом, судом, а иницирано је жалбом неког учесника у поступку, незадовољног одлуком првостепеног органа, а на основу одлуке другостепеног суда.

Због свог значаја у кривичним, парничним, ванпарничним, извршним и управним поступцима, ове четири врсте саслушања представљале су значајан сегмент истраживања у докторској дисертацији.

Завршно саслушање је специфичан вид саслушања који је део сваког поступка, било да се ради о парници или кривици, у форми завршног разговора које претходи изреченој пресуди с кључним питањем: „Шта, куда и како сад?“ и саветом: „Настој да се не понови“.

У теорији је неспорно да у правном процесу постоје различити облици и методе саслушавања. Саслушања у правном процесу могу се одвијати на иницијативу странке (назваћемо таква саслушања „прихваћена“) где саслушавани по правилу дају добровољне исказе. Бројне варијанте оваквих саслушања претходе правном процесу у којима почиње правни процес.

Други тип саслушања су она која су обавезни саставни део правне процедуре и у којима се овлашћени субјект позива на саслушање и обавља саслушање постављајући одређена смислена питања субјекту испитивања који мора бити у добром здравственом стању, које се мора спроводити на његовом језику и поштујући испитаниково људско достојанство. То је вид неутралног саслушање које се мора одвијати без притисака. Испитаник је дужан да одговори на постављена питања.

Трећи тип саслушања је правно недозвољено саслушање, али га пракса познаје. То је саслушање у коме онај који обавља саслушање врши разне притиске на саслушаваног. Најчешћи притисци, посебно у процесу тзв. предистражног саслушања су: а) премештање из просторије у другу просторију у којој ће бити провокатор; б) држање у самици; в) вођење на саслушање дужим путем уз психичко и физичко малтретирање; г) најчешће комбинација претњи и обећања.

Наравно, постоје и друге методе притисака, укључујући мучење, што право не дозвољава, па самим тим и није предмет нашег разматрања.

За операционално одређење предмета истраживања веома су значајни и аутори исказа у саслушању по овлашћењу и одговорности (председник већа, судија и судско веће, тужилац, тужени, сведоци тужилаштва и сведоци одбране, вештаци и остали учесници правног поступка), посебно у процесу саслушања у кривичном поступку.

У кривичном поступку саслушање је специфично и различит је положај саслушаваног субјекта. Испитаник је окривљени, а насупрот њему су тужилац, јавни тужилац који може износити оптужбу и постављати питања, сведоци с којима се може по захтеву суочавати, вештак и судско веће које ће донети одлуку. Битно је да је применом овог саслушања окривљени у подређеном положају јер „све што каже може бити употребљено против њега као доказ“.

Све су то значајна теоријска питања на која се у овој докторској дисертацији изналазе адекватни одговори и која јој дају изразити теоријско-методолошки карактер.

1.2.2.2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

С обзиром на то да је предмет истраживања претежно теоријско-методолошког карактера, *временски* обухвата период од 2000. године до данас, с тежиштем на

саслушању у правном процесу које се примењује од усвајања нових процесних закона у кривичном, парничном, ванпарничном и извршном поступку.

Просторно, предмет истраживања обихвата саслушање у правном процесу на територији Републике Србије, с нужним компарацијама саслушања у правним процесима у континенталном европском типу и адверзијалном типу судских поступака.

Дисциплинарно, предмет истраживања спада у поље друштвено-хуманистичких наука, научну област правних наука, ужих научних области кривичноправних, грађанскоправних и управноправних наука, тежишно научних дисциплина кривичног и кривично процесног права, грађанског, грађанско процесног, стварног, породичног и наследног права, као и управног и управног процесног права.

2. ЦИЉЕВИ (НАУЧНИ И ДРУШТВЕНИ) ПРОУЧАВАЊА ТЕМЕ

Проблем и предмет истраживања веома су значајни како за друштвене односе и друштвену комуникацију, тако и за право и остваривање права. Из тога произлази и научни, и друштвени циљ ове дисертације.

А) Научни циљеви ове дисертације су *deskрипција, класификација, типологизација* саслушања у разним сферама друштвеног и правног живота и *научно објашњење* улоге и функција саслушања у друштвеном „правном процесу“.

Б) Друштвени циљ дисертације је да се на основу научног сазнања понуде могућа унапређења саслушања у законодавној и правној пракси.

3. ХИПОТЕЗЕ И ИНДИКАТОРИ ИСТРАЖИВАЊА

Иако постоји богата правна пракса саслушања, научни истраживачи права, осим писања енциклопедија и лексикона, ретко су узимали за предмет истраживања саслушање и поред његове велике улоге у праву и у друштвеним комуникацијама. Стога наш хипотетички оквир не може бити заснован само на веома оскудној литератури, већ и на богатом адвокатском искуству, познавању закона и других правних аката, као и на истраживачкој интуицији.

3.1. Хипотезе од којих се полази у докторској дисертацији

Наша генерална хипотеза гласи: „Саслушање је основна, битна примена правног поступка у прибављању потребних података“.

Из те генералне хипотезе изводимо следеће посебне хипотезе.

1) У разним друштвима и разним правним системима постоје разна схватања и различито нормативно третирана саслушања у правном процесу.

2) Ако се језички појмови и термини које се користе у правном процесу разликују од оних у осталим областима друштвеног живота, онда су и језички основи термина и појмова који се користе у саслушању специфични за правни процес.

3) Иако постоји јасна разлика између традиционалног и осталих облика језика, ипак књижевни и службени, а тиме и правни језик црпе своје порекло и снагу из традиционалног језика који у поступку саслушања има знатан значај.

4) Мада у разним правним поступцима (кривичном, парничном, ванпарничном, извршном, управном итд.) и у разним етапама остваривања правног процеса саслушање има разне улоге и функције, разне форме, редоследе и садржине, оно ипак има исту основну стабилну структуру која изражава кључну улогу саслушања у свим правним поступцима.

5) Саслушање у правном процесу је сложен и вишедимензионалан појам који се односи на целину правног процеса и представља саставни део теорије кривичног, грађанског, управног и међународног права, као и специјалних правних и других наука, попут правне психологије, судске медицине, социологије, педагогије, криминалистике, логике, методологије, методике и других наука и научних дисциплина.

6) У правном процесу разликују се искази аутора у саслушању по овлашћењу и одговорности, од исказа тужилаца и туженог, преко исказа судије, па до исказа сведока и вештака у судском поступку.

3.2. Индикатори истраживања

С обзиром на то да су кључни извори података и обавештења о саслушању у правном процесу одговарајући писани документи, то су индикатори посебних хипотеза истраживања писани искази одговарајућег садржаја. Сагласно томе, **генерални индикатори истраживања** у овој докторској дисертацији су писани искази настали у току саслушања или писани искази о саслушању, и то:

1. писани искази о саслушању у правном процесу дати у енциклопедијама и лексикографским речницима;
2. писани искази о саслушању у научној и стручној правној литератури;
3. писани искази о саслушању у правним прописима (кривичним, парничним и управним) и
4. писани искази о саслушању у документима насталим у правној пракси.

4. НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА

Карактеристике и својства проблема и предмета истраживања одредили су битне компоненте садржаја на које ће се односити сазнање, а циљеви истраживања су одредили нивое очекиваног научног сазнања, док су идентификовани индикатори повезани са хипотезама одредили методе, технике, инструменте и поступке примењене у истраживању у овој докторској дисертацији.

4.1. Научне методе примењене у истраживању

4.1.1. Основне методе сазнања и истраживања

Из корпуса основних метода сазнања и истраживања у овој докторској дисертацији су примењене све основне методе сазнања, али је нагласак био на анализи, класификацији, дедукцији, индукцији, генерализацији и синтези. Примена ових метода конкретизована је приликом израде инструмената и упућивања на одређене поступке, као и приликом израде планова истраживања.

4.1.2. Општенаучне методе

За потребе израде докторске дисертације коришћене су, пре свега, правне опште научне методе типичне за проучавање предмета истраживања из области правних наука, и то: општа дијалектичка метода, правнодогматска метода, упоредноправна метода, хипотетичко- дедуктивна и статистичка метода.

Предмет докторске дисертације захтевао је примену **опште дијалектичке методе**, односно дијалектичко-логичке методе као генералне правне методе. Она се користила за општи приступ у истраживању управноправних, грађанскоправних, кривичноправних и међународноправних аспеката саслушања у правном процесу.

Упоредноправна (компаративна метода) коришћена је превасходно за упоређивање различитих сегмената предмета докторске дисертације, односно за компарацију различитих схватања појма саслушања, његових етимолошких и феноменолошких обележја условљених временом у којем је саслушање настајало и вођено. Примена компаративне методе је значајна код сагледавања и упоређивања правних норми које тумаче саслушање у правном процесу у управном праву, грађанском праву, кривичном праву, међународном праву и другим гранама права. Осим тога, овом методом смо извршили упоредноправну анализу законских решења у којима се нормира саслушање у правном процесу различитих правних система.

Правнодогматска метода ће се применити за утврђивање тачног (правог) значења правних норми о саслушању у правном процесу које се примењује у различитим гранама права ради остваривања друштвене функције правних норми и остварења друштвеног циља – утврђивања објективних чињеница и истинитих сазнања у процесу саслушања.

Хипотетичко-дедуктивна метода примениће се за стицање уопштеног искуственог сазнања садржаног у широкоприхваћеним ставовима који гласе: „по правилу саслушање је...“, „најчешће се саслушање одвија...“, „уобичајено је да саслушање...“ итд., који имају нека својства аксиоматизације, односно аксиома и теорема.

Примена **статистичке методе** у овој докторској дисертацији је била неопходна будући да постоји више правних извора разних врста који директно или индиректно третирају саслушање у правном процесу, а третирано извори о саслушању у правном процесу састављени су из мноштва норми разноврсних садржаја чије тумачење примењује мноштво правних субјеката у процесу саслушања. Све то заједно захтевало је одређена пребројавања, односно квантификације. Конкретизација примене ове методе извршиће се кроз израду конкретних инструмената истраживања и планова обраде резултата истраживања.

4.1.3. Методе за прикупљање података

Индикатори истраживања наметнули су примену основне оперативне методе за прикупљање података. Оперативна метода примењена у прикупљању података је анализа (садржаја) докумената који имају својства правних докумената о саслушању у правном процесу. У докторској дисертацији примењена је, пре свега, квалитативна али и квантитативна анализа норми које регулишу саслушање у правном процесу. Квантитативна анализа је примењена као претходна у циљу израде кодекса појмова и шифара и израде евиденционог обрасца. Кодекс шифара за квантитативну анализу имао је својства еластичног, сукцесивног кодекса допуњаваног и ревидираног после анализе сваког појединачног правног акта.

4.2. Узорак истраживања

Узорак докумената подвргнут анализи за потребе истраживања у овој докторској дисертацији формиран је по правилима намерног узорка. У узорак су издвојени:

- 1) Устав Републике Србије и устави других земаља;

2) Закон о кривичном поступку Републике Србије у делу који регулише саслушање у кривичном поступку;

3) Закон о парничном поступку Републике Србије у делу који регулише саслушање у парничном поступку;

4) Закон о општем управном поступку Републике Србиј у делу који регулише саслушање у управном поступку;

5) подзаконски акти у делу који се непосредно и посредно односе на саслушање уопште, посебно на саслушање у кривичном поступку;

6) међународни акти (акти међународних судова) који се односе на саслушање пред међународним судовима;

7) теоријски и емпиријски извори који третирају или дотичу саслушање у судском процесу приложени у списку литературе коришћене у изради ове докторске дисертације;

8) научна истраживања на тему саслушања у судском поступку (магистарски и мастер радови и докторске дисертације);

9) кодификована пракса о саслушању у судском процесу уопште и у кривичном процесу посебно.

На основу идентификације основне садржине и својстава докумената, формирана је листа докумената који су подвргнути анализи, са образложењем. Сваки правни документ с листе садржавао је основне идентификационе податке о њему.

5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

Научна и друштвена оправданост обраде теме ове дисертације изражена је кроз циљеве. Научна оправданост је евидентна по оригиналности предмета истраживања, чиме ова дисертација отклања празнину у правној теорији и друштвеној пракси даје научно сазнање као основу за усавршавање правне праксе.

Научна и друштвена оправданост огледа се у прибављању новог научног сазнања, обогаћивању теорије права и развоју научне основе за правну праксу. Истовремено, оправданост истраживања улоге саслушања у правном процесу има свој основ у провери и усавршавању метода и техника истраживања, те процедура израде и примене инструмената истраживања и избору најадекватнијих методичко-теоријских поступака у истраживању предметне теме докторске дисертације.

У погледу **друштвене оправданости**, резултати истраживања у овој докторској дисертацији допринесе потпунијем сагледавању судске праксе саслушања у правном процесу.

6. КЉУЧНИ ПОЈМОВИ КОРИШЋЕНИ У ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

6.1. Правни процес

На основу дефиниције права и извршавања правних норми садржаних у исказима *Правне енциклопедије*² може се закључити да се под правним процесом подразумева сваки друштвени процес којим се остварују норме регулисане правом, засноване на правним прописима и у складу с њима, а који воде остаривању правних норми.

Подразумева се да се правни процес одиграва у оквирима конституисаног правног система уз учешће институција правног система које располажу одређеним овлашћењима, одговорностима и моћи да остваре та овлашћења и одговорности.

Разумљиво је да правни процес обухвата све врсте и типове субјеката који су субјекти права у датом правном систему. Ово је само полазно одређење правног процеса који се одиграва на одређеном простору и у одређеном времену.

6.2. Саслушање

Саслушати је активан појам изведен из појма слушати, а изражава однос и понашање два субјекта, при чему положаји тих субјеката не морају бити исти. Саслушање је извор, носилац података од којих се добија информација о чињеницама, те се у правном систему под појмом саслушање подразумева доказно средство (доказ) које је од непроцењивог значаја.

Искази странака обично су обојени њиховим интересима и предубеђењима, тако да се у њихову објективност не може много поуздати.

Такође, исказе странака дате у току извођења доказа саслушањем треба строго разликовати од саопштења и информација које странка даје у склопу својих чињеничних тврдњи, по позиву суда (информативно саслушање) или на своју иницијативу. Ове друге изјаве (саопштења и информације) представљају парничне радње, које, као тврдње о чињеницама, тек треба да буду доказане.

За важност исказа датог у саслушању довољне су способности перцепције и репродукције.

---

² *Правна енциклопедија*, други том, „Савремена администрација“, Београд, 1989.

6.3. Правни однос

Под појмом правни однос подразумева се сваки друштвени однос који као форма примене правних норми постоји у друштву. Правни однос прати људско друштво и изражава његове односе.³ Друштвени односи су регулисани правним односима, а правни односи правним нормама.

Будући да саслушање у правном процесу представља својеврстан правни однос, то ћемо у овом делу дисертације појму правни однос посветити нешто већу пажњу.

Правни однос је део друштвеног односа регулисан правним нормама. Сви друштвени односи нису регулисани правним нормама. Постоји низ друштвених односа који се регулишу другим нормама. Дакле, правни однос је такав друштвени однос који је регулисан како општим, тако и појединачним правним нормама са узајамним правима и обавезама лица у том односу.

Правне норме које чине суштину правног односа карактерише велика динамичност јер неки односи настају, други се мењају, а трећи престају. Настанак правног односа повезан је са условном или безусловном нормом. Код безусловних норми, правни однос настаје на основу исте норме, док код условне норме, поред ступања на снагу правне норме потребно да се оствари и услов предвиђен истом нормом. Тек од тог момента, када се оствари услов из правне норме, настаје правни однос. Правни однос престаје код безусловне правне норме, с престанком саме норме, а код условне норме потребно је остварити и услов да би правни однос престао.

Сваки правни однос се састоји од његових саставних структуралних елемената, без којих нема ниједног правног односа. То су, пре свега: а) правни субјекти, б) субјективна права и обавезе, в) правна норма и г) објекат правног односа.

а) Правни однос је друштвени однос у којем учествују два лица или више правних или физичких лица као носиоци права и обавеза и они се називају *правни субјекти*. Уколико се два физичка или правна лица налазе у спору, онда су таква лица тужилац и тужени и називају се правни субјекти јер су засновали одређени друштвени однос регулисан правним нормама и настао покретањем спора.

б) Са заснивањем правног односа настају субјективна права и обавезе за оба правна субјекта, с тим што правима једног субјекта, најчешће, одговарају обавезе другог субјекта и обрнуто. Субјективно право се састоји у одређеним овлашћењима правног субјекта који произлазе из правне норме којом је регулисан одређени правни однос.

Са становишта предмета докторске дисертације, на примеру правног односа насталог покретањем судског спора између парничних странака, субјективно право

---

³ *Правна енциклопедија*, други том, „Савремена администрација“, Београд, 1989, стр. 1222—1223.

тужиоца је да захтева од суда да изрекне пресуду у његову корист, а субјективно право туженог је да аргументованим доказима оспори тужбу и захтева од суда да одбаци тужбу тужиоца у наведеном спору.

Дакле, у правном односу настају не само права већ и обавезе за правне субјекте који се налазе у правном односу. Обавезе су повезане са субјективним правом, што значи да једном правном субјекту који у нашем примеру утужује одговара обавеза туженог да на суду аргументовано побија елементе тужбе. Тако, из овог правног односа, тужилац има право да суду поднесе тужбу и захтева пресуду у његову корист, а тужени има право да аргументима и доказима, укључујући исказе сведока и вештака побија елементе пресуде и захтева од суда да одбаци тужбу тужиоца.

в) С обзиром на то да је правни однос друштвени однос регулисан правном нормом, за постојање правног односа потребна је условна или безусловна правна норма. Тако се, на пример, управноправни, грађанскоправни или кривичноправни односи заснивају на прописима Закона о општем управном поступку, Закона о парничном поступку и Закона о кривичном поступку. На правним правилима ових закона заснивала би се субјективна права и обавезе правних субјеката из правног односа код великог броја управних, парничних и кривичних судских спорова.

г) Иако постоје одређена правна становишта да објекат није елемент правног односа, ипак се под објектом правног односа подразумева све оно на шта су управљена права и обавезе субјеката у праву. Објекти правног односа могу да буду: ствари, одређена понашања субјеката у правном односу, научна, књижевна и друга дела као производи интелектуалне својине правних субјеката, као и други објекти правног односа.

II. ЈЕЗИЧКИ ОСНОВИ ТЕРМИНА И ПОЈМОВИ У ВЕЗИ СА САСЛУШАЊЕМ У ПРАВУ

Због неопходности за непосредним, усменим комуницирањем између правних субјеката у току саслушања у правном процесу потребно је да се развију функционални језици говорног општења у којима су одређени термини форме и појмови схваћене садржине. За потпуније схватање језичких основа термина и појмова у вези са саслушањем у праву неопходно је да се осврнемо на појам и значај језика уопште и посебно на језичко тумачење права.

1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ЈЕЗИКА

Различити аутори дефинишу језик на различите начине. Ипак, у општој теорији превладава схватање да је језик као систем симбола, речи и језичких израза људска творевина, чинилац развоја људског друштва, инструмент изражавања и битан основ општења.⁴

Једно од основних својстава језика је његова развојност, због чега се језик сваког народа развијао с временом, што је резултовало стварањем наречја, дијалеката и говора. С временом је комуникација између припадника истог народа једне државе постајала отежана, па су људи исте државе почели да се разликују по дијалекатским особинама. Да би се настале разлике превазишле и олакшала комуникација међу људима, народ је створио себи језик којим би се могао споразумевати.

Уколико пођемо само од основног значења термина језик, запажа се да се под тим термином подразумева неколико различитих ствари. Прва ствар односи се на језик којим говори народ у свакодневној комуникацији, и то је народни језик. Поред народног језика постоје и термини књижевни, научни и стручни језик. Сви они имају сличности међу собом, додирују се, допуњују, али и имају одређене посебности.

У савременој теорији постоји више различитих дефиниција језика. Језик је у исто време психолошки, неуролошки, друштвени, етнички, семиолошки, комуниколошки и културолошки, али и правни феномен, због чега и јесте предмет интересовања многих

---

⁴ Видети шире: Михајло Марковић, *Дијалектика теорије значења*, БИГЗ, „Просвета“, ЦКС, Београд, 1994, стр. 42–43 и 45–48.

наука и научних дисциплина. Отуда се језик као специфичан феномен може дефинисати из угла предмета, циљева и задатака сваке науке и научне дисциплине, али и шире, према схватању битних одређења тога појма. Управо зато су и могуће различите дефиниције, од којих ниједна у потпуности не објашњава овај сложени производ људског духа.⁵

Чини се да је најпотпунија општа дефиниција језика она која одговара на питања шта је то језик по својој унутрашњој структури, како функционише и чему уопште служи. Та општа дефиниција гласи: „Језик је веома сложен систем знакова (са правилима за њихов избор, комбиновање и употребу) помоћу којих се људи у одређеној друштвеној заједници међусобно споразумевају, исказују једни другима своје мисли и осећања и обележавају се као припадници управо те заједнице, или пак ове или оне друштвене групе у оквиру ње. Језик у том смислу далеко је најсложенији, човековим друштвеним и духовним потребама најпримеренији систем знакова за исказивање мисли и осећања и споразумевање међу људима у једној друштвеној заједници.“⁶

Језик је, дакле, системски организован скуп јединица и правила за њихово коришћење, комбиновање и употребу, чија је основна функција – споразумевање. У том смислу језик представља комуникациони знаковни систем са својим структуралним и функционалним чиниоцима.

Са становишта улоге језика у друштвеном животу, језик се може дефинисати и као систем знакова који омогућује човеку развијен друштвени живот, који се, између осталог, остварује у општењу међу људима. Посматран из тог угла, језик је одређен и уређен систем знакова чија је основна функција споразумевање међу члановима једне друштвене заједнице.⁷

Основну структуру сваког језика чине речи и језички изрази, при чему су речи елементарни чиниоци језика, а језички изрази смислени по значењу спојени речи. Општу структуру речи чине гласови, слогови и друге језичке синтаксе, чиме се ми у

---

⁵ За *неуролингвистику*, науку која се бави повезаношћу језика и функција централног нервних система (мозга), језик је скуп нервних структура у говорном центру. На другој страни, језик се, са становишта његове улоге у култури сваке људске заједнице, дефинише широко и описно као културна смотра народа, што је такође тачно, јер се културне вредности народа остварују пре свега језиком и у језику. Те и многе друге дефиниције, међутим, не говоре довољно о суштини саме те појаве, о њеном унутрашњем устројству и њеним функцијама.

⁶ Милан Шипка, *Култура говора*, Институт за језик, Сарајево, 2006.

⁷ Кад је реч о природном људском језику, тај систем знакова представљају артикулисани гласови и њихове знаковне релевантне комбинације (морфеме, лексеме, синтаксеме) или пак писани знакови, слова, помоћу којих се те језичке јединице обележавају.

овој докторској дисертацији нећемо бавити. Са становишта предмета докторске дисертације, нас више интересује логичка структура речи коју чине термин и појам. У логици, *термин* означава спољни израз речи, односно начин исказивања, а *појам* је садржај и значење речи и њено ограничење и између њих постоји однос условљености. У једном специфичном стручном језику, као што је правни језик, за исказивање појмова не могу се користити било који, већ само одређени, комуникабилни и конвенционално уређени појмови.⁸

Анализирајући садржај наведених дефиниција, с којима смо ми у начелу сагласни, можемо закључити да језик иако спада у најсавршенија достигнућа људског ума, ипак представља само инструмент општења, због чега су све наведене дефиниције мањкаве. Њихова мањкавост огледа се у чињеници да језик није само систем знакова (како тврде опште одредба логике у означавања) већ много шири и комплекснији појам. Отуда за потребе ове докторске дисертације нудимо нову операциону дефиницију појма језик која гласи: „Језик је систем појмова, термина и знакова одређеног значења битан за споразумевање међу људима.“⁹

2. ЈЕЗИЧКО ТУМАЧЕЊЕ ПРАВА

Као и у осталим областима друштвеног живота, право се исказује језиком – усмено или писмено. У њему искази могу бити дескриптивни и прескриптивни. Дескрипцијом се врши обавештавање о чињеницама и на тај начин се посредно утиче на понашање људи. С друге стране, функција прескрипције је да обавештава о нечијим жељама и вољи и да тако непосредно утиче на људско понашање.

Језичко тумачење представља неизоставно први корак у процесу откривања значења права. Језичко тумачење је утврђивање правог значења правне норме путем језика. Језик представља средство за саопштавање мисли и воље. Лексичко, граматичко, синтаксичко и интерпункцијско тумачење су елементи који се морају објединити и употребити да би се дало језичко тумачење.

Због свега наведеног приликом језичког тумачења права морамо водити рачуна о томе да језик у правној норми има исто значење као и у обичном говору. Као и свако тумачење уопште, тако је и тумачење права свакодневна делатност сваког ко има посла с правним нормама, а поготову правника, и то неприметна делатност. Обављајући ту

---

⁸ Живан Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1955, стр. 17–26.

⁹ Александра Даниловић, *Језички основи термина и појмова у праву*, „Мегатренд ревија“, Vol. 12, No 1, 2015, стр. 221–235.

свакодневну делатност, тумач и не примећује да обавља посебну делатност која је важна и тешка.¹⁰

Специфичност у погледу односа језика и права огледа се у чињеници да језику треба дати посебно правно значење само ако га има у правној норми, тј. уколико је одређено у извесним актима. Такође, важно правило је да знацима језика у истој правној норми не треба давати различита значења.¹¹

Може се слободно рећи да управо језик може бити извор погрешака и заблуда током саслушања у судском поступку. Уочено је да непрецизности и нејасноће у језику могу водити до погрешака и збрке у мишљењу и закључивању током правног поступка. Најчешће погрешке у закључивању произлазе из вишезначности одређених речи и њиховог мешања. Чињеница је да људи користе многе речи, а да притом не размишљају о њиховом значењу, па их користе механички.

О разумевању значења речи уопште за добро расуђивање писали су многи теоретичари. Међутим, у области права није било много речи о томе иако је значење појма у праву веома важна категорија. Када се води расправа у вези с неким појмом, прво што мора бити јасно субјектима који расправу воде јесте шта означава тај појам. Уколико недостаје јасноћа у значењу речи или односу између речи и појма који се у расправи користе, расправа је бесмислена. Основна ствар у заузимању става о неком питању расправе је неопходност да се зна на шта се мисли када се изговара одређена реч.

Суштина разумевања и схватања у свим језицима, говорним „предмет“ језицима и специјалним, стручним језицима је у значењу, тј. у односу исказа (речи – термина) и правних реалитета на које се односе.

Ово је важно у смислу давања адекватног одговора на постављено питање и вођења даље расправе о постављеном питању. У овом случају говорници који суделују у расправи о неком правном питању иако користе исте речи морају мислити на исти

---

¹⁰ Лукић Радомир, Будимир П. Кошутић, *Увод у право*, деветнаесто издање, „Службени лист СЦГ“, Београд, 2003, стр. 396.

¹¹ У праву можемо разликовати неколико класификација језичког тумачења: **Екстензивно и рестриктивно** – Екстензивно (шире) када се при утврђивању правог значења правне норме даје речима шире значење „обухвата више објеката“ и рестриктивно (уже) значење „које обухвата мање објеката“. **Везано и слободно** – Слободно тумачење не треба бити везано правном нормом већ слободно тумачити да право одговара стварности. – Везано – тумач је везан значењима језичког тумачења. **Субјективно и објективно** – субјективно је значење које норми даје творац и објективно шта саме речи значе. **Статичко тумачење** је оно које право значење правној норми даје по значењу које су речи имале у моменту доношења норми и **еволуционарно** тумачење које речи имају у моменту тумачења норми.

појам да би се разумели. Дакле, изузетно је важан корак у било ком правном процесу расправити и јасно одредити који су основни појмови расправе, односно на шта се мисли када се расправља о одређеном питању, што указује на значај језичких основа термина и појмова у вези с правним процесом.¹²

С аспекта предметне теме докторске дисертације, веома је важно разликовати народне научне и стручне појмове у праву, посебно оне који су у вези са саслушањем у правном процесу.

3. НАРОДНИ, НАУЧНИ И СТРУЧНИ ПОЈМОВИ У ПРАВУ

По демократском концепту права, његова је обавеза да буде у функцији транспарентности. То практично значи да устав, закони и други правни акти морају да буду објављени на уобичајеном народном језику, тзв. говорном „предмет” језику којим се свакодневно комуницира. Тај језик мора бити јасан, разумљив и схватљив „обичним” грађанима. Без тих одлика, прописи остају неприменљиви. Ствар је проста. Грађанин ако не зна и не схвата шта су његове дужности и права и како их може остварити, неће моћи да се понаша у складу с правом. Дакле, разумљив и схватљив језик правних прописа и одговарајући стил услов су постојања правне државе у друштвеној пракси. Потреба и захтев су јасни, али не и лако испуњиви из више разлога.

Сваки савремени језик „кресе” хомоними и синоними, дијалекти и варијанте „локалних” језика. Термин саслушање, односно саслушати је одличан пример за то. Саслушати некога може значити да се у разговору из поштовања саслуша нечије излагање, да се саслуша предавање, да се салуша говор говорника на неком скупу итд., а може значити и супротно од тога – саслушање у смислу да се по правној обавези дају одговори на одређена питања за то овлашћеном лицу или се обави саслушање на основу права субјекта да о одређеном предмету да изјаву или да давањем изјаве иницира правни процес. Овај пример уверава нас да исти термин, иста реч у истом основном језику могу имати разна значења иако им је етимолошка основа иста.

Језик који ћемо назвати народним или националним, основни језик којим комуницира становништво на одређеној територији, по правилу се дели на обичан, говорни, народни „предмет” језик и на књижевни језик.

Народни језик је скуп свих народних говора или дијалеката који по неким својим битним карактеристикама, пре свега по заједничкој супстанци и структури, представљају

---

¹² Неретко се судска пракса сусреће са ситуацијом да током трајања процеса одређени појмови неће бити једнозначни или саморазумљиви и да ће захтевати додатна објашњења.

целину и разликују се од других, суседних дијалекатских система, тј. од суседних језика, иако ту, кад је реч о сродним језицима, нема оштрих граница.¹³

То је језик свакодневне комуникације и његова функција је да пренесе информацију. Његово основно обележје јесте његова разноликост, неуједначеност. Народ, наиме, у различитим крајевима на подручју једног језика различито говори. Понекад су те разлике толике да се припадници истога језика тешко међу собом могу разумети. И то није карактеристика само нашег језика, као укупности народних говора који му припадају, него и других језика.

То свакако отежава ширу комуникацију, поготово писмену, па се стога ради превладавања тих тешкоћа формира прво књижевни језик (у достандарној епохи обично и више њих), а потом и стандардни језик.

Као језички тип који се не развија спонтано него плански и који остаје трајно забележен у књигама и другим документима, књижевни језик се с временом мења спорије од народних говора. Због тога се ови током векова од њега могу осетно удаљити, па се језик културе и језик народа могу знатно разликовати.¹⁴

Књижевни језик има и своју усмену форму, која у савременом животу постаје све важнија. То је употреба службеног језика не само у школама, на радију и телевизији, у позоришту, на јавним скуповима већ и у свим областима друштвеног живота, укључујући област права. Такав вид употребе језика најчешће се именује појмом стандардни језик. Постоје и тежње да се тај назив употребљава за означавање заједничког језика на свим нивоима званичне употребе.¹⁵

Ова два назива употребљавају се најчешће синонимно. Назив књижевни језик има најдужу традицију и најпогоднији је за означавање језика у писаној форми. Појам стандардни језик чешће се употребљава у самој лингвистици као науци. Њиме се прецизира да је реч о језику који је у једном смислу шири појам од језика књижевног дела, а у другом смислу је и ужи појам. Он не обухвата обавезно све стилске могућности које има књижевни језик, односно језик књижевног дела.

Стандардни језик се придржава норме, док у књижевном језику има примера одступања од норме и померања приоритета с примарне на секундарну номинацију и због тога га можемо сматрати блискијим области права. У једном погледу, стандардни

---

¹³ Милан Шипка, *Култура говора*, Институт за језик, Сарајево, 2006.

¹⁴ Примери санскрита, хебрејског, арапског, латинског или старославенског језика.

¹⁵ У лингвистичкој науци јављају се и настојања да се та два појма као термини међу собом разграниче. Тим разграничењем појам *књижевни језик* означавао би само језик књижевног дела, а појам *стандардни језик* ширу употребу званичног језика утврђеног граматичким и правописним правилима, који су обавезни за све говорнике језичке заједнице.

језик може се схватити и као нека врста просечног језика, за који постоје стандардна правила употребе, док, с друге стране, књижевни језик обавезно подразумева и креативност, стваралачки однос, односно његово изражајно обогаћивање.

Иако се у литератури користи појам савремени језик, дужни смо да изнесемо свој критички став у вези с тим. Наиме, у пракси не постоји реалитет који бисмо оправдано назвали стандардним језиком ако узмемо у обзир да постоје бројне делатности струка и наука. Свака струка има свој стручни и свака наука свој научни језик. Неке речи постоје и имају значење и функцију само у том језику. Довољан пример за то су нам значења појмова (речи) правда и праведно.

Имајући у виду све наведено, важно је нагласити да језик не чине само речи и реченице већ и нагласци, ток изговарања, пратећа гестикулација, мимика (вербални усмени говор и тзв. говор тела). Језик, као што се види, не чини само усмена форма изражавања, као и друге симболичке форме. Неспорно је да постоји велика разлика између усменог изражавања и језиком (говором) и писаног изражавања. Притом, веома је важно да ли је комуницирање непосредно, усмено, или је посредовано употребом разних апарата, односно писмено.

Непосредно усмено комуницирање даје много више сазнања о субјектима који учествују у разним улогама у комуникацији јер омогућава увид у везу између изреченог, тона и стила исказа, мимике и гестикулације, него рецимо, снимак, звучни, написани исказ, чак и више него звучни снимак.

Уобичајено је још и да се језик разликује као обичан, лаички, говорни језик, стручни и научни језик. Стручни језик је знатно више формализован и стандардизован језик од обичног стандардног језика тиме што су унутар њега концентрисани термини и изрази карактеристични за одређену струку који не морају бити познати ван језика те струке, односно исти термини (исте речи) могу ван дотичне струке имати друго значење.

Научни језик је, по правилу, још формализованији и стандардизованији од стручног језика. Штавише, веома су велике разлике у језицима појединих наука, што је нарочито очигледно између језика физике и хемије, с једне, и рецимо права, политикологије, психологије, социологије, с друге стране.

Ипак, у основи свих поменутих језика, а најизразитије је то у праву, стручни и научни језици, па и они који се називају „симболичким”, нужно су повезани са основним „предмет” језиком.

Право као посебна научна област у оквиру друштвено-хуманистичких наука поред тога што има свој оригинални предмет истраживања и методу којом се истражује предмет, има и свој посебан и специфичан стручни и научни језик који је нужно повезан

са основним и стандардним „предмет“ језиком. Отуда се може рећи да је право један специфичан процес.

Језик и терминологија који се користе у праву су специфични у односу на језик и терминологију који се користе у осталим областима друштвеног живота. Правна терминологија има своје принципе и правила којих се треба придржавати у писаној и усменој комуникацији.

1) Писана и усмена правна комуникација одвија се јасним правним језиком и стилем и једноставним речима које разумеју правни субјекти у правном процесу.

2) Терминологија која се користи у писаној и усменој правној комуникацији заснива се на принципима: а) јасности, б) доследности, в) прецизности, г) потребности.

3) У писаној и усменој правној комуникацији користи се терминологија уз што мање одступања од значења у свакодневном говору, у односу на њен правни и стручни смисао.

4) У писаној комуникацији коришћење правне терминологије која има два или више значења треба избегавати. Ако то није могуће, жељено значење треба дефинисати посебном одредбом која се налази у уводном делу прописа или другог писаног правног акта.

5) Правна терминологија у писаној и усменој комуникацији треба да је доследна и у складу са стандардним правном терминологијом која се користи у праву.

6) Када се израз у писаној и усменој комуникацији употреби у једном значењу, неопходно га је у истом значењу употребљавати кроз целину комуникације, нарочито у писаној комуникацији у правним прописима.

7) У писаној и усменој правној комуникацији треба да се користи прецизна терминологија, чије правне последице могу бити несумњиво јасне свим учесницима правног процеса. Коришћење уобичајених, а непрецизних термина као што су: „одмах“, „без одлагања“, „правовремено“, „у правилу“ и слично треба избегавати.

8) У писаној и усменој правној комуникацији неопходно је користити само правну терминологију која има исто значење на језицима у службеној употреби у Републици Србији.

9) У правној комуникацији треба избегавати употребу два или више правних термина истог значења, који се могу изразити само једним изразом истог значења, као и стране изразе.

10) У писаној и усменој правној комуникацији страни изрази (туђице) могу се употребљавати у оном значењу које страни израз има у српском језику и на језицима у службеној употреби у Републици Србији. У том случају, употребљени страни израз у

писаној правној комуникацији ставља се у заграду иза домаћег правног израза истог значења.

Специфичност правног језика огледа се у томе што је Законом о службеној употреби језика и писма, Закоником о кривичном поступку и законима о парничном и управном поступку прописан и језик у тим поступцима. Према Уставу Републике Србије, у кривичном, парничном и управном поступку у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо¹⁶ а други језици и писма су у службеној употреби у складу са Законом о службеној употреби језика и писма. У члану 13, ставови 2, 3 и 4 Закона о службеној употреби језика и писма Републике Србије регулисано је да је „Службено лице које води поступак дужно да упозна странку који су језици у службеној употреби на подручју органа, односно организације пред којом се води поступак и да затражи од странке да се изјасни на ком ће се језику водити поступак. Док се не утврди језик поступка, службено лице води поступак на српском језику. Начин утврђивања језика поступка и утврђен језик поступка назначује се у записнику.“¹⁷

Дакле, Законом се уређује да свако има право да користи језик који разуме у поступку пред судом и другим државним органом када се решава о његовом праву. У случају ускраћивања тога права, суд би учинио битну повреду поступка.

Поред Устава и закона Републике Србије и релевантним међународним правним актима (Међународни пакт о грађанским и политичким правима¹⁸, и Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода)¹⁹, загарантовани су право на употребу језика који разуме оптужени. Дакле, у овим међународноправним документима се говори о „језику који оптужени разуме“, а нигде се не прецизира да користи свој језик у поступку пред судом.

Полазећи од наведених језичких основа термина и појмова у праву, важно је разликовати значења кључних појмова и термина који су у директној вези с предметом докторске дисертације, као што су појмови: слушање, исказ, обраћање, порука и општење.

---

¹⁶ Устав Републике Србије, члан 10, став 1, члан 199 („Службени гласник РС“, бр. 98/2006).

¹⁷ Закон о службеној употреби језика и писма, члан 2, члан 13, ставови 2, 3 и 4 („Службени гласник РС“, бр. 5/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05 и 30/10).

¹⁸ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан 14, став 3, тачка а), усвојен Резолуцијом 2200А (XXI) Генералне скупштине ОУН 16. децембра 1966, а ступио на снагу 23. марта 1976.

¹⁹ Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, члан 5, став 2 и члан 6, став 3, ОУН, усвојена у Риму 1950.

3.1. Појам и термин слушање

Овај део дисертације почећемо латинском пословицом која гласи: „Лако је наћи људе који ће сатима причати о себи и о својим темама, а много је теже наћи оне који су спремни, вољни или који имају времена да вас сатима слушају“. Ова латинска пословица јасно нам указује на чињеницу да је слушање само по себи захтеван процес условљен бројним чиниоцима. О важности слушања за природни, као и друштвени развој човека казује нам и пословица која гласи: „Разлог због којег имамо два уха, а само једна уста је да бисмо могли више да слушамо, а мање да говоримо.“

Суштинска одредба слушања огледа се у томе да је то несумњиво психофизичка активност свих покретних живих бића која се одиграва посредством чула слуха. За разлику од осталих живих бића, слушање је умна делатност људи, која може бити вољна, намерна, циљна и сврсисходна, а може бити и спонтана, случајна. У друштвеним односима и понашању слушање је нужна уобичајена делатност, осим за особе које немају способност слушања јер им је слух оштећен.²⁰

Већина људи сматра да је слушање нешто што се само по себи подразумева. Разлог је што способност комуницирања вежу за способност говора иако је за добру комуникацију подједнако важно знати добро слушати и добро говорити. Слушање је уједно и начин преживљавања и чинилац комуникације и метода сазнавања. Чуло слуха омогућује човеку да чује, а касније и опази потенцијалну опасност, да саслуша саговорника, на основу чега ће касније донети одређене судове и закључке. Слушање је један од начина да човек нешто сазна, научи, да спозна природу и људе око себе. Слушање може бити и начин релаксације, начин сазнавања уметничких вредности музичких остварења.

У важне чиниоце који одређују његов ток и ефекте свакако спадају услови у којима се слушање одвија, субјекти који су актери процеса, тј. онај ко се слуша и онај који слуша, мотиви слушања, интереси и циљеви, као и ефекти који настају као резултат слушања.²¹

Са становишта права и правног процеса, слушање може бити добровољно, самоиницијативно, иницирано и принудно, с варијацијама улога слушаоца. Битна структура слушања у људском друштву, поготову у правном процесу, састоји се од:

- извора-емитера звука;
- звука одређених својстава;

---

²⁰ Слух таквих особа се делимично компензује чулом вида и додира.

²¹ За појам слушања често се везује појам и термин прислушкивање.

- примаоца звука који реагује на звук, придајући му одређено значење. (Ово значење може бити спонтано, нагонско, искуствено, научно и сл.)

Реаговање примаоца звука може бити физичко, психичко или комбиновано, уз испољену или прикривену манифестацију. С аспекта проблема који разматрамо у раду, за нас је веома значајан начин реаговања субјекта који слуша. Са становишта саслушања у правном процесу, очекивана су претежно манифестна реаговања субјекта који се слуша, односно саслушава на емитовани звук.

Код оваквог начина слушања, циљног и сврсисходног, веома је важно да субјект који слуша поседује одређену вештину слушања. Вештина или, како је неки теоретичари називају – умеће слушања подразумева много тога. Почевши од најједноставнијих ствари, постоје одређена правила којих се треба придржавати током слушања како би се субјекту који се слуша дало до знања да постоји заинтересованост да се пажљиво саслуша оно што он жели да каже и какву поруку жели да пренесе.

Прво правило је да се не треба непрекидно освртати око себе, осим ако то није елемент тактике или стратегије саслушања. Такође, важно је трудити се што је могуће више да се не упада у реч субјекту који се слуша док он не изговори целовиту мисао. Није пожељно ни претерано климање главом како би се показало да се обраћа пажња на оно шта се слуша, као ни додавање честих опаски као што су „наравно“, „имате право“, „тако је“. Управо њихово учестало коришћење може представљати доказ да заправо субјект који обавља саслушање то не чини довољно пажљиво. Према правилима свакодневног културног понашања, важно је и уздржати се од зевања уколико се током слушања укаже потреба за тим. С друге стране, упадице и нису само потврдне, већ често могу бити (нарочито током саслушања) ироничне и негирајуће.

У свакодневном животу лоше слушање је чешће правило него изузетак. Понекад лоше слушамо друге људе а ретко то запажамо, али често уочавамо да друга особа не слуша нас. Постоје моменти када човек може слушати, а да заправо не чује шта му се говори, или може чути оно што саговорник није рекао. У таквим ситуацијама пажња оног који слуша била је усмерена на нешто друго. Слушање као комуникацијска вештина укључује усмеравање пажње, интерпретирање и памћење онога што се заиста чуло.

Према свему наведеном можемо дати радну дефиницију слушања која гласи: активно слушање подразумева слушати усредсређено, слушати са емпатијом и прихватањем чињеница и слушати одговорно.

Слушање може бити и селективно, и оно то најчешће и јесте. Човек обично жели да чује оно што га интересује. Саговорник може да буде преоптерећен, да покуша да замени тему, да маскира одговор итд. Ово је нарочито изражено код саслушања.

Прва важна ствар код слушања јесте да субјекат који слуша треба да одлучи да ће пажљиво слушати саговорника. Психолози и социолози истичу важност гледња саговорника у очи, објашњавајући да уколико особа слуша не гледајући саговорника у очи, субјект који говори највероватније ће помислити да је други саговорник незаинтересован и дистанциран. Није неправилно током слушања унети у комуникацију и неке невербалне знакове попут климања главом или говора тела.

Током слушања је важно размишљати о ономе што се чује. Наравно, пожељно је и постављати одређена питања субјекту који се слуша. То је један од начина да се разјасне неке ствари које се нису добро разумеле, а и на тај начин се шаље порука саговорнику да се он пажљиво слуша.

Препоручује се и да се по потреби парафразирају одређени искази саговорника. Парафразирати значи поновити властитим речима оно што се чуло. На пример: „Ако сам вас добро разумео, ви кажете да...“; или „Значи ли то да...?“ То помаже субјекту који слуша да увиди колико је саговорника пажљиво слушао и разумео.

Међутим, парафразирати не значи да треба превише говорити. Чињеница је да већина људи радије говори него што слуша. Свакоме се дешавало да ухвати себе како слушајући саговорника већ размишља шта ће рећи када овај престане да говори. Ако је циљ слушати, правило је да не треба активно говорити јер слушати и говорити није могуће у исто време.

Код технике слушања важно је и умеће да се искористи пауза која настане када субјект који говори застане. Периоди ћутања, односно застанка могу бити корисни јер субјекту који слуша могу помоћи да размисли, или да усмери саговорника како да настави своје излагање.²²

Генерално узев, и излагање и слушање зависе од својства и предмета правне комуникације и сва наведена правила важе само у том контексту. Наведена мерења нису узела у обзир трајање слушања. Концентрисано слушање може да траје око седам до дванаест минута.²³ Дужина слушања и излагања је индивидуална и зависи од ситуације – од положаја саговорника. Захтев за предвиђањем је супротан захтеву за пажљиво концентрисано слушање.

Слушалац нема увек обавезу да „изрекне“ став, суд, закључак о излагању саговорника, већ да исказе саговорника разуме и схвати у правом истинском значењу, нарочито у „правном саслушању“.

---

²² Неки аутори сматрају да је темпо говорења спорији од темпа слушања. Према неким истраживањима, просечна особа говори темпом од 100–140 речи у минуту, док слуша темпом од 600 речи у минуту. Тако слушаоцу остаје много времена за властите мисли.

²³ До ових резултата дошло се мерењима на државној телевизији у Чехословачкој и на РТС-у.

Техника слушања стиче се с временом, искуством и усавршавањем. Један од начина усавршавања техника слушања је визуализација. Наиме, оно што слушалац чује треба и да покуша да визуализује. Такође, један од чинилаца технике слушања свакако је и логичко слушање. Оно подразумева праћење структуре говора и тежњу да се увиди да ли је нешто пропуштено или погрешно речено. Трећи чинилац технике слушања је предвиђање. Веома је важно да се током слушања предвиди шта ће саговорник рећи.

У савременој литератури више аутора као главне технике слушања наводи емпатију, анализу и синтезу. Емпатија као техника подразумева да се слушалац ставља на место друге особе која говори, храбривши је више гестикулацијама и одређеним умереним покретима него речима. Циљ ове технике је да особа која се слуша стекне утисак да јој се пружа подршка и да ју је саговорник схватио. Анализа као техника слушања подразумева да ће се слушалац користити питањима како би сазнао шта друга особа заиста мисли, као и да би сазнао разлоге зашто баш тако мисли. Синтеза као техника подразумева да слушалац јасно искаже оно што мисли док слуша свог саговорника. Ова техника слушања дозвољава и да слушалац током слушања може или да потврди или да преиначи оно што је чуо од свог саговорника.

Веома је лако препознати лоше начине слушања, у које можемо убројати:

- псеудослушање;
- пасивно слушање;
- отимање речи;
- дословно слушање;
- слушање из заседе.

Псеудослушање подразумева ситуацију у којој слушалац осећа да би требало да слуша, али га оно што друга особа говори уопште не занима и не слуша је пажљиво. У таквим ситуацијама слушалац се претвара да га тема занима, али погрешним покретима тела и пренаглашеним кретањем открива да то није тако. Код оваквог начина слушања саговорник често постаје свестан да се не ради о правом слушању.

Пасивно слушање је вид слушања у коме слушаоцу није стало до говорења, па се искључиво препушта слушању. За овај вид слушања карактеристично је да поглед слушаоца лута и да он ретко гледа саговорника у очи.

Отимање речи подразумева да је слушалац док друга особа говори нестрпљив, лупка прстима или се игра неким предметом јер има потребу да говори. У таквој ситуацији слушалац слуша тек толико да би уграбио прилику за властит наступ.

Дословно слушање подразумева слушање у којем се слушалац труди да прими све вербалне и невербалне сигнале које манифестује друга особа или више њих. Због

превише информација, ситних и неважних, код оваквог вида слушања обично се губи, тј не схвата суштина.

Код слушања из заседе реч је о слушању чији је циљ напад на другу особу. Слушалац током оваквог вида слушања вреба прилику да уочи погрешку у излагању особе коју слуша и одмах је нападне и демантује. У ову врсту слушања може се уврстити и прислушкивање.

Са становишта предмета ове докторске дисертације, а то је улога саслушања у правном процесу, веома је важно познавати ова општа правила и технике слушања, као и посебна правила саслушања која важе током процеса саслушања у кривичном, парничном и управном поступку.

3.2. Појам и термин исказ

Највећи део саслушања у правном процесу чине ставови и судови у разним формама исказа на одређеним језицима. Искази током саслушања у правном процесу могући су у језичкој форми српског језика или језика које оптужени разуме. Исказ је комбинација говорних знакова актера саслушања у правном процесу којима се изражавају извесна мисао, став, суд или закључак о предмету саслушања.

Исказ се најчешће може схватити у ужем и ширем значењу. У ужем значењу под исказом се подразумева вербална, усмена или писана демонстрација става човека према некој ситуацији. У ширем значењу, коме ова одредба термина и појма није сасвим примерена, исказ се може разумети као сваки облик демонстрације става, суда или закључка субјекта према ситуацији.

Исказ у правном процесу у својој основи представља јединствену психолошку и процесноправну појаву. Отуда је у теоријском дефинисању појма исказ у правном процесу неопходно одредити појам исказа у психолошком и исказ у процесноправном смислу.

3.2.1. Исказ као психолошка појава

У психолошком смислу, под исказом се подразумева саопштавање одређених психичких садржаја насталих опажањем, памћењем, мишљењем и исказивањем. Из суштине овог психолошког појма исказа проистиче да се исказ састоји од четири повезана психичка процеса: опажања, мишљења, памћења и исказивања.

3.2.1.1. Опажање

Опажање чини основу сазнајних процеса. Постоје бројна схватања појма опажање. Иако се међусобно знатно разликују, најчешће им је заједничко да се опажање посматра као основна психичка функција. Сама природа појма указује на чињеницу да је проучавање опажања веома важно за многе науке које се баве проучавањем човека, а нарочито за психологију.

По својој природи, опажање, односно перцепирање је сложен процес који почиње деловањем дражи, надражаја и одређених стимулуса на људска чула, односно чулне органе, рецепторе.²⁴

Дражи, односно надржаји могу да буду физичке, хемијске и механичке природе, а могу долазити из човекове околине или његовог тела. Као такви делују на његова чула, односно чулне органе, чиме изазивају одређено нервно узбуђење. Настало нервно узбуђење се преноси нервним путевима до одређених делова мозгане коре.

Осет, осећај и сензација је доживљај којим се у свести одражавају поједина својства предмета и појава, како спољног, тако и унутрашњег света, а настаје деловањем дражи на чула. Осета има онолико колико и чулних органа. Осети могу бити по својој природи различитог квалитета, интензитета и трајања.²⁵

Услед деловања предмета околине у свести човека констатује се предмет опажања. У тој ситуацији се више не ради о осетима, већ о опажајима. Једноставно речено, ако се констатује само својство предмета опажања, то је осет, а ако се констатује сам предмет опажања у целини, то је опажај.²⁶

С тим у вези проистиче да су чула од одлучујућег значаја за тачност и потпуност приказа спољашњег света у свести човека. Да би се добило правилно и потпуно опажање, неопходно је тачно и потпуно преношење надражаја, његово претварање у осет, осећај и правилно стварање опажаја.

Свако чуло може да обухвати само један квалитативни део спољашњег света. Моћ синхронизације функционисања чула у времену и простору омогућује човеку

---

²⁴ Наташа Делић, Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 27.

²⁵ Види више: Станиша Милошевић, *Перцепција, пажња, и моторна активност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002, стр. 11–68.

²⁶ Осет је најједноставнији психички процес који представља субјективни одраз само непосредних карактеристика дражи које делују на чула, а опажај је скуп осета, искуства и знања. (О осету и опажању види шире: Д., Креч и Р.С., Крачфид *Елементи психологије*, „Научна књига“, Београд, 1973; П. С., Огњеновић *Осећај и мера – о психофизичким основама сазнања*, Глас, Београд 1977.)

стварање слике спољашњег света. Опажање је, дакле, веома сложен психички процес јер су у њега укључени разни психички процеси и на њега утичу многи субјективни и објективни, социјални фактори.

У складу с наведеним можемо констатовати да је опажање процес који сензорним информацијама, тј. осетима даје одређено значење, повезујући претходно искуство с тренутним доживљавањем. Овај сложени процес омогућује успостављање и одржавање унутрашње везе и јединства знања о чиниоцима спољног света или стварности.

Опажање је самим тим сложен процес који се састоји из низа потпроцеса. Потпроцеси почињу презентацијом неког физичког стимулуса а завршавају се буђењем одређеног феноменолошког искуства о том стимулусу.

Према Наташи Делић, могуће је разликовати три основна аспекта опажања:

- физички (енергетски аспекти збивања у околини),
- физиолошки (сензорни, неуролошки, биохемијски процеси),
- психолошки (когнитивне, афективне, мотивационе компоненте).

Неспорно је да на сам процес опажања утичу и одређени фактори који се с обзиром на природу могу поделити на субјективне и објективне. Објективни фактори обично су физички фактори опажања, а субјективни фактори опажања су физиолошки и психолошки фактори. Субјективни фактори опажања имају изворе у самим особинама личности која врши опажање, те се тако могу поделити на структуралне и функционалне.²⁷

Међу субјективним факторима опажања нарочито је важна улога стреса, који понекад може побољшати, а понекад ометати опажање. Сели, један од водећих теоретичара из области стреса, дефинише ову појаву као неспецифичну реакцију организма на било који захтев за прилагођавањем измењеним условима спољашње средине. Овако дефинисан, стрес може се схватити и као позитивна и као негативна појава. Стрес с позитивним дејством овај аутор назива „еустрес“, а стрес с негативним дејством „дистрес“.

За предмет нашег разматрања, у вези са опажањем нарочито је значајан проблем пажње. У теорији постоје бројне дефиниције пажње. Једни аутори дефинишу пажњу као психичку енергију упућена нечему, док је други сматрају усмереношћу и усредсређеношћу психичке активности на нешто одређено, конкретно.

---

²⁷ Структурални фактори су физиолошког карактера и обухватају структуру/анатомију и физиолошко стање одговарајућих неурофизиолошких механизма преко којих се одвија процес опажања. Функционални фактори се састоје од психолошких и социјалних детерминаната, при чему је врло често социјалне детерминанте тешко одвојити од психолошких.

Са становишта предмета истраживања најприхватљивија је дефиниција пажње која гласи: „Пажња је психичка функција која човеку омогућава усмеравања и усредсређивање психичке енергије на одређени садржај (информацију)“.²⁸ Пажња као психичка функција има два основна својства: усмереност и усредсређеност. Ово рашчлањавање пажње на две узајамно комплементарне функције – усмереност и усредсређеност, делују као вештачка подела јер се ове две особине не могу никада јавити једна без друге. Усредсређеност се односи на удубљивање у проблем, удубљивање у сам рад, тј. оно што се у обичном говору назива „концентрација“ пажње, а усмереност на прелажење с предмета на предмет.

С обзиром на чињеницу да је човеков ум у сваком тренутку изложен великом броју информација, од којих је само мали број значајан, пажња се може сматрати неком врстом филтера који не дозвољава обраду свих информација већ само оних потребних. Битна карактеристика пажње је њена селективност, која има за циљ да усмери енергију ка одређеној информацији.

Пажња је уско повезана са стањем човекове свести, која представља његову највишу сазнајну функцију, обезбеђује хармонично одвијање свих делова личности, евидентира и суди о сопственом понашању, обезбеђује доживљај идентитета и интегритета личности у односу на спољни свет и управља понашањем путем свесне воље.

Михајло Аћимовић дели пажњу на ненамерну и намерну. До ненамерне, спонтане (пасивне) пажње долази се услед одређених особина саме дражи, као што су: интензивност дражи, контраст међу дражима, дужина трајања дражи, просторна величина дражи, релативна јачина дражи, престанак дражи и друго. С друге стране, до намерне, тј. вољне пажње долази се услед унутрашњих чинилаца, потреба, интереса, очекивања или постављеног задатка.

За нас је интересантна намерна пажња, која подразумева способност човека да свесно, својом вољом изврши селекцију одређених информација, те да од великог броја информација издвоји једну, или више њих, које ће ставити у центар свога интересовања.

Као што се види, намерна пажња је тесно повезана с још једном психичком функцијом, а то је воља, која по својој природи представља специфичан психички феномен.²⁹

---

²⁸ М., Аћимовић *Психологија злочина и суђења*, „Савремена администрација“, Београд, 1987, стр. 218.

²⁹ У еволуционо-историјском смислу воља је најмлађа психичка функција, настала као особина свесног бића, као једна од функција свести.

3.2.1.2. Памћење

Памћење је комплексна психичка функција без које не бисмо никада били у стању да препознамо или репродукујемо оно што смо некада раније перципирали и опазили. Једноставно речено, памћење је психичка функција која омогућује упамћивање информација, а потом и сећање, односно призивање упамћеног у свест.³⁰

Способност памћења је основни услов стицања одређеног знања. Да би човек нешто знао, он прво мора да то нешто спозна и упамти. Памћење самим тим представља други саставни део исказа. Оно се јавља јединствено и повезано са опажањем, исказивањем и мишљењем, а условљено је бројним психичким појавама и особинама личности.

Према мишљењу Наташе Делић, памћење се састоји у запамћивању, задржавању, регистровању и каснијој репродукцији или препознавању онога што смо раније опажали, перципирали, доживљавали или чинили. Запамћивање, односно усвајање представља способност да се нов материјал дода у „искуствени посед“.³¹ Задржавање одређеног садржаја у вези је с насталим променама у кори великог мозга које су резултат запамћивања. Репродукција је способност човека да у одређеном тренутку, под одређеним условима, пробуди одређени материјал из сопственог поседа памћења.

Овакво гледиште поменуте ауторке може код ширег читалаштва да доведе до извесних забуна, због чега имамо потребу да дамо свој коментар. Наиме, термин „памћење је упамћивање“ као такав не може се сматрати тачним – истинитим јер представља својеврсну таутологију

Важно је истаћи да памћење није некакав простор за складиштење одређених представа о неким појмовима, предметима, већ да оно представља сложен, континуиран психички процес. У том смислу памћење можемо схватити као некакав динамички скуп презентација нашег доживљаја света који је у вези с прошлошћу, на који се ослањају тренутна и будућа мишљења. И то ново мишљење може се завршити као некаква реконструкција претходних искустава и као такво постаје и само део упамћеног. С друге стране, ново мишљење може да резултира новим ставом, судом и закључком о новим предметима, што у таквим ситуацијама излази из домена реконструкције нечег већ постојећег.

Постоји више чинилаца памћења, а можемо их груписати у две категорије: објективне и субјективне чиниоце. Објективни чиниоци су у вези с природом и

---

³⁰ Наташа Делић, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 35.

³¹ Види шире: К. Јасперс, *Опита психопатологија*, „Просвета“, Београд, 1978.

околностима настанка одређених информација које се памте. Субјективни чиниоци се односе на индивидуалне карактеристике самог субјекта који врши памћење.

Дужина времена које је неком лицу било на располагању приликом опажања и памћења одређеног догађаја може утицати на тачност његовог каснијег исказа. Необични и занимљиви детаљи свакако више привлаче пажњу, као и неочекивани и неуобичајени догађаји. Такође је доказано да се људи лошије сећају догађаја који се одиграо у сумрак него онога који се одиграо дању или ноћу. Бројна истраживања су показала да природа саме информације која се памти утиче на тачност и потпуност памћења.³²

За разлику од наведених примера субјективних чинилаца памћења, објективни чиниоци памћења односе се на сам субјект. У пракси се дешава да субјекти дају тачније и потпуније информације у датом случају о ономе што су сматрали важним. Интересовање субјекта, како се наводи, може имати одлучујући значај приликом запамћивања.

Утврђено је да у тренуцима великог и интензивног стреса људи имају тенденцију да памте селективно и да се при томе интензивније концентришу на детаље. Наиме, велико узбуђење проузроковано одређеним догађајем сужава човекову пажњу у погледу детаља везаних за дати догађај.

Утврђено је и да постоји тесна веза између емоционалног стреса и обима способности запамћивања и да информације или догађаји емоционално изразито обојени или умањују или повећавају способност запамћивања.³³

Доказано је и да поред стреса, као субјективног чиниоца памћења изазваног датим догађајем, на способност запамћивања знатно утиче и хронична анксиозност, као и дејство алкохола. На памћење могу утицати и одређена очекивања субјектата, а нарочито негативно могу утицати разни стереотипи.

У теорији се сматра да памћење као психички процес није једнообразно и да постоји више врсте памћења.³⁴ У складу с тим, памћење се може поделити на следеће врсте: намерно, ненамерно, моторно, емоционално, сликовито, логичко и учење.

Намерно памћење карактерише постављање одређеног циља а то је да се запамти одређени догађај, садржај у односу на који постоје пажња и интерес. Отуда намерно запамћивање даје знатно веће ефекете од ненамерног запамћивања.

За разлику од намерног памћења, ненамерно памћење се односи на догађаје који су се одвијали изненада и при томе није постојала унапред донета одлука субјекта о

---

³² Утврђено је да се догађаји повезани с насиљем памте боље него они без насиља.

³³ Види шире: Н. К., Dent Stres as Factor Influencing Persson Recognition in Identification Parades, Buletin of the British Psihological Society, London, 1977/XXX.

³⁴ Наташа Делић, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 41.

задржавању, запамћивању. Код ненамерног памћења не постоји посебан психички напор да се нешто задржи, запамти, и не користе се никаква средства за задржавање, али до задржавања, запамћивања долази а да тога нисмо ни свесни.

Моторно памћење чини основу образовања моторних навика, док се емоционално памћење односи на способност задржавања одређених осећања. Сликвито памћење представља памћење у коме се раније опажено репродукује у облику одређених представа које с временом бледе. Логичко памћење се односи на задржавање и репродукцију мисли.

Посебну форму памћења чини учење, које се може одвијати вољно и аутоматски, условно. Суштина учења уопште је у понављању, односно вишеструком опажању истих информација. Код вољног учења важно је вољно, активно понављање упамћивања.

Као један од важних чинилаца исказа важно је поменути и заборављање. Заборављање је потпуно или делимично, трајно или привремено губљење онога што је научено, односно опажено. То је појава да се раније доживљено или научено не може више препознати или репродуковати. Губитак може бити трајан или привремен, комплетан или делимичан.

Заборављање је највеће одмах након догађаја. Међутим, на криву заборављања не утиче само дужина протеклог времена већ и степен пажње дат одређеним чињеницама, као и њихов значај за оног ко опажа и, наравно, индивидуална способност памћења.³⁵ Идентификована су и два основна узрока заборављања: одсуство понављања и одређени негативан утицај делатности која се обавља непосредно после учења.

3.2.1.3. Мишљење

Мишљење је једна од битних функција мозга која помаже човеку да упознаје збивања у реалном свету. Човек се помоћу те своје функције упознаје са стварношћу и успева да правилно сагледа предмете и појаве око себе, да реално уочи односе између предмета и појава и да на основу тога доноси одређене закључке.

За С. Стојиљковића мишљење је психичка функција која служи „удовољењу биосоцијалних и сазнајних човекових потреба.“³⁶, а према Ј. Марићу и М. Лукићу,

---

³⁵ Степен заборављања може се кретати у распону од благо замагљеног сећања и смањеног поуздања у њега, до потпуне амнезије у погледу неке чињенице, догађаја или лика. Потпуна амнезија се сматра и врстом обољења. У сваком случају, заборављање је сложен процес и оправдано се може говорити о намерном и природном заборављању.

³⁶ С. Стојиљковић, *Психијатрија са медицинском психологијом*, „Медицинска књига“, Београд—Загреб 1984, стр. 50.

мишљење је психичка функција помоћу које човек, користећи мисаоне операције, сагледава реалне односе између предмета и појава и на основу тога доноси одговарајуће закључке.³⁷ Овде се може поставити питање оправданости исказа да „мишљење помаже“ јер сматрамо да је правилније рећи да мишљење омогућује човеку бројне активности.

Са становишта предмета нашег рада најпотпунија дефиниција мишљења била би да је то „сложени процес у коме су садржане психичке, менталне, физичке и друштвене компоненте. Оно је предметно (дакле, увек се мисли на нешто), а одиграва се кроз следеће фазе: опажање – представљање – поимање (формирање појма) и промишљање.“³⁸

Иако се истинитост мишљења може одредити на разне начине, довољно је рећи да истинито мишљење истински сазнаје предмет мишљења, тј. оно саопштава тачне тврдње о предмету мишљења. С обзиром на то да предмети мишљења могу бити веома сложени, тако се и истинито мишљење не мора односити на целу појаву или процес, већ само на неки њен део, нека својства и аспекте.

Битна карактеристика мишљења је да је оно развојно као и сазнање. У прилог томе иде чињеница да је мишљење процес, а и да су многи предмети мишљења различити процеси који су променљиви, развојни. Такође, предмет мишљења нису само манифестациони облици појава и актуелна догађања.

С обзиром на његову развојну карактеристику, можемо говорити о различитим степенима истинитости, односно погрешности мишљења, па разликујемо: а) могућу истинитост; б) вероватну; в) извесну и г) нужну. Такође, по истом принципу можемо говорити о погрешностима мишљења и степеновати их на исти начин.

3.2.1.4. *Исказивање*

Саопштавање, односно исказивање представља психички процес који чини генезу исказа. Као такав своди се на обнављање ранијих утисака у облику разних представа, односно њиме се исказује оно што је раније опажено и запамћено. Исказивање се врши говором, који по својој природи може бити усмен или писан.³⁹

---

³⁷ Ј. Марић. М. Лукић, *Правна медицина*, Ј. Марић, Вагех Београд, 1998, стр. 34.

³⁸ Славомир Милосављевић, Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, пето издање, „Службени гласник“, Београд, 2013, стр. 40

³⁹ Могућ је и говор знацима којим се служе глувонема лица.

Према мишљењу М. Аћимовића, разликују се три врсте спољашњег говора: усмени дијалогски говор, усмени монолошки говор и писани говор.⁴⁰ Исказивању претходи сећање, као мисаони процес, који није ништа друго до свесно располагање раније доживљеним садржајем. Сећањем се обнављају ранији утисци и изазивају некакве представе прошлих догађаја.

Будући да је говор тесно повезан с мишљењем, он је његов облик и оруђе које доприноси и помаже функцији мишљења. Најчешће је у свакодневној комуникацији, као и у правном процесу од примарног значаја такозвани спољашњи говор, који је најчешћи облик изражавања мисли. Значај спољашњег говора свакако не би требало да умањује значај унутрашњег говора, који представља некакво сређивање мисли и припрему за њихово гласно саопштавање.

3.2.2. Исказ као процесноправна појава

У правном процесу се под исказом подразумева усмена или писана демонстрација става учесника у правном поступку, насталог као резултат саслушања у поступку у којем се утврђују правне чињенице битне за доношење одлуке.

У правном процесу није могућ, није дозвољен сваки облик исказа. Исказ мора бити дат вербално, усмено или писмено, или комбиновано – вербално и чином. Треба да има одговарајућу форму, садржину, смисао, значење и одређену улогу и функције у конкретном процесу. Међутим, намеће се питање да ли се у одређеним случајевима и ћутање – одбијање давања исказа – може третирати као исказ. Питање проистиче из чињенице да ћутање може имати и функцију одговора, па и функцију питања у дијалогу.

Под исказом у процесноправном смислу подразумева се усмена или писана демонстрација става, суда или закључка учесника у правном поступку, насталог као резултат саслушања у поступку у којем се утврђују релевантне правне чињенице битне за доношење судске одлуке.

Дакле, у процесноправном смислу исказ је смислен и бесмислен писмено или усмено саопштен став, суд или закључак главних процесних субјеката дат у форми изјаве пред службеним лицем, који као доказно средство утиче на утврђивање истине и доношење објективне и непристрасне одлуке суда.

---

⁴⁰ Види шире: М. Аћимовић, *Психологија злочина и суђење*, „Савремена администрација“, Београд, 1988, стр. 223.

3.2.3. Врсте исказа

Исказ је писмена или усмена изјава дата пред службеним лицем која утиче на формирање мишљења суда као основ за доношење непристрасне одлуке. Искази могу бити истинити и неистинити. Неистинити искази могу бити несвесно неистинити, тј. нетачни или погрешни и лажни.

Полазећи од појма истине, која представља веран одраз стварности,⁴¹ може се закључити да је истинит исказ тачан став даваоца исказа који одговара објективној стварности. Дакле, учесник у правном поступку саопштава истину, односно свој тачан суд сагласан са објективном стварношћу. Из наведеног произлази да је истинит исказ пре свега тачан исказ.

Неистинит исказ је, разуме се, исказ који није сагласан са објективном стварношћу. Неистинити искази могу бити несвесно неистинити, тј. нетачни или погрешни и лажни. Нетачни искази су они искази који настају услед грешака у опажању, памћењу, мишљењу и најзад у исказивању.

Када је реч о нетачним исказима који настају услед грешака у опажању, они настају тачније услед селективног карактера перцепције, интерпретације непотпуне информације, као и ставова, личних жеља, али и поремећаја пажње, свести, воље и емоција. Отуда поремећаји опажања могу бити илузије (погрешно опажање предмета или појаве), халуцинације (опажање нечега што у стварности не постоји) и агнозије (немогућност препознавања услед органског оштећења).⁴²

Грешке у памћењу су последица процеса заборављања, те је амнезија (избрисано сећање) једна од врста поремећаја памћења. Осим амнезије, то су још и хипномезија (умањена способност да се научи ново), парамнезија (лажно сећање), хипермнезија (неспособност заборављања појединих доживљаја), аломнезија (нетачно приказивање нечега у сећању), и патолошка лажљивост (склоност ка лагању).

Грешке исказивања су грешке које настају приликом давања исказа услед непрецизности изражавања даваоца исказа, нпр. због недовољног разумевања појединих дијалеката, употребе речи с више значења, страних речи и сл., као и начина излагања даваоца исказа (нпр. дезоријентисаност).

Полазећи од појма лажи као свесно изречене неистине или обмане, лажни исказ је свесно и намерно саопштавање неистина, тј. неистинити исказ дат с намером и у циљу

---

⁴¹ Види шире: З. Јекић, *Истина и докази*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1989, стр. 65.

⁴² Види шире: С. Стојиљковић, *Психијатрија са медицинском психологијом*, „Медицинска књига“, Београд—Загреб, 1984.

довођења у заблуду одређеног субјекта. Психолози тврде да сваки човек слаже барем једном у животу. Понекад људи лажу без одређене намере, покушавајући да се заштите од емоционалног бола. Ту је пре свега изражен страх, и то од прекора, казне, да је учињено нешто лоше и непримерено и сл.

Лажни исказ је намерно неистинит исказ који не одговара објективној стварности. Према И. Симићу, активно лагање може се састојати у потврђивању нечег што не постоји или у негирању нечег што постоји или у приказивању нечег постојећег онаквим какво објективно није, једноставно речено, то је тврђење да постоји нека чињеница која не постоји или обратно, да не постоји чињеница која постоји.⁴³

Према мишљењу Д. Атанацковића, прећуткивањем се може дати лажни исказ ако се оно врши на такав начин да из целокупног склопа изјаве произлази тврђење неке чињенице која не постоји или порицање неке чињенице која постоји, без обзира на то што су изнете чињенице тачне.⁴⁴

Поред наведених исказа постоји и слепи исказ који настаје када давалац исказа ни сам не зна да ли исказује лаж или истину и то не напомиње.

С обзиром на околности, лажни исказ може бити дат вербално, тј. усмено, и писмено, писаним текстом или изјавом.

Лажни исказ може бити дат и конклюдентним рађама, односно понашањем којим субјект не изражава јасно и гласно садржај своје воље, али на основу којег се може са сигурношћу закључити да та његова воља ипак постоји. Најзад, лажни исказ може бити дат и посредством преводиоца или тумача.

Током читавог поступка може се говорити само о веродостојним исказима, док ће поступајући суд утврдити истинитост или неистинитост исказа доношењем одлуке на крају поступка. Имајући у виду да је веродостојан исказ вероватно истинит исказ, можемо говорити о посебној веродостојности, док се општа веродостојност односи на даваоца исказа.⁴⁵

Према мишљењу М. Стоуна, приписати даваоцу исказа веродостојност имплицира да та особа има одређен квалитет, неки фиксни квантум веродостојности, што би у ствари и решило наведено питање. Међутим, ова констатација је у основи погрешна јер се заснива на давнашњој подели људи на две супротстављене категорије, истинољубиве и неистинољубиве, из чега произлази да су неке особе од поверења, док

---

⁴³ Види шире: И. Симић, *Давање лажног исказа*, „Правни живот”, 1991/5—7, стр. 821—826.

⁴⁴ Видети шире: Д. Атанацковић: *Кривично право*, посебни део, „Привредна штампа“, Београд, 1981.

⁴⁵ Види шире: Наташа Делић, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008.

друге то нису. Али, модерна схватања су комплекснија и прецизнија. Наиме, опште је прихваћено схватање према коме то да ли ће, рецимо, сведок говорити истину или не није одређено неком посебном цртом личности која га чини склоним једном или другом, већ пре зависи од појединца као целине, његове мотивације, његовог односа према одређеној ситуацији и његове реакције на одређену ситуацију⁴⁶.

Имајући у виду све наведено, посебна веродостојност је уско повезана са општом веродостојношћу, те се веродостојност исказа саслушаваних лица пре свега оцењује упоређивањем исказа с другим утврђеним чињеницама, као и анализом садржине исказа и оценом опште веродостојности даваоца исказа, о чему ће бити више речи у каснијим разматрањима.

3.3. Појам и термин обраћање

Општи појам обраћања може се схватити као акт, чин, радња успостављања комуникације живих покретних бића. Неспорно је да сва бића унутар својих врста успостављају и одржавају одређену врсту комуникације нужне за одржавање врсте, али та комуникација, па и обраћање, не морају бити ни свесни, ни циљни, али бар делимично морају бити сврсисходни.

У ужем смислу, обраћање и комуникација очигледни су и код животиња (најочигледније женке с младунцима). За наша разматрања најважнији су ужи појам и термин обраћања људи у међусобном односу и понашању. У понашању људи битна својства обраћања су: намера, циљ, сврха и очекивање ефекта, облик (форма) обраћања и садржај. Основне, битне форме обраћања у људском друштву су:

- А) вербално обраћање, које може бити: усмено и писмено;
- Б) непосредно и посредно обраћање;
- В) обраћање коришћењем техничких средстава и без њиховог коришћења;
- Г) обраћање неком физичком радњом, звуком и демонстрацијом сигнала.

Основни циљ и сврха обраћања једног субјекта другом субјекту су да привуче пажњу других на себе, на оно што он као дотични субјект ради или говори.

Људи у међусобном обраћању морају разликовати више типова обраћања као што су:

- А) добровољно обраћање: а) добронамерно; б) равнодушно; в) злонамерно;
- Б) принудно и присилно обраћање.

---

46 Видети шире: М. Stone, *Cross-Examination in Criminal Trials*, Butterworths, London, 1988.

Обраћање по трајању може да буде тренутно, краткотрајно и дуготрајно.

Обраћање увек садржи неку поруку (пази, учини то, понашај се на одређени начин), па може да буде једнократно и виšekратно. На пример, у дијалогу постоји виšekратно обраћање субјеката у низу или у континуитету. У разним врстама саслушања постоје све врсте обраћања – обраћање судије тужиоцу, окривљеном, браниоцу, оштећеном, сведоку, вештаку и стручном саветнику; обраћање тужиоца судији, окривљеном (туженом), сведоку, вештаку и стручном саветнику; обраћање браниоца сведоку, вештаку и стручном саветнику; обраћање окривљеног сведоку и оштећеном; обраћање сведока судији, тужиоцу, браниоцу и сведоку итд.

3.4. Појам и термин порука

Термином *порука* означава се више појмова, а шири појам је онај појам који се користи у комуникологији и у логици. Порука у најопштијем смислу је предмет комуникације. Служи за пружање одређених информација. Њено значење зависи од контекста у коме се користи.

Са становишта комуникологије, порука је податак послат од извора према примаоцу. У овој специфичној научној области постоје различите дефиниције поруке. Неки аутори поруку дефинишу као сваку мисао или идеју изражену у језику, припремљену у облику прикладном за пренос на било који од установљених начина комуникације. Други виде поруку као произвољну количину информација чији су почетак и крај одређени или имплицитни.

Чињеница је да порука у комуникацији међу људима може бити вербална или невербална. Вербална порука представља размену информација речима. Примери вербалне поруке укључују комуникацију лицем у лице, телефонски позив, говорну пошту итд.

Невербална порука шаље се преко одређене акције или одређеним понашањем, а не речима. Типичан пример невербалне поруке свакако је коришћење говора тела.

У рачунарским наукама постоје два главна значења речи порука, и то: порука унутар софтвера, која може и не мора бити читљива, те читљива испоручена порука путем софтвера од једне особе ка другој. Слање тренутних порука (eng. *instant messaging*) и имејл (*e-mail*) примери су рачунарских софтвера дизајнираних за испоруку читљивих порука у форматираном или неформатираном тексту, од једне особе према другој. Овакав вид размене порука свакако може бити предмет правног процеса, као и начин комуникације током њега.

На основу свега наведеног можемо закључити да је суштина значења појма поруке да један (индивидуалан, колективан – „службени”) субјект има потребу за одређеним понашањем – делањем другог субјекта, па му ту потребу саопштава у одређеној форми (обавештења, молбе, захтева, наредбе итд.), с очекивањем да ће други субјект коме је упућена порука реаговати на неки, тј. одговарајући начин.

У литератури се неретко мешају појмови обавештење и порука. Обавештење је неутрално и не захтева одговор, није нужна комуникација. Порука може бити у саставу обавештења (информације), али она очекује, подстиче одговор – комуникацију. У том смислу саслушање је размена порука – комуникација између субјекта који саслушава и субјекта који се саслушава.

3.5. Појам и термин општење

Општење је домаћа реч, веома сложеног и обухватног садржаја, а истовремено и врло прецизна. Њоме се исказују све врсте односа које се остварују кроз најразноврсније манифестације у понашању, доживљавању људи, активитету људи, како према природи, друштву, тако и према самима себи.

Често се у литератури поистовећују појмови општење и комуникација. Иако се оба процеса која означавају ова два појма заснивају на одређеним правилима и начелима, с намером да се оствари циљ због којег су и започети, међу њима постоји извесна разлика.

Реч *комуникација* је латинског порекла и означава појмове као што су: везе, саобраћај и комуницирање (општење). Овај појам се често користи да означи давање и примање порука језичким и другим средствима споразумевања. Процес комуникације садржи пет кључних елемената који учествују у обликовању, преношењу, шифровању и дешифровању порука и реаговања на поруку, а то су:

- а. пошиљалац поруке (извор поруке или информације),
- б. порука (садржај онога што се поручује – информација),
- в. пут (клан или медији) којим се порука шаље,
- г. прималац поруке (онај коме је порука упућена),
- д. повратна спрега (реакција на поруку).

Ако нема реакције на поруку, то значи да комуникација није успела, чиме се потврђује наведена разлика између обавештења и поруке. Међутим, сврха слања поруке је управо у томе да изазове реакцију, односно повратну спрегу. Ако нема реакције, то може да значи да порука није доспела ономе коме је упућена или да није била добро

срочена, па је прималац није добро разумео. Уколико порука изазове реаговање, онда реакција путује назад првобитном пошиљаоцу, повратном спрегом као нова порука.

За разлику од комуникације, општење је увек активитет одношења према некоме и нечему. На пример, саслушање ухапшеног осумњиченог лица није само комуникација већ је и општење јер се у датом случају с њим не размењују само поруке и обавештења него су према њему успостављени фактички многи негативни односи применом разних ограничења и притисака – од слободе кретања, одеће, обуће, исхране, становања итд. У наведеном смислу реч општење, као појам и термин, веома је примерена и продуктивна у овој дисертацији.

Процес општења се састоји од више фаза, а то су:

1. иницирање идеје као поруке неког од извора процеса општења;
2. обликовање поруке и њено превођење на језике или на други облик погодан за општење;
3. посредовање (пренос–ток) поруке од извора ка примаоцу;
4. дешифровање (схватање) – превођење поруке у њену изворну идеју;
5. пријем и усвајање, или одбацивање идеје, односно предлога из поруке;
6. одређени однос или акција према субјекту који усваја, односно одбацује предлог из поруке.

У процесу општења карактеристично је да уколико је идеја правилно схваћена, прималац ће реаговати и о томе повратно обавестити пошиљаоца поруке. Током процеса општења могу се јавити бројне сметње у преношењу порука. Пошиљалац мора да савлада све те сметње како би порука стигла ономе коме је намењена, у предвиђеној форми. Да би се отклониле сметње на путу од пошиљаоца до примаоца поруке, порука мора бити јасна, упућена на тачно дефинисану адресу, путем правог медија и у право време. Ако било шта од наведеног изостане, порука може бити изгубљена и без реаговања онога коме је намењена. Ако се потенцијалне препреке успешно савладају, порука ће стићи до примаоца и он ће моћи да реагује на њу.

Прималац може да реагује прихватањем, одбијањем предлога или тражењем додатних обавештења. Процес општења може да тече непосредно између пошиљаоца и примаоца поруке и посредно помоћу одговарајућег медија. Поруке се могу изражавати речима, гестовима, сликама и др.

За успешно остварен процес општења у правном процесу важно је да буду испуњене четири основне претпоставке:

- да постоје одговарајући услови у којима се реализује општење;
- да постоји јасно дефинисан задатак или циљ општења;

- да постоји јасно разрађена стратегија општења и
- да постоји јасно прописане процедуре општења.

Свака појава, па тако и појава општења, одвија се у одређеним друштвеним условима, амбијенту, што је први предуслов општења. Други предуслов је да се јасно пропише шта се жели постићи општењем. Циљеви општења морају да имају јасно дефинисану временску димензију (кад и у ком року да се остваре). Јасно разрађена стратегија општења треба да прибави одговоре на питања као што су: Која порука треба да буде послата? Колико субјеката треба обухватити одређеном поруком? Како постићи постављени циљ? Јасно прописане процедуре општења омогућују субјектима општења да сазнају одређена правила која важе у овом процесу како би могли да их се придржавају.

Када је реч о општењу у правном поступку, може се говорити и о општењу органа и странака, које се не односи само на саслушање странака, односно усмену расправу у правном поступку.

Наведени вид општења претходи и следи усменом општењу у правном поступку. Наиме, да би се дошло до фазе поступка у којој се саслушавају учесници неког поступка, потребно је да поступајући орган приступи прво писменом општењу са учесницима у поступку. Овакво општење се одвија пре свега путем поднесака, који могу бити захтеви, обрасци који се користе за аутоматску обраду података, предлози, пријаве, молбе, жалбе, приговори и друга саопштења којима се странке обраћају органима.

Поднесци се, по правилу, предају непосредно или шаљу поштом писмено, или се усмено саопштавају у записник, а могу се, ако није другачије прописано, изјављивати и телеграфски, односно телефаксом. Кратка и хитна саопштења могу се давати и телефоном ако је то, по природи ствари, могуће. Поднесак се предаје органу надлежном за пријем поднеска, те је он дужан да прими поднесак који му се предаје, односно да узме у записник поднесак који му се усмено саопштава.

Службено лице које прими поднесак дужно је, на усмени захтев подносиоца, да му потврди пријем поднеска. Уколико орган није надлежан за пријем поднеска, службено лице тог органа упозориће на то подносиоца и упутити га органу надлежном за пријем. Ако подносилац и поред тог упозорења остане при захтеву да се његов поднесак прими, службено лице је дужно да га прими. Ако орган нађе да није надлежан за рад по таквом поднеску, донеће закључак којим ће одбацити поднесак због ненадлежности.

Кад орган поштом добије поднесак за чији пријем није надлежан, а несумњиво је који је орган надлежан за пријем, послаће поднесак без одлагања надлежном органу, односно суду и о томе ће обавестити странку. Ако орган који је добио поднесак не може

да утврди који је орган надлежан за рад по поднеску, донеће без одлагања закључак којим ће одбацити поднесак због ненадлежности и закључак одмах доставити странци.

Сваки поднесак мора бити разумљив и мора га потписати овлашћено лице. Уколико поднесак садржи неки формални недостатак који спречава поступање по поднеску или ако је неразумљив или непотпун, орган који га је примио учиниће све што треба да се недостаци отклоне и одредиће подносиоцу рок у ком је дужан да то учини. То се може саопштити подносиоцу писмено, у виду правне поуке, телефоном или усмено ако се подносилац затекне код органа који саопштава да поднесак садржи недостатке.

О учињеном саопштењу орган ће оставити забелешку на спису. Ако подносилац отклони недостатке у одређеном року, сматраће се да је поднесак био од почетка уредан. Ако подносилац не отклони недостатке у одређеном року, па се услед тога не може поступати по поднеску, орган ће закључком одбацити такав поднесак. На ову последицу подносилац ће се нарочито упозорити у позиву за исправку поднеска.

Општење се одвија и путем позивања, састављања записника, као и разгледања списа и обавештавања о току поступка. Орган који води поступак овлашћен је да позива лице чије је присуство у поступку потребно. Позивање се врши писменим позивом ако посебним прописима није предвиђен други начин. Позив обавезно мора да садржи: назив органа који је издао позив, име и презиме и адресу лица које се позива, место, дан, а кад је то могуће, и час доласка позваног, предмет због кога се позива и у ком својству (као странка, сведок, вештак итд.), и која помоћна средства и доказе позвани треба да прибави, односно поднесе. У позиву се мора навести да ли је позвано лице дужно да дође лично или може послати пуномоћника који ће га заступати и упозориће се да је у случају спречености да се одазове позиву, дужно да извести орган који је издао позив.

Позвани ће се исто тако упозорити на последице ако се не одазове позиву или не извести да је спречен да дође. У позиву на усмену расправу странка се може позвати да поднесе писмене и друге доказе, а може се обавестити да може повести сведоке на које намерава да се позове. Кад то допушта природа ствари, може се оставити на вољу позваном лицу да уместо личног доласка до одређеног дана преда потребну писмену изјаву.

Позвано лице дужно је да се одазове позиву. Ако је позвано лице због болести или другог оправданог разлога спречено да дође, дужно је одмах по пријему позива да о томе извести орган који је издао позив, а ако је разлог спречености настао доцније, одмах по сазнању тог разлога. Ако се лице коме је позив лично достављен не одазове позиву, а изостанак не оправда, може бити приведено, а осим тога и кажњено новчаном

казном. Те мере ће се применити само ако је у позиву било означено да ће се применити. Ако су услед неоправданог изостанка позваног лица настали трошкови у поступку, може се одредити да их сноси лице које је изостало.

Записник се саставља о усменој расправи или другој важнијој радњи у поступку, као и о важнијим усменим изјавама странака или трећих лица у поступку. У записник се уноси: назив органа који врши радњу, место у коме се врши радња, дан и час кад се врши радња, предмет у коме се она врши и имена службених лица, присутних странака и њихових заступника, пуномоћника или представника. Записник треба да садржи, тачно и кратко, ток и садржај извршених радњи у поступку, као и датих изјава. Води се у току вршења службене радње. Ако се радња о којој се води записник није могла извршити без прекида, у записнику ће се означити да је било прекида.

Записник ће се пре закључења прочитати саслушаним лицима и осталим лицима која учествују у поступку. Та лица имају право да и сама прегледају записник и ставе своје примедбе. На крају записника ће се навести да је записник прочитан и да нису стављене никакве примедбе или, ако јесу, укратко ће се уписати садржај примедба. Затим ће записник потписати лице које је учествовало у радњи, а на крају ће га оверити службено лице које је руководило радњом, као и записничар ако га је било.

Ако записник садржи саслушање више лица, свако од њих ће се потписати испод оног дела записника у коме је уписана његова изјава, а ако су вршена суочења, део записника о томе потписаће лица која су суочена. Записник састављен сагласно одредбама закона јесте јавна исправа. Записник је доказ о току и садржини радње поступка и датих изјава, осим оних делова записника на које је саслушано лице ставило примедбу да нису правилно састављени.

Странке имају право да разгледају списе предмета и да о свом трошку препишу, односно фотокопирају потребне списе. Разгледање и преписивање, односно фотокопирање списа врше се под надзором одређеног службеног лица. Право да разгледа списе и да о свом трошку препише, односно фотокопира поједине списе има и свако треће лице које за то учини вероватним свој правни интерес. Такође, странка и свако треће лице које учини вероватним свој правни интерес у предмету, као и заинтересовани државни органи, имају право да се обавештавају о току поступка.

III. ПРАВНА НОРМА КАО ОДРЕДБА ЗНАЧЕЊА ТЕРМИНА И ПОЈМОВА У ПРАВНОЈ И ДРУШТВЕНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ

Свака комуникација, по свом основном значењу, сматра се разменом смислених порука између два субјекта или више субјеката, при чему се очекује да после нормално емитоване поруке уследи и нормално емитоване одговарајуће узвратне поруке.

Поруке би морале бити јасне, одређене, смислене, разумљиве и схватљиве да би се њиховом разменом постигао одговор (усаглашеност) о међусобном односу, заједничком организованом делању. Комуникација може да буде добровољна, двострана или вишестрана, па једноставно иницирана, као и обострано и вишестрано добровољно прихваћена, а може да буде и принудна или чак присилна. Комуникација може да буде корисна: а) једнострано – за једну страну; б) обострано – за две стране ; в) вишестрано – за све стране учеснике у процесу.

За комуникације у друштву, било да се ради о усменим или писаним комуникацијама, карактеристично је да се обављају по одређеним правилима, и када су личне (правила „бонтона”, обичајна правила) и када су службене природе. Заједничка својства свих правила, односно претежног броја правила јесу пристојност и уважавање људске личности.

Ако разликујемо комуникацију у правном односу, у правном процесу, и у оквиру тога разликујемо норме које сматрамо регулаторним и разликујемо интерпретацију норми у примени, видећемо велике разлике у карактеристикама тих норми. Правне норме (и регулаторне, којима се прописују – уређују понашања и односи индивидуалних и институционалних субјеката, и интерпретиране норме у конкретнијој примени) одређеније су, са строго одређеним значењем, с веома ограниченим могућностима тумачења.

Запажа се да неке норме имају мањи степен општости и да су мање прецизне од неких других норми, осим у неким битним одредбама. На пример, норме устава су мање прецизне од норми закона, норме основних закона су мање прецизне од норми разрађујућих пратећих закона, уредби, правилника, одлука и мноштва подзаконских аката – закона и подзаконских аката.

Ефикасност рада и друштвени значај рада институција – установа система права, произвели су два веома значајна решења за правну праксу:

– правни језик и стил изражавања у правном процесу (процедури);

– формализацију правних аката и норми, као и веома формализовану процедуру у правном поступку. Једна од битних, индиректно и директно исказаних је и саслушање као право (као овлашћење и дужност и као одговорност за давање и узимање изјаве).

1. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО ПРАВНИМ НОРМАМА

1.1. Појам и значај друштвене норме

Друштвена правила (норме), као и само друштво, стварају људи. Човекова делатност се обавља сходно друштвеним правилима која се називају и нормама. Друштво помоћу истих норми утиче на захтевано, прописано понашање људи. То је неопходно и зато што друштво не би могло ни да опстане без свесног и правилног понашања људи. Разноврсна понашања људи уређена су многим правилима (нормама). Свака норма претпоставља понашање човека у складу с њом. Она подразумева и одређену слободу човековог понашања али у границама тих друштвених правила (норми).

Свакако да од човекове свести која је лимитирана условима живота човека у одређеној друштвеној заједници, а и од човековог места у тој друштвеној заједници, зависи извршење или неизвршење норме. Друштво треба да се обезбеди од оних људи који потенцијално представљају прекршиоце норми. Због тога се сва ова правила (норме) којима се одређеним субјектима налаже конкретно понашање сматрају диспозицијом норме. Свака норма садржи и санкцију. Санкција представља казну за она понашања субјектата супротна диспозицији норме и којом се кажњавају они субјекти који нарушавају одређене друштвене интересе.

Сваки субјект је слободан да норму изврши или не изврши, с тим што за неизвршење правила понашања, односно норме предстоји примена санкције (казне). Санкција је ефикасно средство да одређеног субјекта у правном промету (физичко лице или правно лице) примора да поштује норме, односно правила понашања.

Друштвене норме представљају, дакле, одређена правила која друштво ствара и где субјекти у том друштву треба да се понашају сходно тим правилима. Норме чине она правила која су по вољи друштва, а за које друштво сматра да субјекти права треба да се понашају по њима. Оне имају одређени стваралачки карактер јер је њихов циљ да утичу на реалност, да је мењају јер би без њих реалност и понашање субјектата били сигурно знатно другачији.

Да би друштво остварило своје циљеве, ствара велики број норми. Када је друштво на вишем ступњу развоја, тада је број друштвених односа знатно већи, а тиме се ствара потреба за увођењем бројних правила која регулишу такве односе. Правила

представљају систем смислених норми повезаних у целину. Дакле, свако друштво унапред ствара одређена правила понашања по којима се понашају субјекти у друштву.

Друштвене норме, у ужем смислу речи, које доноси друштво прописују понашање субјеката према осталим члановима друштвене заједнице и оне предвиђају одређене санкције којима се штите друштвени интереси. Друштвени прописи којима се уређују друштвене норме могу се класификовати према више критеријума класификације:

1) према критеријуму субјекта који ствара прописе – на прописе које ствара читаво друштво или прописе које стварају поједине организације;

2) према начину стварања – на норме које се стварају спонтано (на пример, обичаји) и оне које се стварају с јасним циљем и намером (на пример, право) и

3) према предмету регулисања – могу се поделити на разне врсте (ко доноси санкцију, ко остварује санкцију и у чему се састоји санкција). Тако се санкције могу поделити на позитивне (награде) и негативне (казне), а негативне санкције се деле на санкције физичког насиља и оне које не прописују физичко насиље.

Постоји и подела друштвених норми према садржини, и то на: економске, моралне, културне и др.

Важно је истаћи да под друштвеним нормама подразумевамо правила понашања људи у људском друштву када се нађу у ситуацији која је уређена, регулисана том друштвеном нормом. Међутим, нису сви друштвени односи регулисани друштвеним нормама. Под друштвеним односом подразумевамо односе међу људима, који су бројни и разноврсни. Такође, важни су односи који владају у процесу друштвене репродукције, схваћене у најширем смислу речи – производње, расподеле, размене и потрошње и они чине друштвену базу или друштвену основу. Од њих у крајњем смислу зависи опстанак човека као природног и друштвеног бића.

Свака друштвена норма се састоји од следећих чинилаца: 1) претпоставке или хипотезе; 2) диспозиције друштвене норме; 3) претпоставке или хипотезе санкције; 4) санкције и 5) казне.

Претпоставке или хипотезе су услови који доводе до стварања, настанка друштвених правила понашања. Диспозиција друштвених норми је само правило понашања, то је оно што људско друштво од нас захтева да чинимо, не чинимо, трпимо или нешто пропустимо, од нечег се уздржимо, а када се нађемо у ситуацији која је предвиђена тим правилом, друштвеном нормом. Претпоставка или хипотеза санкције је кршење диспозиције и понашање друштва према прекршиоцу диспозиције друштвене норме. Казна је мера принуде којом друштво непосредно дејствује на прекршиоца, нпр. протеривање из друштвене заједнице, одбацивање друштвене средине, презир, одузимање материјалног добра, новчана казна...

1.2. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ПРАВНЕ НОРМЕ

Павна норма, поред обичајне и моралне нормe, представља врсту друштвене нормe. Правна норма као битан део, чинилац права може се дефинисати као правило понашања људи заштићено државним апаратом принуде.

Она је правило о понашању људи које садржи и пропис о примени државне санкције у случају његовог прекршаја. Правна норма је једно правило, тј. правило о једном одређеном понашању (нпр. забрањено је убијати под претњом одређене санкције, или ако неко учини штету, дужан је да је надокнади).⁴⁷

Овим је правна норма уско везана за државу јер је само држава надлежна за доношење, признавање, мењање, допуњавање, укидање и тумачење правних норми.

Правна норма је правило о понашању људи које је санкционисано одговарајућом казном. Дакле, овим правилом понашања генерално се регулишу понашања свих субјеката.

Једноставно речено, правне нормe су писана правила понашања људи у држави, које ствара, доноси држава или органи које је овластила држава, а чију примену држава обезбеђује својом силом. Правне нормe су садржане у правним актима. (Под правним актом подразумевамо изјаву воље која садржи правно правило, или услове за њихову примену. Правни акти појављују се у различитим облицима, као нпр. у облику формалних извора правних норми – устава, закона, подзаконских аката, уговора, а у неким државама и у облику обичајног права судске пресуде итд..

Правним нормама се регулишу бројни друштвени односи. Ове нормe се разликују од чланова или параграфа закона или других правних аката. Правне нормe из правног материјала издваја правна наука, као и правна пракса у практичној примени права. Један део правне нормe може се налазити у једном акту, а други у другом. Правило је да свака норма има своју санкцију. Нормe се на основу разлике у санкцијама могу груписати у разне врсте.

Примера ради, један члан закона може да садржи део једне нормe или више норми а у неким случајевима и потпуну правну норму.⁴⁸ Ово је веома важно знати поводом практичне примене права када се издвајају правне нормe из позитивних правних атака (закона, уредби и др.).

Правна норма се доноси с намером да утиче на понашање субјеката, а нарочито да би била ефикасна. Ако правна норма није ефикасна, сматра се да и не постоји. Доносилац правне нормe – адресант (држава) упућује норму адресатима (правна и

---

⁴⁷ *Правна енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1989, стр.1226.

⁴⁸ sr.wikipedia.org (приступљено 4. 9. 2016)

физичка лица) и она истовремено обавезује адресанта и адресата. Правне норме увек важе на одређеној територији и у одређено време. Територијални принцип важења правне норме указује да правне норме поједине државе важе на њеној територији, у оквиру њених граница. У ову територију укључују се и њени бродови регистровани у тој земљи, као и зграде њених дипломатских и конзуларних представништава у иностранству.

По персоналном принципу важења правне норме, норме једне државе важе и за особе које имају њено држављанство а налазе се у иностранству, али само на основу начела реципроцитета. Опште је познато да правне норме донете према уставу и закону, по предвиђеном правном поступку, од законито овлашћеног државног органа, почињу да важе ступањем на снагу. Правило је да правна норма пре него што ступи на снагу треба да се објави у службеном гласилу. Време од објаве до ступања на снагу правне норме назива се *vacatio legis* – мировање закона.

Важење правне норме престаје на три начина:

1. када сама правна норма одређује своју временску важност;
2. када се једна правна норма изричито укида другом правном нормом;
3. када се једна правна норма прећутно укида другом правном нормом.

Норме се, по правилу, примењују након ступања на снагу. Због правне сигурности субјеката норме се ретко примењују ретроактивно. Правило је да се само законом може регулисати да његове поједине одредбе имају повратно дејство.

Према Радомиру Лукићу и Будимиру Кошутуићу, правне норме се могу поделити према два критеријума:

1. према критеријуму условности – на условне и безусловне;
2. према критеријуму општости – на опште и појединачне.⁴⁹

Наведени аутори сматрају да норме могу бити створене у ближој или даљој вези с конкретном ситуацијом на коју се односе. Стим у вези нормом се може предвиђати стање, односно чињенице као нешто што је већ постојеће, конкретно, стварно. С друге стране, норма може предвиђати и нешто апстрактно, тј. нешто што може наступити. Полазећи од тога може се закључити да се норма може доносити и унапред.⁵⁰

Важно је нагласити да се унапред донета норма не може применити ако не наступи онаква ситуација каква се у њој предвиђа. По правилу, устав, закони и уредбе доносе се унапред због потребе за пројцирањем понашања.

---

⁴⁹ Види шире: Радомир Лукић, Будимир П. Кошутуић, *Увод у право*, 12. издање, „Службени лист СЦГ“, Београд, 2003, стр. 259.

⁵⁰ *Ibidem*.

Наступање такве ситуације је, према томе, услов за примену дотичне норме.⁵¹

Норме које се доносе за ситуације које треба да наступе јесу условне (а зову се, донекле неадекватно, и апстрактне) норме, а норме које се доносе за ситуације које су већ дате јесу безусловне (конкретне) норме. Разуме се, правни поредак се може замислити и без условних норми, пошто оне нису нужне. Али се он не може замислити без безусловних норми, пошто су оне нужне јер су настале ситуације које се морају регулисати нормама права.⁵²

Друга важна подела правних норми, која је за схватање састава правног поретка још важнија од поделе на условне и безусловне норме, јесте подела на опште и појединачне норме.

Опште норме се односе на све случајеве, односно лица која се налазе у истој ситуацији или могу доћи у исту ситуацију предвиђену нормом.⁵³

Појединачне норме се односе на један случај, који се, по правилу, именује у норми.⁵⁴ Дакле, појединачна норма се односи само на један случај, а не на неодређен број случајева, као што се односи општа норма. Обично се опште норме сматрају условним, а појединачне безусловним. Иако је најчешће тако, то не мора бити тачно. Једна општа норма не мора бити условна.⁵⁵

Свака правна норма састоји се од два основна елемента: диспозиције и санкције. Оба наведена елемента правне норме – диспозиција и санкција представљају одређена правила понашања. Ова правила понашања су у међусобном алтеративном односу, тј. или се примењује једно или друго правило, а није могуће применити оба.

Правило је да је непримењивање првог од њих – диспозиције – услов за примену другог – санкције. С друге стране, сама диспозиција се у извесним случајевима, кад је реч о условној норми, примењује тек кад се испуне одређени услови.

Одатле произлази да оба правила понашања могу бити примењена само ако су испуњени одговарајући услови за њихову примену. Услови су такође обухваћени

---

⁵¹ На пример, уместо да чека да дете буде рођено или убиство извршено итд., па да донесе норму о томе, стваралац норме може унапред донети норму по којој ће се поступити кад се то буде десило.

⁵² Радомир Лукић, Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 259.

⁵³ Такве норме су оне које кажу: сви грађани су дужни да плаћају порез; свако је дужан да служи војску; родитељ је дужан да васпитава децу итд.

⁵⁴ Петар је дужан да плати толико и толико пореза; Јанко се осуђује на три месеца лишења слободе; Петар и Јанко су дужни да плате 5.000 динара итд.

⁵⁵ На пример: сваки човек је лично слободан. Она је најопштија која се да замислити, али није условна него безусловна јер се односи на конкретно постојеће људе. Обрнуто, појединачна норма може бити условна: ако се Петар ожени, добиће 5.000 динара.

правном нормом која само описује услове за примену правила понашања. Део правне норме који описује услове за примену правила понашања садржаног у њој није, дакле, и сам једно правило понашања – он, у ствари, и нема нормативан карактер јер је само опис једне фактичке ситуације. Тај део се назива претпоставка (или хипотеза) правне норме. Но, како се само условне правне норме примењују тек када се испуни услов за њихову примену, једино оне и имају тај део норме (претпоставку) који описује услов за примену диспозиције, док га безусловне норме немају. Пошто се, међутим, санкција увек примењује под условом да није примењена диспозиција, у свакој норми мора постојати део који описује тај услов за примену санкције (претпоставка санкције).⁵⁶

На основу свега наведеног можемо закључити да условне норме имају поред два основна елемента – диспозиције и санкције – још два елемента, тј. две претпоставке. Прву претпоставку – санкције и другу – диспозиције. Безусловне норме имају само једну претпоставку – ону која се односи на санкцију.

Претпоставка (хипотеза) диспозиције је онај чинилац норме који одређује фактичку ситуацију, односно фактичке чињенице које морају постојати како би се диспозиција, као главни део норме, могла применити. Чињенице које се регулишу диспозицијом описане су у њеној претпоставци. У њој је дат опис услова за примену диспозиције.⁵⁷

Диспозиција је битан део норме, тј. њена суштина, односно диспозиција је оно без чега норме уопште нема и ради чега постоје и сви други њени елементи. Диспозиција је само правило понашања људи. Она сама по себи има нормативан, али још нема правни карактер. Она постаје правна норма тек када јој се дода санкција. Зато се може рећи да диспозиција може сачињавати моралну, обичајну или неку другу друштвену норму, али не може правну норму јер нема правни карактер.⁵⁸

Претпоставка (хипотеза) санкције састоји се у опису прекршаја диспозиције (или деликта), а овај се састоји у непоштовању диспозиције, тј. у понашању супротном понашању које прописује диспозиција.⁵⁹

---

⁵⁶ Радомир Лукић, Будимир П. Кошутић, *op. cit.*, стр. 259.

⁵⁷ Сваки порески обвезник који има кућу или стан дужан је да плати порез на имовину. Део норме садржан у синтагми „сваки порески обвезник који има кућу или стан“ чини претпоставку диспозиције те норме која нема никакав нормативан ни правни карактер саме по себи јер се у претпоставци само одређује или описује чињеница која представља услов за примењивање другог елемента норме, тј. „дужан је да плати порез на имовину“.

⁵⁸ Видети шире: *Ibid.*, 2014.

⁵⁹ Пошто ова претпоставка само описује извесно понашање, а не наређује никакво понашање, она нема нормативан карактер. Део правне норма која се завршава исказом „у противном, биће кажњен“, представља претпоставку санкције јер описују деликт.

Санкција се по правилу састоји од понашања оног лица на које се односила диспозиција, али које ју је прекршило (тј. није се понашало по њој), као и од понашања одговарајућег државног органа који према том лицу има да употреби одговарајућу меру државне принуде ако оно неће да се понаша по санкцији.⁶⁰

Приликом утврђивања фактичких ситуација треба добро утврдити истоветност ситуација предвиђених у норми и оних које се утврђују. Како конкретна ситуација никад не може бити истоветна са оном предвиђеном у норми јер, као конкретна, садржи нешто више од ње, то је довољно, али и нужно, да постоји истоветност у оним елементима предвиђеним у норми.⁶¹

Нарочито је тешко утврдити у пракси тзв. правну квалификацију извесних чињеница, тј. повезати све битне чиниоце чињенице у једну целину и запазити под коју правну норму она спада. То се постиже добрим теоријским правничким знањем и практичним вежбама.

На крају је важно поменути и саму непосредну примену норме, тј. одређено понашање у складу с нормом. То понашање се састоји из извршења правних или материјалних аката предвиђених нормом који се односе на понашање свих субјеката који примењују право. Под субјектима који примењују право сматрају се сви они чије је понашање регулисано правом, тј. сви грађани, било службена, било приватна лица, правни стручњаци или лаици.

Неисправно вршење тих радњи често доводи до прекршаја норме, услед чега се примењује санкција. Зато је правно поучавање важно пошто отклања деликте уколико долазе услед правног незнања.

Међутим, неисправно вршење радњи, тј. кршење норме може настати и услед неразумевања самих прописаних норми, што указује на битан значај језичког значења правне норме.

Правна значења формулисана у писаној форми, по правилу, имају облик реченице. Правна норма се састоји од појмова повезаних логичким везама. Поред лексике свакодневног говора која се користи за означавање неправних и правних појмова, правни језик користи и посебне правно-техничке термине којима се означавају различити правни појмови.

---

⁶⁰ У правној норми санкцију чине речи „биће кажњен“ и у њој е лицу остављено на вољу да се понаша или не понаша по диспозицији. Дакле, лице мора да се понаша онако како захтева санкција јер иначе бива на то натерано применом државне принуде.

⁶¹ На пример, ако се предвиђа крађа туђе ствари, довољно је да је утврђено да је реч о крађи ствари, а није значајн то што је ствар била на овом или оном месту, што је ове или оне боје итд.

Није могуће да све правне норме створе исти ствараоци и у исто време. Имајући то у виду, током времена су се мењала не само значења појединих правних појмова већ и сам језик којим су се користили разни субјекти у реализацији различитих делатности из области права.

Исти језички израз је, без обзира на то да ли се ради о правном или неком другом појму, с временом мењао значење. Понекад је то ишло до те мере да су исти изрази и појмови у разним законима или у различитим гранама права имали различита значења.⁶²

Да би се стекле представе о значењу појединих речи или израза, језик нуди две тачке ослоња: етимологију и језичку употребу. Док етимологија показује порекло одређеног израза и почетно значење појединог израза, односно речи, језичка употреба показује значење појединих речи или израза током времена и еволуцију у њиховом значењу.

2. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО ЈЕЗИКОМ НАУКЕ И СТРУКЕ

Човек свакодневно комуницира вербално, невербално, писаним путем. Појам комуникације у том смислу означава процес размене свеукупног искуства између појединца и група. Основни циљ комуникације јесте да порука дође до примаоца поруке, да је прималац објективно схвати и да изазове одређену реакцију циљне публике.

Језик науке је пре свега окренут реалности тако што извештава о природи, бићима и законима који владају међу њима.

Будући да је језик струке увек у вези са одређеном групом људи која га користи, њиме се споразумева, разлику између општег или стандардног и језика струке можемо одредити у оквирима социолингвистике. Језик струке је, наиме, језик одређене социјалне групе. На овај начин се може објаснити и настанак језика струке као продукта језичне комуникације и метакомуникације на природном језику.

Говорници чија је удружена активност – спознавање и деловање – дуже време усмерена на ограничени део стварности, развијају и употребљавају у језичкој комуникацији у своме деловању, као и у деловању и предметима везаним за њега, језичка средства која се због специфичних услова и потреба разликују од средстава других група говорника у другачијим комуникацијским ситуацијама.

Једно од основних значења стручног језика је и разлика између писмене и усмене комуникације у њему.

---

⁶² Радомир Лукић, *Методологија права*, САНУ, Београд, 1977, стр. 268.

Сложеност односа из којих настају спорови често је резултат чињенице што је спорна ситуација настала у оквиру комплекса друштвених односа који можемо да назовемо посебном струком. Због тога се у спору који настаје поводом сукоба правних интереса, на пример, у медицини или грађевинарству, у правном поступку и језику који се у том поступку користи морају наћи и изрази који припадају одговарајућем професионалном језику (медицине или грађевинарства). Елементи других професионалних језика или обична нарација су у судском дискурсу неопходни само ради утврђивања фактичких чињеница. Тај језик није подобан за идентификацију правних односа који настају у датим фактичким околностима, па се у судским актима, осим записника о саслушању странака или сведока, срећемо с језиком који у још једном смислу има хибридную природу: исте животне околности се описују или опредељују неправним језиком (одговарајуће професије), као фактички догађаји, а одмах затим се правним језиком утврђује њихова правна природа.⁶³

Чињеница је да је неопходно да се правна квалификација заснива на неспорним сазнањима фактичких околности, које се између осталог и сазнају у поступку саслушања. У том смислу је коришћење стручног језика од велике важности по сам процес.

Овде морамо увести и судски језик, као један од видова стручних језика. Можемо слободно рећи да је главна одлика судског језика, као основног облика правничког језика, његов прагматизам. Суд у свом поступку користи онај језик који је најприлагођенији одређеној процесној радњи, уз експлицитно законско ограничење да сви судови своју одлуку морају да сопште језиком подобним да буде предмет логичког тестирања и испитивања њене усклађености с принципима које је формулисао законодавац. Због тога се језик судске одлуке, нарочито у изреци, разликује од језика коришћеног у саслушању, у образложењу и сл. Језик у изреци мора да безусловно задовољи правила правног дискурса јер се само тада одлука може уврстити у правни систем. Дакле, језик изреке мора да буде потпуно сагласан и комплементаран с језиком других субјеката у процесу примене права. Та околност нас наводи и даје нам за право да језик правника сврстамо у групу стручних, или професионалних језика.

2.1. Језик права

Језик права, с обзиром на основне елементе језичне делатности, а то значи фонетске, морфолошке, лексичко-семантичке, синтаксичке и прагматске, подсистем је

---

⁶³ Светислав Табароши, *Језик у праву*, Зборник „Право и језик”, Универзитет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006, стр 37.

једног општег, народног или говорног језика од кога прима највећи део својих формалних и значајних обележја. Међутим, он се такође разликује од општег језика и других језичких подсистема. Наиме, у језику права могу се разликовати четири слоја израза и значења.

Први слој чине неизмењени елементи општег језика. Они елементи којима се означавају односи битни за егзистенцију одређеног друштвеног система и конфликтни интереси (нпр. „особа“, „ствари“, „новац“) употребљавају се чешће од оних који не означавају тако битне друштвене односе.

Други слој језика права чине измењени елементи општег језика, тј. мешовити народно стручни изрази и значења. То су изрази и значења из општег језика који се трансформишу – проширују или сужавају путем нормативних дефиниција, правничке праксе или правне науке, а због потребе правног поретка да именује властиту технику и да постигне већу појмовну прецизност у означавању правних односа. То су нпр. изрази „закон“, „власништво“, „стан“.

Трећи слој чине чисто стручни правни изрази и значења (правни термини) које правници производе и дефинишу ради неких функција у правном комуницирању које не могу на погодан начин носити ни неизмењени ни измењени елементи општег језика. Такви су изрази нпр. „правни лекови“ и сл.

Други слој језика права, заједно с трећим, назива се правнички језик. Правнички језик је несумњиво главни носилац значења и функција правног језика, па је стога оправдано привилегован предмет лингвистичких испитивања права. Стварају га, систематизују, уче и употребљавају правници као засебна социолингвистичка група. Један од главних задатака правног образовања јесте савладавање овог дела језика права или стицање језичке правне компетенције – чему одговара и стицање способности да се овај језик употребљава у посебним правно-процесним формама.

Четврти слој језика права чине неправнички стручни термини и значења. То су политички, економски, урбанистички, медицински и други технички термини и значења које прихвата правни систем („платни биланс“, „камате“, називи грађевинских поступака итд.). Стога се разликују говор законодавца, говор правне праксе, говор правне науке, правно релевантан говор грађана и слично.

На основу свега наведеног можемо рећи да се под језиком права подразумева један „знаковни систем кога чине сви важећи знаци и семантичка, синтактичка и прагматска правила њихове употребе, којима се води правна комуникација“.⁶⁴ Конкретна

---

⁶⁴ Н. Висковић, *Језик права*, „Напријед“, Загреб, 1989, стр. 24, 45. (Наведено према: Сузана Медар, *Опсег логике у тумачењу права*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 66, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2014, стр. 226.)

примена елемената система језика права одвија се у језичким правним радњама или правном говору, а резултат су правне поруке.

Писани облици у којима се изражавају језичке правне радње јесу правни акти. Да би правне поруке што лакше примали, разумели и памтили њихови примаоци, морају истовремено испуњавати два услова: да су економичне и редундантне. Језичка економичност тражи сажимање реченица, скраћивање говора услед познавања контекста, избегавање и специјализовање синонима, скраћивање синтагми, искључивање речи услед друштвених промена, трајност важења поруке итд.

Захтев редундантности језика значи да порука мора садржати елементе који су познати примаоцу и који му олакшавају пријем и разумевање поруке. Због тога је потребно да правна порука садржи изван вишак разумљивих и поновљених израза, те мора примаоцу да омогући извесно време за упознавање пре него што почне да делује.

Темељним својством језика права и целокупног правног поретка сматра се висока мера формализма, а то значи нормативне одређености, принудности, сужавање слободе језичког деловања у праву. Формализација права је аспект рационализације права. Формализација језика права ствара својственост правничког стила (најизразитије у нормативној правној, а мање у адвокатској делатности). Чињеница је да се у основне особине правничког стила могу уврстити безлично изражавање, неемотивност, неекспресивност, редукованост, једноличност и понављање језичког изражавања, церемонијалност многих језичких правних радњи и аката итд.

Висковић сматра да су две основне функције језика права, дескриптивна (констативна), које се састоје од описивања и објашњавања правно релевантних чињеница, и прескриптивна, која се састоји од тражења или захтевања одређеног људског понашања.⁶⁵

У језику права запостављене су улоге индикативних ставова и исказа. Такође је утврђено да се овај језик у већој мери бави једном врстом прескриптивних ставова, правним нормама, а запоставља неке друге.

Многи аутори су се бавили утврђивањем обележја језика права, нпр. дефиницијама у праву, основним и изведеним нормативним појмовима, одређеним и неодређеним нормативним појмовима, нормативним квалификацијама и њиховим модалитетима, идеолошким функцијама језика права, његовом тајновитошћу и др.

Чињеница је да језик права у целини има своје функције, од којих су најважније дескриптивна и прескриптивна, али и елементи општег – свакодневног и стручно-

---

⁶⁵ Види шире: Никола Висковић, *Језик права*, „Напријед”, Загреб, 1989.

правничког језика имају неке своје посебне задатке у праву. Правнички језик осигурава језичку стручност, једнозначност и принудљивост, с циљем да унесе виши степен једнообразности, извесности, контроле и економичности у неке типове правних односа где су такве вредности нужне.

Наиме, у комуникацијском обликовању својих интереса и намера пошиљаоци могу употребити правила језика важећа у датом друштву (језички код), правила логичког мишљења (логички код), правила морала, обичаја, политике, економије итд., која делују и међусобно се надмећу у датом друштву (разни вредносно-идејни кодови), те најзад и све опште правне норме које чине правни систем, укључујући правила правничког језика (нормативноправни код).

Примаоци правних порука могу разумети пошиљаоце само ако се обрете истим кодовима. Између пошиљаоца и примаоца правних порука може настати неспоразум због неразумевања „правог“ значења поруке. Због тога је прималац поруке или опште правне норме понекад принуђен да сам даје значење некој поруци или правној норми.

С друге стране, важан извор значења чине спознаја структуре и функционисање објеката на које се правне поруке односе, као што су: људско понашање, материјални и духовни предмети тих односа. Ово уједно представља објектно тумачење као другу фазу тока тумачења. Због сталних промена у друштвеним односима, у људским способностима, потребама и интересима, пошиљаоци и примаоци правних порука морају стално да преиспитују своја искуства ради што бољег међусобног разумевања.

Трећи извор значења у праву јесу конкретне ситуације пошиљалаца и прималаца. Те ситуације су најдинамичнији и једини стваралачки извор значења у праву. Наиме, која ће значења нека порука добити у одређеној ситуацији, увелико зависи од вредности и интереса које она изазива међу примаоцима.⁶⁶

3. ОПШТЕЊЕ РЕГУЛИСАНО КЊИЖЕВНИМ И ГОВОРНИМ ЈЕЗИКОМ

Језик је главно основно средство којим људи, писмено или усмено, казују једни другима оно што мисле и осећају. Сваки народ има свој језик. Неким језицима говори више народа. Такви су, на пример, енглески, француски и други.

Језик који се учи у школи, којим говоре школовани људи, језик којим се пишу књиге и на којем се развија народна култура исти је за све крајеве, и тај се језик зове књижевни језик, док се језик којим говори народ зове народни, или говорни језик.

---

⁶⁶ Вредности и интереси често су супротстављени у интересу објективних односа.

Књижевни језик је наше заједничко добро, и зато га ваља добро научити и неговати. Књижевни и говорни језик се код нас, али и у свету, појмовно-терминолошки углавном изједначавају, па се уместо говорни језик употребљава термин књижевни језик.⁶⁷ Теоријски и практични разлози, међутим, захтевају да се они појмовно-терминолошки разлуче и дефинишу.

Говорни језик, који се назива и колоквијални језик, језик је којим се човек служи у свакодневном животу за споразумевање у породици, на улици, у ресторану, продавници, у разговору с пријатељима, познаницима, рођацима, случајним пролазницима, сапутницима, у игри и забави. Он се говори у свим могућим ситуацијама кад човек разговара с човеком и кад су присутна најмање два говорника, односно саговорника. У таквим ситуацијама се употребљава језик чији је главни циљ да се људи у моментима говорења што боље споразумеју.

Говорни језик је језик којим човек најчешће и говори и у коме (како су нека истраживања показала) учествује око 75% целокупне језичке човекове активности. Према схватању већине савремених стилистичара, говорни језик се сматра посебном врстом стила, па се назива разговорни стил, мада се ми у докторској дисертацији служимо термином говорни језик.

У говорном језику (или стилу) човек се не труди да говори по строгим правилима језичког стандарда. Ту се језик употребљава спонтано и не пази се нарочито на изговор појединих гласова, акцената, облика, група речи или реченица. А то је највише због тога што присутност (више) говорника, тематска и ситуациона одређеност, екстралингвистички елементи (мимика, гестови, смех и сл.) прате такву језичку употребу надомешћујући могуће празнине у изразу говорника, или отклањајући евентуалне неспоразуме.

За разлику од говорног језика, књижевни језик је „језик књиге“ или, шире схваћено, „језик писмености – писмени језик“. Народ себи ствара и негује језик којим ће се споразумевати сви чланови заједнице, односно сви припадници народа и државе. Самим тим књижевни језик подразумева језик свих чланова једне заједнице, чијих се граматичких правила та заједница придржава како би се споразумевала на вишем лингвокултуролошком нивоу.

„Под појмом књижевног језика ми разумевамо не само језик књижевности, него, у једном ширем смислу, сваку врсту култивисаног језика, било званичног или незваничног, у служби целе заједнице.“⁶⁸

---

⁶⁷ У новије време у лингвистичкој се литератури сусреће и термин књижевни или стандардни језик, чиме се потврђује изједначавање тих појмова.

⁶⁸ Видети шире: Фердинанд Де Сосир, *Опита лингвистика*, Нолит, Београд, 1977.

Иако експлицитна норма није неизоставно обележје књижевног језика, степен хомогености (уједначености) језичких особина знатно је већи него у говору народа. Стога је књижевни језик и могао испуњавати своју улогу средства књижевног и уопште културног стваралаштва, али и писмене комуникације на ужем или ширем подручју, у сваком случају прелазећи преко појединих дијалекатских граница. „За правилност појединих појава у књижевном језику није мерило само садржај књижевног, тј. дела добрих писаца, него се норма књижевног језика развија и под снажним утицајем лингвистичке теорије.“⁶⁹

На основу тога могли бисмо закључити да је књижевни језик посебан, релативно хомоген језички идиом, углавном без експлицитне норме и с недовољно развијеним функцијама, који служи као инструмент књижевног и уопште културног стваралаштва, као и писмене комуникације на ужем или ширем простору.⁷⁰

Књижевни језици се по правилу јављају најпре као медијуми религије, световне књижевности, науке и високе културе, још у старим цивилизацијама. С модерним добом, све изразитије и као средства савремене комуникације у свим доменима јавног живота, те тако и у областима нормирања и остваривања права. Најчешће израстају на темељима једног дијалекта, или групе дијалеката датог језика, изабраних из геополитичких, економских или културних разлога. По правилу почиње као особеност неке друштвене елите (културне, верске, привредне или економске), а потом се постепено проширује и на крају покрива целокупну територију датог језика.

„Основна функција књижевног језика јесте редукција језичке разноликости у географском и друштвеном простору дате заједнице, чиме се олакшава комуникација између различитих група говорника, као и различитих генерација истог језика. Стога он по својој природи представља један наддијалекатски облик језика.“⁷¹

Док је у говорном језику употреба језичких средстава одређена претежно сврхом саопштавања, па су готово сва његова језичка средства заједничка, дотле је у књижевном језику потребна већа функционална и стилистичка диференцијација с одређенијим и богатијим лексичким благом.

---

⁶⁹ Видљиво је то у читавом развоју нашег књижевног језика од времена Људевита Гаја и Вука Стефановића Карацића, који је био избирљив у тражењу оног што је општије, правилније и лепше, одбацујући неке изразите особине народног језика из књижевног језика.

⁷⁰ Управо по томе што има ширу употребу изван књижевноуметничког стваралаштва, што служи и као средство писмене комуникације уопште, књижевни језик се разликује, и треба га разликовати, од *језика књижевности*.

⁷¹ Видети шире: Миливоје Миновић: *Увод у науку о језику*, „Свјетлост“, Сарајево, 1980.

Говорни језик није довољан да изрази све богатство разноликог грађанског живота и друштва. Једноставније речено, трактати из науке о сазнању или из теорије књижевности не могу бити написани језиком који живи у широким народним слојевима, него књижевним језиком, који је, додуше, израстао из народног, говорног језика и сачувао његов дух, али се обликовао у организам вишега типа с јасно одређеном функцијом у подручју књижевности, науке и уметности. У томе и јесте разлика између говорног и књижевног језика, премда и један и други имају велик део заједничког садржаја.

Израстајући тако из народног језика, књижевни језик проживљава промену у том смислу да се он с једне стране интелектуализује, а с друге опет развија у грађу уметничкога дела. У говорном језику интелектуалаца налазимо већ јасно изражену тежњу за одређеним, тачним и апстрактним изражавањем, која опет расте у још виши степен пословног или радног језика, чије је већ основно обележје одређеност изражаја, да би она постигла свој врхунац у научном језику с тачношћу као основним обележјем. Говорни језик не може задовољити те три основне функције књижевнога језика јер му недостају и лексичко благо и апстрактност изражаја и повезаност и комплексност мисаоног процеса.

Насупрот томе, и комуникативним језиком интелектуалаца и пословним језиком радних људи и научним језиком научних радника као основним функцијама књижевног језика могуће је изразити све оно што изражава говорни језик као њихов основ и подлога, као њихов стални извор.

На основу свега наведеног можемо закључити да је књижевни језик најмериторнији, „највиши“ језик. Он садржи елементе свих осталих функционалних стилова. Такође, књижевни језик је најближи говорном језику, али се не може поистоветити с њим. У језику књижевног дела неретко је приоритет естетска (поетска) језичка функција јер се управо језик књижевног дела одликује „ауторским“ одступањем од стандардног језика.

4. ОПШТЕЊЕ У ПРАВНИМ ПРОЦЕСИМА РЕГУЛИСАНО ТРАДИЦИОНАЛНИМ И ЛОКАЛНИМ ЈЕЗИКОМ

С обзиром на то да смо се сложили да је језик средство комуникације међу људима, веома је важно са становишта предмета докторске дисертације поменути постојање традиционалног и локалног језика, будући да се саслушања врше и у одређеним локалним срединама, истуреним одељењима судова, полицијским станицама у мањим местима и слично.

Док је језик обележје сваке нације, говор представља способност и могућност човека да разговара. Као што је у претходним поглављима наведено, у свакој држави постоји неколико врста језика: говорни, народни, књижевни, стручни, политички, правни, научни, и за неке од наведених је карактеристична строжа форма од оних других. С обзиром на то да саслушање представља усмену форму, тј да је засновано на говору и слушању као основним делатностима у процесу саслушања, веома је важно размотрити традиционални и локални језик.

Када је посредни традиционални језик, за њега је карактеристично да живи и развија се у широком кругу народних слојева по законима и правилима који су се развили у језику у одређено време и на одређеном месту. Оно што је језичка заједница на одређеној територији прихватила, усвојила и што употребљава незванично постаје обавезно за читаву ту заједницу. Друга регулатива за правилност традиционалног језика и не постоји.

Премда смо овим у неком смислу направили разлику између традиционалног и осталих облика језика, стално морамо бити свесни чињенице да наши књижевни, али и службени, а тиме и правни језик има своје порекло и црпи своју снагу из традиционалног језика.

Традиционални језик носи друге вредности, као што су: доступност, вишезначност и слобода, које омогућују само оквирно регулисање оних друштвених односа који се не могу до краја предвидети, чији развој није пожељно спутавати прецизним нормативним одредбама. С друге стране, друштвени живот тражи да локални језик буде што разумљивији и еластичан по значењу.

IV. КОМУНИКАЦИЈА У ПРАВНОМ ПРОЦЕСУ

У уводу теоријског оквира истраживања предметне теме докторске дисертације неопходно је прво дефинисати појам комуникације уопште, а потом извршити потпунију научну дескрипцију правне комуникације у судским поступцима, пре свега у кривичном, парничном и управном поступку. То је неопходно урадити због тога што правна комуникација чини основу саслушања у правном процесу.

1. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ УОПШТЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ У ПРАВНОМ ПРОЦЕСУ

За потпуније сагледавање правне комуникације битно је на самом почетку теоријске расправе дефинисати појам комуникације уопште. Према *Лексикону страних речи и израза*, појам комуникација потиче од латинске речи *comunicatio* и означава саопштавање, саопштење, везу, опхођење, општење, додир, саобраћај, саобраћајницу.⁷²

Полазећи од поменутог лексикографског значења речи комуникација, под комуникацијом уопште подразумева се свеукупност различитих облика опхођења, општења и веза између припадника друштва у друштвеном односу, а посебно преношење порука с једне особе или групе на друге особе или групе. Отуда је комуникација веома важна у људском друштву јер омогућује повезано деловање људи, које се налази у основи свих друштвених појава и односа.

Правна комуникација је активност опхођења између правних субјеката у правном односу ради ефикаснијег преношења информација и њиховог разумевања. Односно, правна комуникација је систем веза међу правним субјектима у правном односу, тј. преношење информација од једног до другог правног субјекта уз услов њиховог пријема и разумевања.

Са становишта предмета ове докторске дисертације, нужно је поћи од елементарног људског права окривљеног да буде саслушан. Наиме, у каталогу људских права значајно место заузима оно које се односи на право окривљеног да, између осталог, буде саслушан. У том смислу Устав Републике Србије прописује да „свако ко је окривљен

---

⁷² Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, девето издање, „Просвета“, Београд, 2006, стр. 432.

за кривично дело, а доступан је суду, има право да му се суди у његовом присуству и *не може бити кажњен, ако му не буде омогућено да буде саслушан и да се брани*".⁷³

Из анализе ове уставне одредбе произлази да је обавезна радња у поступку према окривљеном његово саслушање (под условом да је доступан суду), односно да окривљени не може бити кажњен уколико му се не да прилика да буде саслушан. То је, дакле, у складу с посебним правима окривљеног, где је поред осталих права прописана и обавеза да му се омогући да буде саслушан. Треба свакако поменути да ово право ужива не само окривљени него и свако друго лице против кога се води поступак за неко друго кажњиво дело.⁷⁴

Интересантно је питање које се критички може анализирати, а у вези је с чланом 33 Устава, па и његових ставова 4 и 8, зашто и ово право није увршћено у апсолутно заштићена права, као права из члана 202 Устава. Другим речима, није сасвим јасно зашто „одступање од људских и мањинских права у ванредном и ратном стању“ није дозвољено и за право на саслушање као што је то случај с другим правима за које мере одступања нису дозвољене ни у ком случају, дакле ни у случају ванредног или ратног стања.⁷⁵

Правна комуникација у овом делу докторске дисертације сагледава се засебно у кривичном, парничном и управном поступку с акцентом на улогу саслушања у овим правним поступцима.

2. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Полазећи од кривичног поступка (процеса) као скупа правно нормираних радњи одређених државних органа и других субјеката које се врше у случају вероватноће да је учињено кривично дело да би се установило да ли је кривично дело учињено, ко га је учинио и да ли, у смислу прописа кривичног права, има основа да се на учиниоца примене кривичне санкције, па ако има, да се оне и примене, комуникација у поменутом поступку представља опхођење између субјеката тог поступка.

Да би се потпуније разумело опхођење између субјеката у кривичном поступку, као и у осталим поступцима (управном и парничном), неопходно је прво размотрити питање саслушања и места и улоге доказа и доказних средстава у судским поступцима.

---

⁷³ Члан 33, став 4 Устава РС, („Службени гласник РС”, бр. 98/2006).

⁷⁴ Члан 33, став 8 Устава РС, („Службени гласник РС”, бр. 98/2006).

⁷⁵ Члан 202, став 3 Устава РС, („Службени гласник РС”, бр. 98/2006).

2.1. Саслушање у судским поступцима и место и улога доказа и доказних средстава

Судски поступци подразумевају посебну врсту процедуре која је по правилу строго формална. То не значи да је у питању само формалност, него се ради о правилима установљеним законом, која се у усвојеним процедурама морају поштовати.

У складу с тим, судски поступци садрже *начела* на којима почивају и по којима се одвијају законом прописане процедуре.

Као и у другим судским поступцима, и у кривичном поступку једно од основних начела јесте *саслушање странке*. У парничном поступку оно се заснива на принципу да се и другој страни у спору мора допустити да се изјасни о наводима тужбе. То познато начело је изражено кроз формулацију *audiatur et altera pars*. Другим речима, саслушање је једно од правних средстава које је, у крајњем случају, у функцији утврђивања материјалне истине.

Наиме, да би се утврдила материјална истина у судском поступку, користе се *докази*. То су чињенице на подлози којих се доноси одговарајућа одлука. Другим речима, доказ је „процесно средство помоћу кога надлежни орган (суд), односно службено лице које води поступак, стиче уверење да ли је нека од правно релевантних чињеница истинита или није“.⁷⁶

То, дакле, значи да су предмет доказивања *спорне и правно релевантне чињенице*. Није битно да ли су у питању одређене ствари, односно предмети, писане речи, усмени искази сведока и слично, важно је да они представљају доказ о спорним чињеницама.

При томе се правно релевантне чињенице утврђују на основу материјалних прописа значајних за решење конкретне правне ствари. На основу тих материјалних прописа орган који решава конкретну правну ствар упознаје се с чињеницама које треба утврдити, односно чињеницама које треба доказивати. То даље значи да ће лице које води конкретни поступак самостално и аутономно да одлучи да ли нека чињеница треба да се доказује или не. Службено лице такође својом слободном вољом цени да ли се нека чињеница има сматрати доказаном. Он то цени и на основу целокупног испитног поступка.⁷⁷

---

⁷⁶ „Доказ је чињеница о истинитости или неистинитости спорне чињенице“ (видети: В. Д. Димитријевић, *Кривично процесно право*, „Научна књига“, Београд, 1987, стр. 182).

⁷⁷ Видети: *Приручник за припремање стручних испита запослених у МУП РС*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Криминалистичко-полицијска академија Београд, 2013, стр. 186.

Овај модел је постојао у нашем кривичноправном, односно прецизније кривичнопроцесном законодавству дуги низ година. Он се заснивао на *истражном начелу* карактеристичном за тзв. *инквизициони поступак*. Наиме, у дотадашњем кривичном поступку доминантну улогу играла је *јавнотужилачка истрага* као својеврсна фаза кривичног поступка, у којој су изједначавани докази које изводи јавни тужилац и судски докази.

Кривични поступак који је по самој својој природи доста конзервативан и теже подложен променама од других сегмената кривичног законодавства, представљао је, у облику у којем је постојао, према мишљењу законодавца, кочницу новим тенденцијама савремене концепције кривичног поступка.⁷⁸

За кривично процесно законодавство које се, по правилу, мења чешће од друге кривичне материје, а још чешће од процесних законодавстава у другим правним областима, оваква динамика није уобичајена. Она може бити последица недостатка дугорочне стратегије развоја кривичног поступка. Због наведеног недостатка доста се лутало у усвајању једне доследне и консеквентне концепције кривичноправног поступка. Зато су нормативна решења донета у последња три законика о кривичном поступку (2001, 2006. и најзад 2011. године) представљала више једну жељу да се иде у корак са савременим тенденцијама кривичног процесног законодавства него што су истински била корак у том смеру. Као „круна“ такве законодавне активности може да послужи актуелни Законик о кривичном поступку, који је очигледан пример недостатка визије законодавца о даљим правцима развоја овог сегмента кривичног законодавства. С друге стране, нормативна решења често су представљала компилацију европско-континенталног и англосаксонског, што је изазивало и изазива бројне недоумице у тумачењу, а посебно у примени у пракси усвојених решења.

Ова новоуспостављена концепција кривичноправног процесног поступка увелико прекида с дотадашњим системом и уводи новине које у знатној мери утичу на положај свих главних процесних субјеката. У светлу тога треба анализирати и доказ и доказивање као веома значајне радње тога поступка.

Да би се боље разумела сама суштина саслушања као једне од значајних радњи кривичнопроцесног поступка, морамо анализирати шири контекст укупног кривичнопроцесног система.

---

⁷⁸ Од 2001. до данас донета су и ступила на снагу три потпуно нова кривична процесна законика (ЗКП/2001, ЗКП/2006 и ЗКП/2011), који су више пута мењани, било законом о изменама и допунама, било другим законом.

2.2. Два кривичнопроцесна система

Најчешћи приступ у теоријском разматрању кривичнопроцесног система полази од постојања два позитивноправна кривичнопроцесна система. То су *континентално-европски* и *англосаксонски* или *адверзијални* кривичнопроцесни систем. Такође је уобичајено да се за први систем користи термин *инквизиторски*, док се англосаксонски означава као *акузаторски*.

Без обзира на то што оба кривичнопроцесна система садрже преовлађујуће елементе који су утицали на њихово терминолошко одређење, не може се рећи да су то „чисти“ облици. Наиме, и у континентално-европском систему постоје одређени елементи акузаторског система, исто као што у англосаксонском налазимо елементе инквизиторског система.

Дакле, посреди су мешовити системи, али се припадност једном или другом „мери“ преовлађујућим елементима инквизиторског или акузаторског начела. Посматрано територијално, државе континенталне Европе у великој већини припадају старим, у смислу традиционалним, континенталним кривичним системима, док већина земаља које припадају енглеском говорном подручју може да се сврста у кривичнопроцесне системе англосаксонске традиције, односно адверзијалног модела. Свакако и за ову доста грубу поделу важе изнете констатације о непостојању чистог модела, већ се, од државе до државе, ради о већем или мањем броју елемената који претежу на страну једног или другог кривичнопроцесног система и тако му одређују припадност.

Ова два типа кривичнопроцесног система у основи разликују, између осталог, статус и функције *основних субјеката* кривичног процеса. Тако, између осталог, у позитивноправним континентално-европским кривичним поступцима превладавају јаки инквизиторски елементи који подразумевају строго одвојене кривичнопроцесне функције с посебном улогом јавног тужиоца. Наиме, упрошћено речено, јавни тужилац у овом моделу има као државни орган ингеренције које се тичу страначких интереса који произлазе из функције оптужбе, док истовремено штити опште интересе, првенствено оне који се тичу утврђивања материјалне истине.

2.2.1. Континентално-европски тип

„За *континентално-европске* кривичне поступке је карактеристично да у истрази постоје јаки инквизиторски елементи, али уз поштовање права на одбрану већ у тој фази кривичног поступка. У овом типу поступка су основне кривичнопроцесне функције строго одвојене, али јавни (државни) тужилац ипак није права, односно типична странка, јер је он, као државни орган, дужан да осим страначких интереса утемељених на функцији оптужбе, штити и опште интересе, а пре свега интерес који произлази из

начела истине.⁷⁹ Преведено на терен доказа, јавни тужилац је дужан да поред доказа који су на штету окривљеног прикупља и оне доказе који иду у прилог окривљеном. Узимање у обзир доказа који иду у прилог одбрани, као и других елемената везаних за поступање јавног тужиоца, дају и суду као битном субјекту кривичнопроцесног поступка изузетно *активну улогу*. То значи да суд током кривичног поступка, односно суђења сам изводи све доказе. При томе суд одређује доказну снагу појединим доказима, што подразумева да није ограничен доказним предлозима странака, већ има право да сам одређује тежину појединог доказа, што му омогућује да током целокупног кривичнопроцесног поступка има не само активну улогу него и *доказну иницијативу*. Таква улога јавног тужиоца омогућује и доминантну, односно активну улогу суда током суђења и у великој мери усмерава ток кривичног поступка.⁸⁰

2.2.2. Адверзијални тип кривичног поступка

Када је реч о улози суда у доказном поступку у *англосаксонском*, односно *адверзијалном кривичнопроцесном систему*, онда је у питању сасвим други статус тог субјекта. Наиме, суд је у доказном поступку веома пасиван. И само термилошко одређење указује на такву улогу суда јер се често за овај тип поступка употребљава израз „страначки поступак“. То значи да доказе изводе *странке*. С друге стране, суд процењује која је странка изнела уверљивије доказе, не упуштајући се у сам процес доказивања.

Другим речима, поступак доказивања тече кроз активну улогу странака, односно кроз њихову иницијативу, где суђење почиње презентовањем доказа оптужбе, а одбрана на њих одговара, односно има право да одговори. Након тога се изводе докази одбране, сада уз право тужиоца да одговори на њих.

У тој својеврсној утакмици странака суд има веома ограничену улогу и могућности током извођења доказа. У складу са овим типом кривичнопроцесног поступка и само саслушање, односно испитивање током суђења је страначког карактера. То значи да појединог сведока најпре саслушава сама странка која га је позвала. После тога сведока саслушава противна странка у поступку тзв. унакрсног испитивања,

---

⁷⁹ Милан Шкулић, *Реформа кривичног поступка Србије — нови Законик о кривичном поступку и могуће новине*, Зборник радова са тематског научно-стручног скупа са међународним учешћем, Супростављање савременим облицима криминалитета — анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење, Том 1 (ур. Драгана Коларић), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 43.

⁸⁰ Наш кривични поступак је донедавно, тј. до доношења, ступања на снагу и потпуне примене Законика о кривичном поступку из 2011. године, слично као у већини европских земаља, припадао овом типу поступка.

односно саслушања. Сведок се после те фазе поново „враћа“ странци која га је позвала, а он је, дакле, њен сведок.

2.3. Кривични поступак према важећем Законику о кривичном поступку у Србији

Када је реч о актуелном кривичнопроцесном систему код нас, треба истаћи да је радикалан корак направљен доношењем *Законика о кривичном поступку* 28. 9. 2011. године. Наиме, дотадашњи преовлађујући континентално-европски кривични поступак који је био на снази дуги низ година, замењен је једним другачијим поступком који се у битним елементима разликује од до тада важећег поступка. У кривичнопроцесном законодавству које је примењивано до доношења сада важећег *Законика о кривичном поступку* једно од основних начела односило се на обавезу *утврђивања истине* по службеној дужности, односно од стране државних органа. Доношењем *Законика о кривичном поступку* 2011. године ово начело је занемарено, односно одступило се од њега. Мотиви којима се законодавац руководио најчешће се правдају разлозима ефикасности јер је дотадашњи систем био спор, неефикасан и поступак доказивања је био дуготрајан.

Када је реч о доказивању у кривичном поступку, *Закоником о кривичном поступку* из 2011. године прописано је да се докази прикупљају и изводе у складу с њим, а да је терет доказивања оптужбе на тужиоцу.

„Суд изводи доказе на предлог странака. Суд може дати налог странци да предложи допунске доказе или, изузетно, сам одредити да се такви докази изведу, ако оцени да су изведени докази противречни или нејасни и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио.“⁸¹

„Судске одлуке се не могу заснивати на доказима који су, непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, *Закоником о кривичном поступку*, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, осим у поступку који се води због прибављања таквих доказа.

Суд је дужан да непристрасно оцени изведене доказе и да на основу њих са једнаком пажњом утврди чињенице које терете или иду у корист окривљеном.

---

⁸¹ *Законика о кривичном поступку*, члан 15, ставови 2 и 3, „Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014.

Изведене доказе који су од значаја за доношење судске одлуке суд оцењује по слободном судијском уверењу.

Пресуду, или решење које одговара пресуди, суд може засновати само на чињеницама у чију је извесност уверен.

Сумњу у погледу чињеница од којих зависи вођење кривичног поступка, постојање обележја кривичног дела или примена неке друге одредбе кривичног Законика, односно закона, суд ће у пресуди, или решењем које одговара пресуди, решити у корист окривљеног.⁸²

„У поступку се докази прикупљају и изводе у складу са одредбама Законика о кривичном поступку, као и на други законом предвиђен начин.“⁸³

С друге стране, „предмет доказивања су чињенице које чине обележје кривичног дела, или од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног закона. Предмет доказивања су и чињенице од којих зависи примена одредаба кривичног поступка.“⁸⁴

Не доказују се чињенице за које суд оцени да су општепознате, у довољној мери расправљене, да их окривљени признаје на начин који не захтева даље доказивање или да сагласност странака о тим чињеницама није у супротности с другим доказима.

2.4. Саслушање као доказно средство у кривичном поступку

Судска пракса полази од става да се „не може узети да у нашем систему доказа постоје јача и слабија доказна средства, јер то не произлази ни из принципа ни из одредаба позитивних законских прописа. Сва доказна средства су, у принципу исте снаге, па је ствар поступајућег органа који изводи и оцењује доказе, који ће се од тих доказа сматрати основним и веродостојним, а за које ће опет наћи да су неосновани, односно неверодостојни. Према томе, орган који изводи и оцењује доказе не може степенувати доказе као доказе са јачом или слабијом доказном снагом, јер за такво степеновање нема никаквог ослоња у нашем правном систему, па ни у конкретној законској материји. Тај орган може само у конкретним случајевима и околностима и

---

⁸² Законик о кривичном поступку, члан 16, ставови 2, 3, 4 и 5 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014).

⁸³ Законик о кривичном поступку, члан 82 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

⁸⁴ Законик о кривичном поступку, члан 83, став 1 и 2 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

конкретном оценом придавати већу или мању важност неким доказима, сматрати их веродостојним, а друге мање веродостојним“.⁸⁵

Примена ових принципа указује на карактер и улогу саслушања као доказа у поступку уопште, па и у кривичном поступку.

2.4.1. Доказивање у фази истраге

Већ у фази истраге коју води јавни тужилац, осумњичени, као и његов бранилац уколико га је осумњичени ангажовао, имају право да самостално прикупљају доказе. Иако није реч о типичном моделу *паралелне истраге*, постоје одређени елементи који упућују на поступак у коме ће осумњичени усредсредити целокупан напор на обезбеђивање и презентовање оних доказа који иду њему у прилог.⁸⁶

Другим речима, осумњичени ће у пракси настојати да већ у овој фази поступка доказује своју невиност. Иако теоретски посматрано, осумњичени може користити право предвиђено поменутиим чланом *Законика о кривичном поступку*, у пракси ће остваривање овог права бити суочено с бројним искушењима. Наиме, као прва препрека јавља се могућност вођења истраге од стране осумњиченог који нема браниоца, а који, по правилу, није правно образован да ту истрагу може да води на начин који би био сасвим у његовом интересу.

Или, прецизније, осумњичени с обзиром на своје знање није у стању да истрагу уопште води због свог положаја, поготово не паралелно са истрагом коју воде државни органи. Поставља се, на пример, питање како би осумњичени саслушавао странке из позиције у којој се налази (рецимо, из притвора) и сл. Чак и да има браниоца, осумњичени нема „тему“ за истрагу јер би у супротном оптерећивао сам себе, пошто би спроведена истрага морала бити усмерена на осумњиченог, тј. на њега самог.⁸⁷

Осим тога, „осумњичени који је саслушан и његов бранилац су дужни да по прикупљању доказа и материјала у корист одбране обавесте јавног тужиоца о томе и

---

⁸⁵ Видети: Извод из пресуде Савезног врховног суда, УЛ 597/58 од 7. фебруара 1958, бр. 183/58.

⁸⁶ Члан 301 *Законика о кривичном поступку* прописује да „осумњичени и његов бранилац могу самостално прикупљати доказе у корист одбране“ („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

⁸⁷ „Ради се о потпуно нереалној и поприлично бесмисленој норми. Коначно, шта то окривљени уопште и истражује, тј. према коме је усмерена таква паралелна истрага када за окривљеног важи претпоставка невиности“ (видети шире: Шкулић Милан, Илић Горан, *Нови законик о кривичном поступку Србије – Како је пропала реформа, шта да се ради?*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2012, стр. 50.

да му пре завршетка истраге омогуће разматрање списка и разгледање предмета који служе као доказ⁸⁸.

Законодавац је на овај начин инсистирао да се у свим фазама кривичног поступка, па и у самој *истрази* не одступи од начела равноправности, односно од права осумњиченог да равноправно, односно паралелно, учествује у прикупљању доказа. Истина, практичне консеквенце обавезе осумњиченог и његовог браниоца да јавног тужиоца обавесте о доказима које су прикупили могу негативно да се одразе на осумњиченог. Једна од тих последица може бити да се наведеним прописом осумњичени и његов бранилац обавезују да сарађују с тужиоцем током истраге. Истина, осумњиченом стоји на располагању могућност да у одређеном року (року довољном за припремање одбране) размотри и списе и разгледа предмете који служе као доказ, после чега јавни тужилац позива „осумњиченог и његовог браниоца да у *одређеном року* ставе предлог за предузимање одређених доказних радњи“⁸⁹.

Треба истаћи да се одређене потешкоће у вези с начелом материјалне истине јављају у фази истраге када је у питању признање окривљеног.

Наиме, Закоником је прописано да се даља истрага не води уколико постоји признање окривљеног, односно, прецизније, она ће се водити само уколико је признање непотпуно, противречно, односно нејасно или у супротности са осталим доказима. Често се не зна којим се мотивима руководи окривљени чином признања. Најчешће ће признање омогућити да се расветли чињенично стање и допринеће успешном завршетку кривичног поступка. Али у пракси има случајева да окривљени лажним признањем жели управо супротно, тј. да својим признањем усмери поступак у кривом смеру. У том смислу треба бити обазрив и не поклањати веру признању окривљеног, поготово у случајевима крупних кривичних дела, где су умешани различити интереси и где је циљ признања управо заштита интереса моћнијег појединца или групе која стоји изнад извршиоца конкретног кривичног дела.

Зато се и питање потребе вођења истраге и после признања мора разматрати у ширем контексту, тј. не само уколико је оно непотпуно, противречно, односно нејасно, него увек када постоје и најмање индиције и сумње у мотиве оног који је признао кривично дело. То подразумева да би истрагу требало наставити и после признања, односно обуставити је тек када други, посебно материјални докази упућују на истинитост признања. Дакле, просто признање добијено нпр. током саслушања окривљеног, без других, посебно материјалних доказа, не би требало прихватати априори.

---

⁸⁸ Законик о кривичном поступку, члан 303, став 3 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011).

89 *Ibid*, члан 303, став 2.

2.4.2. Доказивање у фази рочишта, односно претреса

У фази суђења, односно поступка на рочиштима и претресима, нарочито су интересантне улога и функција јавног тужиоца у светлу актуелног Законика о кривичном поступку.⁹⁰

И у овој фази поступка инсистира се на доследности начела по којем стране у поступку руководе поступком.⁹¹

Наиме, неспорно је да јавни тужилац обезбеђује доказе који поткрепљују оптужницу, као што и противна страна обезбеђује доказе одбране. Међутим, поред доказа који поткрепљују оптужницу, јавни тужилац је дужан да у оквиру истражног поступка прикупи и оне доказе који су у функцији одбране окривљеног.

Ова улога тужиоца указује на прелазак на типично адверзијалну организацију *главног претреса*. Ако се узме у обзир наша досадашња кривичнопроцесна традиција, као и и искуство у овој области, очигледно је да је дошло до радикалног раскида с дуго примењиваном и негованом праксом .

Поставља се питање да ли је постојао толико јак разлог да се прекине са дугогодишњом традицијом већине земаља континентално-европског подручја, коме и ми припадамо, које нам је блиско у правном, па и културолошком погледу и да се пређе на један систем који није у „природној“ вези ни с нашом традицијом, ни с нашим искуствима.

Штавише, ова новоуведена процедура, чини се, неће бити у интересу већине окривљених, јер ће фаворизовати оне који имају могућности да обезбеде доказе, и који представљају привилеговану мањину, док већина окривљених неће бити у стању да то

---

⁹⁰ „На припремном рочишту се странке изјашњавају о предмету оптужбе, образлажу се докази који ће бити изведени на главном претресу и предлажу нови докази, утврђују се чињенична и правна питања која ће бити предмет расправљања на главном претресу, одлучује се о споразуму о признању кривичног дела, о притвору и о обустави кривичног поступка, као и о другим питањима за која суд оцени да су од значаја за одржавање главног претреса“ (видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 345, став 1). На главном претресу „уводна излагања морају бити сажета и односити се само на чињенице које ће бити предмет доказивања, на излагање доказа (подвукла А.Б.Д.) које ће странка извести и на правна питања о којима ће расправљати. Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 393, став 2 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014).

⁹¹ „Ако оптужени оспорава наводе оптужбе, председник већа ће га позвати да се изјасни који део оптужнице оспорава и из којих разлога и упозориће га да ће се на главном претресу изводити само докази у вези са оспореним делом оптужнице“. Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 349, став 4 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

користи. Зато се поставља питање равноправности учесника кривичног поступка, што задире и у питање морала.

Ово свакако неће допринети равноправном положају главних субјеката у кривичноправном процесу, па самим тим неће бити испуњен ни циљ „осавремењивања“ кривичнопроцесне процедуре.

Ако се узме у обзир да прихваћени адверзијални модел кривичног поступка уведен 2011. године доношењем *Законика о кривичном поступку* практично елиминира начело истине у кривичном поступку, онда се може озбиљно поставити питање сврхе и циља доношења ових новина. Или, другим речима, с правом се поставља питање да ли увођењем новог типа кривичнопроцесног поступка вреди раскидање с једним традиционалним поступком, који, да подвучемо, важи и успешно се примењује у највећем броју држава на европском континенту, амбијенту којем ми припадамо и традиционално, и искуствено, и територијално.

2.5. Саслушање окривљеног

Смештен у оквиру доказа и доказивања, овај нови приступ подразумева битно другачију улогу главних субјеката кривичнопроцесног поступка. Другим речима, мењају се улога и функција суда, странака, односно јавног тужиоца и окривљеног.

Међу најзначајнија доказна средства у кривичном поступку спада, поред осталих, и окривљени. Наведене дилеме изнете у анализи кривичноправне процедуре уопште и појединих фаза кривичног поступка уведене Законом о кривичном поступку Србије свакако се одражавају на положај окривљеног у доказном поступку. Пошто је у ову област уведена адверзијална концепција кривичног поступка, то се окривљени третира истовремено као особа која је *окривљена* и као *странка* у поступку. Ово је у складу са *страначком концепцијом* адверзијалног кривичног поступка.

С обзиром на ту околност, статус окривљеног је активан током целог кривичног поступка, за разлику од улоге суда, која је више пасивна него што је то био случај у европско-континенталном, односно претежно инквизиционом поступку. Сходно таквој својој улози у оквиру кривичног поступка, окривљени има значајну функцију и у процесу доказивања.

Уколико би се концепција адверзионог типа кривичног поступка консеквентно спроводила, онда би улога окривљеног у кривичном поступку, па и у процесу доказивања, била јасно дефинисана и прецизирана. Међутим, пошто законодавац није био доследан приликом увођења овог система, дошло је до мешања елемената англосаксонског и континенталног концепта кривичног поступка у целини, па и у сфери доказног поступка.

Иако потпуно чисти системи адверзијалног и инквизиционог поступка могу да се нађу у само мањем броју држава, па се с те стране могу оправдавати законска решења која садрже елементе и једног и другог типа, наш *Законик о кривичном поступку* не може се похвалити задовољавајућим нормативним решењима, односно истрајавању у доследности. Стога су усвојена решења једна мешавина која се час ослања на елементе новог адверзијалног концепта, а час се у истој материји позива на стари систем који је напуштен.

У процесноправном смислу *саслушање окривљеног* представља доказну радњу. У складу с тим, када се окривљени први пут саслушава, узмеће се од њега основни подаци: „име и презиме, јединствени матични број грађана или број личног документа, надимак, име и презиме родитеља, девојачко породично име мајке, где је рођен, где станује, дан, месец и годину рођења, држављанство, занимање, породичне прилике, да ли је писмен, какве је школе завршио, шта он и чланови његовог породичног домаћинства поседују од имовине, да ли је, кад и зашто осуђиван, да ли је и кад изречена кривична санкција извршена и да ли се против њега води поступак за које друго кривично дело“.⁹²

Приликом саслушања, односно пре почетка саслушања, окривљеном ће бити саопштено и омогућено да користи своја законом прописана права, и то да: „у најкраћем року, а увек пре првог саслушања, подробно и на језику који разуме буде обавештен о делу које му се ставља на терет, о природи и разлозима оптужбе, као и да све што изјави може да буде коришћено као доказ у поступку; ништа не изјави, ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу; брани се сам или уз стручну помоћ браниоца у складу са одредбама Законика; његовом саслушању присуствује бранилац; у најкраћем могућем року буде изведен пред суд и да му буде суђено непристрасно, правично и у разумном року; непосредно пре првог саслушања прочита кривичну пријаву, записник о увиђају и налаз и мишљење вештака; да му се осигура довољно времена и могућности за припремање одбране; разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ; прикупља доказе за своју одбрану; изјасни се о свим чињеницама и доказима који га терете и да износи чињенице и доказе у своју корист, да испитује сведоке оптужбе и захтева да се, под истим условима као сведоци оптужбе, у његовом присуству испитају сведоци одбране; користи правна средства и правне лекове; и предузима друге радње“, у складу са *Закоником о кривичном поступку*.⁹³

---

⁹² Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 85, став 1 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013,45/2013 и 55/2014).

⁹³ *Ibid.*, члан 68, став 1, тачке 1–12.

Окривљени ће се упозорити на своје законске дужности, као и последице које произлазе из непоштовања тих дужности. Те обавезе се односе на дужност одазивања на позив органа поступка, као и на дужност окривљеног „да се одазове на позив органа, обавести орган поступка о промени адресе пребивалиштва или боравишта, односно о намери да промени адресу пребивалиштва и боравишта“.⁹⁴

Приликом првог саслушања „окривљени ће се позвати да се изричито изјасни о томе да ли ће узети браниоца по свом избору, уз упозорење да ће му ако не изабере браниоца у случају обавезне одбране, бити постављен бранилац по службеној дужности“, у складу са Закоником о кривичном поступку.⁹⁵

Чланом 85, став 4 Законика о кривичном поступку прописано је да „окривљени може бити саслушан у одсуству браниоца ако се изричито одрекао тог права, ако уредно позвани бранилац није присутан иако је обавештен о саслушању, а не постоји могућност да окривљени узме другог браниоца или ако за прво саслушање окривљени није обезбедио присуство браниоца ни у року од 24 часа од часа кад је поучен о овом праву, осим у случају обавезне одбране“.⁹⁶

У случају да „окривљени није поучен или му није омогућено да користи права, или изјава окривљеног о присуству браниоца није унета у записник или ако је поступљено противно“⁹⁷ одредбама члана 85, став 5 или одредбама члана 9 Законика о кривичном поступку, судска одлука се не може заснивати на исказу окривљеног.

Правила о саслушању окривљеног, као што произлази из наведене анализе, прецизно су дефинисана у *Законику о кривичном поступку*. У том смислу, прецизирано је и да се „окривљени саслушава усмено, са пристојношћу и уз пуно поштовање његове личности. Окривљени има право да се при саслушању користи својим белешкама.“⁹⁸

Осим тога, прописано је да „приликом саслушања, окривљеном ће се омогућити да се у неометаном излагању изјасни о свим околностима које га терете и да изнесе све чињенице које му служе за одбрану. Кад окривљени заврши свој исказ, а потребно је да се исказ употпуни или разјасни, поставиће му се питања која морају бити јасна, одређена и разумљива, не смеју садржати обману, нити се заснивати на претпоставци да је признао нешто што није признао и не смеју представљати навођење на одговор. (тзв. сугестивна питања). Ако се каснији искази окривљеног разликују од ранијих, а

---

⁹⁴ *Ibid.*, члан 70, тачке 1 и 2.

⁹⁵ *Ibid.*, члан 85, став 3.

⁹⁶ *Ibid.*, члан 85, став 4.

⁹⁷ *Ibid.*, члан 85, став 5.

⁹⁸ *Ibid.*, члан 86, став 5.

нарочито ако окривљени опозове своје признање, орган поступка га може позвати да изнесе разлоге зашто је дао различите исказе, односно зашто је опозвао признање“.⁹⁹

И најзад, „ако је окривљени глув, постављаће му се питања писмено, ако је нем, позваће се да писмено одговара, а ако је слеп, приликом саслушања ће му се усмено изложити садржај писаног доказног материјала. Ако се саслушање не може обавити на овај начин, позваће се као тумач лице које се са окривљеним може споразумети“. А уколико „окривљени не разуме језик поступка, постављаће му се питања преко преводиоца“.¹⁰⁰

Такође, уколико „тумач или преводац није раније дао заклетву, положиће је заклинањем да ће верно пренети питања која се окривљеном упућују и изјаве које он буде давао“.¹⁰¹

Из наведене анализе саслушања окривљеног може се закључити да су правила која се тичу начела о саслушању заснована на ранијим решењима која одговарају континенталном праву, иако је, као што је већ истицано, концепција кривичног поступка заснована на адверзијалном моделу кривичноправне процедуре. То свакако указује на постојање противречности која је последица указане недоследности законодавца у креирању нове концепције кривичног поступка.

2.6. Саслушање осумњиченог

Поступак саслушања односи се и на категорију осумњиченог. У смислу *Законика о кривичном поступку*, „осумњичени је лице према коме је због постојања основа сумње да је учинило кривично дело надлежни државни орган у предистражном поступку предузео радњу прописану овим закоником и лице против кога се води истрага“.¹⁰²

У том случају, тј. „кад полиција прикупља обавештења од лица за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела или према том лицу предузима радње у предистражном поступку предвиђене Закоником о кривичном поступку, овлашћено службено лице полиције може то лице позивати само у *својству осумњиченог*. У позиву ће се осумњичени упозорити да има право да узме браниоца.“¹⁰³

---

⁹⁹ *Ibid.*, члан 86, ставови 2, 3 и 4.

¹⁰⁰ *Ibid.*, члан 87, ставови 1, 2.

¹⁰¹ *Ibid.*, члан 87, став 3.

¹⁰² *Ibid.*, члан 2, став 1, тачка 1.

¹⁰³ *Ibid.*, члан 289, став 1.

Уколико „полиција у току прикупљања обавештења оцени да позвани грађанин може бити сматран осумњиченим, дужна је да га одмах поучи о правима, да у најкраћем року, *а увек пре првог саслушања*, подробно и на језику који разуме буде обавештен о делу које му се ставља на терет, о природи и разлозима оптужбе, као и да све што изјави може да буде коришћено као доказ у поступку; као и да има право да ништа не изјави, односно ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу и најзад о праву да узме браниоца који ће присуствовати његовом саслушању“.¹⁰⁴

О поступању у наведеном смислу полиција је дужна да „без одлагања обавести надлежног јавног тужиоца. Јавни тужилац може обавити саслушање осумњиченог, присуствовати саслушању или саслушање поверити полицији.

Ако осумњичени пристане да да исказ, орган који обавља саслушање ће поступити у складу са одредбама *Законика о кривичном поступку о саслушању окривљеног*, под условом да су пристанак осумњиченог да буде саслушан и његов исказ током саслушања дати у присуству браниоца. Записник о овом саслушању се не издваја из списка и може се користити као доказ у кривичном поступку.

Ако јавни тужилац није присутан саслушању осумњиченог, полиција ће му без одлагања доставити записник о саслушању.“¹⁰⁵

2.7. Саслушање ухапшеног

Када је реч о саслушању ухапшеног, „јавни тужилац дужан је да ухапшеног поучава о праву да одмах на језику који разуме буде обавештен о разлогу хапшења; да *пре него што буде саслушан*, има са браниоцем поверљив разговор који се надзире само гледањем, а не и слушањем; да захтева да без одлагања о хапшењу буде обавештен неко од чланова његове породице или друго њему блиско лице, као и дипломатско-конзуларни представник државе чији је држављанин, односно представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства; да захтева да га без одлагања прегледа лекар кога слободно изабере, а ако он није доступан, лекар кога одреди јавни тужилац, односно суд“, као и „да му омогући да у његовом присуству, уз коришћење телефона или другог електронског преносиоца порука обавести браниоца непосредно или посредством чланова породице

---

¹⁰⁴ *Ibid.*, члан 289, став 2 и члан 68, став 1, тачке 1 и 2.

¹⁰⁵ *Ibid.*, члан 289, ставови 3, 4 и 5.

или трећег лица чија истоветност јавном тужиоцу мора бити откривена, а ако је потребно и помогне му да нађе браниоца.

Ако ухапшени не обезбеди присуство браниоца у року од 24 часа од када му је то законом омогућено или изјави да не жели да узме браниоца, јавни тужилац је дужан да га без одлагања *саслуша*.

Ако у случају обавезне одбране, ухапшени не узме браниоца у року од 24 часа од часа кад је поучен о овом праву или изјави да неће узети браниоца, поставиће му се бранилац по службеној дужности.

Одмах после саслушања, јавни тужилац ће одлучити да ли ће ухапшеног пустити на слободу или ће судији за претходни поступак предложити одређивање притвора.

На захтев ухапшеног или његовог браниоца, члана породице ухапшеног или лица са којим ухапшени живи у ванбрачној или другој трајној заједници живота, или по службеној дужности, јавни тужилац може одредити лекарски преглед ухапшеног.

Одлуку о одређивању лекара који ће обавити преглед и записник о саслушању лекара јавни тужилац ће приложити списима.¹⁰⁶

2.8. Саслушање оптуженог

Према одредбама Кривичног законика, „оптужени је лице против кога је оптужница потврђена и лице за које је поводом оптужног предлога, приватне тужбе или предлога за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења одређен главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције у скраћеном кривичном поступку“.¹⁰⁷

Оптужени износи своју одбрану о свим околностима које га терете и које му иду у корист пред председником већа. После изношења своје одбране, почиње саслушање оптуженог, а у процесу саслушања „питања му могу постављати најпре његов бранилац, потом тужилац, после њега председник већа и чланови већа, а затим оштећени или његов законски заступник и пуномоћник, саоптужени и његов бранилац, и вештак и стручни саветник.

Оштећени, законски заступник и пуномоћник оштећеног, вештак и стручни саветник, могу непосредно оптуженом постављати питања уз одобрење председника већа.

Председник већа ће забранити питање или одговор на већ постављено питање ако је оно недозвољено, или се не односи на предмет осим када се ради о питању којим се проверава веродостојност исказа.

---

¹⁰⁶ *Ibid.*, члан 293 и члан 69, став 1 *Законика о кривичном поступку*, („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹⁰⁷ *Ibid.*, члан 2, став 1, тачка 3.

Странке могу захтевати да о забрани питања или одговора на већ постављено питање, одлучи веће. Ако веће потврди одлуку председника већа о забрани питања или одговора као недозвољеног, на захтев странке у записник ће се унети питање.

Председник већа може увек оптуженом поставити питање које доприноси потпунијем или јаснијем одговору на питање постављено од стране других учесника у поступку.

Оптужени има право да се у току главног претреса саветује са својим браниоцем, али се не може са својим браниоцем, или са било којим другим лицем, договарати о томе како ће одговорити на већ постављено питање.¹⁰⁸

2.9. Саслушање сведока

Поред окривљеног, у доказна средства спадају и сведоци. Као и код других доказних средстава, и сведоци представљају изворе доказа који омогућују да се дође до обавештења о кривичном делу, о учиниоцу или о неким другим чињеницама релевантним за конкретни кривични поступак.¹⁰⁹

Законик о кривичном поступку такође прописује ко може бити то лице које је вероватно у стању да пружи потребна обавештења о релевантним чињеницама која се односе на конкретно кривично дело. Према Кривичном законнику, то је свако лице које може да пренесе своја сазнања или опажања у вези с конкретним предметом сведочења.¹¹⁰

Законодавац је широко поставио ову норму јер није предвидео апсолутну неспособност сведочења, тако да у том поступку могу да учествују и лица с неким недостатком, а такође и малолетна лица. Једини услов је да могу да дају обавештења која су у вези с предметом сведочења.¹¹¹

---

¹⁰⁸ *Ibid.*, члан 398.

¹⁰⁹ „Сведок је лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку“. Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 91 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹¹⁰ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 92, став 1 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹¹¹ Законик, ипак, предвиђа могућност *искључења* од сведочења. То ће бити случај када се ради о лицу које би својим исказом повредило дужност чувања тајног податка, док надлежни орган, односно лице органа јавне власти не опозове тајност податка или га не ослободи те дужности; затим о лицу „које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и др.), осим ако је ослобођено те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне; односно лицу које је бранилац о ономе што му је окривљени као свом браниоцу поверио.

Поред искључења сведока и разлога који су таксативно набројани у Законнику о кривичном поступку, исти пропис предвиђа ослобађање од дужности сведочења. Од те, иначе опште дужности, „ослобођено је: лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота; сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно; усвојеник и усвојитељ окривљеног“.¹¹²

Орган поступка је дужан да наведено лице „пре испитивања или чим сазна за његов однос према окривљеном, упозори да не мора да сведочи. Упозорење и одговор се уносе у записник.“¹¹³

С друге стране, „малолетно лице које, с обзиром на узраст и душевну развијеност, није способно да схвати значај права да је ослобођено од дужности сведочења, не може се испитати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева“.¹¹⁴

„Лице које има основа да ускрати сведочење према једном од окривљених, ослобођено је од дужности сведочења и према осталим окривљенима.“ Ово у случају да се „искказ тога сведока према природи ствари не може ограничити само на остале окривљене“¹¹⁵.

Улога сведока је веома значајна и врло често може представљати кључни доказ у утврђивању кривичног дела учиниоца, односно неке друге чињенице значајне за конкретни кривични поступак.

Сама процедура саслушања сведока прецизирана је Закоником.

Прва радња у поступку саслушања је да се сведок опомене на дужност да говори истину. Такође сведок не сме да прећути ништа од онога што му је познато о предмету саслушања. Сведок мора да буде упозорен на последице давања лажног исказа, што значи да се мора „упозорити да давање лажног исказа представља кривично дело“.¹¹⁶

Пре сведочења сведок ће се заклети, односно може се позвати да положи заклетву. То ће најчешће бити случај „само ако постоји бојазан да због болести или због других

Изузетно, суд може на предлог окривљеног или његовог браниоца одлучити да испита лице које је искључено од дужности сведочења.“ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 93 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹¹² *Ibid.*, члан 94 став 1, тачка 1, 2 и 3.

¹¹³ *Ibid.*, члан 94, став 3.

¹¹⁴ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 94, став 2 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹¹⁵ *Ibid.*, члан 94, став 4.

¹¹⁶ *Ibid.*, члан 95 став 1.

разлога неће моћи да дође на главни претрес. Разлог због кога је тада положена заклетва навешће се у записнику.¹¹⁷

Сама заклетва има тзв. лаички карактер јер не изазива конкретне последице, већ се сведок позива на част. Уколико одбије да положи заклетву, сведок неће имати никаквих законских санкција, али ће се записнички констатовати његово одбијање да се закуне, као и разлози који су га руководили да то одбије.¹¹⁸

Заклетва се полаже усмено. Сведок чита текст, или потврђује „одговором, након саслушаног садржаја текста заклетве коју је прочитао орган поступка. Неми сведоци који знају да читају и пишу потписују текст заклетве, а глуви, слепи или неми сведоци који не знају ни да читају ни да пишу заклињу се уз помоћ тумача.“¹¹⁹

Сам поступак сведочења, односно саслушања сведока, састоји се од општих питања, после којих ће се сведок позвати да изнесе све што му је познато о предмету сведочења.

Да би се појачала веродостојност исказа, сведоку се могу постављати допунска питања која помажу да се утврди веродостојност сведочења, као и да се прецизирају и разјасне наводи које је сведок дао у исказу. При томе, „сведок ће се увек питати одкуд му је познато оно о чему сведочи“.¹²⁰ Сведоку се не смеју постављати тзв. сугестивна питања, односно она питања која га наводе на одређени одговор, односно питања која се заснивају на претпоставкама да је изјавио нешто што у ствари није.

У поступку саслушања сведока постоји могућност њиховог суочавања. То ће бити случај када се сведочење сведока или сведока и окривљеног разликује, односно уколико се „не слажу у погледу битних чињеница које су предмет доказивања“.¹²¹

---

¹¹⁷ *Ibid.*, члан 96, став 2.

¹¹⁸ Текст заклетве гласи: „Заклињем се својом чашћу да ћу о свему што будем питан говорити само истину и да ништа од онога што ми је познато нећу прећутати“. Види члан 96, став 3 *Законика о кривичном поступку*, („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹¹⁹ *Ibid.*, члан 96, став 4.

¹²⁰ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 98, став 4 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

¹²¹ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 99, став 1 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

2.10. Саслушање малолетних лица

Одредбе о правима окривљеног лица у кривичном поступку, као и правила која се примењују у том поступку важе за сва лица која имају статус окривљеног, односно осумњиченог, ухапшеног и оптуженог.¹²²

Међутим, због специфичних потреба заштите малолетних лица, прописана су посебна правила која важе за кривични поступак у коме су малолетници жртве или учиниоци кривичног дела. Те специфичности су нормативно регулисане најпре посебним одредбама у оквиру *Законика о кривичном поступку*. Током времена све више су долазиле до изражаја посебности кривичног поступка за малолетнике, што је резултирало доношењем посебног закона а то је *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*. На тај начин је постепено изграђивано посебно кривично законодавство за малолетнике, којим су регулисана питања кривичноправног положаја малолетника, врсте санкција, критеријуми за њихово изрицање итд. Тим законом су уређена и питања везана за посебне кривичноправне процедуре у којима је малолетник жртва или учинилац кривичног дела које се спроводе са основним циљем да се малолетнику пруже помоћ и заштита.

Руводећи се потребом уважавања личности и потребом малолетних лица и тежњом за њиховом заштитом као личности у развоју, са свим психофизичким специфичностима и њиховом немогућношћу да самостално заштите своје интересе и потребе, законодавац је регулисао и предузимање доказних радњи, међу њима и саслушање малолетног лица у својству окривљеног, жртве, односно сведока.

Када је реч о материји која третира поступак у кривичним стварима где су субјекти малолетна лица, онда је неспорно да је Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица *основни закон* којим се уређује ова материја. Међутим, ако је основни, он није једини, јер и други закони регулишу ова питања, а то су *Законик о кривичном поступку*, *Кривични законик Србије*, *Закон о извршењу кривичних санкција*. Ови закони у односу на *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица* представљају законе који имају супсидијарну примену. Другим речима, тек уколико *Закон о*

---

¹²² „Окривљени је лице против кога је подигнута оптужница која још није потврђена, или против кога је поднет оптужни предлог, приватна тужба или предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења, а главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције још није одређено, односно израз који служи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног.“ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 2, став 1, тачка 2 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица не садржи одредбе које се тичу кривичноправне заштите малолетника, онда се примењују ови други закони. У међусобном односу први представља *lex specialis* и његове одредбе имају јачу правну снагу по формули *lex specialis derogat lex generalis*.

С обзиром на то да су *Законом о кривичном поступку* детаљније регулисана питања везана за доказну радњу саслушања, логично је да ће се одредбе тог прописа примењивати и на саслушање малолетних лица уколико их на другачији начин не регулише *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*.

О томе сведочи и одредба из члана 4 *Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, која прописује да се „одредбе Кривичног законика, Законика о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција и други општи прописи примењују ако нису у супротности са овим законом“.¹²³ Имајући у виду наведене особености кривичног поступка малолетних лица, систем кривичноправне заштите малолетника и специфичности саслушања малолетника у кривичном поступку биће потпуније обрађени у овом делу докторске дисертације.

2.10.1. Систем кривичноправне заштите малолетника

Руводећи се посебним интересима малолетних лица, законодавац је примерио и поступак њиховог саслушања тим околностима, прописујући решења чији је основни циљ остваривање и заштита интереса малолетних лица. У том смислу и доказне радње које се предузимају у кривичном поступку садрже посебне мере и правила која нису карактеристична за кривични поступак који се води против пунолетних особа.

Да би у пракси могао да се примени овај облик заштите малолетника, законодавац је морао да приступи нормирању доношењем посебних правних аката која регулишу поједине аспекте заштите ових категорија лица.

Анализирајући нормативни оквир у контексту предмета докторске дисертације *Улога саслушања у правном процесу*, треба најпре истаћи да се тај сегмент односа према малолетницима не може посматрати изоловано. Наиме, и саслушање као доказна радња мора се третирати као део својеврсног система малолетничког кривичног права, које се током времена развијало кроз посебан систем кривичноправне заштите малолетника.

---

¹²³ Видети: *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, члан 4 („Службени гласник РС“, број 85/2005).

Циљ успостављања овог посебног система кривичноправне заштите малолетника је првенствено *заштита детета* од свих ризика којима је изложено, и обезбеђење одговарајућих мера „за подстицање физичког и психичког опоравка детета које је жртва неког од најчешћих облика занемаривања, злоупотребе, мучења или неког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања“.¹²⁴ Исто тако, нормативноправни систем има за циљ да у оквиру својих могућности утиче на процес социјалне реинтеграције малолетника у средину која подстиче здравље, самопоштовање и његово достојанство.

Другим речима, систем кривичноправне заштите детета произлази из основних људских права која детету гарантују *право на живот, опстанак и развој*.

У систем кривичноправне заштите малолетника спадају и мере извршне власти, које кроз различите акте (смернице, протоколе, планове итд.) уређују и штите права малолетника. Тако се, на пример, *Посебним протоколом* који се односи на поступање правосудних органа дефинишу ефикасне процедуре у поступањима правосудних органа ради заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања и интензивирање и сарадња с другим носиоцима власти у овој материји.¹²⁵ На тај начин се и овим путем доприноси афирмацији права малолетних лица, изражавању сопственог мишљења у свим поступцима који се односе на њих, и то на начин који одговара узрасту малолетника и разумевању социјалног окружења и амбијента у коме се они налазе.

2.10.2. Специфичности саслушања малолетника у кривичном поступку

Циљ кривичноправне процедуре која се односи на малолетнике је, уопштено речено, да она допринесе обезбеђивању услова да предузете радње, мере и активности буду у најбољем интересу малолетних лица. Да би се то постигло, неопходно је обезбедити стручну и ефикасну помоћ правосудних органа осталим државним субјектима који имају надлежности у заштити малолетних лица. При томе, прописане процедуре морају да се одвијају на начелима *хитног и хуманог* поступања према малолетним лицима, што, поред осталог, има за циљ не само поједностављивање процедура него пре свега *заштиту малолетника*.

Ова начела поступања с малолетницима која важе у свим судским поступцима подједнако су значајна и примењују се у кривичноправном поступку у којем се малолетна

---

¹²⁴ Конвенција о правима детета, члан 39 („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97)

¹²⁵ Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Министарство правде Републике Србије, Београд, 2009.

лица налазе у статусу жртве, учиниоца или у неком другом својству (нпр. сведока). Исто тако, или чак нарочито, ови принципи се морају примењивати у случајевима било које кривичноправне радње која стоји на располагању малолетном лицу у процесу кривичног поступка у коме оно учествује. То је свакако и ситуација која се односи на саслушање малолетника, које представља једно од значајних људских права која се тичу права окривљеног.

Приликом анализе саслушања малолетних лица мора се поћи од основних премиса које се односе на саслушање странке у судским поступцима.

Сам поступак саслушања малолетног лица садржи велики број посебних одредаба које су последица статуса ове категорије лица. У том смислу, полази се од чињенице да се саслушава лице које се налази у посебном психофизичком стању условљеном његовим развојем, личним својствима и уопште карактеристикама малолетног лица. То подразумева да се мора водити рачуна првенствено о заштити његових интереса, као и његовог правилног развоја.

Водећи рачуна о наведеним околностима, законодавац је прописао и посебна правила за наведену радњу кривичног поступка. На посебан карактер саслушања малолетника у кривичном поступку у нашем кривичном законодавству упућује, између осталог, и одредба из члана 48 *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*: „Малолетнику се не може судити у одсуству. При предузимању радњи којима присуствује малолетник, а нарочито при његовом саслушању, учесници у поступку дужни су да поступају обазриво, водећи рачуна о зрелости, другим личним својствима и заштити приватности малолетника, како вођење кривичног поступка не би штетно утицало на његов развој.“¹²⁶

Поред одредбе о обавезном присуству малолетника, постоји и ограничење *броја саслушања*, што значи да их може бити највише два до три.¹²⁷

Сама радња саслушања малолетног лица мора се обављати у складу с прописаним обавезама која се тичу присуства одређених лица. То значи да саслушању малолетника у припремном поступку морају присуствовати јавни тужилац, бранилац за малолетнике и родитељ, усвојилац, односно старалац малолетника.¹²⁸ „Судија за малолетнике може

---

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ Изузетно, малолетник се може саслушати и више пута уколико је то неопходно ради остваривања сврхе кривичног поступка, уз обавезу судије да посебно води рачуна о заштити личности малолетног лица. Видети: *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, члан 152 („Службени гласник РС“, број 85/2005).

¹²⁸ „Осталим радњама у припремном поступку ова лица по потреби присуствују.“ Видети: *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, члан 65 („Службени гласник РС“, број 85/2005).

одобрити да радњама у *припремном поступку* присуствује и представник органа старатељства. Кад представник органа старатељства присуствује тим радњама, може стављати предлоге и упућивати питања лицу које се саслушава¹²⁹. Судија за малолетнике примењује ово право у складу с његовим правом да сам одређује начин извођења појединих радњи. Међутим, то његово право је ограничено, односно прецизирано је одребама *Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, али и одредбама *Законика о кривичном поступку*, јер се може применити у мери која обезбеђује права окривљеног на одбрану, права оштећеног и прикупљање доказа потребних за одлучивање.

Специфичност саслушања малолетног лица огледа се и у самом начину саслушања. Наиме, кад год је то могуће, треба користити техничка средства за пренос звука и слике без присуства странке, као и посебну просторију. При томе је значајно присуство педагога, психолога или другог стручног лица приликом саслушања. То значи да се чак и на главном претресу може прочитати само изјава малолетника из записника или пустити снимак саслушања, без обављања ове радње непосредно на главном претресу. Исто важи и за сведока које је малолетно лице.

Исто тако, саслушање може да се обави и у некој другој просторији, на пример, у стану самог малолетника, у овлашћеној установи, односно организацији оспособљеној за испитивање малолетног лица.

Циљ је и у једном и у другом случају да се избегне могућност допунске, односно секундарне виктимизације било окривљеног, било жртве, односно да се заштити сведок.

Следећа специфичност везана за саслушање малолетника је обавеза присуства пуномоћника од првог саслушања. Међутим, присуство пуномоћника не сме да утиче на пасиван однос малолетника у овој фази поступка, као ни у којој другој фази. То значи да малолетно лице има право да *активно учествује* у свим фазама поступка. И не само да има право да активно учествује у свим фазама поступка него му се морају створити услови и омогућити да то своје право и користи. То значи да малолетници имају право да слободно изразе своја мишљења о ономе шта им се ставља на терет, мишљења да ли прихватају или не прихватају васпитне налоге и кривичне санкције итд. Другим речима, малолетно лице може увек да изрази своја неслагања с предлогом, налазом и мишљењем другог учесника у поступку.

То право дужан је да обезбеди не само суд, односно поступајући судија него и тужилаштво. Ова обавеза наведених субјеката нужан је услов у остваривању активне

---

¹²⁹ *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, члан 65 („Службени гласник РС“, број 85/2005).

улоге малолетног лица у кривичном поступку. Малолетник може остварити ово право на различите начине, што подразумева или непосредно коришћење тог права малолетника које му омогућава тужилац, или посредно, тј. уз помоћ психолога, педагога, социјалног радника, којег одређује судија или јавни тужилац.

Саслушање малолетника се мора обављати на начин који гарантује однос пун уважавања личности малолетног лица, без обзира на његов положај у кривичном поступку, тј. без обзира на то да ли је он окривљени, жртва или сведок. Овакав однос морају имати сви релевантни фактори који учествују у поступку саслушавања. То подразумева и вођење саме процедуре саслушања, од објашњења на погодан начин, разлога саслушања, као и дефинисања његовог статуса, како би малолетном лицу било сасвим јасно у ком својству се налази у поступку саслушања. Исто тако, малолетнику се мора објаснити како може да користи своја права у поступку.

Малолетна лица се саслушавају обавезно у присуству родитеља или стараоца, али, из оправданих разлога суд може да одлучи другачије.

Сам поступак саслушања не може се обављати рутински. То значи да се не сме употребљавати шаблон и саслушање свих вршити на истоветан начин. Сваки малолетник је посебна личност, с посебним карактером, посебним интелектуалним и другим субјективним карактеристикама, од узимања у обзир његовог узраста, односно година, својства личности, образовања, све до околности у којима малолетник живи. Другим речима, саслушање се мора одвијати по прописаним процедурама које се воде у складу с карактеристикама малолетника.

У складу с тим, поступак саслушања мора бити „индивидуализован“, односно прилагођен конкретном малолетнику, тј. његовом узрасту и личним својствима. То је неопходно и због тога што се прилагођавање врши с обзиром на индивидуалне карактеристике малолетног лица, и то речником који он најбоље разуме, односно на начин који му је најближи и који он прихвата као нешто што му није страно. О овим елементима мора се водити рачуна у целокупном току саслушања, што значи да непрестано треба водити рачуна да саслушање више личи на разговор него на неку формалноправну радњу која има карактеристике званичне радње у поступку. Томе треба прилагодити чак и тоналитет гласа судије, тако да малолетник не осећа страх, већ да саслушање доживљава као разговор који га смирује и охрабрује да тачно и истинито објасни ток догађаја, без бојазни да ће му дати исказ донети додатне штетне последице.

Једном речју, судија мора да за све време саслушања прати реакције малолетника: покрете тела, израз лица или гестове који упућују на страх од присутних на саслушању, или на нешто слично, па да у складу с тим прилагоди и ток саслушања.

И поред таквог приступа, малолетник није дужан да одговара на сва постављена питања уколико то не жели. То се мора предочити малолетном лицу као његово право које он у поступку саслушања може да користи.

Малолетнику се приликом саслушања постављају питања редоследом који се креће од оних најопштијих, до оних која су у непосредној вези с чињеницама које се тичу конкретног предмета. При томе, малолетник се обавезно пита да ли је разумео питање.

Судија на крају саслушања обавезно пита малолетника да ли он сам има нешто да дода, односно шта он има да каже о предмету саслушања, а да му судија у конкретном поступку саслушавања није поставио питање.

Судија за малолетнике је дужан да после саслушања поучи малолетно лице, у складу с правилима о састављању записника, да пажљиво саслуша читање записника и да га обавести да може да стави примедбу на записник уколико је судија нешто испустио да стави у записник или је нешто погрешно унео у њега.

Све ове посебне процедуре прилагођене личности малолетника имају за циљ да се, колико је могуће, више заштити малолетник који је жртва или учинилац кривичног дела и да се избегну могуће последице које неадекватно вођење поступка саслушања може да изазове по личност, здравље и развој малолетне особе.

Уколико је реч о кривичним делима која се не гоне по службеној дужности, већ је потребно да сама жртва иницира поступак, тај предлог за гоњење по приватној тужби треба да поднесе законски заступник малолетне жртве. Овлашћења законског заступника су давање свих изјава у поступку и предузимање свих потребних радњи. Уколико је законски заступник учинилац кривичног дела, у том случају ће Центар за социјални рад поставити привременог старатеља. Ово обавезно важи за малолетника до 16 година, док малолетно лице које је навршило 16 година може и само да поднесе приватну тужбу или предлог и да током поступка наступа у сопствено име.

Малолетни сведок је такође особа о којој се посебно мора водити рачуна приликом саслушања. Правни основ за посебан третман у поступку саслушања малолетних лица налазимо у *Законику о кривичном поступку*. Наиме, тај законски пропис познаје категорију *посебно осетљивог сведока*.

Уколико се ради о малолетном лицу које учествује у кривичном поступку као сведок, „орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока, одредити његов статус као посебно осетљивог сведока“.¹³⁰ Овај статус се

---

¹³⁰ *Законик о кривичном поступку*, члан 103, став 1 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

одређује на основу сведоковог узраста, животног искуства, начина живота, пола, здравственог стања, природе, начина или последице извршеног кривичног дела, односно других околности случаја које га чине посебно осетљивим.

Да ли ће се сведоку одредити статус посебно осетљивог сведока одлучује решењем или јавни тужилац, или председник већа, односно судија појединац. Јавни тужилац, председник већа или судија појединац може такође, у циљу заштите интереса посебно осетљивог сведока, односно у конкретном случају малолетника, „донети решење о постављању пуномоћника сведоку, а јавни тужилац или председник суда ће поставити пуномоћника по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности“.¹³¹

И у самом поступку саслушања, односно испитивања посебно осетљивог сведока примењују се посебна правила. У том смислу таквом сведоку, односно малолетном лицу „питања се могу постављати само преко органа поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока. Испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему такође одлучује орган поступка.“¹³²

„Ако орган поступка одлучи да се посебно осетљиви сведок испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази.“¹³³

„Посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица.“¹³⁴ Тада орган поступка може да одреди да се „испитивање спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази“.¹³⁵

„Посебно осетљиви сведок, односно малолетник, не може бити суочен са окривљеним, осим ако то сам окривљени захтева, а орган поступка то дозволи водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.“¹³⁶ Тако је према одредбама Закона о прекршајима забрањено суочавати малолетног сведока са окривљеним уколико

---

¹³¹ *Ibid.*, члан 103, став 2.

¹³² *Ibid.*, члан 104, став 1.

¹³³ *Ibid.*, члан 104, став 2.

¹³⁴ *Ibid.*, члан 104, став 3.

¹³⁵ *Ibid.*, члан 104, став 2 и 3.

¹³⁶ *Ibid.*, члан 104, став 4.

је тај сведок „услед природе прекршаја, последица или других околности, посебно осетљив, односно уколико се налази у посебном душевном стању“.¹³⁷

Заштита посебно осетљивих сведока обезбеђена је и одредбом да против решења о одређивању начина и места саслушања није дозвољена посебна жалба.¹³⁸

Наведене законске одредбе упућују на закључак да је саслушање малолетног лица прописано као радња која се разликује од саслушања пунолетних лица. Ово је урађено не само услед формалноправних разлога него водећи рачуна о суштинским питањима. Ти суштински разлози везани су за уважавање посебних интересе малолетног лица и потребу заштите његових интереса, пре свега његове личности. Наиме, пошло се од става да су посреди особе посебно рањиве и које је потребно заштити, нарочито у сфери њихових основних права, првенствено права на живот, опстанак и развој.

Ови суштински разлози заштите личности малолетника и његових основних интереса и права од угрожавања или нарушавања његовог физичког и психичког интегритета утицали су да се у Републици Србији малолетничко кривично право формално издвоји из *Кривичног законика*, односно *Законика о кривичном поступку* и *Закона о извршењу кривичних санкција*. У том смислу донети су посебни прописи којима је уређена материја малолетничког криминалитета, од оних материјалних права, преко процесних, све до извршења.

У складу с таквим начином нормирања материје кривичног законодавства малолетника уређене су и процедуре кривичноправног поступка у коме су актери малолетна лица. И сам поступак саслушања малолетника примерен је овим специфичностима и садржи све оне особености које су у функцији заштите права и интереса ове категорије учесника у кривичном поступку.

Држава се на тај начин поставила као гарант заштите интереса и остварења права малолетних лица, што омогућује поступањем органа који воде судски поступак и третманом малолетника током саслушања, као уосталом и током целокупног кривичног поступка.

---

¹³⁷ Члан 215, став 5 Закона о прекршајима, „Службени гласник РС“, бр. 65/2013. Ивана Стевановић, Ненад Вујић, *Значај уважавања принципа најбољих интереса детета и његових права да се његово мишљење чује у области заштите малолетних лица жртава савремених облика криминалитета од последица секундарне виктимизације у кривичном поступку*, Зборник радова са тематског научно-стручног скупа са међународним учешћем, „Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење“ (ур. Драгана Коларић), Том 1, Тара, 2015, стр. 186.

¹³⁸ *Ibid.*, члан 104, став 5.

Иако су досадашњи резултати значајни, мора се наставити унапређивање законске регулативе у овој области уопште, па посебно и на плану саслушања као једне од битних радњи кривичног поступка. При томе се не мисли само на усавршавање и унапређење нормативних решења него истовремено и на унапређење и „хуманизацију“ појединих радњи кривичног поступка малолетних лица у пракси.

Овоме свакако треба додати и потребу јачања институција, посебно центара за социјални рад, као органа који су главна карика у ланцу помоћи малолетним лицима која су жртве или извршиоци кривичних дела. Није занемарљива ни улога стручног усавршавања и уопште едукација особа која учествују у кривичном поступку малолетних лица (тужиоца, судија, органа унутрашњих послова, педагога, психолога и осталих). На тај начин, примењујући све наведене мере и стандарде међународног и домаћег права, и ова конкретна радња кривичноправног поступка малолетних лица – поступак саслушања, моћи ће да испуни основну свху, а то је заштита интереса и права малолетних лица.

3. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Имајући у виду да се парничним поступком судски решавају спорови из личних, породичних и радних односа, из привредних, имовинскоправних и других грађанскоправних односа физичких и правних лица, правна комуникација у парничном поступку представља активност опхођења између парничних субјеката: суда, тужиоца и туженог.

Дакле, парница је судски поступак у коме редовни суд расправља и одлучује у споровима између парничних странака, незаинтересован у предмету спора, који испитује да ли је тражење заштите оправдано и на основу проучавања и одговарајуће провере изложених чињеница тужиоцу пружа правно-судску заштиту.

У правној комуникацији у парничном поступку саслушање је један од елемената доказивања, прецизније доказно средство, односно процесна делатност која се предузима ради потпуног и правилног утврђивања стања ствари између парничних субјеката у парничном поступку. У том смислу, као *доказно средство*, саслушање „дели судбину“ осталих доказних средстава у погледу општих карактеристика и правних процедура. Међутим, доказивање, односно саслушање у парничном поступку садржи и бројне *посебности*, које га разликују како од других грађанских процедура, (ванпарничних, стечајних, извршних), тако и других правних поступака, посебно од кривичног поступка.

Основна правна правила у парничној материји детерминисана су апстрактним правним нормама, тј. општим принципима која се дефинишу као начела. Другим речима,

та општа правна правила служе најпре као општи оквир и начин заштите појединих права правних субјеката, а с друге стране као својеврсно упутство којим законодавац одређује пут и начин на који учесници у поступку могу ефикасно и на правно утемељен начин да остваре права која су им нормативноправно гарантована.

То практично значи да је неопходно да се утврђена начела конкретизују одговарајућим нормама којима се уређује сама процедура грађанског поступка у материји грађанског права. На тај начин се правним субјектима, учесницима у конкретном, у овом случају у парничном поступку, омогућују остваривање и заштита њихових грађанских субјективних права.

3.1. Основна начела у парничном поступку

Као и сваки поступак, тако и парнични садржи основна начела, од којих ћемо анализирати само она која су од посебног значаја за разумевање основне теме – саслушања у парничном поступку.

3.1.1. Начело диспозиције

Карактеристика парничног поступка, за разлику од неких других, посебно кривичног, јесте у томе што саме странке битно утичу на сам поступак, и то од самог његовог почетка, па све до краја. Наиме, начело диспозиције подразумева да саме странке својом вољом утичу на покретање поступка, као и на сам његов ток, односно развој.

Када је у питању покретање парничног поступка, онда се ту стриктно мора поштовати принцип да тај поступак никада, тј. ни у ком случају не покреће суд по службеној дужности. Ово начело се изражава кроз сентенцу: *Nemo iudex sine actore, ne procedat iudex ex officio*. Важно је истаћи да је дух парничног поступка најбоље изражен кроз ово начело које обезбеђује однос странака у парничном поступку без интервенције државног органа у смислу покретања процедуре чији је циљ разрешење односа између учесника у одређеној спорној ствари. Другим речима, спорни однос је ствар *између самих учесника парнице*, у коме једна страна оличена у тужиоцу покреће поступак ради остварења, односно заштите неког повређеног или угроженог субјективног права.

Сам формалноправни акт којим се покреће парнични поступак може бити различит мада је најчешће у форми тужбе.¹³⁹

---

¹³⁹ „Парнични поступак покреће се тужбом.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 191 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011,49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС 55/2014).

Дакле, у случају повреде неког субјективног права, правни субјект сам, аутономно, доноси одлуку да ли ће пред надлежним органом, тј. парничним судом затражити заштиту угроженог права или неће. Уколико не захтева заштиту свога права, државни орган нема право, нити може да уради то уместо њега.

Могли бисмо да кажемо да ова диспозитивна максима онемогућава друге државне органе да титулара неког субјективног права натерају да тражи судску заштиту свога угроженог субјективног права.¹⁴⁰

У парничном поступку постоји, дакле, одступање од начела диспозиције, па иако је оно доста рестриктивно, примењује се у следећим случајевима: у породичним парничним поступцима (заштита права од насиља у породици и сл.); у споровима у којима странке не могу слободно располагати (уколико је такво располагање противно принудним нормама, јавном поретку и моралу); у споровима чији је предмет накнада штете; као и у потрошачким споровима.

У наведеним случајевима суд може одредити заштитну меру, може одлучити и мимо захтева стављених у поступку или огласити ништавом одређену неправичну уговорну одредбу и слично.

3.1.2. Начело одређивања предмета спора

У тесној вези с диспозитивном максимумом је и начело одређивања предмета спора. То значи да осим што има право да тражи неко своје угрожено право или да га не тражи, ако тако процени, тужилац у парничном поступку одређује формат, односно обим свог тужбеног захтева. Наиме, он одређује предмет спора у конкретном парничном поступку. Другим речима, субјект који тражи остварење неког свог угроженог права одређује и врсту и висину тужбеног захтева. Суд је дужан да се креће само у оквирима постављеног тужбеног захтева, тако да тужилац нема право на, на пример, износ већи од траженог, јер то превазилази оквире тужбеног захтева.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ За разлику од начела диспозиције, *начело официјелности* подразумева покретање поступка од стране државног органа. То је разумљиво јер постоје одређене области, односно одређене категорије лица које се морају штитити у јавном интересу. Тада су државни органи дужни да покрену поступак (*ex officio*) јер то захтевају интереси тих лица, односно заштита њихових имовинских и личних права. Међутим, ово начело није карактеристично за парнични него за неки други, нпр. ванпарнични поступак. Државни орган овлашћен да покреће поступак може бити јавни тужилац, орган старатељства и сл.

¹⁴¹ Истина, тужиоцу може да се досуди мањи износ или уопште мање од онога што је тражио ако се у поступку докаже да није у потпуности доказао своја потраживања. У том случају, тужилац сноси део парничких трошкова, сразмерно делу тужбеног захтева у коме није успео. То је тзв. иницијални ризик који зависи од доказа које презентира или није способан да обезбеди тужилац.

Међутим, лицу који тражи остварење неког права или интереса остављена је могућност да у току поступка измени свој иницијални захтев, у том смислу што ће га повећати или смањити. То право располагања (диспозиције) својим тужбеним захтевом, тј. право да се мења првобитни иницијални захтев, назива се преиначење тужбе.¹⁴²

И ова могућност мењања тужбеног захтева снажно истиче диспозитивну максиму у парничном поступку.

3.1.3. Начело диспозиције странака у другостепеном поступку

Исто као што слободно располаже правом да тражи заштиту свог субјективног права које је угрожено или повређено, странка у парничном поступку слободно одлучује да ли ће искористити право на правни лек уколико није задовољна првостепеном одлуком суда који је одлучивао о њеном захтеву.

То истовремено значи да суд ни у овој фази поступка нема право да *ex officio* испитује законитост првостепене одлуке суда. То право је резервисано искључиво за странку која тражи заштиту свог субјективног права.¹⁴³

Странка која се жалила на првостепену одлуку, опет у складу с начелом диспозиције, сама одређује формат своје жалбе, односно да ли ће се жалити на првостепену одлуку у целини или у једном делу и у којем делу одлуке. С друге стране, суд нема право да разматра или одлучује о жалби у делу који није нападнут жалбом, односно који није побијан.

И најзад, странка може слободно да располаже својим захтевом у току трајања поступка по жалби. То значи да „странка може да се одрекне права на жалбу, односно права да користи одговарајући правни лек¹⁴⁴ или да повуче већ изјављени правни лек.¹⁴⁵

---

¹⁴² „Тужилац може до закључења главне расправе да преиначи тужбу.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 199 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁴³ Закон о парничном поступку прописао је да је странци која је изгубила спор остављено на вољу хоће ли се или неће жалити на донету одлуку суда. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 367 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

Не постоји чак ни могућност подношења жалбе по праву надзора, као у неким другим грађанским поступцима (нпр. према Закону о општем управном поступку — чл. 253).

¹⁴⁴ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 369, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁴⁵ *Ibid.*, члан 369, став 2.

3.1.4. Начело диспозиције странака у окончању парничног поступка

Као што парнични поступак почиње вољом лица које сматра да му је угрожено неко субјективно право, тако се парнични поступак може завршити вољом странке уколико она нађе интерес за то.¹⁴⁶

Сам акт којим странка окончава поступак без одлуке суда је тзв. *повлачење тужбе*.¹⁴⁷

У случају повлачења тужбе, суд не може да настави парнични поступак јер недостаје воља странке за наставак парнице, која је и била иницијални акт за покретање и вођења парничног поступка. Другим речима, парнични поступак је изјавом о повлачењу тужбе окончан и суд нема ни право, ни могућност да одлучи другачије.

Међутим, само повлачење тужбе не значи аутоматски да је решен спор између странака које су учествовале у парници. С једне стране, тужиоцу, односно лицу које је тражило заштиту угроженог права стоји на располагању могућност покретања нове парнице, и то чак са истим тужбеним захтевом. Пошто ова могућност и право тужиоца могу да изазову правну несигурност туженог, јер може увек и изнова бити тужен по истом основу уколико поступак није окончан, закон је ради обезбеђења правне сигурности тужене стране прописао законску претпоставку за ваљаност повлачења тужбе. Наиме, у случају повлачења тужбе од стране тужиоца, закон захтева и сагласност туженог кроз поступак упуштања туженог у расправљање о тужбеном захтеву.¹⁴⁸

Поред повлачења тужбе, парнични поступак се може окончати и вољом странака (туженог и тужиоца). То ће бити ситуација када се странке договоре, односно нагоде о предмету спора. У парничном поступку то је дефинисано као судско *поравнање*, што има снагу извршне исправе.¹⁴⁹

Трећи начин окончања парничног поступка у фази по правном леку може бити *одрицање од тужбеног захтева*. Тужилац ће се одрећи тужбеног захтева најчешће када

---

¹⁴⁶ Закон о парничном поступку прописује да се парнични поступак може да оконча без одлуке суда. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 3, став 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁴⁷ Могућност повлачења тужбе прописана је законом. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 202 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁴⁸ *Ibid.*, члан 202, став 1.

¹⁴⁹ У процесноправном смислу извршна изјава даје право повериоцу да у случају неиспуњења обавезе проистекле из добровољно закљученог поравнања захтева непосредно принудно извршење предметног поравнања, без вођења парнице против дужника. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 336 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

стекне сазнање да му из неких разлога предметно потраживање не припада, па да би из тог разлога било сасвим беспотребно водити спор, као што то исто може да учини и тужени кроз изјаву признавања тужбеног захтева тужиоца.

Последица оваквих радњи странака је обавеза суда, коју он не може да мења. То још једном потврђује диспозитивну максиму у парничном поступку која омогућује да суд донесе пресуду о одрицању од захтева (у случају да тужилац одустане од тужбеног захтева), односно пресуду на основу признања (уколико тужени призна тужбени захтев).¹⁵⁰

У наведеном случају крајња последица је коначно решење спора за странке.

3.1.5. Остала начела парничног поступка

Мада је за предмет ове дисертације значајно начело диспозиције странака у парничном поступку јер оно у великој мери објашњава располагање овлашћења странака од започињања парнице, преко развоја до самог њеног окончања, и друга начела су значајна и утичу на ток парничног поступка. Пошто тај утицај није увек директан и по интензитету су ти општи принципи слабији, али ипак у одређеној мери одређују карактер основних процесних института, на овом месту ће се само набројати основна начела парничног поступка, како би се имала у виду целина парничног поступка као основне процедуре у грађанскопроцесној материји.

У тесној вези с диспозитивним начелом је *расправно начело*, затим *начело контрадикторности*, односно *обострано саслушање странака*. Начело контрадикторности обезбеђује равноправан положај странака и омогућује прикупљање процесног материјала који је у функцији правилног и законитог утврђивања стања ствари и у крајњој линији окончања спора.

Једно од значајнијих начела је и оно које се односи на *принцип утврђивања истине*.

Начело слободне оцене доказа као принцип омогућује да суд у парничном поступку утврђује истину и заснива своје уверење на основу сваког доказа појединачно и свих доказа заједно. При томе, суд савесно и брижљиво цени сваки доказ појединачно и није ограничен или условљен рангирањем појединог доказа јер га на то закон не обавезује. На тај начин и суд, поред диспозитивне максиме која даје иницијативу странкама, и сам има активну улогу у току поступка.

---

¹⁵⁰ Изузетак од овог правила је законска норма која онемогућава, односно ограничава могућност странака да слободно располажу својим правима у парничном поступку (члан 3, став 3 ЗПП-а).

Такође су присутна и начела *концентрације поступка и јединства главне расправе*, као и начело савесног коришћења процесних овлашћења.

Овоме свакако треба додати и *начела процесне економије*, као и она начела која се односе на *непосредност, усменост и јавност поступка*.

У новије време се посебна пажња посвећује једном институту везаном за општа правна правила парничног поступка, а то је начело које се тиче *суђења у разумном року*.

3.2. Доказивање, односно доказна средства у парничном поступку

Наведена начела парничног поступка сугеришу и у крајњем случају одређују начин на који суд сазнаје релевантне чињенице, односно оне чињенице на основу којих се помоћу доказних предлога утврђује њихово постојање.

С обзиром на диспозитивну максиму као преовлађујућем начелу парничног поступка, логично је да се код нас примењује тзв. *расправно начело* које подразумева одговорност странака за тачност судске одлуке.¹⁵¹

Расправно начело, самом специфичном улогом странака у парничном поступку ставља одговорност на странке, чиме се у великој мери умањује, односно ограничава улога суда у парници.

С друге стране, у системима који уважавају поштовање људских права и владавину права, морају се ублажавати ефекти једног и другог начела, комбиновањем елемената расправног и истражног начела. Они тако примењени гарантују, с једне стране, активну улогу странака и поштовање њихове воље, а с друге уважавају и улогу суда као субјекта који је гарант утврђивања материјалне истине, кроз формално и материјално управљање судском процедуром.¹⁵²

Ова комбинација формира улогу суда на субјект који је дужан да примењује и познаје право (*iura novit curia*), и истовремено одређује улогу странака у обезбеђењу доказа на којима се заснива оправданост тужбеног захтева.

---

¹⁵¹ Супротно начело је тзв. *истражно начело*. Примена овог начела подразумева као циљ поступка утврђивање чињеница на основу стриктне и тачне примене материјалног права. Другим речима, доношење судских одлука на основу истражног начела заснива се на тачно утврђеним чињеницама и тачној примени материјалног права, што представља основ за доношење правичних судских одлука помоћу наведених критеријума. У том смислу, правилна примена материјалног права на тачно утврђено чињенично стање гаранција је доношења правичне пресуде у конкретном случају.

¹⁵² У пракси не постоје чисти модели расправног и истражног начела. Напротив, у већини правних система, поготово оних која почивају на владавини права и поштовању људских права, комбинују се ова два начела, што подразумева сарадњу странака и суда у парничном поступку.

Улога странака, захваљујући преовлађујућој примени диспозитивне максиме, огледа се и у обавези прибављања, односно изношења пред суд правно релевантних чињеница. Дакле, суд добија чињенични материјал од странака у поступку.¹⁵³

С друге стране, суд не може да заснива своју пресуду на основу чињеница које нису изнеле странке у парничном поступку.¹⁵⁴

3.2.1. Саслушање као доказно средство

Саслушање странака у парничном поступку као доказно средство које је у функцији утврђивања битних чињеница мора се анализирати у светлу специфичности које тај поступак карактерише у односу на друге грађанске, односно цивилне поступке, а поготово у односу на кривични поступак.

Те посебности се манифестују првенствено у правилима доказивања и утврђивања чињеничног стања. Разлике које карактеришу кривични и парнични поступак последица су пре свега интереса и права која се штите у једном и другом поступку.

Наиме, у грађанскоправним споровима најчешће су у питању *приватни интереси и права* која су повређена, односно угрожена и у којима појединац кроз прописану судску процедуру настоји да заштити и оствари неко своје субјективно право. Из овог основног постулата произлазе и својеврсне процедуре које су примерене циљу и сврси парнице.

И саслушање као доказно средство такође је прилагођено карактеру и суштини парничног поступка, што значи да и његов домет и дејство одређују парничне странке на којима је терет доказивања, тј. утврђивање чињеница које представљају основ за доношење судске одлуке. Имајући у виду да терет доказивања пада на странке, суд у складу са основним начелима на којима почива парнични поступак своју пресуду доноси на основу онога што су странке презентовале. Суд је, дакле, у пресуђивању спорног односа везан за доказе које су странке истицале, односно доказале. С друге стране, опет у складу с диспозicionом максимумом, суд је дужан да уважава оно што је неспорно за

---

¹⁵³ Странке су дужне да у парничном поступку изнесу пред суд све правно релевантне чињенице, које овом органу омогућују да донесе правилну одлуку. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 7, став 1 и члан 228 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁵⁴ Или другачије формулисано, суд је дужан да размотри само оне чињенице које су му презентовале странке. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 7, став 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС 55/2014).

странке у поступку. То значи да се, генерално узев, парнични поступак заснива на начелу *формалне истине*.¹⁵⁵

Наведена анализа упућује на закључак да је у основи парничног поступка *начело обостраног саслушања* изражено кроз стару латинску изреку *Audiat et altera pars*.

Поштујући карактер парничног поступка у коме се активност суда усредсређује на решавање спорне ситуације у оквирима диспозиције парничних странака, Закон о парничном поступку је прописао обавезу обостраног саслушања странака.¹⁵⁶

То значи да је дужност суда да свакој странци омогући да се изјасни о захтевима, предлозима и наводима противне стране у конкретном спору. Без испуњења овог услова, суд, по правилу, не може одлучивати о захтеву странке. Другим речима, тек по пруженој могућности противној страни да се изјасни о наводима друге стране суд може правоваљано одлучивати о захтеву странке у парничном поступку.

Наведена одредба која обавезује суд да омогући свим странкама у парничном поступку да се изјасне о наводима супротне стране омогућава, између осталог, фер поступак, односно поштено суђење у коме су парнични субјекти равноправни у конкретном спору који се води.¹⁵⁷

Начело саслушања као елемент који говори у прилог пружању могућности странкама да се изјасне о предлозима и захтевима противне стране односи се и на друге учеснике у парничном поступку, као што су умешачи, али и сва трећа лица која учествују у парници, „те лица на која се простире тзв. материјална правоснажност пресуде“.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ За разлику од начела формалне истине, у кривичном поступку је заступљен принцип *материјалне истине*. Он је заступљен у традиционалном праву већине европских држава, мада поједине земље прихватају адверзијални модел настао под утицајем англоамеричког правног система, који занемарује у мањој или већој мери наведено начело материјалне истине. На основу класичног истражног начела суд настоји да утврди материјалну истину, што је и циљ целокупне кривичноправне процедуре. Истовремено, суд цени и доказне иницијативе странака, и то не увек, него тек када оцени да је реч о одговарајућим, односно релевантним доказним предлозима странака. Прецизније речено, у кривичној материји важи начело *материјалне истине* као принцип истражног поступка суда који у прописаној процедури сам истражује садржински аспект предмета кривичног поступка, па у том смислу није везан активностима процесних странака.

¹⁵⁶ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 5 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁵⁷ Истина, то не значи да је суд пасивни посматрач међустраничног односа, већ и он има значајну улогу у одређивању самог тока поступка у смислу управљања парницом који све време омогућује не само равноправан положај странака него истовремено доводи до правичног окончања поступка, односно до остварења њиховог права, односно интереса.

¹⁵⁸ Александар Јакшић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, стр. 168).

Закон о парничном поступку у глави која се односи на *главну расправу* нормира елементе који се тичу обавезе суда у вези са саслушањем друге стране. У том смислу суд је дужан да странци омогући да изнесе своје чињеничне наводе, захтеве и предлоге, посебно доказне предлоге. Осим тога, суд је дужан да странци омогући да се изјасни и о наводима, захтевима и предлозима друге стране. При томе, суд је обавезан да размотри и узме у обзир наводе, захтеве и предлоге странака, без обзира на то шта они садрже, и то појединачно сваки од навода, предлога, односно захтева. И најзад, суд је такође обавезан да узме у разматрање и правна схватања странака.¹⁵⁹

Своје предлоге, захтеве и наводе странке могу да износе у складу с начелима усмености и писмености.¹⁶⁰

Постоји комбинација начела усмености и писмености јер и један и други принцип имају своје предности и недостатке. Тако је предност начела усмености у томе што оно омогућава да се, како је то прописано у ЗПП-у, парничне радње предузимају само на рочишту, па се тако његовом применом доследније примењује расправно начело, као и потпуније остварење принципа слободне оцене доказа. Истовремено, усменост омогућује активнију улогу суда, посебно у расветљавању чињеничног стања, а такође утиче на ефикасност и убрзање парничног процеса јер омогућује изјашњавање о наводима друге стране која је присутна и која може одмах да се изјасни о њима.

С друге стране, начело писмености кроз подношење писмених парничних радњи – поднесака омогућује да суд узме у обзир све наводе из њих, односно да се избегне ситуација да се „превиди“ одређена чињеница, настала случајно или не. Ово нарочито због обавезе суда да размотри сваки изнети навод, захтев или предлог странке и због тога што не може да донесе одлуку без свих чињеница и захтева странака.

Закон због тога прописује да се поједине парничне радње морају предузимати писаним путем. У том смислу тужба, противтужба, одговор на тужбу, као и поднесак који се тиче правних лекова морају се такође поднети писмено.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 312, став 4 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁶⁰ „Странке предузимају парничне радње у писаном облику изван рочишта, а усмено на рочишту, ако за поједине радње није законом прописан облик у коме морају да се предузму.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 14 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁶¹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 98, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014). И поднесци упућени суду у форми телеграма или електронске поште у складу са одговарајућим законима сматрају се писменим поднесцима.

Постоје и други обавезни писмени поднесци, као што је признање тужбеног захтева поднетог у одговору на тужбу, као и у случају када тужени није писменим путем образложио разлоге пропуштања због чега је донета пресуда због пропуштања. Такође се у случају одрицања од тужбеног захтева тражи писмено изјашњавање и сл.

Закон такође нормира обавезност писмене форме која произлази из потребе поштовања обостраног саслушања странака. У том смислу, уколико је реч о писменим поднесцима странака, али и парничним радњама суда, обавезно је писмено изјашњавање туженог када треба да да одговор.¹⁶²

Исто тако, обавеза је писмена форма и када се доставља пресуда (и једној и другој страни), као и у случају одговора на жалбу противне стране.

И најзад, када је реч о коришћењу права странке да се изјасни о наводима и предлозима противне стране, обавеза суда се завршава у равни која омогућује странци да се користи том могућношћу. Уколико је та могућност пружена, односно уколико није то право ускраћено, сматра се да није угрожено или повређено начело *обостраног саслушања*. Ово је у складу с диспозитивном максимумом која даје странкама слободу да ли ће право које јој припада искористити или не. С обзиром на то, странка сноси и све евентуалне последице, нпр. пропуштања неке своје радње (преклузија и сл.).

Колико је значајно начело обостраног *саслушања странака* најбоље потврђују и последице повреде овог принципа. Наиме, повреда начела обостраног саслушања разлог је за укидања судске одлуке, поводом истицања приговора у жалбеном поступку, и то због апсолутно битне повреде правила парничног поступка.¹⁶³

Повреда начела обостраног саслушања странака је разлог за дозволу ревизије, као и обнове поступка, под условом да је до повреде дошло у поступку пред другостепеним судом.

Треба свакако истаћи да повреда овог начела представља разлог који укида пресуду из чисто формалноправних разлога. Суд, дакле, не цени мериторно предмет спора, односно у овом случају није релевантно што би одлука суда могла бити друкчија да није било овог формалноправног недостатка.

---

¹⁶² *Ibid.*, члан 296.

¹⁶³ „Битна повреда одредаба парничног поступка постоји ако суд у току поступка није применио или је неправилно применио одредбу овог закона, а то је било или је могло да буде од утицаја на доношење законите и правилне пресуде. Битна повреда одредаба парничног поступка увек постоји ако странци незаконитим поступањем, а нарочито пропуштањем достављања, није дата могућност да расправља пред судом.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 374, став 2, тачка 7 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

Наведена анализа указује не само на значај начела на којима се заснива парнични поступак уопште него посебно на сам принцип *обостраног саслушања*, који у крајњој консеквенци утиче на фер и правично суђење.

3.2.2. Доказни поступак

Овај средишњи и најважнији део првостепеног парничног поступка представља фазу у којој се одлучује о главној ствари која је предмет спора. То је тзв. меритум, који се решава управо у овом стадијуму поступка. Наиме, на главној расправи се разматрају битне чињенице, односно износе докази који служе као темељ за доношење одлуке о основаности тужбеног захтева. Председник већа руководи главном расправом и формално и материјално.

Најважнији део усмене расправе представља доказни поступак. У овом поступку се изводе докази и оцењују резултати добијени извођењем доказа.¹⁶⁴

Може се рећи да је доказивање таква процесна делатност чији је циљ потпуно и правилно утврђивање стања ствари. Основни актери ове делатности су парничне странке и суд.

Постоји велики број радњи које парничне странке и суд предузимају у поступку доказивања, од извођења доказа на предлог странке; затим активности суда усмерене на прибављање доказа који су предложени; извођење доказа и њихова оцена итд.

3.2.3. Доказивање

Доказивање (*argumentatio*) је процесна делатност парничних странака и суда која се предузима у парници ради потпуног и правилног утврђивања стања ствари.

У поступку доказивања проверава се истинитост спорно релевантних чињеница, односно постојање одређених чињеница на које суд пази по службеној дужности.

Доказивање као процесна радња обухвата: предлоге странака за извођење доказа, решавање суда који докази треба да буду изведени; понуду доказа од стране странака и њихово прибављање од стране суда; извођене доказа и оцену доказа коју врши суд.

Оцена доказа је завршни елемент код доказивања јер од ње зависи примена одговарајуће правне норме.

---

¹⁶⁴ „Докази се изводе на главној расправи, у складу са временским оквиром.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 233, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

У поступку доказивања свака странка има право и дужност да докаже чињенице на којима се заснива њен захтев. С друге стране, суд је обавезан да слободном оценом доказа утврди чињенице на основу којих ће донети одлуку. То значи да суд резултат изведених доказа цени слободно, по свом уверењу.

Активна улога суда у поступку доказивања огледа се у чињеници да тај орган може да одреди употребу сваког доказног средства, па и оних средстава које ниједна од странака није понудила, чак и оних чијој се употреби странке противе. Ово под условом да суд процени да су такви докази релевантни, односно значајни за утврђивање материјалне истине, па самим тим и за одлучивање. Другим речима, суд прави селекцију, односно користи оне чињенице које износе, односно презентују парничне странке. Ту се у првом реду мисли на спорне чињенице и суд је дужан да их провери у поступку доказивања.

Суд је такође дужан да у обзир узме и *неспорне чињенице* на којима странке заснивају своје захтеве. Свакако, међу чињенице које се узимају у обзир у поступку доказивања спадају и оне о којима суд по службеној дужности мора водити рачуна.

У складу са овом скалом чињеница које представљају подлогу за доказивање, суд поступа различито, зависно од тога о каквим је чињеницама реч.

Тако се чињенице које међу странкама нису спорне не проверавају иако их суд узима у обзир приликом одлучивања. Ово је у складу с расправним начелом, односно диспозиционом максимумом која странкама у парничном поступку омогућује да саме одреде предмет поступка. Међутим, уколико је у питању чињеница од које зависи примена принудно правне норме, истинитост такве чињенице се мора проверити иако је она неспорна.

Уколико је пак реч о спорним чињеницама, суд је дужан да их проверава у поступку доказивања. У том смислу, суд предузима радње чији је циљ да се њима утврди да ли је тврдња странке која оспорава одређену чињеницу истинита, затим да ли се та чињеница заиста догодила у прошлости, односно да ли она постоји у садашњости.

И најзад, ако су у питању чињенице које се проверавају по службеној дужности, тај орган је дужан да их провери, без обзира на степен њихове поузданости, тј. без обзира на то да ли су спорне или не.

Укратко, суд узима у обзир све оне чињенице које су значајне, односно које су битне за оцену основаности тужбеног захтева.

Без обзира на наведену улогу суда која је неопходна у процесу доказивања, мора се свакако водити рачуна о томе да је иницијатива за доказивање у рукама парничних странака. Због тога су странке дужне да износе „чињенице на којима заснивају своје

захтеве“,¹⁶⁵ да их образлажу и презентују суду доказе чији је циљ да увере тај орган у тачност својих тврдњи и да му омогуће правилно утврђивање чињеничног стања.

3.3. Саслушање странака у парничном поступку

Саслушање странака представља једно од доказних средстава на основу којег се утврђују битне спорне чињенице релевантне за доношење правилне одлуке у парничном поступку. Закон прописује да битне чињенице могу да се утврђују, поред осталог, и саслушавањем странака.¹⁶⁶

Ова одредба упућује на закључак да саслушање странака не мора бити обавезна радња у доказном поступку, већ може да се спроведе ако и поред изведених других доказа суд нађе да је то потребно за утврђивање битних чињеница. Оваква формулација може да се тумачи тако да ће суд одлучити да се изведе доказ саслушањем странака уколико је испуњен услов, тј. уколико утврди да је то потребно ради утврђивања битних чињеница.

Из овакве формулације се може даље протумачити да је суд овлашћен да самостално, односно *ex officio*, одреди извођење овог доказа. Међутим, такав закључак био би погрешан јер сам карактер парничног поступка и диспозитивна максима, односно расправно начело као главна начела парнице упућују на другачији закључак. Наиме, полазећи од наведених принципа, сматрамо да је за извођење овог доказа неопходан предлог странака.

Иницијатива странке може сугерисати сопствено саслушање, али и саслушање друге странке. Међутим, суд, ценећи све релевантне чињенице, може одлучити да у потпуности прихвати предлог и да саслуша обе странке, али може одлучити и другачије.

Суд ће, најчешће, поштујући начело равноправности, као и принцип обостраног саслушања, одлучити да се саслушају обе странке (и тужилац и тужени). Међутим, закон прописује када ће суд саслушати само једну странку. Суд може да се одлучи на ту солуцију када се увери да једној странци, „односно лицу које се има саслушати нису

---

¹⁶⁵ Члан 7 Закона о парничном поступку, члан 276, ставови 1 и 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁶⁶ „Битне чињенице могу да се утврђују и саслушавањем странака. Суд ће да одлучи да се изведе доказ саслушањем странака ако и поред изведених других доказа нађе да је то потребно за утврђивање битних чињеница.“ Упоредити: Закон о парничном поступку, члан 276, ставови 1 и 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

познате спорне чињенице, када саслушање једне странке није могуће, или када једна странка ускрати давање исказа или се не одазове позиву суда¹⁶⁷.

Исто тако, суд ће одлучити да саслуша једну странку у случају да „у току поступка странка умре или поновно саслушање странке није могуће или је отежано из других разлога“. У том случају, суд ће прочитати „записник са исказом те странке“, дат приликом претходног саслушања те странке.¹⁶⁸

3.3.1. Начин саслушања, односно извођења доказа саслушањем

С обзиром на то да извођење доказа путем саслушања странака представља извор сазнања за суд, то се саслушање изводи на начин који обезбеђује прибављање доказа путем сазнања и чулних опажања странке која се износе непосредно пред органом и који доприносе утврђивању спорне правно релевантне чињенице.

Саслушање странака је значајан извор сазнања суда о чињеницама важним за разрешење спора који се води. Странке су не само учеснице у поступку него и актери који су веома заинтересовани за исход парнице. С друге стране, оне боље од других учесника познају предмет о коме се расправља, па су у стању да пруже комплетније и истинитије чињенице које могу да допринесу решењу спора. Међутим, с друге стране, управо због те заинтересованости за исход оне могу настојати да на субјективан начин поступају у току саслушања, што значи да могу да износе и нетачне податке или само оне делимично тачне, зато што то одговара њиховим интересима. Због тога суд приликом извођења доказа путем саслушања мора да води рачуна о овим могућностима и да исказ сведока објективно и критички процењује.

Уколико странка у парничном поступку нема парничну способност, онда се докази изводе саслушањем *законског заступника*.¹⁶⁹

„Суд може да одлучи да се уместо или поред законског заступника, саслуша сама странка, ако је њено саслушање могуће.“¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 278, ставови 1 и 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁶⁸ *Ibid.*, члан 278, став 3.

¹⁶⁹ Парнична способност је способност парничне странке да пуноважно предузима парничне радње. „Да би једна странка имала парничну способност, потребно је да буду испуњена два услова: да има страначку способност и да има пословну способност. (видети шире: Гордана Станковић, Ранга Рачић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета Медитеран, Подгорица, 2010, стр. 125.

¹⁷⁰ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 280, став 1 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

Када су у питању лица која се као странке могу саслушати, Закон о парничном поступку помиње и правно лице.¹⁷¹

Уколико у парници учествује више лица, било на једној, било другој страни, суд може одлучити да не саслушава сва лица или више њих, већ да је довољно да саслуша само једно лице.¹⁷²

3.3.2. Обавеза странке да сведочи

Када је реч о обавези сведока, онда је овај учесник парничног поступка дужан да се одазове обавези давања исказа. Међутим, странка нема ту обавезу. Наиме, у складу са својим положајем у парници који јој омогућује да се уздржи од предузимања парничних радњи, странка није обавезна ни да се подвргне саслушању уколико то не жели. Сходно томе, због тога што не жели да сведочи, странка не трпи никакве последице.¹⁷³ Међутим, приликом оцене доказа узеће се у обзир околност да је странка одбила да се подвргне саслушању.

Једно од значајних начела парничног поступка је и начело непосредности. Оно подразумева да се свако расправљање, посебно извођење доказа обавља пред судијом, односно пред већем ако се суди у већу. При томе се такође подразумева да суд у непромењеном саставу суди у једном предмету, односно да у истом саставу држи сва рочишта.¹⁷⁴

Ово утиче на доношење правилне и законите одлуке јер је у конкретној парничној ствари судија на основу изведених доказа могао на основу личног утиска да цени о изведеним доказима. То значи да је могао да има непосредан увид у понашање странака, начин на који су давали свој исказ итд.

---

¹⁷¹ „За правно лице саслушаће се лице које је законом, прописом или општим актом правног лица одређено да га заступа.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 280, став 2 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁷² Ово овлашћење суд нема у свакој ситуацији, већ само уколико се ради о јединственом супарничарству. Ово због тога што се тај институт у парничном поступку третира као једна странка у поступку.

¹⁷³ „Не могу да се примене никакве принудне мере према странци која се није одазвала позиву суда ради саслушања, нити странка да се принуди на давање исказа.“ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 282, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁷⁴ Закон предвиђа да расправа мора увек да почне изнова уколико дође до промене у персоналном саставу већа док траје парница. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 331 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

Ако се у току трајања парнице промени састав већа, суд може да одлучи да поново не изводи доказе који су већ изведени, него је довољно да само прочита записнике о изведеним доказима. Законодавац је оваквим нормирањем имао у виду начело ефикасности, па у том смислу није предвидео тражење сагласности за такав поступак суда. Међутим, иако је законом предвиђено да није неопходно да странке дају сагласност за поступак којим се не изводе већ изведени докази услед промене састава већа, прописано је да се странкама пружи могућност да се изјасне о томе.¹⁷⁵

Ову одредбу не треба схватити безусловно, већ у релативном смислу. Наиме, иако то није изричито одређено у закону, постоје мишљења да се извођење саслушања пред новоизабраним већем мора поновити када се докази изводе *саслушањем странака и сведока*.¹⁷⁶

Одлуку о саслушању странке у поступку суд ће донети на предлог једне или обе странке. Уколико оцени да је то потребно (под условима који су већ наведени), суд ће се о томе изјаснити у форми решења. Наведено решење ће се донети већ у фази припремног рочишта. Само извођење доказа извешће се на рочишту за главну расправу.

После доношења решења којим је на предлог странке суд одредио извођење доказа путем саслушања, тај орган ће позвати странке на главну расправу. Позив ће се доставити самој странци, односно пуномоћнику странке уколико га странка има.

У позиву се мора назначити да ће се на рочишту за које је упућен позив изводити докази саслушањем странке и да ће странка бити саслушана и у случају да противна странка не присуствује том рочишту.

Неодазивање позиву за извођење доказа саслушањем странке сматра се као да је странка ускратила давање исказа. С обзиром на већ наведену диспозитивну максиму којом се странка по природи парничног поступка не може натерати да учествује у извођењу доказа противно својој вољи, суду не стоје на располагању никаква принудна средства уколико се странка оглуши на позив да се изјасни у поступку саслушања. Иако суд нема никаква формалноправна овлашћења према странци у погледу изрициња

---

¹⁷⁵ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 331 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 — одлука УС, 74/2013 — одлука УС и 55/2014).

¹⁷⁶ „Овде би требало правити разлику између извођења доказа саслушањем сведока и саслушањем странака, с једне стране, и доказа изведених на други начин. Само у овом другом случају, суд не би морао поново да изводи већ изведени доказ. Међутим, када је у питању саслушање сведока и странака, не би смело да се на овај начин одступи од начела непосредности, јер суд може да се увери у веродостојност исказа ових лица само у непосредном контакту са њима.“ (Видети шире: А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2013, стр. 164.)

принудних мера, односно приморавања странке да активно учествује у извођењу доказа коју је одредио суд, ипак ће тај орган на одређени начин ценити то одбијање. Другим речима, суд ће одбијање странке да се изјасни при оцени доказа саслушањем ценити у контексту саме спорне ствари, односно формирати своје уверење на основу свих околности, па и тог ускраћивања.

3.3.3. Остала права и обавезе странке у парничном поступку

Тежиште главне расправе која представља централни стадијум првостепеног парничног поступка где се расправља о главној ствари, тј. меритуму је *расправљање* странака. У овој фази парничног поступка странке, по правилу, активно учествују у поступку, јер је циљ да се утврди чињенично стање које ће суду послужити као основа за доношење правилне и законите одлуке. Овакав положај странке у парници произлази из основних начела парничног поступка, пре свега диспозитивне максиме која одређује његов карактер и суштину, и који се манифестује у овлашћењима странке да слободно располажу својим правима. У том смислу присуство и активност странака у парници је уздигнуто на ниво нужности. Другим речима, не може се замислити главна расправа у којој једна странка тражи заштиту својих субјективних права уколико она активно не учествује у поступку утврђивања материјалне истине. У томе ће странци свакако помоћи суд чија се дужност огледа у пружању могућности изјашњавања о чињеницама које је странка изнела у поступку, а које служе као основа за утврђивање материјалне истине. Оваква улога странака у поступку је логична јер произлази из њеног интереса да постигне циљ због којег се поступак и води: заштита њених угрожених субјективних грађанскоправних интереса. У том смислу и законодавац потенцира оправдани интерес странке за њеним активним интересом у парници, посебно у фази поступка на главној расправи где се и одлучује о суштини, тј. меритуму спора.

Управо због евидентног постојања интереса странке за учешће у парничном поступку законодавац није ни прописао изричиту обавезу странци да се изјашњава о захтевима и наводима противне стране. Довољно је да суд пружи странкама такву могућност, а да ли ће је странка искористити или не, зависи од ње саме. То значи да странка (за разлику од неких других учесника у поступку) нема обавезу да предузима конкретне парничне радње, без обзира на то што поседује правну снагу, односно процесна овлашћење да то уради. Ради тога законодавац није прописао никакве принудне мере које би странку присиле на предузимање неке радње у циљу расправљања у

поступку. Странка чак нема ни процесну дужност да присуствује расправи, што значи да не може да због тога трпи санкције у смислу принудних мера.¹⁷⁷

Међутим, пасивна позиција странке коју она добровољно преузима у току поступка тумачи се као исказивање њене правно релевантне воље.¹⁷⁸

Ипак, суд као основни регулатор и водитељ поступка водиће рачуна да та неактивност странке не утиче негативно на парнични поступак у смислу неоправданог одуговлачења парнице или шиканирања друге стране. Суд такво понашање странке обесхрабрује пружајући јој могућност да се изјасни у поступку, како о наводима друге стране, тако и о својим аргументима, дајући јој прилику да у оквиру редовне процедуре кроз расправу штити своје интересе и циљеве које жели да оствари у спору. Своју обавезу у наведеном смислу суд испуњава позивајући, односно обавештавајући странку о могућности да то уради. Неприхватање странке да користи своје право на расправу неће утицати на даљи ток и вођење поступка.

---

¹⁷⁷ Постоје, ипак, одређене недоумице у вези са одсуством странке са расправе, односно њеног пасивног односа према спору који се води у парничном поступку. Постоје различите теорије, од тзв. *позитивне литисконтестације*, која полази од става да странка која заузме пасиван став прихвата истинитост навода свог противника, понекад чак и до признања основаност његових захтева, што се изражава кроз формулу – *qui tacet consentire videtur*.

Потпуно супротно становиште заузимају присталице теорије *негативне литисконтестације*, које сматрају да странка која се не изјашњава о наводима свог противника на тај начин пориче његове наводе и захтеве. Другим речима, ћутање странке се не сматра негирањем истинитости навода противне стране, односно оспоравањем основаности њених захтева.

И најзад, присталице теорије које настоје да направе компромис између ових опречних становишта кроз теорију неодређеног става према пасивности странака сматрају да пропуштање, односно пасивност странке не значи ни признавање, ни оспоравање навода противне стране само зато што се противна странка није изјаснила о њима. У том смислу треба да се понаша и суд који ће у сваком конкретном случају ценити од каквог је значаја пасивно држање странке у вези с доношењем одлуке. (Видети ближе: А. Јаневски, М. Ракочевећ, *Овлашћење или дужност странака да расправљају пред судом*, Зборник радова „Владавина права и правна држава у региону“, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2014, стр. 339–358. и Р. Кеча, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду и „Службени гласник“, Београд, 2010, стр. 141.

¹⁷⁸ Свако процесноправно релевантно држање странака у парници, па и пасивност третира се као парнична радња. Ово због тога што се сматра да и конклюдентним радњама странка изражава свој став поводом парничних радњи противне стране.

3.4. Улога суда у саслушању странака

Када су странке господари парнице (*dominus litis*), односно кад од њихове воље и активности зависи обликовање парнице, поставља се питање каква су улога, обим активности и домет суда у парничном поступку.

У одговору на ово питање треба истаћи да је тежиште главне расправе усмерено не само на расправљање странака, мада је то првенствено, него и на моделирање процеса од стране суда. Ово у смислу активне улоге суда о захтевима странака, о битним спорним чињеничним питањима, а у оквиру тога и о процесним предлозима и изнесеним чињеничним тврдњама странака. То значи да је и поред поштовања воље странака везаних за одређивање предмета парнице и њиховог права да буду саслушане у поступку, суд у прилици да активирањем процесних механизма омогући странкама расправљање свих питања релевантних за утврђивање материјалне истине у конкретној парници. У том смислу, суд је одговоран за ефикасно и благовремено одвијање и усмеравање главне расправе, првенствено подстицањем парничних странака на коришћење права која имају на основу правила парничног поступка. На тај начин, користећи одређене процесне инструменте, суд ствара процесне претпоставке за развој парнице без непотребних одуговлачења и застоја.

Тај циљ суд постиже првенствено *саслушањем странака*, односно постављањем питања која су у функцији прецизирања и разјашњења *захтева* странака, затим прецизирања и разјашњења чињеничних *тврдњи* странака, као и разјашњења (и прецизирања) процесних предлога странака, посебно оних које се тичу доказа.¹⁷⁹

Поред наведеног, активност суда се огледа и у вођењу доказног поступка. Наиме, суд руководи доказним поступком усвајајући или одбијајући доказне предлоге странака. Начин на који суд поступа, односно одлучује о доказним предлозима странака је доношење решења. Тиме суд манифестује своју улогу субјекта који управља парницом не само доношењем одговарајућег решења него и његовом изменом или укидањем и допуњавањем.¹⁸⁰

Захваљујући праву странака на изношење предлога и захтева и у циљу остварења њихових права, суд предузима парничне радње на главној расправи *усмено*. При томе суд настоји да води парницу поштујући основна начела парничног поступка изражена кроз принцип контрадикторности и равноправности странака.

---

¹⁷⁹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 313, 326, став 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁸⁰ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 315, став 3 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011,49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

У поступку извођења доказа *путем саслушања* суд настоји да све време обезбеди основне претпоставке за објективно извођење овог доказног средства, тј. обезбеђења услова да странке поступају савесно, не злоупотребљавајући своја процесна права. То подразумева да странке говоре истину, да што је више могуће прецизирају и јасније објасне своје захтеве, као и да чињенице које износе буду изнете свестрано, а не парцијално. Све су то претпоставке које ће омогућити да се, у крајњој линији, дође до материјалне истине, односно да се оконча парница на начин који ће довести до остварења и заштите угроженог субјективног права.

Да би се постигао наведени циљ, странке су овлашћене да поред изношења чињеница којима желе да докажу своју тврдњу и образложе постојање свога права имају и право да излажу „и своја правна схватања која се односе на конкретан предмет спора“ (члан 312, став 4 ЗПП-а).

Због правне економичности и ефикасности парнице, на главној расправи се не морају износити тужба и одговор на њу уколико је одржано припремно рочиште.¹⁸¹

После спроведених доказних радњи, изведеног доказног поступка и када стекне уверење да су странке изнеле све што су сматрале за потребно за разјашњење правног и чињеничног предмета спора у конкретној парници, суд закључује главну расправу, после чега следи доношење мериторне одлуке о предмету спора.¹⁸²

Суд саслушањем странака и постављањем питања врши парничне радње помоћу којих материјално управља главном расправом.¹⁸³

Осим суда, питања странкама могу непосредно да постављају и њихови пуномоћници, односно заступници, а противној странци, поред пуномоћника и заступника и друга странка.

---

¹⁸¹ У том случају, председавајући ће само упознати веће с током и резултатима припремног рочишта, а пружиће се шанса странкама да допуне излагање председника већа. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 312, став 4 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011,49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁸² Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 319, став 1 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁸³ Ову процесну радњу, тј. питања странкама, сведоцима и вештацима имају право да изводе и чланови већа, а не само председник већа, мада ће у пракси много чешће то да ради председник већа. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 326, став 3 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

У управљање парницом спада и забрана постављања тзв. сугестивних питања, тј. таквих питања у којима се сугерише одговор, као и питања која се не тичу предмета спора.¹⁸⁴

Воља странака поштује се у односу на одређивање предмета парнице, у односу на њихове диспозитивне парничне радње и њиховог права да буду саслушане у поступку. Иако развој парнице, по правилу, највише треба да зависи од тужиочевих настојања да правовременим активирањем процесних механизма омогући суду утврђивање свих питања релевантих за одлучивање, ипак је за брзо и економично окончање парничног поступка у релативно истој мери одговоран и суд, а посебно и противна странка, тј. тужени, активним коришћењем својих права. Суд има задатак да подстиче и усмерава активност странака како би се оствариле процесне претпоставке и комплетирао расправни материјал, а у случају њихове пасивности, суд је овлашћен да предузима одређене радње, користећи процесни инструментаријум који му је на располагању и који таквој пасивности придаје одређено парнично дејство.

3.5. Саслушање сведока

Давање исказа сведока, тј. сведочење представља такође доказно средство као и саслушање странке. Међутим, сведочење има специфичну улогу у поступку извођења доказа, па се често правила која карактеришу ову процедуру примењује и на друга доказна средства.

Када је реч о самом појму сведока, може се рећи да је сведок треће лице (у смислу да није странка) које суду износи своја чулна сазнања о неком догађају који се десио у прошлости.¹⁸⁵

При томе, сведок не износи свој закључак, чак ни своје мешљење о предмету сведочења. Другим речима, сведок је *физичко лице* које пред судом износи чињенице које је чулно опазило. С обзиром на околност да сведок пред судом исказује своје чулно опажање, сведочење које је стога субјективно опажање не може увек бити тачно ни поуздано. Разлог лежи у поузданости сведока (различите су њихове чулне и интелектуалне способности), затим у искуству, као и нивоу знања, па сведочење зависи од сведокових способности да неки догађај прикаже верно и потпуно, тј. без додавања или одузимања неких елемената који утичу на истинитост исказа. Ирелевантно је да ли то сведок чини намерно или је

---

¹⁸⁴ У случају забране постављања наведених питања, незадовољна страна има право да се жали, односно да тражи да се о томе изјасни веће. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 317, став 2 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁸⁵ Изузетно, чулно опажање које сведок износи пред судом може да се односи и на садашњост.

заборавио или криво чулно опазио. То утиче на чињеницу да је сведочење које је најчешће коришћено доказно средство истовремено и једно од најнепоузданијих средстава. Због свега тога, сведочење треба схватати релативно и допуњавати га и комбиновати с другим доказним средствима, као што је то и уобичајено у поступку доказивања.

3.5.1. Способност сведочења

Ако пођемо од негативне нумерације, онда сведок не може бити лице које је странка у поступку. Другим речима, сведок не може бити лице које може да буде саслушано у поступку као странка. Исто тако, судија који поступа (суди) у конкретном поступку не може бити саслушан као сведок, као ни законски заступник странке, као ни друга службена лица која учествују у поступку (записничар, умешач итд.).

Свако друго физичко лице способно да пружи суду обавештења о одређеној спорној правно релевантној чињеници може бити сведок.¹⁸⁶

То значи да је битно да је сведок у стању да испуни задатак у поступку сведочења, односно да изнесе суду своје опажање чињеница које су предмет доказивања.¹⁸⁷

При томе су ирелевантни узраст сведока, његове физичке и менталне способности, социјални положај, однос са странкама, заинтересованост за исход парнице и сл. Свакако, наведене и друге околности могу утицати на веродостојност исказа сведока, али не утичу на његову способност да буде сведок. Уколико је сведок у стању да својим чулима опази одређену чињеницу која је предмет доказивања, а исто тако и да то своје опажање изнесе (репродукује) пред судом који га саслушава, у тој мери је конкретно физичко лице способно да буде сведок у парници.¹⁸⁸

3.5.2. Дужност сведочења

За разлику од странке која није у обавези да учествује у поступку извођења доказа, постоји дужност њеног сведочења. То је општа грађанска дужност и сведок је обавезан да се одазове позиву за сведочење.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ То значи да и пуномоћник који заступа странку у поступку може бити саслушан као сведок у парници.

¹⁸⁷ Уколико суд на основу налаза надлежног органа или стручног лица оцени да је способно да сведочи, тада ће се саслушати и малолетно лице. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 244, став 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁸⁸ Сведок неће моћи да буде саслушан у парници уколико му то не допуштају његове физичке или менталне способности.

¹⁸⁹ Постоје случајеви ослобађања од дужности сведочења.

Међутим, поред одазивања обавези да сведочи, сведок има и друге дужности. Наиме, он је дужан да током поступка давања исказа, односно саслушања, говори истину, као и да говори све што му је познато о чињеницама о којима сведочи, а не да нешто прећуткује. Суд је дужан да упозори сведока на ту обавезу и да му укаже на штетне последице које могу настати за њега уколико се не придржава те законске обавезе.¹⁹⁰

И најзад, сведок је дужан да одговара на постављена питања како суда, тако и странака.¹⁹¹

Обавези сведочења одговара санкција за неизвршење ове опште грађанске дужности. Тако сведоку који се не одазове позиву за сведочење може бити наређено привођење, односно принудно довођење и изрицање новчане казна.¹⁹²

Осим тога, уколико се сведок не одазове позиву и не приступи давању исказа, односно сведочењу или одбије да сведочи (ако је приступио у суд), дужан је да надокнади трошкове странкама, који су настали његовим неоправданим изостанком.¹⁹³ Странке су тим поводом дужне да истакну свој захтев, и то у току трајања парнице.¹⁹⁴

3.5.3. Изузеци од обавезе сведочења

Од обавезе сведочење могу бити *изузете* одређене категорије лица, као што су лица која уживају дипломатски имунитет, с тим што и она могу бити саслушана ако пристану на то. Дипломатски представници могу бити саслушани или пред нашим судом или у поступку по међународној правној помоћи када се саслушавају пред судом чији су држављани у процедури уређеној међународним прописима.

---

¹⁹⁰ Лажно сведочење је кривично дело. Поред кривичноправне одговорности сведок је дужан да накнади штету оној странци којој је својим лажним сведочењем нанео штету.

¹⁹¹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 244, став 1 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁹² *Ibid.*, члан 257.

¹⁹³ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 257, став 4 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁹⁴ Закон прописује да решење о казни може да се опозове када сведок накнадно оправда свој изостанак или пристане да сведочи. Поред тога, дозвољена је и жалба против решења о обавези накнаде трошкова странкама, али ова жалба не одлаже извршење. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 254, став 2 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

Поред тога, не може се саслушати ни сведок који би својим сведочењем повредио „дужност чувања тајне“ уколико га „надлежни орган не ослободи те обавезе“.¹⁹⁵

Сведок такође може и да *одбије* да одговори на поједина питања уколико постоје оправдани разлози за то.¹⁹⁶

Суд је обавезан да упозори сведока на његово право да ускрати одговор на поједина питања.¹⁹⁷ Тек када га суд ослободи те обавезе, сведок може одговарати и на та питања.

„Оправданост разлога за ускраћивање сведочења или одговора на поједина питања оцењује суд пред којим сведок треба да сведочи и о томе доноси решење. Ако је потребно, претходно ће о томе да саслуша странке.“¹⁹⁸

Осим *забране* саслушања сведока, постоје случајеви када је сведочење *ускраћено* законом. То се односи на: пуномоћнике странака, и то о оним чињеницама које им је странка поверила, и то не само када се ради о конкретној парници у којој заступају свог клијента него и када је реч о тајни коју су поверили пуномоћнику било којим поводом; верским исповедницима о чињеницама које су им поверене, било да су му тајну повериле странке или неко друго лице; лекари, нотари или адвокати, као и друга лица о чињеницама које су сазнали у вршењу неке друге делатности за коју постоји обавеза чувања тајне. Кршење ове одредбе о ускраћивању сведочења представља кривично дело, када су у питању адвокати и нотари, али и прекршај кодекса професионалне етике када су у питању верски исповедници и лекари, које повлачи и дисциплинску одговорност прекршиоца. Судија, односно председник већа је обавезан да наведене актере упозори на последице кршења ове законске норме.

---

¹⁹⁵ Реч је о забрани сведочења „лица која би својим исказом повредила дужност чувања војне, професионалне или друге службене тајне“. Члан 247 *Закона о парничном поступку* („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013).

¹⁹⁶ Обично се као оправдани разлог наводи ситуација у којој би сведок давањем исказа „изложио тешкој срамоти, знатној имовинској штети или кривичном гоњењу“ себе или неко лице које му је блиско (сродника по крви у правој линији, побочног сродника закључно с трећим степеном сродства, супружника или ванбрачног партнера, затим, тазбинског сродника закључно с другим степеном сродства, стараоца или штићеника, као и усвојиоца или усвојеника). *Закон о парничном поступку*, члан 249 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013).

¹⁹⁷ *Закон о парничном поступку*, члан 249, став 2 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁹⁸ На ово решење не постоји могућност жалбе странке, али сведок може да га побија посебном жалбом којом се изриче казна. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 251, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

3.5.4. Поступак извођења доказа саслушањем сведока

Странка је овлашћена да покрене поступак за извођење доказа саслушања сведока. У том смислу странка наводи потребне податке као што су име и презиме лице за које се предлаже саслушање, затим његово занимање и пребивалиште. У свом предлогу за извођење овог доказа странка је обавезна да назначи оно о чему тај сведок треба да буде саслушан, односно да да исказ пред судом. То је тзв. *thems probandi*.¹⁹⁹

Поступајући по предлогу странке, суд позива сведока достављајући му писмени позив који садржи обавезне елементе: име и презиме позваног сведока; време и место доласка; предмет спора у коме је позван да сведочи; назначење да се позвано лице позива у својству сведока; упозорење на последице неоправданог изостанка; као и право на накнаду трошкова на које има право због доласка у суд ради сведочења.

У складу с положајем који странка има у парничном поступку, она има право да по налогу суда сама позове сведока чије је саслушање наложено. У позиву странка обавештава сведока о дану, часу и месту одржавања рочишта.²⁰⁰

3.5.4.1. Начин саслушање сведока

Сведок се по правилу саслушава у згради суда, и то пред судом. Саслушање се обавља на рочишту за главну расправу. Изузетно, сведок може да се саслуша и ван суда, тј. у његовом стану уколико саслушање није могуће услед старости или болести сведока.

Сведочење се обавља усмено и без присуства осталих сведока.²⁰¹

Сам ток саслушања се одвија тако што сведок слободно износи своја чулна запажања о чињеницама о којима је позван да сведочи. После излагања сведока председник већа га испитује. Уобичајено је да се сведок пита „одакле му је познато оно о чему сведочи“.²⁰²

---

¹⁹⁹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 252 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²⁰⁰ Иако је ова законска одредба усмерена на убрзање парнице, због њене недовршености у смислу постојања санкција уколико се сведок не одазове овом позиву странке, лично позивање сведока од стране странке нема готово никакав практични значај. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 253 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²⁰¹ Сведоци који не знају језик на коме се води парнични поступак саслушавају се уз помоћ преводиоца, док се глува лица саслушавају преко тумача. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 256 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²⁰² Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 255, став 2 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

Након саслушања и испитивања од стране председника већа, сведоку могу постављати питања странке. Циљ овог додатног испитивања које врше странке је да се чињенично стање прецизира, разјасни или употпуни, односно провери. Улога судије у овом испитивању сведока састоји се у усмеравању саслушања тако што ће забранити сугестивна питања, као и давање исказа о ономе што није предмет спора.

3.5.4.2. Оцена исказа сведока

Суд по правилу цени исказ сведока по слободном судијском уверењу. С обзиром на то да сведок приликом саслушања изражава свој субјективни став, односно износи чињенице које су предмет спора, судија има деликатан задатак да сведочење које по природи ствари може бити непоуздано оцени што објективније. Судија у том смислу примењује одређене стандарде, односно критеријуме који му помажу да што објективније оцени веродостојност исказа сведока. Судија при томе узима у обзир оцену веродостојности исказа; усклађеност исказа сведока са исправама; начин и редослед казивања (да ли мења исказ, односно верзију приликом поновног саслушања), како реагује на изненадно постављено питање итд.

У критеријуме који су значајни за оцену исказа сведока свакако спадају и интерес сведока за исход парнице, однос према странкама (да ли је у родбинским, пословним или другим везама), његова старост (године живота), способност изражавања, моћ запажања, интелигенција, способност памћења итд.

Не занемарује се ни околност да је сведок ускратио одговор на постављено питање у смислу члана 249, став 1 Закона о парничном поступку.

Зависно од конкретних околности, суд ће оценити сваки исказ, а своју оцену неће давати априори јер је, на пример, у питању сведок који је сродник странке, супружник и сл.

3.5.4.3. Писана изјава сведока

Мада на први поглед може изгледати да постоји сличност између давања исказа сведока пред судом и извођења доказа путем давања писане изјаве, ипак су то различита доказна средства. Разлог за изједначавање извођења доказа путем давања исказа сведока и давањем писане изјаве делимично постоји и због тога што је у нашем закону материја која се тиче давања писане изјаве смештена у део који се односи на извођење доказа путем сведока.

Међутим, у питању су два различита доказна средства. Када је реч о писаној изјави сведока, она мора да садржи све суштинске и формалне елементе прописане законом (упозорење на дужност казивања истине, могућност ускраћивања одговора на поједина питања итд.).

С обзиром на то да се писана изјава даје ван суда, неопходно је да је овери надлежни орган (суд или нотар). Писана изјава сведока такође мора да садржи податке као и исказ сведока дат пред судом. У том смислу писана изјава садржи исказ о чињеницама које су предмет доказивања, објашњење одакле су сведоку познате чињенице које износи, да наведе свој однос према странкама и сл.²⁰³

Суд ће се одлучити по службеној дужности за извођење доказа читањем писане изјаве сведока само уколико га није могуће саслушати пред судом или ако то није целисходно. Суд то чини на начин прописан и за извођење осталих доказа, што значи решењем.

Међутим, суд је овлашћен, уколико процени да је то потребно, да сведока који је поднео писану изјаву позове и саслуша у редовном поступку, тј. да сведочи на суду.²⁰⁴

Писана изјава може да се поднесе и на захтев суда, али и на захтев странке. Суд ће то урадити када није могуће саслушати сведока, или је то нецелисходно, па ће у том случају донети решење о извођењу доказа на тај начин, тј. читањем писане изјаве сведока.

Да би доказна снага овог доказног средства за иностране држављане била валидна, неопходно је да је изјава сведока оверена пред надлежним органом у иностранству и да је сачињена у основним елементима као да су је оверили надлежни органи у Србији, тј. да је оверена у складу са чланом 245, став 2 Закона о парничном поступку.

3.6. Саслушање вештака

У пракси се релативно често поједина питања стручне, неправничке природе не могу разрешити на основу општих искуствених ставова, без обзира на то што је то најчешће могуће. Дакле, у тим изузетним ситуацијама, када је потребно посебно стручно знање за утврђивање релевантних спорних чињеница у парници, ангажује се вештак.

---

²⁰³ *Ibid.*, члан 245, став 2.

²⁰⁴ *Ibid.*, члан 245, став 6.

Пошто је посреди доказно средство које суд цени слободно, то се и на вештаке примењују правила која се тичу искључења и изузећа судија и судија поротника.²⁰⁵

Иако је значај вештачења у парници често већи од онога што је законом прописано, јер им судије често безрезервно верују, ипак вештаци не могу давати правне закључке, чему су понекад склони. Улога вештака је само да помаже суду у утврђивању чињеница на основу посебног стручног знања којим располаже. У том смислу вештак може бити и технички саветник странке. Осим тога, исказ вештака је и доказно средство.

За разлику од сведока који може бити само физичко лице, вештак може бити и правно лице. Вештак је дужан да испуни одређене услове везане за именовање и упис у Регистар судских вештака.²⁰⁶

За разлику од неких других правних система, код нас постоји обавеза вештака да вештачи у одређеној парници уколико је суд донео одговарајуће решење о томе. То подразумева обавезу вештака, како да се одазове позиву суда, тако и да достави свој налаз и мишљење.

3.6.1. Извођење доказа вештачењем (саслушање вештака)

У складу са својом обавезом достављања суду налаза и мишљења, вештак је обавезан да то уради у писаном облику и са образложењем.²⁰⁷

Вештак се саслушава на рочишту за главну расправу. Пре тога, тј. најмање 8 дана пре него што је заказано рочиште за главну расправу, мишљење и налаз вештака се достављају странкама.

Суд у позиву за вештачење одређује предмет и обим вештачења, односно указује на чињенице које је вештак дужан да утврди и разјасни. У том смислу суд омогућује

---

²⁰⁵ С обзиром на карактер вештачења као доказног средства које се ослања на стручне налазе и мишљења, суду су на располагању мања могућност и простор за слободну оцену овог доказа. Ипак је законодавац прописао да судија слободно цени доказну снагу налаза и мишљења вештака, у складу с правом судије да цени на исти начин доказну снагу сваког доказног средства. Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 266, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²⁰⁶ Закон о судским вештацима прецизира услове за именовање и упис у Регистар. Упоредити: *Закон о судским вештацима*, „Службени гласник РС“, бр. 44/2010.

²⁰⁷ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 270, став 3 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

вештаку приступ лицу на коме се чињенице утврђују, односно ставља му на располагања ствар ако је то потребно.²⁰⁸

У свом писменом мишљењу вештак, руководећи се ставовима и правилима своје струке, доноси закључак. Претпоставка је да је налаз вештака стручно урађен и да је и мишљење јасно и потпуно. Међутим, то у пракси не мора бити увек тако, па уколико суд или странке посумњају у истинитост налаза и мишљења вештака (нелогично је, противно општим ставовима искуства и сл.), имају право и могућност да такво мишљење побијају. Најпре, суд има право да наложи вештаку да исправи или допуни мишљење и у том смислу му одређује рок до када ће доставити исправљено мишљење.²⁰⁹

Колики је значај саслушања вештака указује норма која прописује да пропуштање да се саслуша вештак на главној расправи представља разлог за апсолутну ништавост пресуде. Познате су и ситуације у којима је више лица одређено за вештаке. Уколико се њихови налази и мишљења разликују, тражи се подношење посебног налаза и мишљења сваког вештака појединачно.²¹⁰

У том случају суд ће саслушати вештаке и настојати да утврди одговарајуће чињенично стање. Уколико ни после саслушања суд не успе у томе, наложиће ново вештачење од стране истих или других вештака.

Уколико није могуће поправити налаз и мишљење због крупних недостатака, суд ће наложити ново вештачење.

У сваком случају, свака странка има право да стави приговор на налаз и мишљење вештака. Уколико није задовољна налазом вештака, странка има право да сама ангажује другог вештака, тзв. техничког саветника, који може не само побијати наводе из налаза и мишљења вештака којег је одредио суд него и сачинити и нови налаз и мишљење. Суд спроводи расправу о различитим налазима и настоји на основу добијених објашњења и одговора на постављена питања да утврди право чињенично стање.²¹¹

---

²⁰⁸ Ако је у питању ствар, онда се она ставља на располагање вештаку у суду, а ако је ствар код странке или трећег лица, онда се омогућује увиђај по процедури прописаној за увиђај. Уколико је пак у питању утврђивање и разјашњење чињеница која се односе на својство лица, као што су медицински прегледи, узимање крви и сл., онда се мора тражити сагласност конкретног лица да се подвргне том третману. Изузетак су спорови који се тичу родитељства, где се не тражи наведена сагласност.

²⁰⁹ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 270, став 4 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014). Против овог решења није дозвољена жалба.

²¹⁰ *Закон о парничном поступку*, члан 273, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²¹¹ Сам положај техничког саветника је ограничен на улогу појашњења одређених техничких питања и он је само секундарни учесник који нема право да предузима парничне радње нити да заступа странку.

3.6.2. Начин саслушања вештака

Саслушање вештака подлеже свим правилима везаним за поступак расправе, односно мора бити у складу с начелом контрадикторности и равноправности. То подразумева присуство странака на рочишту за главну расправу, где вештак, по правилу, у кратким цртама усмено износи свој налаз и мишљење, а странке и суд могу том приликом да му постављају питања а он је дужан да одговори на њих.

С друге стране, саслушање вештака базира се на одредби закона која прописује опште принципе, од којих је један и тај да „суд одлучује о тужбеном захтеву на основу усменог, непосредног и јавног расправљања“.²¹²

Исто тако, саслушање вештака на рочишту за главну расправу произлази из одредбе закона да се у тој фази поступка изводе докази.

Управо саслушање вештака може врло често да буде кључни елемент доказног поступка приликом извођења овог доказа. Другим речима, разјашњење спорног чињеничног стања у парници може да допринесе правилном решењу парнице и спречи доношење незаконитих судских одлука. Да би се постигао тај циљ, вештак је у наведеном поступку саслушања обавезан да се изјасни о примедбама странака, као и о примедбама на налаз и мишљење. Уколико суд не поступни на наведени начин, односно онемогући расправу поводом утврђивања спорних чињеница на основу налаза и мишљења вештака, чини битну повреду правила парничног поступка.²¹³

4. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ВАНПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

За разлику од парничног поступка који се може окарактерисати као основна, редовна и хомогена процедура заштите субјективних права у оквиру грађанскоправне материје, ванпарнични поступак представља једну веома хетерогену структуру која се у многим елементима разликује не само од парничног поступка него и у сопственим оквирима.

Када су у питању специфичности ванпарничног поступка у односу на парнични, постоји већи број елемената који су у основи овог разликовања. Анализа тих посебности полази од различитих *метода* судског рада, различитог *предмета*, разлика *циља* због

---

²¹² Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 4, став 1 („Сл. гласник РС“, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

²¹³ Упоредити: *Закон о парничном поступку*, члан 374, став 2, тачка 7 („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

којег се поступак води, *интереса који се штити, природе и карактера* једног и другог поступка итд.

Поред ових разлика које, условно речено, можемо дефинисати као теоријске, постоје и оне практичне природе. Наиме, поједностављено речено, уколико се неко питање из грађанскоправне материје решава у поступку у чијој основи није спор, односно странке не наступају са супротним интересима, утолико се може рећи да су то ситуације које се решавају у ванпарничном поступку.

Међутим, треба узети у обзир да је ово генерални параметар разграничења парничног и ванпарничног поступка. С друге стране, ванпарнични поступак који је по својој природи и своме карактеру хетерогене структуре, захтева у анализи суптилнији приступ, који се, дакле, не може генерализовати на наведени начин, него се морају уважавати бројне специфичности његових врста. То се односи на различите ванпарничне поступке, од поступка за *уређење личних стања*, преко поступка за *уређење породичних односа*, све до поступка за *уређење имовинских односа*.

Ако се узме у обзир да у оквиру наведених поступака постоји велики број различитих процедура и најразличитијих посебних поступака, онда се може видети сва комплексност уређења односа у оквиру ванпарничног поступка. У таквој констелацији односа веома је тешко наћи заједничке елементе који би били карактеристични за све посебне врсте поступака и који би важили генерално за све њих. Природније је да се анализира свака од постојећих врста ванпарничног поступка појединачно и да се истичу те посебности. Тек на тај начин може да се одреде предмет, правна природа, карактер и методика судског рада сваког од њих.

С обзиром на то да је основни предмет ове дисертације саслушање као посебан институт у правном процесу, неће се улазити у специфичности свих врста ванпарничних поступака, него ће се трагати за заједничким елементима који ће бити у функцији објашњења саслушања као доказног средства које се користи и примењује у овој посебној области грађанског процесног права.

4.1. Начела ванпарничног поступка

У циљу проналажења заједничких елемената за све врсте ванпарничних поступака мора се поћи од начела као општих и основних принципа и правила на којима се заснивају процедуре које се користе за остварење циља ванпарничног поступка. То истовремено упућује на закључак да се постојећа начела ванпарничног поступка разликују од осталих грађанских судских поступака.

4.1.1. Начело официјелности

За разлику од начела диспозиције које је доминантно у парничном поступку, у ванпарничном поступку преовладава принцип *официјелности*. Основни разлог је што се у овом другом поступку најчешће ради о општем интересу или су у питању једностраначки поступци, па нема потребе за примену диспозитивне максиме. Даља последица таквог карактера ванпарничног поступка су и само покретање и ток поступка. Наиме, ванпарнични поступак се покреће и по предлогу странке, али и по службеној дужности.²¹⁴

Следећа карактеристика официјелног начела је да се већ покренути поступак, без обзира на субјект који га је иницирао, одвија по службеној дужности све до његовог окончања. Суд је у том смислу дужан да се стара о временском и садржинском развоју поступка, док странке нису овлашћене да својом вољом утичу на привремено обустављање овог поступка, на пример.

У неким врстама посебних ванпарничних поступака странка се не може одрећи свог захтева нити признати захтев противне странке, као што не може закључити ни судско поравнање.²¹⁵

О хетерогености ванпарничних поступака говори и чињеница да у неким другим врстама овог поступка странке могу располагати својим процесним овлашћењима.²¹⁶

Трећи формат располагања странака процесним диспозицијама налази се на средини између располагања ограничењима и располагања диспозицијама. То значи да је у одређеним врстама ванпарничног поступка допуштен споразум међу странкама, али условно, тј. само уколико тај споразум није у супротности с когентним нормама и правилима морала.²¹⁷

---

²¹⁴ „Ванпарнични поступак покреће се предлогом физичког или правног лица, као и предлогом органа“ одређеног Законом о ванпарничном поступку, а „суд га покреће по службеној дужности у случајевима и под условима одређеним законом“. Упоредити: *Закон о ванпарничном поступку*, члан 2, ставови 1 и 2 („Сл. гласник СРС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – други закон, 85/2012, 45/2013 – други закон 55/2014, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – други закон).

²¹⁵ То ће бити ситуације у статусним ванпарничним стварима и стварима које се односе на права и правне интересе којима странке не могу располагати.

²¹⁶ У питању је поступак који се тиче уређења имовинских односа, где странке имају право да повуку свој предлог, као и да признају захтев друге стране, односно да се одрекну свога захтева. И најзад, странке могу и да склопе поравнање, а суд је дужан да приликом одлучивања узме у обзир постигнути споразум између њих.

²¹⁷ На пример, у питањима која се односе на накнаду везану за експроприсану непокретност. „Ако се корисник експропријације и ранији сопственик споразумеју о облику и обиму, односно висини

Правило је да странке немају право да својим процесним радњама обуставе поступак, било привремено, било дефинитивно, осим када је таква могућност изричито прописана законом. Такође, изостанак странке с рочишта у другим поступцима најчешће доводи до преклузије, односно немогућности даљег предузимања процесних радњи, у ванправничном поступку се само изузетно примењује.

4.1.2. Истражно начело

Природа и карактер ванпарничног поступка одређују преовлађујућу примену истражног начела у процедури прикупљања процесног материјала и уопште о иницијативи суда у предузимању осталих процесних радњи и утицају на ток и окончање поступка.

Основни разлог лежи у карактеру материјалноправних норми којима се регулишу односи у овој материји, а који су најчешће *принудне природе*.

У том смислу, за разлику од парничног поступка, суд је овлашћен да утврђује и чињенице које странке нису изнеле, као и чињенице које међу странкама нису спорне уколико их оцени релевантним за доношење одлуке.²¹⁸

4.1.3. Начело усмености

С аспекта прикупљања процесне грађе, па самим тим и саслушања као једног елемента процесних поступка, значајна је примена начела усмености. У ванпарничном поступку ово начело нема ону важност и примену у оноликој мери као у, нпр., парничном поступку. Наиме, у свим врстама ванпарничног поступка није обавезно одржавање усмене расправе, па се сходно овом принципу одлуке доносе без ње.²¹⁹

накнаде, суд ће своје решење засновати на њиховом споразуму, уколико нађе да није у супротности са принудним прописима, јавним поретком и добрим обичајима.“ Упоредити: *Закон о ванпарничном поступку*, члан 137, став 2 („Сл. гласник СРС“, бр. 25/82 И 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – други закон, 85/2012, 45/2013 – други закон 55/2014, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – други закон).

²¹⁸ Ова правила не важе подједнако у свим ванпарничним поступцима. На пример, у ситуацијама у којима „јавни поредак није заинтересован за то како ће бити уређени међусобни правни односи правних субјеката, у поступцима о тим ванпарничним стварима преовладава расправно начело“. Видети шире: Г. Станковић, *Грађанско процесно право Ванпарнично и извршно процесно право* (Друга свеска), Удружење за грађанско процесно и арбитражно право и аутор, Ниш, 2007, стр. 26.

²¹⁹ Само у случајевима изричито прописаним законом усмена расправа може да буде обавезна, а много ређе и факултативн. У том смислу закон прописује да: „Суд одлучује о захтевима учесника

Најчешће је самом судији препуштено на који начин ће обавити поједине процесне радње, па самим тим како ће прикупљати процесни материјал (да ли ће заказати усмену расправу или ће процесну грађу прикупљати ван рочишта). Уколико одлучи да не одржи усмену расправу, суд ће наложити странкама да дају писмене изјаве и одговоре на постављана питања и на тај начин, тј. на основу *писмених поднесака* странака, односно осталих учесника у поступку, донеће одговарајуће одлуке.

Из овакве природе ванпарничног поступка произлази да доминира начело писмености, односно да то начело има приоритет у односу на принцип усмености.

4.2. Саслушање учесника у ванпарничном поступку

4.2.1. Опште о саслушању учесника у ванпарничном поступку

Саслушање у ванпарничном поступку треба анализирати у контексту појединих врста овог поступка. У неким ванпарничним поступцима неће бити потребе за одржавањем усмене расправе, па ће у тим случајевима бити искључена и потреба за извођењем овог доказног средства онако како се то чини када се изводи та радња ванпарничног поступка.

Овакав карактер, односно потреба саслушања произлази из улоге суда у ванпарничном поступку усмерене на утврђивање стања ствари, због чега суд у том поступку није везан, нити је обавезан да се ограничава или позива на понуђене доказе. Другим речима, радње учесника ванпарничног поступка, било да је у питању изношење чињеница, њихово негирање или признање, по правилу не производе дејство на одлуку суда, који је, с тим наводима (уколико их уважи) или без њих (ако их не прихвати), дужан да сам утврди чињенично стање значајно за доношење одлуке у конкретној ствари.²²⁰

Другим речима, суд сам одређује формат и форму доказивања и сам прикупља процесни материјал у највећем броју ванпарничних поступака. Зато и неће постојати потреба да се увек саслушају учесници поступка, нити да они износе чињенице на

на основу расправе на рочишту само у случајевима кад је то овим или другим законом одређено, или кад оцени да је одржавање рочишта потребно ради разјашњења или утврђивања одлучних чињеница или сматра да је због других разлога одржавање рочишта целисходно“. Упоредити: *Закон о ванпарничном поступку*, члан 11, став 2 („Сл. гласник СРС“, бр. 25/82 И 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др.закон, 18/2005 – други закон, 85/2012, 45/2013 – други закон 55/2014, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – други закон).

²²⁰ Истина, има случајева који су законом прописани, у којима учесници имају право да располажу својим правима и правним интересима, и тада је суд дужан да узме у обзир и доказе које они наводе.

којима заснивају своје захтеве. Суд, свакако, може узети у обзир предлоге учесника у поступку и искористити их у мери у којој му они помажу, према његовом схватању, у утврђивању стања ствари. Међутим, суд може да игнорише доказе које су понудили учесници у поступку а, с друге стране, може у комплетирању чињеничне грађе да утврђује и оне чињенице које странке нису предложиле или изнеле, односно које нису желеле да се утврђују.

Из наведених начела ванпарничног поступка (официјелност, истражно начело, начело усмености), као и из природе и његовог карактера, који није обавезно двостраначки, произлазе и наведене карактеристике саслушања. Наиме, суд је овлашћен да странку саслуша пре него што донесе одлуку о њеним правима и интересима. Међутим, саслушање није увек неопходно када се ради о остварењу правне заштите коју је учесник тражио у ванправничном поступку.²²¹

Уколико учесник у ванправничном поступку жели да располаже неким својим овлашћењима, дужан је да у том смислу да одговарајућу изјаву. То ће се најчешће одвијати путем саслушања. Исто тако, саслушање ће се обавити и уколико то потребно и од значаја да учесник поступка обави неки посао уз помоћ суда.²²²

Поред наведених случајева, учесник поступка може да буде саслушан и када је потребно да суду пружи одређена објашњења или разјашњења одређених чињеница и навода који су у вези с предлогом који је сам учесник поднео. Ово саслушање биће обављено у форми *информативног саслушања*.

Учесник у поступку може бити саслушан и када је у питању давање изјаве о чињеницама на којима заснива свој захтев о коме се одлучује у поступку.²²³

Странка такође може бити саслушана и када је у питању њено изјашњавање у односу на захтев друге странке, као и када се ради о одлуци коју суд намерава да донесе.

Циљ прикупљања доказа путем саслушања странака и других учесника у поступку је утврђивање стања ствари. Суд ради тога пружа могућност учесницима

---

²²¹ У одређеним ванпарничним поступцима, посебно оним који имају технички или евиденциони карактер, странке се не саслушавају јер објективно нема потребе за тим (нпр. у поступку за оверу потписа или превода са страног или на страни језик).

²²² На пример, то ће бити случај у коме је потребно саслушање малолетника у поступку за давање дозволе за ступање у брак када се малолетно лице у току тог саслушања пита да ли жели да ступи у брак са одређеним лицем или не.

²²³ У питању је ситуација карактеристична за покретање поступка по захтеву странке, па ће путем саслушања странка изнести релевантни чињенични и правни материјал који може помоћи суду у доношењу одговарајуће одлуке. Ово због тога што странка у овом ванпарничном поступку располаже знањем релевантним за одлучивање суда.

ванпарничног поступка да изнесу своја сазнања, и то се чини кроз процес саслушања. Међутим, треба истаћи да суд није обавезан да прихвати или уважи изјаву учесника у поступку, односно, прецизније речено, суд није везан за ту изјаву.

Поред пружања могућности странкама и другим учесницима у поступку да изнесу чињенице на којима заснивају свој захтев, закон дозвољава и могућност да странке изнесу и *своја схватања* која се односе на заштиту њених интереса.

4.2.2. Начин саслушања у ванпарничном поступку

С обзиром на веома хетерогене интересе и циљеве странака у ванпарничном поступку које желе постићи поднетим захтевима, постоје и различити начини саслушања учесника ванпарничног поступка.

Због специфичног карактера ванпарничног поступка (мисли се пре свега на његову хетерогеност), законодавац није прецизно прописао формална правила, па суд поступа у поступку доказивања и на формалан и на неформалан начин. Правила која уређују доказни поступак су специфична и најчешће се разликују од оних која се примењују у парничном поступку. Тако је могуће да се саслушање обави без присуства другог учесника и да се не води формални записник о извођењу доказа, односно није обавезно да се води. Уколико се води записник, у њега се уноси само усмено саслушање.

Пошто постоје и неке процедуре у којима је потребно применити одговарајућу форму, а ванпарнични поступак је не прецизира, примењују се правила нормирана у Закону о парничном поступку.²²⁴

Када је начин саслушања прописан законом, суд је дужан да поступа на начин предвиђен њиме.

Уколико закон није прописао одређени начин саслушања, суд сам одлучује на који начин ће саслушати учесника у поступку, тј. да ли ће то учинити усмено или писмено. Процена суда који ће начин саслушања применити у конкретном случају зависи и од личности учесника. Наиме, суд ће ценити да ли учесникове интелектуалне и друге способности омогућују да се писаним путем изјасни о предмету поступка или то није у стању да учини. Ако процени да је то могуће урадити писаним путем, суд ће позвати учесника у поступку да поднесе писмену изјаву и достави је суду.

Што се тиче саме процедуре саслушања странака, због природе ванпарничног поступка који није контрадикторан, странке немају потребе, а ни право, да присуствују

---

²²⁴ Формално доказивање је обавезно када међу странкама постоји спор о чињеницама од којих зависи одлука о главној ствари.

саслушању других учесника. Ово због тога што се странка, односно учесник саслушава у вези са утврђивањем истинитости неспорних правно релевантних чињеница. Зато овај начин давања исказа има карактер доказног средства.

Пошто сви извори сазнања имају равноправан третман у поступку утврђивања релевантних чињеница, то је и саслушање странке у равни правне снаге осталих доказних средстава.²²⁵

4.2.3. Разлози изостављања саслушања у ванпарничном поступку

Различити разлози утичу на изостављање саслушања учесника у ванпарничном поступку.

Уопштено речено, ти разлози могу да се поделе у две основне група: на фактичке и правне.

Фактички разлози се пре свега односе на случајеве када саслушање није могуће обавити. Разлози могу бити везани за физичку недоступност учесника кога траба саслушати (налази се у иностранству) или га није могуће саслушати јер није у стању да да изјаву (болест због које није у стању да се изјасни или би изјашњавање могло да погорша његово здравствено стање).

Уколико у поступку није могуће саслушати учесника у ванпарничном поступку, суд ће донети одлуку да се то лице не саслуша иако је пре тога био одлучио да спроведе ову процесну радњу.

Поред фактичне немогућности, постоје и *правни разлози* који доводе до тога да се учесник поступка не може саслушати. Уколико, нпр., постоји потреба да се саслуша млађе малолетно лице, то неће бити могуће јер оно није у стању да лично даје изјаву пред судом.²²⁶

И најзад, иако само изузетно, у пракси се дешава да саслушање није могуће обавити из разлога и *фактичке* и *правне немогућности*.

4.2.4. Саслушање у контексту извођења осталих доказа

Докази у ванпарничном и парничном поступку могу да се изводе посредно и непосредно. Саслушање се обавља непосредно на начин који подразумева и усмено и

---

²²⁵ Правна снага изјаве странке је изједначена са, на пример, изјавом сведока.

²²⁶ У наведеном случају малолетно лице замењује у поступку давања изјаве, односно уместо њега саслушање врши његов законски заступник. Међутим, тим поступком законски заступник не стиче статус учесника у поступку, већ добија право да предузима само неке радње у поступку.

писмено саслушање учесника и трећих лица. Уколико стање ствари није у потпуности утврђено, а суд процени да су неке чињенице неизвесне, односно посумња у њихову тачност, одредиће формално саслушање.

4.2.5. Саслушање странке у ванпарничном поступку

У смислу Закона о ванпарничном поступку, странка, односно учесник како га одређује закон, јесте „лице које је покренуло ванпарнични поступак; лице о чијим се правима и правним интересима одлучује у поступку, као и органи који учествују у поступку на основу законског овлашћења да поступак покреће, без обзира да ли је поступак покренуо или је касније ступио у поступак“.²²⁷

У ванпарничном поступку странка је доказно средство у случају када је суд испитује о истинитости чињеница о којима може да пружи потребна обавештења. Осим тога, странка има својство доказног средства и када једино он има сазнања о неким околностима које су од значаја за предмет о коме се води поступак.

Другим речима, уколико стање ствари није у целости утврђено због тога што су поједине чињенице спорне или неизвесне, односно кад суд посумња у тачност појединих чињеница, суд у циљу доказивања истинитости одређених чињеница приступа извођењу доказа путем саслушања странке. Или, прецизније, суд у тим ситуацијама саслушава учесника у ванпарничном поступку као странку.

4.2.6. Саслушање сведока у ванпарничном поступку

У складу са улогом суда у ванпарничном поступку који се у највећој мери заснива на начелу официјелности и истражном начелу, тај орган у процедури извођења доказа има право и могућност да саслуша и сведока. То ће бити случај када суд настоји да кроз извођење доказа дође до сазнања правно релевантних чињеница које може користити приликом доношења одлуке у конкретном предмету ванпарничног поступка.

У том смислу сведоци имају својство доказног средства, односно својство трећих лица која помажу суду да разјасни стање ствари. На који начин ће се суд користити сазнањима сведока зависи од сваког конкретног поступка. Некада ће то бити ситуација у којој ће сведок имати процесни положај сведока у парници, тј. лица „које је у стању

---

²²⁷ Упоредити: *Закон о ванпарничном поступку*, члан 3, став 1 („Сл. гласник СРС“, бр.25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др други закон, 18/2005 – други закон, 85/2012, 45/2013 – други закон 55/2014, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – други закон).

да неку чињеницу или околност чулно опази и да је касније саопшти (репродукује)²²⁸ док ће некад наступати као квалификовани сведок, односно лице које суду пружа „различита обавештења којима суд допуњује стање ствари или га разјашњава или који даје суду своје мишљење у погледу одлуке коју он намерава да донесе“²²⁹.

Сведок у првом случају најчешће даје исказ у парничном поступку, док је у другом случају сведок учесник ванпарничног поступка.

Ова специфична улога сведока у ванпарничном поступку омогућује му да даје исказ који суд цени не само као чулно опажање неког догађаја који се десио у прошлости него и као „мишљење о целисходности неког дела и догађаја, јер су му познате прилике и чињенице које су од значаја за одлуку коју суд намерава да донесе“²³⁰.

То значи да је улога сведока у ванпарничном поступку у процесу доказивања значајнија него у парници. Ово због тога што су најчешће у питању особе које су у родбинским везама с другим учесницима у поступку и које поседују сазнања и познају прилике значајне за разјашњење стања ствари. Пошто се ради о породичним односима, статусним стањима и сл., логично је да укућани, ближи и даљи сродници, најбоље познају прилике и околности значајне за предмет ванпарничног поступка. На пример, породица или други сродници најбоље познају прилике и амбијент, као и стање лица према коме се води поступак за лишење пословне способности, па могу да пруже суду корисна сазнања о чињеницама и околностима значајним за предмет ванпарничног поступка.

4.2.7. Саслушање вештака у ванпарничном поступку

За саслушање вештака важе најчешће правна правила прописана за ту процесну радњу која се примењују у парничном поступку. То је у складу с третманом ванпарничног поступка који само фрагментарно уређује поједина питања вазана за законске процедуре, док се у највећем броју случајева примењују процесна правила предвиђена *Законом о парничном поступку*.

Уобичајено је, дакле, да се посебна правила, па и саслушање, прописују *Законом о ванпарничном поступку*, у специфичним ситуацијама које захтевају посебан приступ суда сазнању правно релевантних чињеница потребних за разјашњење стања ствари.

---

²²⁸ С. Лилић, *Управно право*, „Савремена администрација“, Београд, 2004, стр. 310.

²²⁹ Гордана Станковић, *Грађанско процесно право*, друга свеска: *Ванпарнично и извршно право*, Удружење за грађанско процесно и извршно право и аутор, Ниш, 2007, стр. 52.

²³⁰ *Ibidem.*, стр. 52.

Тако се, на пример, законом прописује да се саслушање вештака које се односи на лишење пословне способности врши обавезно у присуству судије. Исто тако, о лишењу пословне способности тражи се мишљење два лекара специјалиста, а вештачење се врши у одговарајућој здравственој установи.²³¹

Као што се види, специјални предмет ванпарничног поступка захтева и посебан начин саслушања вештака као стручних лица која својим знањем пружају суду стручну помоћ (коју он сам нема), а која доприноси утврђивању чињеница и околности значајних за решавање ствари.

5. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ

5.1. Опште одреднице о извршном поступку

Доношењем правоснажне одлуке у парничном поступку решава се спор вођен у вези са заштитом неког субјективног права лица које је у том поступку тражило заштиту свог угроженог, односно повређеног права. У том смислу решено је питање које се тиче коначног регулисања неког материјалноправног односа, с тим што је трајно отклоњена неизвесност која је тим поводом постојала међу странкама. Дакле, донета је коначна одлука о постојању или непостојању неког права или правног односа међу њима.

У пресуди су најчешће прецизиране дужности парничних страна у погледу обавеза поступања које из ње произлазе, тј. да дужник нешто учини, трпи или пропусти. С обзиром на то да испуњење било које обавезе захтева одређено време, законом је прописан један рок у коме је дата могућност дужнику да испуни своју обавезу која произлази из пресуде донете у парничном поступку.

Међутим, у пракси релативно често дужник неће или није у стању да добровољно испуни обавезу коју му је суд наложио својом пресудом. У том случају је повериоцу дата могућност да своја потраживања оствари на начин и по поступку који су законски уређени. Поступак је регулисан одредбама једне посебне правне дисциплине – извршног процесног права.

Основни закон који регулише материју извршног поступка је *Закон о извршењу и обезбеђењу*.²³²

---

²³¹ Тада није потребно присуство судије.

²³² *Закон о извршењу и обезбеђењу* („Сл. гласник РС“, бр.106/2015). Овај закон је ступио на снагу 1. јула 2016. године, осим одредаба члана 393, став 5, члана 470, став 2, члана 472, став 3, члана 473, став 2, члана 474, став 4, члана 481, члана 482, став 3, члана 483, став 2, члана 496, став 1, члана 497, став

5.2. Начела извршног поступка

Иако начела извршног поступка у основним елементима одговарају општим начелима грађанског процесног права, ипак се она у одређеној мери разликују од њих. Разлике нису суштинске природе, него су пре последица циљева правне заштите која се у извршном поступку жели постићи и која се у њему пружа. То значи да се специфичан карактер процесних начела огледа само у посебностима које проистичу из карактера и природе правне заштите која се пружа у извршном поступку, док у осталим случајевима важе општа начела која се примењују за грађанску процесну материју.

5.2.1. Начело диспозиције

Иако се често наглашава да у извршном поступку превладава начело диспозиције странака, чини се да постоји релативна *равнотежа*, *односно баланс* између начела официјелности и тзв. диспозитивне максиме. Ово због тога што и странкама у поступку, али и самом суду стоје на располагању одређена овлашћења којима располажу.

Када су у питању диспозиције странака, онда се оне односе на право да странка, односно извршни поверилац, покрене поступак својим предлогом, као и да одреди како предмет, тако и врсту извршења.²³³

То значи да је извршни суд ограничен предлогом извршног повериоца и да нема право да се креће изван тих оквира.

Друга димензија овлашћења странака у извршном поступку манифестује се у праву извршног повериоца да поднети предлог *повуче*, и то без пристанка дужника.²³⁴

2, члана 499, ставови 3 и 4, члана 501, став 4, члана 503, став 4, члана 504, члана 505, став 7, члана 509, став 4, члана 512, став 2, члана 516, став 3, члана 523, став 5, члана 524, став 6, члана 530, члана 532, став 5, члана 540, став 3, члана 547, члана 548 и члана 549, које су ступиле на снагу осмог дана од дана објављивања овог закона у „Сл. гласник РС“, односно 29. децембра 2015. године.

²³³ „Извршни поступак и поступак обезбеђења покрећу се тако што извршни поверилац подноси предлог за извршење на основу извршне или веродостојне исправе или предлог за обезбеђење, а по службеној дужности покрећу се само ако је законом одређено.“ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу* члан 3, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 106/2015).

²³⁴ „Извршни поверилац може у току целог извршног поступка, па и после правноснажности решења о извршењу, да повуче предлог за извршење без пристанка извршног дужника.“ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 65, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 106/2015 од 21. 12. 2015, а ступио је на снагу 1. 7. 2016).

При томе, предлог може да се повуче само *делимично* или у *целости*. Уколико је посреди друга могућност, односно повлачење предлога у целости, извршни поступак се обуставља.

О диспозицији странке сведочи и могућност извршног повериоца да поново поднесе предлог за извршење.

Осим тих овлашћења, странка може и да *преиначи* свој предлог тако што ће променити или предмет или средство извршења.

Странци, односно извршном повериоцу стоје на располагању и овлашћења везана за *предлагање нових предмета* и других средстава извршења уколико се утврди да почето извршење не може да се успешно оствари на основу првобитног предлога. Странка, тј. извршни дужник не може да се противи овом новом предлогу.

У прилог диспозитивном начелу говори и овлашћење извршног повериоца да својом процесном радњом *одложи* извршење.

И најзад, сам развој извршног поступка у делу који се односи на подношење правних лекова такође зависи од диспозиције странака. Наиме, оне одлучују хоће ли уложити правни лек или не.

5.2.2. Начело официјелности

Поред диспозитивне максиме, постоји и начело *официјелности* које се такође изражава на различите начине и кроз разне процесне радње суда.

Најпре, сам процес извршног поступка може покренути суд. Истина, то ће бити само изузетно, и то у случајевима када је то законом прописано. Без обзира на ограничен број случајева у којима је могуће да поступак извршења покрене суд, и тако ограничена могућност упућује на начело официјелности извршног поступка.

Када се поступак покреће *ex officio*, сам извршни суд одређује формат поступка одређујући његов предмет, као и врсту извршења.²³⁵

Официјелна максима огледа се и у утицају суда на ток поступка. У том смислу суд води извршни поступак по службеној дужности и предузима процесне радње у складу с тим, све до његовог окончања. То подразумева и овлашћење (и обавезу) суда да процесне радње предузима по службеној дужности, врши надзор над радом помоћних органа и сл.

У случајевима у којима треба заштити права странке, тј. извршног дужника, суд има право да ограничи предмет и средства извршења.

---

²³⁵ То ће бити, нпр., случај наплате процесне казне или судских трошкова.

И, најзад, извршни поступак се окончава по службеној дужности.

Будући да постоје различите врсте извршног поступка, наведена начела официјелности, односно диспозиције, биће примењена у мањој или већој мери, односно примењиваће се зависно о којем извршном поступку се ради.

5.2.3. Начело писмености и усмености

Начело писмености је доминантно начело јер се поступак дозволе извршења обавља по правилу у писаној форми. Наиме, суд поступа на основу писмених поднесака и најчешће доноси одлуке без усмене расправе.²³⁶

5. 3. Саслушање у извршном поступку

Сама природа и карактер извршног поступка одређују и начин извођења појединих процесних радњи. Ове процесне радње се спроводе кроз две фазе извршног поступка.

Прва фаза је одређивање извршења, односно *дозволе извршења*. У овој фази суд предузима радње чији је циљ да се утврди да ли постоје законске претпоставке за спровођење извршења у корист одређеног извршног повериоца, а против конкретног извршног дужника. Уколико је извршење допуштено и основано, суд доноси решење којим се дозвољава извршење.²³⁷

Законска одредба да суд прикупља чињеничну грађу на основу извршне исправе чини доказни поступак путем неких других процесних радњи непотребним. Изузетно, суд може да на рочишту изводи доказне радње, што значи да та могућност није искључена, мада је у пракси веома ретка.

Само извршење се спроводи путем дозволе извршења. У том смислу предузимају се одговарајуће радње и поступци који имају за циљ да реализују право које је предмет извршења. Пошто је у питању спорни однос расправљен у парничном (или другом) грађанском поступку, у поступку извршења се не одлучује о праву странке. Може једино да се одреди *редослед намирена* извршних поверилаца ако их има више.

---

²³⁶ „Суд и јавни извршитељ поступају, по правилу, на основу поднесака и других писмена, али могу и да саслушају странку или учесника у поступку изван рочишта ради разјашњења појединих питања или изјашњења о предлогу странке.“ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 14, став 1 („Сл. гласник РС“, бр. 106/2015).

²³⁷ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 3, ставови 2 и 4 („Сл. гласник РС“, бр.106/2015).

„Решење о извршењу доноси се на основу извршне или веродостојне исправе.“²³⁸ У смислу Закона, извршне исправе на основу којих се доноси решење о извршењу су: „извршна судска одлука и судско поравнање који гласе на давање, чињење, нечињење или трпљење; извршна одлука донета у прекршајном или управном поступку и управно поравнање који гласе на новчану обавезу ако посебним законом није другачије одређено; извод из Регистра залогe и извод из Регистра финансијског лизинга; уговор о хипотеци и заложна изјава; план реорганизације у стечајном поступку чије је усвајање решењем потврдио суд; јавнобележничке исправе које имају снагу извршне исправе; споразум о решавању спора путем посредовања, који испуњава услове одређене законом којим се уређује посредовање у решавању спорова; исправа која је другим законом одређена као извршна исправа.

Уговор о хипотеци и заложна изјава су такође извршне исправе ако су закључени, односно дати у форми коју одређује закон којим се уређује хипотека, ако садрже одредбе које он предвиђа и ако су уписани у катастар непокретности као извршна вансудска хипотека.“²³⁹

Исто тако, „судском одлуком сматрају се пресуда, решење и друга одлука донета у поступку пред судом, домаћим арбитражним судом и судом части при привредној комори, а судским поравнањем сматра се поравнање закључено пред судом, домаћим арбитражним судом или судом части при привредној комори, док се управном одлуком сматра решење или закључак донет у управном поступку, а управним поравнањем – поравнање закључено у управном поступку“.²⁴⁰

Извршни суд одлучује о предлогу извршења *без усмене расправе*. Другим речима, није потребно изјашњавање, односно саслушање извршног дужника.

Уколико тај предлог има неки недостатак формалне природе, а предлог је поднео пуномоћник који је адвокат, суд ће предметни предлог одбацити решењем. Међутим, када је предлог за извршење поднела неука странка, суд ће јој пружити могућност да исправи предлог, односно да га допуни одговарајући прилозима.

Суд има могућност да поступа и по некомплетном предлогу ако су у питању посебни случајеви који су као такви предвиђени у закону. Тако у трговинским извршним стварима није неопходно да предлог садржи све елементе. Вероватно је законодавац имао у виду ефикасност поступка извршења у привредним предметима којих има много и где је неопходна посебна динамика.

---

²³⁸ Видети шире: Члан 40. *Закон о извршењу и обезбеђењу* („Сл. гласник РС“, бр. 106/2015).

²³⁹ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 41 („Сл. гласник РС“, бр.106/2015).

²⁴⁰ *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 42 („Сл. гласник РС“, бр.106/2015).

С обзиром на то да је у питању грађанскоправни однос који је у претходном поступку расправљен и решен, сам поступак је *хитан*.²⁴¹

У складу с тим, одређени су рокови за предузимање појединих радњи у поступку. Тако законски „рок у коме су странке и друга лица дужни да по налогу суда или јавног извршитеља предузму радње, не може бити дужи од осам дана, ако законом није одређен другачији рок“.

Даља последица хитности поступка је и одредба да „у извршном поступку и поступку обезбеђења није дозвољен застој у поступку“.

С друге стране, „суд и јавни извршитељ дужни су да о захтеву или предлогу странке или другог лица одлуче у року од осам дана и да донету одлуку отправе у наредних пет радних дана, ако законом није одређен краћи или дужи рок“.²⁴²

Да би се испоштовали наведени рокови, закон је прописао и одговарајућу санкцију која је одређена кроз дисциплинску одговорност судије. С друге стране, „непоступање судија првостепеног или другостепеног суда по приговору или жалби у роковима који су одређени законом, увек се узима у обзир у поступку за заштиту права на суђење у разумном року“, о чему је дужан да води рачуна посебно председник суда.²⁴³

6. ПРАВНА КОМУНИКАЦИЈА У УПРАВНОМ ПОСТУПКУ

Правна комуникација у управном поступку као формална комуникација је унапред планиран, службени процес преноса информације у говорном и писаном облику између правних субјеката у правном односу, усклађен с потребама управног поступка, тј. делатности одашиљања и примања порука ради обавештавања и утицања међу странкама у правном односу у управном поступку.

Наиме, једна страна у правном односу је увек носилац државне власти (државни органи управе, други државни органи и организације са јавним овлашћењима, те други недржавни субјекти као што су органи територијалне и локалне самоуправе), док другу страну чине физичка и правна лица (појединци, предузећа, установе, те одређени колективитети као што су насеља, група лица и сл.).

Посматрано са становишта уставноправне заштите права на саслушање, могло би се закључити да је ова радња у поступку неопходна ради обезбеђења законитости,

---

²⁴¹ „Извршни поступак и поступак обезбеђења јесу хитни.“ Упоредити: *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 15, став 1 („Сл. гласник РС“, бр.106/2015).

²⁴² *Ibidem.*, члан 15, ставови 3 и 4.

²⁴³ *Закон о извршењу и обезбеђењу*, члан 17 („Сл. гласник РС“, бр.106/2015).

остварења материјалне истине, као и заштите права грађана и заштите јавног интереса. Међутим, да би се утврдили прави домет и обим права на саслушање у управном поступку, мора се поћи од самог карактера, односно правне природе овог процесног закона.

Као и када су у питању други процесни закони, тако и *Закон о општем управном поступку* представља пропис који омогућује да се закони и други правни акти материјалноправног карактера правилно примене на конкретне случајеве. У том смислу процесним законодавством, у овом случају – управним, прописана су правила којих су дужни да се придржавају државни органи и организације приликом примењивања закона и других прописа на конкретне случајеве. Прописани поступак садржи надлежност државних органа, као и организација које врше јавна овлашћења и који на основу њих решавају о правима и дужностима странака и других учесника у управном поступку. На тај начин *Закон о општем управном поступку* садржи правила заједничка за поступање и рад државних органа, организација и других правних лица која врше јавна овлашћења. Другим речима, управни поступак садржи правила о формама радњи и аката органа надлежних за вођење управног поступка, као и о правима и дужностима странака и других учесника у том поступку.

С те стране, управни поступак се битно не разликује од осталих поступака, па ни од кривичног и парничног поступка. Међутим, како је у питању поступање државних органа који у појединим управним стварима у *вршењу власти* (подвукла А. Б. Д.) решавају о правима, обавезама и правним интересима појединаца, правних лица и других странака, сама та чињеница даје управном поступку *посебан карактер*. Ово нарочито с обзиром на поступање органа који у овом поступку спроводе *вршење власти* и који су обавезни да у само одређеним случајевима поступају по ЗУП-у. С друге стране, специфични су и органи који су по *Закону о општем управном поступку* дужни да поступају јер је законом прецизно одређено који су ти органи. Из специфичности случајева у којима органи поступају, као и самих органа који су дужни да поступају по овом закону, произлази и његов специфичан карактер уопште, а посебно у односу на поједине елементе и радње управног поступка, подразумевајући и саслушање.

Ради прецизнијег одређења посебности општег управног поступка треба навести најпре органе који у њему поступају, односно решавају у управним стварима о правима, обавезама и правним интересима странака и других учесника у управном поступку. Дакле, у питању је надлежност органа који поступају у управним стварима. *Законом о општем управном поступку* прописано је да су у првом степену надлежни органи управе одређени законом. Ова општа формулација ЗУП-а упућује на закључак да постоји општа претпоставка за вођење управног поступка у корист органа управе. То значи да је

надлежан, не тачно одређени орган прописан законом, него орган који поступа у конкретном случају с обзиром на природу материје на коју се односи управна ствар. Пошто се стварна надлежност одређује према материјалним законима за поједину управну област, сасвим је логично да *Закон о општем управном поступку* не прописује стварну надлежност органа за вођење тог поступка. То значи да се „стварна надлежност за решавање у управном поступку одређује по прописима којима се уређује конкретна управна област или се одређује надлежност појединих органа“.²⁴⁴ Закон о управном поступку то формулише одредбом да су за решавање у управним стварима надлежни органи одређени законом или другим прописом.

С обзиром на то да се стварна надлежност одређује као *право и дужност* неког органа да одлучује о конкретним стварима, то се и стварна надлежност у управном поступку одређује по материјалним законима који регулишу одређену, тј. конкретну управну област.

Ако прописима није одређено који је орган управе стварно надлежан за поступање у одређеној управној ствари, а не може се утврдити ни по природи ствари који је то орган, та управна ствар је у надлежности органа управе надлежног за *послове опште управе*.

У сваком случају, мора се узети у обзир да су прописи који одређују стварну надлежност принудне природе, тзв. *ius cogens*, што подразумева забрану споразумног одређивања на основу договора учесника управног поступка, а не може је одређивати ни сам орган.²⁴⁵ Непридржавање ових правила доводи до веома строгих последица, које се огледају у формалној незаконитости решења, односно праву учесника управног поступка да због тога изјављују редовне правне лекове (жалбу) или ванредна правна средства (нпр. поништавање решења по основу службеног надзора), све до покретања управног спора пред Управним судом.²⁴⁶

---

²⁴⁴ Члан 17 Закона о општем управном поступку („Сл. лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Сл. гласник РС“, бр. 30/2010)

²⁴⁵ С обзиром на принудни карактер одредаба о одређивању стварне надлежности, орган који води поступак дужан је да, по службеној дужности, води рачуна, и то у свакој фази поступка, о својој надлежности. Зато, „ако орган нађе да није надлежан за рад по одређеној управној ствари, поступиће на начин који је прописан за пријем поднесака од стране ненадлежног органа“. *Закон о општем управном поступку*, члан 24 („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

²⁴⁶ Истина, орган може преузети одређену управну ствар из надлежности другог органа и сам је решити ако је то законом предвиђено и под условима прописаним тим законом. С друге стране, орган надлежан за решавање у одређеној управној ствари може на основу законског овлашћења пренети решавање у тој управној ствари на други орган. *Закон о општем управном поступку*, члан 19 („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

Претходна анализа потврђује чињеницу да без обзира на то који је управни орган надлежан у конкретном случају, увек је учесник у управном поступку управни орган (или неки други орган прописан законом), с једне, и странка (физичко или правно лице) с друге стране.²⁴⁷

6.1. Саслушање у управном поступку

Саслушање странке представља једно од основних начела судских поступака које се заснива на принципу да се и другој страни у спору мора допустити да се изјасни о наводима тужбе. То познато начело је изражено кроз формулацију *audiatur et altera pars*.

Управни поступак није спор који се води између две супротстављене стране, већ је то поступак који не почива на контрадикторности и у њему учествују само управни орган и странка. Због тога се и начело да треба саслушати и другу страну мора модификовати у складу с правном природом и карактером овог поступка. Наиме, саслушање странке у управном поступку мора се разумети *као пружање могућности странци да се изјасни о питањима која се односе на њу*. Зато се у ЗУП-у не користи термин саслушање, већ давање изјаве. Странка може то право да искористи, али не мора. Другим речима, од саме странке зависи да ли ће то своје право, односно пружену могућност да се изјасни о питањима која се односе на остваривање и заштиту својих права и интереса, искористити или не. Међутим, за разлику од воље странке у поступку, ово право посматрано са становишта законитости и заштите правних интереса странке, односно прописа који уређују ову материју, представља нешто сасвим друго. Када је реч о праву странке, мора се поћи од саме сврхе вођења управног поступка чији је циљ утврђивање материјалне истине, као и да се у том поступку заштите њена права и правни интереси. Да би тај циљ могао да се постигне, неопходно је, између осталог, применити начело саслушања странке, односно на тај начин омогућити странци да се изјасни о питањима која се односе на остваривање и заштиту њених права.

У том смислу је и основним начелима управног поступка прописано као једно од њих и саслушање странке.²⁴⁸ Према тој одредби, странци се пре доношења решења

---

²⁴⁷ Закон о општем управном поступку јасно дефинише који су то органи који учествују у поступку. То поред органа управе могу бити други органи одређени законом или прописом донетим на основу закона (државни органи као што су судови, јавни тужилац, јавни правобранилац, као и други државни органи), али и организације којима је законом поверено вршење јавних овлашћења.

²⁴⁸ Закон о општем управном поступку, члан 9, став 1 („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

мора пружити могућност изјашњавања о чињеницама и околностима важним за доношење решења.²⁴⁹

Када је реч о формулацији „пре доношења решења“, законодавац је мислио не само на решење које орган доноси у првостепеном поступку него и на решење донето у другостепеном поступку, као и на решење донето у обнови поступка. Ово произлази из судске праксе, односно у конкретном случају из Одлуке некадашњег Савезног врховног суда где се наводи: „Начело саслушања странке треба да буде заступљено и у поступку решавања поводом жалбе када другостепени орган сам утврђује одлучне чињенице, па другостепени орган треба да омогући свакој странци да се изјасни о чињеницама и околностима које су важне за доношење одлуке“.²⁵⁰ Исто тако, суд је и код обнове поступка дужан да омогући странци „учешће у самом поступку обнове с циљем заштите њеног права“ под условом да орган и после изјашњавања странке остане при свом схватању да има места обнови поступка.²⁵¹

Као што се из наведних случајева може закључити, обавеза пружања могућности странци да се изјасни о чињеницама и околностима које су од важности за доношење решења у тесној вези је с начелом материјалне истине.

Међутим, начело саслушања странке може указати и на њен активан положај у управном поступку као субјекта који ужива одређена процесна права. Посматрано у овом контексту саслушање странке није обавезни елемент остваривања тога права, *већ једно од доказних средстава*. У том смислу учествовање странке у поступку треба разликовати од саслушања странке.

У првом сегменту, тј. у делу који се односи на учествовање странке у поступку, управни поступак прописује право странке о иницирању поступка²⁵²; о изјашњавању странке; о правима и дужностима странке у испитном поступку; о општењу органа и странке; о њеном заступању, као и о правима странке на подношење редовних и ванредних правних средстава. У остваривању ових процесних права странке није обавезно ни нужно да буде остварен непосредан контакт странке и органа власти, односно организације којој је поверено вршење јавних овлашћена. Ово због тога што

---

²⁴⁹ Према члану 9, став 1 Закона о општем управном поступку, „пре доношења решења странци се мора омогућити да се изјасни о чињеницама и околностима које су од значаја за доношење решења“.

²⁵⁰ Савезни врховни суд (у даљем току СВС), Уж.7329/64 од 19. 12. 1964, наведено према: З. Томић, *Управно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1991, стр. 352, фуснота 685.

²⁵¹ Савезни врховни суд, У бр.10551/65 од 18. 4. 1966, *Ibidem.*, фуснота 686.

²⁵² Члан 113 ЗУП-а прописује да поступак покреће надлежни орган по службеној дужности или поводом предлога странке, што значи да поступак покреће увек орган, без обзира на то да ли то ради по службеној дужности или поводом захтева странке.

за остварење тог права не мора нужно да се обезбеди саслушање странке, већ у ту сврху може да се користи и писана комуникација, односно контакт преко пуномоћника или другог лица овлашћеног за заступање странке.

У другом сегменту, када је реч о саслушању као доказном средству, оно се може применити када за утврђивање одређених чињеница не постоје други докази. Тада се прибегава узимању изјаве од странке *као супсидијарном доказном средству* које представља погодан начин за утврђивање правно релевантних, односно важних чињеница за доношење решења. На тај начин се изјава странке третира као доказно средство, тј. носилац доказа.

Из свега наведеног може се закључити да саслушање странке има значај законског начела, па у том смислу представља важан институт у поступку решавања управне ствари. У процесноправном значењу саслушање странке није, дакле, обавезна радња у решавању управне ствари, што значи да је орган овлашћен да донесе одговарајуће решење и без саслушања странке уколико она то право није искористила иако су јој пружени услови за његово реализовање.

С друге стране, ситуација је сасвим другачија уколико је орган био обавезан да поступи по начелу саслушања странке, а то није урадио. У том случају предвиђена је санкција. Наиме, када странци није омогућено да се изјасни о питањима која се односе на остваривање и заштиту њених права и интереса, странка има право да због тога подноси редовна и ванредна правна средства, али и да води управни спор. Тако ће, на пример, у другостепеном поступку (поступку по жалби) првостепени орган употпунити поступак уколико је странци ускраћено право да учествује у поступку пре доношења решења, односно уколико јој је то омогућено а ту могућност није искористила, под условом да оправда то пропуштање. Исто тако, последица повреде начела саслушања странке може се манифестовати и кроз ванредно правно средство, тј. понављање поступка.²⁵³

За разлику од ускраћивања процесног права на изјашњавање, постоје случајеви одступања од примене начела саслушања странке. Ови изузеци морају бити прописани законом. То ће најчешће бити случај када је у питању управна ствар малог значаја и када се према околностима случаја може удовољити захтеву странке и без претходног изјашњавања странке. У процесноправном смислу, реч је о скраћеном испитном поступку који је одредбама ЗУП-а предвиђен ради ефикасности и економичности. У

---

²⁵³ „Поступак окончан решењем против кога нема редовног правног средства у поступку (коначно решење) поновиће се, између осталог, ако лицу које је требало да учествује у својству странке није била дата могућност да учествује у поступку“, став 1, тачка 9, члана 239 ЗУП-а.

оквиру скраћеног испитног поступка не изводе се посебне процесне радње (усмена расправа, увиђај, вештачење, нити саслушање сведока и сл.), већ се управна ствар решава непосредно.

На тај начин орган може управну ствар да реши *непосредно* уколико се стекне неки од следећих услова:

- „ако је странка у свом захтеву навела чињенице или поднела доказе на основу којих се може утврдити стање ствари, или ако се то стање може утврдити на основу општепознатих чињеница или чињеница које су органу познате;
- ако се стање ствари може утврдити непосредним увидом, односно на основу службених података којима орган располаже, а није потребно посебно саслушање странке ради заштите њених права, односно правних интереса;
- ако је прописом предвиђено да се управна ствар може решити на основу чињеница или околности које нису потпуно утврђене или се доказима само посредно утврђују, па су чињенице или околности учињене вероватним, а из свих околности произлази да захтеву странке треба удовољити;
- кад се ради о предузимању у јавном интересу хитних мера које се не могу одлагати, а чињенице на којима решење треба да буде засновано су утврђене или бар учињене вероватним“.²⁵⁴

С обзиром на природу управних ствари које се решавају у управном поступку, велики број управних ствари надлежни органи решаваће на наведени начин, тј. *по скраћеном поступку*. Најчешће ће то бити једностраначке управне ствари где странка тражи неко овлашћење. Међутим, за спровођење скраћеног поступка морају бити испуњени наведени законски услови. Уколико то није случај, странка у поступку по жалби може да тражи да се спроведе посебан испитни поступак ради утврђивања чињеница. У том случају надлежни орган је дужан да спроведе потребне радње, односно посебан испитни поступак уместо скраћеног, по коме је орган одлучивао.²⁵⁵

6.2. Саслушање у управном спору

Закон о управним споровима садржи одредбе које регулишу питања везана за право учествовања странке у поступку. Као и код управног поступка, саслушање странке

---

²⁵⁴ Закон о општем управном поступку, члан 131 („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010)

²⁵⁵ Према члану 132 ЗУП-а, „посебан испитни поступак се спроводи кад је то потребно ради утврђивања одлучних чињеница и околности које су од значаја за разјашњење управних ствари или ради давања странкама могућности да остваре и заштите своја права и правне интересе“.

представља *факултативно доказно средство* које није елемент остваривања права странке везано за учествовање у поступку. Када је у питању управни спор, поставља се питање да ли је суд дужан да странку саслуша или не. Према изричитој одредби из члана 33 Закона о управним споровима, „у управном спору суд решава на основу утврђених чињеница на одржаној усменој јавној расправи“.²⁵⁶ При томе, суд по правилу одржава усмену расправу која подразумева, између осталог, и саслушање странака. Међутим, постоји могућност да суд решава настали спор и без одржавања усмене расправе, и то само у случају да је „предмет спора такав да *очигледно* не изискује непосредно саслушање странака и посебно утврђивање чињеничног стања“. Осим тога, нужно је и да „странке на то изричито пристану“.²⁵⁷ И најзад, уколико одлучи да решава без одржавања јавне расправе, „суд је обавезан да посебно наведе разлоге због којих није одржао усмену расправу“.²⁵⁸

Када је у питању изјашњење туженог, суд ће у случају да тужбу не одбаци из разлога наведених у закону (отклањање недостатака; из разлога наведених у члану 26, односно 28, став 1 Закона о управним споровима), односно не огласи ништавим, суд ће бити дужан да „по један примерак тужбе с прилозима достави на одговор туженом и заинтересованим лицима, ако их има.

Одговор се даје у року који суд одреди у сваком поједином случају, с тим што суд не може одредити рок дужи од 30 дана.

У остављеном року, који не може бити дужи од 30 дана од дана достављања тужбе на одговор, тужени је дужан да достави суду све списе који се односе на предмет управног спора.“²⁵⁹ Он је такође обавезан, што је за предмет истраживања у докторској дисертацији најзначајније, „да се изјасни о наводима тужбе. Ако тужени и после другог захтева не достави списе предмета у року од осам дана, или ако изјави да их не може доставити, суд може решити спор и без списка, при чему ће сам утврдити чињенично стање на расправи.“²⁶⁰

Иако суд, дакле, може да решава без одржавања јавне расправе (на нејавној седници), закон прописује обавезу одржавања јавне расправе. У том смислу одлуку доноси веће, а обавеза одржавања јавне расправе везана је за сложеност „предмета спора, или за разлоге бољег разјашњења стања ствари. Поред тога, расправа је обавезна

---

²⁵⁶ Члан 33, став 1 Закона о управним споровима, („Службени гласник РС“, бр. 111/2009).

²⁵⁷ *Ibid.*, члан 33., став 2.

²⁵⁸ *Ibid.*, члан 33, став 3.

²⁵⁹ *Ibid.*, члан 30.

²⁶⁰ *Ibid.*, члан 30

и ако је у управном поступку учествовало две или више странака са супротним интересима, као и када суд утврђује чињенично стање ради решавања у пуној јурисдикцији.²⁶¹ У прописаној процедури, после излагања члана већа који је известилац, пружа се могућност најпре „тужиоцу, па заступнику туженог и заинтересованим лицима да дају своје изјаве, водећи рачуна да се њихове изјаве односе само на спорна питања и околности од значаја за решење ствари“.²⁶²

У записник са расправе уносе се битне чињенице и околности, као што су докази добијени саслушањем странака, сведока, вештака и др.²⁶³ Потребно је истаћи да се расправа у поступку по управним споровима одвија уз сходну примену *Закона о парничном поступку*.²⁶⁴

Из анализираних одредаба које регулишу питања везана за право странке на учествовање у решавању у управном спору може се закључити да странци стоје на располагању права која се тичу самог покретања управног спора, као и друга права као што су: право и дужност предлагања чињеница које треба утврдити, као и доказа којима то може бити учињено; изјашњења о чињеницама и предлозима других странака, о праву предлагања решавања спора без расправе; о учешћу на расправи; о одређеним радњама у спору; као и о општењу суда и тужиоца; о праву тужиоца на подношење редовних и ванредних правних средстава; и коначно о праву на иницирање поступка судске оцене законитости општег акта.

Међутим, без обзира на ове могућности које закон допушта, пракса је показала да у великом броју случајева неће бити потребе да странка користи дата права. Ово због тога што остваривање наведених могућности, односно коришћење тих права није нужно у првом реду због тога што се све то може реализовати писаном комуникацијом, без непосредног контакта странке и суда, најчешће посредством пуномоћника или другог лица овлашћеног за заступање странке.

Самим тим ни саслушање странке, односно тужиоца у управном спору у највећем броју случајева није нужно, нити ће се користити. Штавише, саслушање тужиоца као странке у управном спору може бити нерационално и неекономично (одуговлачење, повећање трошкова), нарочито ако је на правилан начин омогућено његово изјашњење у управном поступку који је претходио спору.

---

²⁶¹ *Ibid.*, члан 30.

²⁶² *Ibid.*, члан 39.

²⁶³ Члан 34. Закона о управним споровима — ЗУС-а, („Службени гласник РС“, бр. 111/2009).

²⁶⁴ На то упућује одредба из члана 74 Закона о управним споровима која прописује да се на питања поступка решавања управних спорова која нису уређена овим законом сходно примењују „одредбе закона којим се уређује парнични поступак“ („Службени гласник РС“, бр. 111/2009).

Ипак, остаје могућност одржавања расправе у случајевима наведеним у закону. Али чак и када је заказана и одржана јавна расправа, изостанак странке (једне или друге, тј. тужиоца и туженог) са расправе нема одлучујући процесни значај. То значи да изостанак странке, па ни изостављање саслушања странке у управном спору, не мора задржавати рад суда, нити довести до обуставе судског поступка. Прецизније, суд ће ценити да ли је усмена расправа нужна за разјашњење ствари или ће суд ствар расправити и без присуства, па самим тим и без саслушања странака.

Укратко, са становишта предмета докторске дисертације може се поуздано закључити да саслушање странке у управном поступку (спору), у првом реду тужиоца, нема онај процесноправни значај као у кривичном или парничном поступку.

6.3. Саслушање у осталим управним поступцима

За разлику од општег управног поступка који садржи правила заједничка за рад и поступање највећег броја државних органа, односно организација којима је поверено вршење јавних овлашћења, постоје и посебни поступци, односно посебна правила која захтевају посебан начин рада приликом решавања управних ствари.

У тим случајевима, по правилима посебних управних поступака дужни су да поступају органи јавне власти када у појединим управним стварима решавају о правима, обавезама и правним интересима појединаца, правних лица и других странака. То значи да су органи јавне власти обавезни да поједина питања која су по свом карактеру и природи специфична и не могу да се расправљају по одредбама општег управног поступка решавају на основу посебних управних поступака. Та специфична правна подручја, односно области права, уређују се посебним законом на начин који се разликује од оног предвиђеног Законом о општем управном поступку. То су *посебне врсте управних поступака*, односно *посебни управни поступци*. Они за предмет свог регулисања имају такође надлежност управних органа, односно организација којима је поверено вршење јавних овлашћења, затим форме радњи и управних аката итд., али примерених одређеним правним материјама.

У те посебне управне области регулисане посебним управним поступцима спада материја која се односи на бројне области и делатности. На пример, ту спада област финансија (рад органа финансијске управе при разрезу и наплати пореза); област девизног пословања (рад девизних органа); област инспекцијског надзора и контроле (рад разних инспекцијских органа); делатност и поступак експропријације; област царинске управе; област социјалног осигурања (материја о пензијском и социјалном осигурању) и низ дргих управних области.

Сви ови посебни управни поступци једним делом одступају од одредаба Закона о општем управном поступку, док у другом делу примењују његове одредбе. У процесноправном смислу то значи да општи управни поступак у односу на посебне поступке има допунски, односно супсидијарни карактер. Наиме, тамо где постоје одређене посебности које захтевају примену посебног закона, примењују се одредбе тих закона, а у делу који није регулисан тим посебним прописима примењује се *Закон о општем управном поступку*. Да би се изразио општи карактер норми Закона о општем управном поступку, надлежност тог закона можемо окарактерисати и тако да се одредбе овог закона примењују у свим случајевима који се тичу материјалних управних прописа, осим када се посебним законским прописима регулише специфична материја која се не може подвести под норме Закона о општем управном поступку.

Међутим, без обзира на специфичну материју која чини предмет тих посебних поступака, одредбе које се тичу процедуре везане за остваривање права учесника у тим поступцима засноване су на одредбама *Закона о општем управном поступку* (ЗУП). То је случај и са саслушањем као једним од доказних правних средстава која су у функцији утврђивања материјалне истине у крајњем случају.

Наиме, да би се утврдила материјална истина у општем управном поступку, као и у свим посебним поступцима, користе се докази. То су у ствари чињенице на подлози којих се доноси решење, односно друга одлука. Другим речима, доказ је „процесно средство помоћу кога надлежни орган, односно службено лице које води поступак, стиче уверење да ли је нека од правно релевантних чињеница истинита или није“.²⁶⁵ То значи да су предмет доказивања спорне и правно релевантне чињенице. При томе се правно релевантне чињенице утврђују на основу закона и других материјалних прописа значајних за решење конкретне управне ствари. На основу тих материјалних прописа орган који решава конкретну управну ствар упознаје се с чињеницама које треба утврдити, односно доказивати. То даље значи да орган управе, односно службено лице које води конкретни поступак самостално и аутономно одлучује да ли нека чињеница треба да се доказује или не. Такође, својом слободном вољом орган управе, односно службено лице тог органа цени да ли се нека чињеница има сматрати доказаном. Он то цени на основу целокупног испитног поступка.²⁶⁶

---

²⁶⁵ *Приручник за припремање стручних испита запослених у МУП РС*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2013, стр. 186.

²⁶⁶ Према члану 9, став 1 Закона о општем управном поступку, „Чињенице на основу којих се доноси решење (одлучне чињенице) утврђују се доказима“ („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

Да би се прецизније дефинисало саслушање у посебним испитним поступцима, неопходно га је најпре дефинисати на нивоу општег управног поступка. Једно од значајних доказних средстава у управном поступку је и саслушање. Када је реч о самом термину саслушање, оно се односи само на сведоке. Наиме, ЗУП користи термин саслушање само када набраја основна начела управног поступка, па у члану 9, став 1 Закона о општем управном поступку прописује да се „пре доношења решења странци мора омогућити да се изјасни о чињеницама и околностима које су од значаја за доношење решења“. Дакле, употребљава се термин „изјашњавање“, а не саслушање. Истина, у наслову изнад члана 9 стоји формулација „Начело саслушања странке“. И даље у истом члану (став 2) изричито је утврђено да се не може донети решење без претходног саслушања странке, осим у случајевима у којима је то законом допуштено. Ово се односи на све управне поступке који се воде у разним материјама и на основу различитих законских прописа, па и у поступцима за утврђивање дисциплинске, прекршајне и других врста одговорности. На те поступке се такође примењује одредба из члана 172 ЗУП-а која упућује да се „веродостојност изјаве странке цени по начелу саслушања странке прописаном одговарајућом одредбом ЗУП-а“.²⁶⁷

Када је реч о изјави странке, онда се она помиње у члану 149, став 2 ЗУП-а приликом набрајања доказних средстава, где се прописује да се „као доказ могу употребити сва средства подесна за утврђивање стања ствари и која одговарају конкретном случају“. При томе се, између осталог, наводи и изјава странке, као и искази сведока.

Са становишта законитости донетог решења у управном поступку поставља се питање да ли је обавезно извођење саслушања, односно речником ЗУП-а, узимање изјаве странке, као доказа без кога се не може решити управна ствар, било да је у питању општи управни поступак или неки посебни управни поступак. Приликом одговора на ово питање мора се поћи од раније судске праксе која полази од става да се „не може узети да у нашем систему доказа постоје јача и слабија доказна средства, јер то не произлази ни из принципа ни из одредаба позитивних законских прописа. Сва су, наиме, доказна средства у принципу исте снаге, па је ствар оног органа који изводи и оцењује доказе који ће се од тих доказа сматрати основним и веродостојним, а за које ће, опет, наћи да су неосновани, односно неверодостојни. Према томе, онај орган који изводи и оцењује доказе не може степенувати доказе као доказе са јачом или слабијом доказном снагом, јер за такво степеновање нема никаквог ослонаца у нашем правном систему, па

---

²⁶⁷ Члана 9 Закона о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

ни у конкретној законској материји. Тај ораган може само у конкретним случајевима и околностима и конкретном оценом придавати већу или мању важност неким доказима, сматрати их веродостојним, а друге мање веродостојним.²⁶⁸

Ослањајући се на тумачење закона, као и на судску праксу, може се закључити да узимање изјаве странке (у смислу њеног саслушања) није обавезно уколико „за утврђивање одређене чињенице постоји неки непосредан доказ или се таква чињеница може утврдити на основу других доказа“. Ово произлази и из анализе члана 172, став 1 ЗУП-а који, истина другачијом, тј. негативном формулацијом прописује када се узима изјава странке за утврђивање одређене чињенице.

Примена ових принципа из општег управног поступка потврђује специфичан карактер и примену, као и улогу саслушања, односно изјашњавања на поједине посебне поступке.

6.3.1. Саслушање у дисциплинском поступку

Илустрације ради навешћемо пример из дисциплинског поступка вођеног против једног полицијског службеника због дисциплинског прекршаја који је учинио у вршењу своје делатности. Дисциплински поступак је вођен на основу Закона о полицији, који у својим одредбама уређује материју дисциплинске одговорности службеника полиције.²⁶⁹

Након доношења одлуке у дисциплинском поступку у коме је оглашен одговорним за дисциплински прекршај, полицијски службеник је покренуо управни спор. У тужби је навео да је одлука о његовој одговорности донета иако није узета изјава сведока. Ценећи наводе тужиоца, као и поступке дисциплинског органа који је решио дисциплински прекршај без саслушања сведока, суд је одбио тужбу. Наиме, суд је уважио одлуку коју је донела дисциплинска комисија која је пошла од става да доказно средство у управном поступку може бити све што је подобно, односно одлучно „за утврђивање стања ствари и што одговара конкретном случају“. Ценећи све те изведене доказе, донета је одлука о дисциплинској одговорности полицајца без узимања његове изјаве, као и изјаве сведока, јер су остали докази били довољни за утврђивање одређених чињеница које су се односиле на конкретни случај.²⁷⁰

---

²⁶⁸ Извод из пресуде Савезног врховног суда, УЛ 597/58 од 7. фебруара 1958. године — 183/58.

²⁶⁹ Чланови 155 до 166 Закона о полицији, („Службени гласник РС“, бр. 101/2005; 63/2009), Одлука УС 92/2011).

²⁷⁰ У конкретном случају службене билешке уз остале материјалне доказе могле су послужити као основа за закључак о дисциплинској одговорности.

Поводом наведеног случаја поново се указује да службено лице (у конкретном случају дисциплинска комисија) има право да одреди извођење доказа кад „нађе да је то потребно ради разјашњења ствари“, као и ради употпуњавања чињеничног стања или извођења доказа о „чињеницама које раније у поступку нису биле изнете или још нису утврђене“²⁷¹, а потребне су за утврђивање правог стања ствари. „Које ће чињенице и околности узети за доказане, службено лице утврђује слободном оценом, на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа посебно и свих доказа заједно, као и на основу резултата целокупног поступка“.²⁷² Ово због тога што у управном поступку нема степеновања доказа, већ је службено лице одговорно за квалитетно обављање свих радњи доказног поступка, па на основу тога има и одговорност и законско право да одлучи које битне чињенице ће се утврђивати којим доказним средствима, а доказна снага појединих доказних средстава зависи од слободног уверењу лица које поступак води.

И овде долази до изражаја право лица у конкретном поступку на одбрану, односно право на правично суђење. Ако му та права у спроведеном дисциплинском поступку нису била ускраћена, ако је полицијском службенику против којег се води дисциплински поступак било омогућено да учествује у поступку, предузима процесне радње, па и да предлаже доказе и изјашњава се о доказима изведеним у испитном поступку, ако му је омогућено да изјави правне лекове, онда његово саслушање или изјава странке није обавезна. То што је службено лице које је водило поступак одлучило о извођењу доказа који нису били по вољи лица против кога се водио дисциплински поступак не значи да му је на тај начин ускраћено или угрожено неко право у вези с тим делом поступка. Наиме, службено лице, односно дисциплинска комисија је проценила да су *остали докази* довољни за доказивање одлучних чињеница, па самим тим и утврђивање дисциплинске одговорности, па је оценила да нема потребе да изводи доказе саслушањем странке, односно сведока, како је то предлагао полицијски службеник. При томе, полицијском службенику није било ускраћено право да се упозна са садржајем изведених доказа и о њима се изјашњава, без обзира на то што је он тврдио да није имао могућност да изнесе примедбе на изјаве сведока, односно да му поставља питања.

И пракса Уставног суда, као и Европског суда за људска права иде у прилог оваквом ставу, тј. ове правне институције сматрају да органи управе поступају **исправно** без обзира на то што се приликом одлучивања у поступку позивају на изјаву сведока

---

²⁷¹ Члан 126 Закона о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

²⁷² Члан 10 Закона о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010).

дату у, нпр., службеној белешци, а да нису изјаву сведока узели у току самог поступка. Другим речима, у дисциплинском поступку сведоци се не морају увек испитивати пред органом који води тај поступак, под условом да се уместо таквог испитивања изведе доказ читањем писмених исказа у којем је садржана изјава сведока, уз обавезу да се лице против кога се води дисциплински поступак упозна са садржајем писане изјаве и да му се омогући изјашњавање о њој.

Иако се лице које је оглашено кривим у дисциплинском поступку жалило Уставном суду уз позивање на уставно право на правично суђење, његови наводи нису уважени ни пред овим судом. Наиме, према Уставу Републике Србије, „свако има право да непристрасан и законом већ установљени суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и оптужбама против њега“.²⁷³

Ово уставно право приликом вођења дисциплинског поступка није нарушено иако у поступку нису саслушани сведоци чије саслушање је предложио тужилац, а одлука је донета на основу увида у службене белешке. Дисциплински суд је указао, и то правилно образложио, да околност што су током првостепеног поступка одбијени предложени докази тужиоца не значи да му није омогућено право на одбрану. Ово посебно због тога што је тужилац уредно учествовао у поступку, а тужени орган своје одлуке ваљано образложио, а што значи да је вођен правилан и законит поступак.

У поступку који се води по одредбама Закона о општем управном поступку то је, дакле, дозвољено, па и када је у питању дисциплински поступак који се води сходно Закону о полицији. У конкретном случају одредбе ЗУП-а примењују се супсидијарно јер су њима регулисана сва питања која нису уређена Законом о полицији, а која се тичу дисциплинског поступка. Пошто саслушање сведока по оцени службеног лица није било потребно јер је постојала службена белешка о обављеном разговору с њим, то је та службена белешка узета као довољан и релевантан доказ у овом поступку.

Утврђено је, дакле, да су оспорене одлуке донете у правилно и законито спроведеним поступцима, као и да су засноване на одредбама меродавног процесног права.

У пракси ће случајеви доношења одлука органа управе без провођења радње давања изјаве сведока бити све чешћи јер разлози ефикасности и економичности поступка упућују на то.

---

²⁷³ Устав Републике Србије, члан 32, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 98/2006 од 10. 11. 2016).

6.3.2. Саслушање у прекршајном поступку

Исти критеријуми важе и у прекршајном поступку. Наиме, одредбама Закона о прекршајима уређено је питање слободне оцене доказа.²⁷⁴ Према тим одредбама, „суд оцењује доказе по свом слободном уверењу. Које ће чињенице узети као доказане, суд одлучује на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа посебно, свих доказа заједно на основу резултата целокупног поступка.“

И овај закон посебно апострофира право на одбрану (члан 93) и наводи да се „пре доношења одлуке, окривљеном мора дати могућност да се изјасни о чињеницама и доказима који га терете и да изнесе све чињенице и доказе који му иду у корист, *осим у случајевима предвиђеним законом.*

У прекршајном поступку прекршилац мора већ на првом саслушању бити обавештен о прекршају који га терети и о основама оптужбе, осим ако се поступак на основу Закона о прекршајима спроводи без саслушања окривљеног.

Ако уредно позвани окривљени не дође или не оправда изостанак или у одређеном року не да писмену одбрану, његово саслушање није нужно за утврђивање чињеница које су од важности за доношење законите одлуке. У таквим случајевима одлука се може донети и без саслушања окривљеног. Поред тога, окривљени има право да се брани сам или уз стручну помоћ браниоца кога сам изабере. Суд је дужан да приликом првог саслушања окривљеног поучи о праву на браниоца.²⁷⁵

Као што из наведених одредаба Закона о прекршајима произлази, постоје случајеви када није нужно саслушање окривљеног и када се одлука суда може донети и без тог доказног средства.

Одлуке Уставног суда, као и Европског суда за људска права потврђују да су одлуке прекршајног суда без саслушања окривљеног валидне, законите и основане уколико су утемељене на одредбама Закона о прекршајима који прописује случајеве када то саслушање није обавезно.

Међутим, када је реч о кривичном поступку, саслушање се мора обавити јер, на пример, службене белешке полиције не могу бити доказ због специфичности кривичног поступка. Ово због тога што се у контексту кривичног поступка сви докази по правилу морају извести у присуству оптуженог на јавној расправи, а ради контрадикторности поступка. У складу с поштовањем права на контрадикторност поступка, странкама у

---

²⁷⁴ Закон о прекршајима („Сл. гласник РС“, бр. 65/2013), а примењује се од 1. марта 2014. године.

Упоредити: Закон о прекршајима („Сл. гласник РС“, бр. 101/2005, 116/2008, 111/2009), члан 125, став 5, чланови 92 и 93.

²⁷⁵ Закон о прекршајима („Сл. гласник РС“, бр. 65/2013), члан 93.

судском поступку мора се омогућити да се упознају са свим предложеним доказима или изнетим запажањима, као и да на њих ставе своје примедбе, а све то у циљу утицаја на одлуку суда.

Осим тога, постоји значајна разлика између дисциплинског, па и прекршајног поступка и кривичног поступка. Циљ дисциплинског поступка је осигурање уредног и ефикасног функционисања службе. Зато је и обавезност појединих доказа у кривичном поступку другачија него у другим, посебно управним поступцима. Чак се и валидност одређених доказних средстава цени од фактора њиховог настанка. Тако и валидност службене белешке у фази њеног настанка није спорна јер она тада не представља незаконито прибављени материјал са становишта евентуалног кривичног поступка. Она постаје незаконит доказ тек ако се користе у кривичном поступку.

V. УСМЕНО ОБРАЋАЊЕ (САСЛУШАЊЕ) – ПОЧЕТАК СВАКОГ ПРАВНОГ ПРОЦЕСА

С обзиром на то да је усмено обраћање (саслушање) почетак сваког правног поступка, у овој глави дисертације тежишно ћемо се бавити појединим врстама саслушања које се користе у кривичном, парничном и управном поступку.

У правној теорији је неспорно да у правном процесу постоје различити облици саслушавања. Саслушања у правном процесу могу бити на иницијативу странке (назваћемо таква саслушања „прихваћена“) где саслушавани по правилу дају добровољне исказе. Бројне су варијанте оваквих саслушања које претходе правном процесу у којима почиње правни процес.

Други тип саслушања су она која су обавезни саставни део правне процедуре и у коме овлашћени субјект позива на саслушање и обавља саслушање постављајући одређена смислена питања субјекту испитивања.

Трећи тип саслушања је правно недозвољено саслушање, али га пракса познаје. То је саслушање у коме онај који обавља саслушање врши разне притиске на саслушаваног.

Будући да у постојећој правној теорији нису дефинисани облици и поједине врсте саслушања, учинили смо знатан напор да са становишта правила поимања дефинишемо појам саслушања у правном процесу уопште, а затим да дефинишемо и главне облике и врсте саслушања који се користе у правним поступцима.

У постојећој правној теорији постоји празнина у погледу извођења једне конзистентне дефиниције појма саслушања у правном процесу. Многи домаћи и инострани аутори су покушавали да дефинишу овај појам, али су га увек ситуирали у неки од правних поступака (кривични, парнични, управни). Овакво стање у правној теорији условљавала су два основна разлога. Први је сложеност овог појма, који је вишедимензионалан и односи се на целину правног процеса, укључујући све правне поступке (кривични, парнични, ванпарнични, извршни, управни, прекршајни, дисциплински итд.).

Питање саслушања је саставни део теорије кривичног права, грађанског права, управног права и међународног права, као и специјалних правних и других наука, попут

правне психологије, судске медицине, социологије, педагогије, криминалистике, логике, методологије, методике и других наука и научних дисциплина.²⁷⁶

Други је тај што је и овако тежак положај правних теоретичара који су се бавили или се баве дефинисањем појма саслушање искомпликован непотребним терминолошким споровима. Често се и овде иста ствар назове различитим именом, а различита ствар истим. Тако се конструишу произвољне дефиниције помоћу лексикографских и енциклопедијских извора, мада и они, што се тиче права, веома оскудно дефинишу појам саслушања у правном процесу.

Полазна тачка у теорији доказа и доказивања у правним поступцима јесте одређивање појма саслушање. Овај рад је скроман прилог дефиницији саслушања у правном процесу.

Појам саслушања у правном процесу означава однос и понашање два процесна субјекта у којем саслушавани субјект са својом способношћу перцепције и репродукције представља добровољни извор података и информација о чињеницама које се односе на предмет судског спора, а његов исказ значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење судске (дисциплинске) одлуке.

У правном процесу неопходно је разликовати полицијска саслушања, саслушања државног (јавног) тужиоца, саслушање председника већа и судије, саслушање осумњиченог, саслушање окривљеног, саслушање сведока, саслушање вештака и стручног саветника, који се предузимају у кривичном поступку од саслушања парничних странака, сведока и вештака у парничном поступку или странака у управном поступку. У парничном и управном поступку саслушавани имају другу позицију и могу бити иницијатори саслушања.

О овим врстама саслушања било је доста речи у четвртој глави докторске дисертације, па се у овом делу дисертације тиме нећемо опширније бавити. Овде ће предмет истраживања бити посебни облици саслушања који се користе у кривичном, парничном и управном поступку, као што су: информативно саслушање, расправно (доказно) саслушање, молбено саслушање и жалбено саслушање.

---

²⁷⁶ Обрађивачи специјалних правних и других наука, међутим, изузев кривичнопроцесног, грађанскопроцесног у управнопроцесног права, не посвећују довољно пажње обради појма саслушања у правном процесу уопште и појмова саслушања у појединим правним поступцима (кривичном, парничном, ванпарничном, извршном, управном, прекршајном, дисциплинском и другим правним поступцима).

1. ИНФОРМАТИВНО САСЛУШАЊЕ

Полазећи од општег значења термина *саслушање* странке, *информативно саслушање* је прва почетна врста саслушања у правним поступцима која у суштини има исту функцију у свим правним поступцима, с малим разликама које су последица специфичности појединих врста правних поступака. Отуда ћемо у овом делу докторске дисертације свестрано описати и објаснити информативно саслушање у кривичном поступку, а у осталим правним поступцима само дефинисати ову врсту саслушања и нагласити његове специфичности за поједине поступке.

Информативно саслушавање у кривичном поступку је процесно-правна радња којом поступак стварно почиње и тече. У кривичном поступку постоје разна саслушања, и то по функцији, по методама и техникама извођења и условима остваривања, по фазама кривичног поступка, као и по процесно-правним субјектима који обављају саслушање.

Зависно од иницијатора и фазе – етапе кривичног поступка, саслушање може бити у разним функцијама. Најчешће саслушање има информативну функцију и функцију доказног средства у кривичном поступку.

Информативно саслушање се предузима у неколико процесних фаза кривичног поступка, пре свега, у фази предистражног поступка и у фази одржавања припремног рочишта, пре фазе главног претреса.

У фази предистражног поступка предузимају се две правне радње, тзв. *информативни разговор* и *информативно саслушање*, за које је овлашћен јавни тужилац. У својој основи сва саслушања задржавају информативну функцију.

Предистражни поступак је углавном у надлежности јавног тужиоца који руководи предистражним поступком. У овом поступку јавни тужилац је законом овлашћен да предузима одређене мере и правне радње у циљу откривања кривичних дела и учиниоца, али део тих овлашћења може да пренесе и на полицију, тј. може да наложи полицији предузимање одређених радњи.

У предистражном поступку полиција је законом овлашћена, по властитој иницијативи, у случају „постојања основи сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности, да предузима потребне мере и оперативне радње у циљу проналажења учинилаца кривичних дела, да се они или њихови саучесници не сакрију или да не побегну, те да обезбеди трагове и предмете са којима је извршено кривично дело који могу да послуже као доказ у кривичном поступку, и да сходно својим надлежностима прикупља релевантна обавештења од грађана од користи за успешно

вођење кривичног поступка“.²⁷⁷ Осим тога, полиција може у оквиру својих законских овлашћења „да изврши потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага; да за одређено време ограничи кретање грађана на одређеном простору, не дуже од осам часова; да предузме потребне мере у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета; да распише потрагу за лицима и предметима за којима се трага“.²⁷⁸

Полиција може по налогу јавног тужиоца, а ради испуњавања својих дужности, „прибавити евиденцију остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица или извршити лоцирање места са којег се обавља комуникација. О предузимању мера и радњи полиција одмах, а најкасније у року од 24 часа након предузимања, обавештава јавног тужиоца. Лице према коме је примењена нека од мера и радњи има право да поднесе притужбу надлежном јавном тужиоцу.“²⁷⁹

Када полиција позива грађане ради прикупљања обавештења, она обавља с њима тзв. *информативни разговор*. Полиција упућује грађанима позив за информативни разговор у писаном облику, уз навођење разлога позивања, својства у којем се позива и последица за случај неодржавања. Грађанин има обавезу да се одазове позиву и да поднесе обавештење полицији. Грађанин који се одазвао на позив полиције на информативни разговор не може бити поново позван на разговор из истог разлога. Једино уколико се позвано лице није одазвало позиву може да буде принудно доведено или полиција може и сама да оде до њега и обави с њим информативни разговор.²⁸⁰

Службено лице полиције води информативне разговоре с грађанима без принуде и грађани га у неформалном разговору обавештавају о делу и учиниоцу, сведоцима, предметима који се могу довести у везу са извршеним делом. Информативни разговор полиције с грађанима „траје најдуже четири сата, а по пристанку лица које даје обавештење може трајати и дуже“ и о томе полиција саставља службену белешку.²⁸¹

---

²⁷⁷ *Законик о кривичном поступку*, члан 286, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101, од 30. 12. 2011, бр. 121, од 24. 12. 2012, бр. 32, од 8. 4. 2013. и бр. 45. од 22. 5. 2013).

²⁷⁸ Видети шире: *Законик о кривичном поступку*, члан 286, ставови 1 и 2 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101, од 30. 12. 2011, бр. 121, од 24. 12. 2012, бр. 32, од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

²⁷⁹ *Ibid.*, члан 286, став 3 и 4.

²⁸⁰ *Ibid.*, члан 288, ставови 1, 2 и 3.

²⁸¹ Недељко Јованчевић, *Ново кривично процесно право (сходно Законику о кривичном поступку од 2011)*, „Досије студио“, Београд, 2015, стр.188 и *Законик о кривичном поступку*, члан 288, став 3 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012, бр. 32 од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

Пошто полиција прикупи обавештења, приступиће састављању кривичне пријаве, у којој ће навести прибављене доказе, али без садржине изјава узетих од грађана – појединаца, које се заједно с предметима, скицама, фотографијама, прибављеним извештајима и списима о предузетим мерама и радњама одвојено достављају уз кривичну пријаву јавном тужиоцу.²⁸²

Информативни разговори с грађанима и службене белешке сачињене о њима не могу да се користе као доказ у кривичном поступку, нити се на њима може заснивати одлука суда.²⁸³ Разлог за то лежи у чињеници да је информативни разговор полиције вођен с грађанима, а не са осумњиченим лицем и што разговору није присуствовао бранилац. Дакле, информативни разговор полиције с грађанима, иако је легитимна метода прибављања обавештења од грађана, не може се поистоветити са *информативним саслушањем* које води јавни тужилац са осумњиченим или овлашћено лице полиције по захтеву и одобрењу јавног тужиоца у предистражном поступку.²⁸⁴ Информативном саслушању које води јавни тужилац са осумњиченим обавезно присуствује бранилац и такав исказ осумњиченог користи се као доказ у кривичном поступку.²⁸⁵

Полиција може под одређеним условима да информативно саслуша осумњиченог иако за ту радњу није добила налог јавног тужиоца, али о томе је дужна да у року од 24 часа након обављеног саслушања обавести јавног тужиоца.²⁸⁶

Уколико полиција процени да позвани грађани могу бити сматрани осумњиченим, дужна је да им одмах саопшти права која се односе на права окривљеног.²⁸⁷ Окривљени није дужан да на информативном саслушању даје исказ, а уколико пристане на то, орган који га саслушава (јавни тужилац) дужан је да то проведе у складу са законом и правилима о испитивању окривљених.²⁸⁸

---

²⁸² *Ibidem.*

²⁸³ *Ibidem.*

²⁸⁴ Према стручном мишљењу Апелационог суда у Београду датом у Решењу Кж 1624/12 од 26. јуна 2012, којим је потврђено решење Вишег суда у Београду, К. бр. 50/20 од 11. априла 2012, службене белешке о информативним разговорима обављеним с грађанима и окривљеним од стране јавног тужиоца или полиције, судија за претходни поступак издваја из списка предмета у посебно запечаћени омот и оне се не могу користити као доказ у поступку и на њима се не може заснивати одлука суда.

²⁸⁵ Недељко Јованчевић, *Ibid.*, стр.189.

²⁸⁶ *Ibidem.*

²⁸⁷ *Законик о кривичном поступку*, члан 68, став 1, тачке 1–4 и тачка 6 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012., бр. 32 од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

²⁸⁸ *Ibid.*, члан 68, став 1, тачке 1–12.

Према Законнику о кривичном поступку, „осумњичени је лице према коме је због постојања основа сумње да је учинило кривично дело, надлежни државни орган у предистражном поступку (овлашћени орган полиције или јавни тужилац) предузео радњу прописану овим законом и лице против кога се води истрага“.²⁸⁹

Током провођења информативног разговора осумњичени може бити задржан, о чему одлучује јавни тужилац, а задржавање може да траје од момента одазивања позиву за разговор или хапшења до 48 часова. Против решења о задржавању осумњичени може изјавити жалбу о којој „одлучује судија за претходни поступак у року од четири часа од пријема жалбе“.²⁹⁰

Да би исказ осумњиченог узет током информативног саслушања могао да се користи као доказ у кривичном поступку, услов је да је саслушању присуствовао бранилац осумњиченог, док је код саслушања ухапшеног потребно присуство браниоца само ако се ради о обавезној одбрани. Уколико јавни тужилац није присуствовао информативном саслушању осумњиченог, полиција му одмах доставља записник о саслушању.²⁹¹

У кривичном поступку је неопходно разликовати хапшење осумњиченог од хапшења лица које нема тај статус. Ухапшено лице (лице лишено слободе) од стране полиције може се задржати до осам часова и у том периоду мора се довести јавном тужиоцу ради информативног саслушања. Уколико је ухапшени спровођен више од осам часова, полиција ће морати да посебно образложи овакво закашњење јавном тужиоцу а потом ће јавни тужилац саставити службену белешку.²⁹² „Јавни тужилац може ухапшено лице изузетно задржати ради саслушања најдуже до 48 часова од часа хапшења, односно одазивања на позив.“²⁹³

Јавни тужилац је дужан да у току задржавања ухапшеном да поуку о правима ухапшеног и о времену информативног саслушања, да му омогући да обавести браниоца о хапшењу и пружи помоћ у проналажењу браниоца. „Ако осумњичени у року од четири часа не обезбеди браниоца, јавни тужилац ће му обезбедити браниоца по службеној дужности који се налази на списку бранилаца (адвоката) који је достављен од стране

---

²⁸⁹ *Ibid.*, члан 2, став 1, тачка 1.

²⁹⁰ Недељко Јованчевић, *Ibid.*, стр. 189, *Законик о кривичном поступку*, члан 294, став 3 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012, бр. 32 од 8. 4. 2013, и бр. 45 од 22. 5. 2013).

²⁹¹ Видети: *Законик о кривичном поступку*, члан 289, став 5 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012, бр. 32 од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

²⁹² *Ibid.*, члан 291, став 3.

²⁹³ *Законик о кривичном поступку*, члан 294, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012, бр. 32 од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

надлежне адвокатске коморе. Јавни тужилац одмах, а најкасније у року од два сата од када је осумњиченом саопштено да је задржан, донеси и уручује решење о задржавању. У решењу морају бити наведени дело за које се осумњичени терети, основи сумње, дан и час лишења слободе, или одазивања позиву, као и време почетка задржавања. Против решења о задржавању, осумњичени и његов бранилац имају право жалбе у року од шест часова од достављања решења. О жалби одлучује судија за претходни поступак у року од четири часа од пријема жалбе²⁹⁴

После информативног саслушања ухапшеног јавни тужилац одлучује да ли се ухапшени пушта на слободу или ставља предлог за одређивање притвора судији за претходни поступак, који ће о томе одлучити пошто саслуша окривљеног о разлозима за притвор.²⁹⁵

Информативно саслушање предузима се и у фази одржавања припремног рочишта, пре главног претреса, сходно страначкој концепцији кривичног поступка. Странке се на припремном рочишту у процесу информативног саслушања изјашњавају о предмету оптужбе, те на захтев председника већа образлажу доказе који треба да буду изведени у даљем поступку, предлажу нове доказе и по захтеву председника већа изјашњавају се о другим питањима значајним за одржавање главног претреса.

Улога информативног саслушања на припремном рочишту јесте да се у обостраном општењу између председника већа, странака и оштећених, без присуства јавности, рашчисте сва нејасна питања у вези с предметом кривичног дела, идентификују главни докази којима се доказују конкретне спорне чињенице, за разлику од уопштеног навођења доказа, примера ради, из оптужнице или поднесака одбране и истраге, те утврде релевантне спорне чињенице и докази којима се оне потврђују, како се судско веће на главном претресу не би оптерећивало непотребним и дугим доказивањем које успорава целокупни кривични поступак.

У процесу информативног саслушања на припремном рочишту корисно је да председник већа упуту одбрану и тражи од ње да саопшти шта конкретно оспорава из тужбе, а од тужиоца да тражи да се изјасни које доказе предлаже за оне оспорене, те да захтева од одбране „контрадоказе“, укључујући нове доказе који побијају битне чињенице из оптужнице.²⁹⁶ Тако се омогућује успешно, систематично, економично и у разумном року одвијање и окончање главног претреса у кривичном поступку.

---

²⁹⁴ *Ibid.*, члан 294.

²⁹⁵ *Ibid.*, члан 293, став 4.

²⁹⁶ Овакву улогу информативног саслушања у припремном рочишту, пре главног претреса, потврђују и ставови судија Вишег суда у Београду изнети у правним схватањима о припремном рочишту о главном претресу усвојени на заједничким седницама Посебног одељења за организовани криминал

Након информативног саслушања, које се у Кривичном законнику неосновано третира као узимање изјава од странака, председник већа ће донети решење о одржавању главног претреса. У фази главног претреса саслушање губи информативни карактер и поприма својства доказног и претресног саслушања.

Имајући у виду да у кривичноправној теорији експлицитно нигде није дефинисан појам информативног саслушања, у закључку дајемо скроман прилог дефинисању овог појма у ширем и ужем смислу.

Под *информативним саслушањем у кривичном поступку* у ширем смислу подразумевају се однос и понашање два кривичноправна процесна субјекта – тужиоца и осумњиченог или окривљеног, у којем саслушавани субјект (осумњичени или окривљени с браниоцима) својом способношћу перцепције и репродукције представља добровољни извор података и информација о чињеницама које се односе на предмет учињеног кривичног дела, а његов исказ значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење судске одлуке.

У ужем смислу, под *информативним саслушањем* подразумева се изјашњавање осумњиченог или окривљеног у предистражном поступку, на иницијативу јавног тужиоца, ради разјашњења битних чињеница о учињеном кривичном делу.

Обе дефиниције информативног саслушања, у ширем и у ужем смислу, задовољавају већину од осам правила дефинисања и могу представљати скроман допринос ове дисертације унапређењу теоријског дефинисања кључних појмова у области кривичног процесног права.

Информативно саслушање у парничном поступку је у својој основи изјашњавање странке на иницијативу суда ради утврђивања битних чињеница о предмету парничног спора.

До информативног саслушања странке долази на припремном рочишту или на првом расправном рочишту у фази прикупљања и тријаже процесног материјала. Кад се странка информативно саслушава, она се налази у улози парничне странке и њено саслушање је страначка парнична радње која је по својој садржини и правној природи изјава о знању.

Кад у току извиђања суд констатује да је потребно да се разјасне неке битне чињенице, позива странку да лично дође пред суд да би допунила и разјаснила своје наводе и изјаснила се о некој битној чињеници. Она тада представља извор информација за суд о спорним чињеницама битним за одлучивање. Странке репродукују суду своја

и Одељења за ратне злочине, одржаним у децембру 2011. и током 2012. године (видети шире:<http://ingpro.propisi.net/dokumentWebClijent/ingpro.webclient.Main/ShowDokument...> (2. 7. 2016).

чулна запажања и њихови искази дати у облику изјаве немају карактер страначких парничних радњи.

Информативно саслушање странке и страначки говори у парничном поступку разликују се од доказа саслушањем странака.

Страначки говор у парничном поступку је последица уставног и конвенционалног права странке да расправља у поступку за пружање правне заштите. Странка је субјект у праници који предузима парничне радње. Странка у парничном поступку располаже процесним овлашћењима у складу с важећим процесним режимом и предузима парничне радње у својим страначким говорима на расправи. У расправним говорима на припремном рочишту и првом расправном рочишту странке или њихови заступници (законски заступник, заступник правног лица или пуномоћник) дају различите страначке изјаве које су по својој форми, садржини и правној природи изјаве о знању.

У управном поступку једно од основних начела је и начело саслушање странке.²⁹⁷ Према одредбама Закона о општем управном поступку, странци се пре доношења решења мора пружити могућност изјашњавања о чињеницама и околностима важним за доношење решња.²⁹⁸

Информативно саслушање у управном поступку остварује се у оквиру законите могућности странке да се изјасни о питањима која се односе на њу. Од саме странке зависи да ли ће ту пружену могућност да искористи и изјасни се о питањима која се односе на остваривање и заштиту њених права и интереса. Уколико странка искористи законску могућност да се у управном поступку изјасни о питањима која се односе на њу, та процесна радња изјашњавања странке није ништа друго до информативно саслушање странке од стране надлежног управног органа о релевантним питањима која се односе њу у управном поступку. На информативном саслушању (изјашњавању) странке надлежни управни орган поступним постављањем питања разјашњава с њом сва спорна питања значајна за доношење управног акта.

С обзиром на то да се правној теорији и пракси која се односи на управни поступак користи термин узимање изјаве уместо термина саслушање странке, у овој глави дисертације, са становишта правила дефинисања појмова које третирају општа методологија друштвених наука и посебна методологије права, дајемо скроман допринос дефинисању ових појмова.

---

²⁹⁷ Закон о општем управном поступку, члан 9, став 1 („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и („Службени гласник РС“, број 30/2010.).

²⁹⁸ Према члану 9, став 1 Закона о општем управном поступку, „пре доношења решења странци се мора омогућити да се изјасни о чињеницама и околностима које су од значаја за доношење решења“.

Под термином узимање изјаве у управном поступку подразумева се *унапред планирано, по правном овлашћењу надлежног управног органа, службено прибављање релевантних података, информација и обавештења о предмету спора, од странака у управном поступку, у писаном и говорном облику.*

Под термином (информативно) саслушање у управном поступку може се подразумевати *унапред планирано, по правном овлашћењу надлежног управног органа, службено прибављање релевантних података, информација и обавештења о предмету спора, од странака у управном спору, у говорном облику.*

Обе дефиниције одговарају већини од осам правила дефинисања. Оне су позитивне и исказане у облику тврдње. Предметне су и садржајне и исказују битне одредбе и одлике предмета дефинисања. Свестране су и обухватају целину предмета дефинисања и у њима је заступљена непристрасност у приступу дефинисања. Такође, наведене дефиниције су суштинске и садрже битне одредбе и својства на основу којих се могу идентификовати предмети дефинисања. У исто време оне су сложене и развојне јер су предмети дефинисања (саслушање и узимање изјаве у управном поступку) сложени и развојни и у наведеним дефиницијама су јасно изражени. Дефиниције појмова саслушање и узимање изјаве су еквивалентне – сразмерне и акуратне (нису ни прешироке ни преуске), а њима су обухваћени само битни, нужни чиниоци предмета дефинисања.

Правилним тумачењем ових дефиниција и њиховим увођењем у колоквијалну употребу отклањају се непрецизности значења термина узимање изјава и саслушање у Закону о општем управном поступку и Закону о управним споровима.

2. РАСПРАВНО (ДОКАЗНО) САСЛУШАЊЕ

Појам расправног (доказног) саслушања у правном процесу означава однос и понашање два процесна субјекта на главној расправи у којој исказ саслушаваног субјекта представља значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење судске одлуке.

Расправно и доказно саслушање иста су класа саслушања у циљу утврђивања „чињеница“, прибављања и оцене „валидних доказа“ и доношења „праведне“ пресуде. Суштина расправног (доказног) саслушања јесте извођење доказа, односно доказивање и оповргавање доказа тужиоца.

У парничном доказном поступку утврђују се чињенице релевантне за доношење одлуке. Суд одређује које су то чињенице релевантне за доношење праведне одлуке и

бира предложене доказе пошто утврди предмет доказивања и одреди на којој од странака лежи терет доказивања одређених спорних релевантних чињеница.

Суд је, по правилу, везан доказним предлозима странака, али је слободан у избору предложених доказа тако што ће прихватити релевантне доказе док ће ирелевантне одбити. Странке, по правилу, релевантне доказе изводе на главној расправи.

У парничном поступку у Републици Србији дужност странака је изношење свих чињеница на којима заснивају своје наводе из тужбе и одговора на тужбу.

Правила која се односе на расправно начело и начело утврђивања истине у поступку углавном су главне смернице законодавцу приликом редиговања правила која се односе на доказна средства.

Саслушање странака је посебно доказно средство којим суд утврђује спорне чињенице из прошлости и које су релевантне за правилно доношење одлуке.²⁹⁹ Ово доказно средство представља извор сазнања за суд. Странке на основу сазнања и чулних опажања износе суду своја опажања о правно релевантним чињеницама. Циљ саслушања странака је да се омогући суду да утврди релевантне чињенице, а никако да доноси одлуку у складу са субјективним ставовима, односно преференцијама странака.

Странке су, по правилу, у парничном поступку најпотпуније упознате са свим чињеницама које могу бити релевантне за утврђивање стања ствари и оне могу најпотпуније да презентују суду спорни догађај, за разлику од сведока који само фрагментарно познаје одређене чињенице. Међутим, у теорији процесног права редовно се истицало да суд приликом оцењивања доказа мора строго да води рачуна да су парничне странке лично заинтересоване за доношење одлуке тако да се може довести у сумњу њихова непристрасност.

У кривичном поступку расправно (доказно) саслушање је саслушање процесних субјеката које се обавља у доказном поступку и у којем се изводе докази о чињеницама које су предмет доказивања а на предлог странке, браниоца и оштећеног.

Доказно саслушање у кривичном поступку је пре свега „изношење одбране“ када се оптужени изјашњава „о свим околностима које га терете и износи све чињенице које му иду у корист“.³⁰⁰

Исказ оптуженог не би требало да одступа од раније датих исказа. Имајући у виду наведено, након изношења одбране, ако се исказ оптуженог не слаже с раније

---

²⁹⁹ Види шире: Г. Станковић, Р. Рачић, *Грађанско процесно право*, Бања Лука, 2010, стр. 414.

³⁰⁰ Члан 397. Законика о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014

датим исказом, оптужени ће бити упозорен и питан о разлозима одступања а може му бити прочитан ранији исказ или део исказа.

Оптуженом ће се прочитати његов ранији исказ или део тог исказа и ако одбије да изнесе своју одбрану, као и да одговори на нека питања.

Оптуженом могу да постављају питања сви учесници у поступку, и то: „бранилац, потом тужилац, после њега председник већа и чланови већа, а затим оштећени или његов законски заступник и пуномоћник, саоптужени и његов бранилац, као и вештак и стручни саветник“.³⁰¹ Ради потпунијег и јаснијег одговора на питања других учесника у поступку, председник већа може оптуженом поставити питање а све у циљу отклањања нејасноћа у његовом исказу.

„Оптужени има право да се у току главног претреса саветује са својим браниоцем, али се не може са браниоцем или било којим другим лицем, договарати о томе како ће одговорити на већ постављено питање.“³⁰²

Након саслушања оптуженог, приступа се испитивању сведока, вештака или стручног саветника према правилима која важе за испитивање ових лица.

Важност доказног саслушања огледа се и у чињеници да тужилац може, након саслушања свих учесника у поступку, „ако оцени да изведени докази указују да је чињенично стање другачије од оног изнетог у оптужници, изменити оптужницу или предложити да се главни претрес прекине ради припремања нове оптужнице“.³⁰³

Доказно саслушање је уједно и „завршно саслушање“ тужиоца, оштећеног, као и оптуженог и његовог браниоца. „Тужилац у завршној речи износи оцену доказа изведених на главном претресу, изводи закључке о чињеницама важним за одлуку, указује на одредбе кривичног и другог закона које би се имале применити, наводи олакшавајуће и отежавајуће околности које би требало узети у обзир приликом одлуке о кривичној санкцији и предлаже врсту и меру кривичне санкције. Оштећени или његов законски заступник или пуномоћник у завршној речи може образложити имовинскоправни захтев и указати на доказе о томе да је оптужени учинио кривично дело. Бранилац или сам оптужени у завршној речи може одговорити на наводе завршне речи тужиоца и

---

³⁰¹ Законик о кривичном поступку, члан 398, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁰² Законик о кривичном поступку, члан 398, став 5 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁰³ Законик о кривичном поступку, члан 409, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

оштећеног и изнети своје оцене. Оптужени који има браниоца има право да се на крају изјасни да ли прихвата завршну реч браниоца и да је исправи и допуни.³⁰⁴

Након доказног саслушања, веће се повлачи на већање и гласање ради доношења одлуке. То је уједно и крај доказног поступка.

3. МОЛБЕНО САСЛУШАЊЕ

У овој докторској дисертацији први пут је дефинисан појам молбеног саслушања, будући да у досадашњој правној литератури овај појам није третиран.

Препознати тип саслушања је производ наше судске праксе.

Наиме, овај вид саслушања је у нама доступној правној литератури препознат као правна помоћ. Међутим, сматрамо да је правна помоћ много шири појам од појма молбеног саслушања и да оно може бити у функцији правне помоћи, али и да под појмом правне помоћи подразумевамо још много тога, на пример, правну помоћ коју неугој странци пружа адвокат.

Према нашим позитивноправним прописима, „судови и други органи дужни су да једни другима указују, односно пружају правну помоћ“.³⁰⁵ Судови и органи могу да указују правну помоћ страним судовима и органима, као што страни судови пружају међународну правну помоћ по замолници наших судова.

У судској пракси су познати многи случајеви да суд, односно други надлежан орган није у могућности да предузме неку радњу у поступку а коју треба предузети ван подручја надлежног органа, па је установљена могућност да суд упути замолницу другом суду или органу. Након примљене замолнице, суд предузима одређену радњу и поступа према процедури која важи за поступајући суд или орган који је упутио замолницу.

У прекршајном поступку „кад окривљени има пребивалиште или боравиште ван подручја суда пред којим се води поступак, на захтев тог суда, може се саслушати и пред судом на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште“.³⁰⁶ Након обављеног саслушања, замољени суд доставља записник о саслушању поступајућем суду који даље поступа као да је он предузео ту радњу.

---

³⁰⁴ Законик о кривичном поступку, члан 413, ставови 1, 2, 3, 4 и 5 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁰⁵ Закон о парничном поступку, члан 174 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014); Закон о општем управном поступку, члан 31 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010); и Закон о прекршајима, члан 98 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016).

³⁰⁶ Види: Закон о прекршајима, члан 204 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016).

У *управном поступку* орган надлежан за решавање у управној ствари може, ради лакшег и бржег обављања радње или избегавања непотребних трошкова, вршење поједине радње у поступку поверити другом органу овлашћеном за предузимање такве радње.³⁰⁷

У *кривичном поступку* правна помоћ се огледа у поверавању појединих доказних радњи у току истраге када „јавни тужилац може поверити полицији извршење појединих доказних радњи“ у складу са одредбама Законика о кривичном поступку.³⁰⁸

Према свему наведеном, у циљу употпуњавања уочене научне празнине када је посреди дефинисање појма молбеног саслушања, нудимо следећу дефиницију: *Молбено саслушање је врста саслушања коју обавља суд или орган управе по замолници поступајућег суда или органа, у циљу рационализације поступка, односно његове ефикасности и ефективности.*

4. ЖАЛБЕНО САСЛУШАЊЕ

Жалбено саслушање је усмено образлагање жалбе и евентуално учешће у расправи о жалби.

Према позитивноправним прописима Републике Србије, „другостепени суд одлучује о жалби, по правилу, без расправе“.³⁰⁹ Одредбом из члана 383 Закона о парничном поступку прописано је да „ако веће другостепеног суда нађе да је ради правилног утврђивања чињеничног стања потребно да се пред другостепеним судом понове већ изведени докази или докази чије извођење је одбио првостепени суд, може да закаже расправу пред другостепеним судом“. Тада се ради о расправном (доказном) саслушању које се одвија у складу с принципима који важе и у поступку пред првостепеним судом.

У *парничном поступку* другостепени суд има обавезу „да закаже расправу и одлучи о жалби и захтевима странака када је у истој парници првостепена пресуда већ једном била укинута, а побијана пресуда се заснива на погрешно и непотпуно утврђеном чињеничном стању, или су у поступку пред првостепеним судом учињене битне повреде одредаба парничног поступка, осим ако се побија пресуда на основу признања, пресуда због одрицања, пресуда због пропуштања, пресуда због изостанка, као и пресуда донета

---

³⁰⁷ Види: Закон о општем управном поступку, члан 30 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010.)

³⁰⁸ Види: Законик о кривичном поступку, члан 299, став 4 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁰⁹ Види: Закон о парничном поступку, члан 383 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

без одржавања главне расправе, односно ако се ради о пресуди у спору мале вредности³¹⁰. Другостепени суд у споровима мале вредности³¹¹ у поновљеном жалбеном поступку не може да закаже расправу без обзира на то да ли се пресуда заснива на погрешно или непотпуно утврђеном чињеничном стању или су пред првостепеним судом учињене битне повреде одредаба парничног поступка.

„На расправу се позивају странке, односно њихови законски заступници или пуномоћници, као и они сведоци и вештаци за које суд одлучи да се саслушају. Расправа пред другостепеним судом почиње извештајем судије известиоца, који излаже стање ствари не дајући своје мишљење о основаности жалбе. После извештаја судије известиоца, чита се пресуда или део пресуде на који се односи жалба, а по потреби и записник о главној расправи пред првостепеним судом, а затим се позива подносилац жалбе да образложи жалбу, а противна странка да одговори на жалбу. Странка може на расправи да износи чињенице и предлаже доказе из жалбе, као и да предложи да суд изведе и доказе чије је извођење одбио у првостепеном поступку.“³¹²

У кривичном поступку претрес пред другостепеним судом одржава се уколико је „потребно да се због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања изведу или понове докази који су изведени или одбијени од стране првостепеног суда, а постоје оправдани разлози да се предмет не врати првостепеном суду на поновни главни претрес“³¹³.

Према Законика о кривичном поступку, „на претрес пред другостепеним судом позивају се оптужени и њихови браниоци, овлашћени тужилац, оштећени, његов законски заступник и пуномоћник, као и они сведоци, вештаци и стручни саветници за које суд одлучи да се непосредно испитају“.³¹⁴

Одредбом из члана 450 Законика о кривичном поступку прописано је да „претрес пред другостепеним судом почиње извештајем председника већа који излаже стање ствари не дајући своје мишљење о основаности жалбе. По предлогу странака и браниоца или по одлуци већа чита се пресуда или део пресуде на који се односи жалба, а по

---

³¹⁰ Види: Закон о парничном поступку, члан 383 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

³¹¹ „Спорови мале вредности су спорови у којима се тужбени захтев односи на потраживање у новцу које не прелази динарску противвредност од 30.000,00 евра по средњем курсу Народне банке Србије на дан подношења тужбе.“ Види: Закон о парничном поступку, члан 468 (#Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

³¹² Види: Закон о парничном поступку, члан 384 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

³¹³ Види: Законик о кривичном поступку, члан 449, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³¹⁴ *Ibid.*, члан 449, став 2.

потреби и записник о главном претресу или део записника и писмених доказа, а може се извршити и увид у друге доказе на које се жалба односи. Након узимања изјава од странака, веће може одлучити да се уместо непосредног испитивања сведока или вештака који није присутан, изврши увид у записнике о њиховом испитивању, или, ако веће оцени да је то потребно, да председник већа укратко изнесе њихову садржину или их прочита.“ После узимања изјаве од странака, жалилац образлаже жалбу, а противна странка даје одговор на жалбу, уз настојање да се не понавља оно што је садржано у извештају председника већа.

Одредбом из члана 450 Законика о кривичном поступку прописано је да „странке и бранилац могу на претресу да износе чињенице и предлажу доказе који су наведени у жалби или су у вези са тим доказима, док овлашћени тужилац може, с обзиром на резултат претреса, да измени оптужницу у корист оптуженог или, ако се оптужени сагласи, у целини или делимично да одустане од оптужбе“.³¹⁵

Полазећи од наведених ставова, можемо закључити да се под жалбеним саслушањем у правном процесу означавају однос и понашање два процесна субјекта пред другостепеним судом у којем саслушавани субјект са својом способношћу перцепције и репродукције представља извор података и информација о релевантним чињеницама које се односе на предмет судског спора, а његов исказ значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење другостепене судске одлуке.

---

³¹⁵ У пракси се неретко дешава да након одржаног претреса пред другостепеним судом овај суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду тако што окривљеног услед недостатка доказа да је извршио кривично дело ослободи од оптужбе. (Видети: Пресуда Вишег суда у Крагујевцу, број: Кж1-771/15 од 26. 1. 2016.)

VI. АУТОРИ ИСКАЗА У САСЛУШАЊУ ПО ОВЛАШЋЕЊУ И ОДГОВОРНОСТИ

1. ИСКАЗИ ТУЖИЛАЦА, ТУЖЕНОГ И ОКРИВЉЕНОГ

У парничном поступку суд, на основу исказа тужиоца и исказа туженог као странака, као и других изведених доказа, заузима став о спорном догађају, тј. прихвата један од исказа. То подразумева да од квалитета њихових исказа зависи да ли ће суд код доношења одлуке у правној ствари прихватити исказ тужиоца или исказ туженог. Странке својим исказима датим у одговарајућим поступцима помажу судији да правилно утврди чињенично стање, што ће резултирати доношењем одговарајуће одлуке.

Узимајући у виду наведену чињеницу, учесници судских поступака показују велику заинтересованост за ток и исход поступка. Уобичајено је да код странака постоји одређена доза узбуђења приликом саслушања, тј. давања исказа, те стога судија треба да посматра странке и са психолошког становишта. Без обзира на то што су странке у току поступка дужне да говоре истину, у грађанским споровима њихова узбуђења и друге особине долазе до изражаја нарочито у бракоразводним парницама, оставинским поступцима и породичним односима.

Парничне странке су пре свега сведоци спорног догађаја, њима су познате све чињенице у вези са спорним догађајем, те својим детаљним исказима доприносе доношењу одлуке од стране суда. Врло је важно да странке дају своје исказе пре извођења других доказа, као што су доказ саслушањем сведока и вештака. За разлику од странака, сведоцима нису познате све околности њиховог спорног односа, те приступање њиховом саслушању након саслушања странака пружа суду могућност да им постави конкретна питања важна за решавање спорних чињеница. На тај начин ни саме странке не могу да усмеравају и прилагођавају своје исказе већ датим исказима сведока или вештака и тако унапред увежбају одговоре на нека питања која би ишла у њихову корист.

Новим Закоником о кривичном поступку судску истрагу заменила је тужилачка истрага. Јавни тужилац и полиција као државни органи „дужни су да непристрасно

разјасне сумњу о кривичном делу за које спроводе службене радње и да са једнаком пажњом испитују чињенице које терете окривљеног и чињенице које му иду у корист“,³¹⁶

У кривичном поступку јавни тужилац је у погледу кривичних дела која се гоне по службеној дужности само примарни овлашћени тужилац, али није и једини могући овлашћени тужилац, већ под одређеним условима и оштећени може стећи својство овлашћеног тужиоца.³¹⁷ Јавни тужилац, као и судија, треба да буде пре свега објективан, јер објективност тужиоца нарочито долази до изражаја током утврђивања чињенице да ли је окривљен крив, односно да ли је окривљени извршио кривично дело које му се ставља на терет.

Битна улога јавног тужиоца огледа се у проналажењу доказа и расветљавању истине у вези са одређеним догађајем. Јавни тужилац, дакле, прикупља доказе који иду у корист и на штету окривљеног како би се задовољила претпоставка невиности.

С друге стране, приватни тужилац је „лице које је поднело приватну тужбу због кривичног дела за које је законом прописано кривично гоњење по приватној тужби“.³¹⁸ Наш Законик о кривичном поступку предвиђа мали број кривичних дела која се гоне по приватној тужби. Реч је о кривичним делима чијим извршењем је повређен лични интерес оштећеног. Таква су кривична дела увреде или клевете, те нарочито могу да погоде оштећеног код кога се може јавити осећај несигурности и страха.

Имајући у виду да су оштећени непосредно заинтересовани за исход поступка, они могу дати лажне исказе због економске користи на штету супротне стране, будући да давање лажног исказа има за циљ не само избегавање казне него и постизање одређене користи.

Исказ окривљеног је уједно и доказно средство у кривичном поступку и средство одбране окривљеног. Исказ окривљеног је свака изјава коју он даје у том својству о кривичном делу за које је оптужен и другим питањима случаја који је предмет суђења.³¹⁹

Положај странака у кривичном поступку битно се разликује од положаја странака у парничном, ванпарничном и управном поступку. Окривљени у кривичном поступку,

---

³¹⁶ Види: Законик о кривичном поступку, члан 6, став 4 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, и 55/2014).

³¹⁷ Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, осмо измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2015. стр. 116.

³¹⁸ Законика о кривичном поступку, члан 2 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

³¹⁹ Момчило Грубач, *Кривично процесно право*, четврто издање, Организација за правну едукацију и културу права „Пројурис“, Београд, 2009, стр. 77.

с обзиром на свој положај, изложен је сталној напетости будући да брани своје интересе доведене у питање. Ти интереси могу бити различити, као слобода, запослење и слично.

Посматрано с психолошког становишта, код окривљеног се због свих наведених могућих ситуација јавља и умор, који судија мора да има у виду. Из наведених разлога дешава се у пракси да приликом давања исказа окривљени говори погрешно, да лоше репродукује своје мисли, уколико има свест о значају свога исказа. Осим наведених околности, уобичајено је да окривљени искаже значајно узбуђење приликом давања исказа, као и страх од притвора, саслушања и коначног исхода поступка. Окривљени приликом давања исказа може да показује велику несигурност, што нарочито зависи од његовог карактера, темперамента, морала и слично.

Могуће је уочити јасну разлику у држању пред судом између лица која се први пут налазе у улози окривљеног, од окривљеног повратника који је већ учествовао у кривичним поступцима.

Лица која се први пут налазе пред судом у улози окривљеног углавном су приликом давања исказа несигурна, уплашена, узбуђена. С друге стране, лица која већ имају одређена искуства у кривичним поступцима, било да су се налазила у улози сведока, било окривљеног, наступају пред судом знатно смиреније, а нека чак не исказују ни минимум узбуђења.

Окривљени у кривичном поступку може бити активан или пасиван субјект. Када је у улози активног субјекта, окривљени сарађује с другим учесницима у поступку и битно може утицати на утврђивање објективне истине. Уколико је окривљени изабрао пасивну улогу субјекта у поступку, то може знатно да отежа утврђивање истине. Таква ситуација нужно подразумева извођење већег броја доказа.

Исказ окривљеног је доказни материјал који суд цени до детаља. Окривљени на почетку истражног поступка није упознат с постојећим доказима којима располажу суд и јавни тужилац. Велика је опасност да се на основу оваквих доказа открију противречни искази окривљеног. Судија и јавни тужилац имају искуства у препознавању лажних исказа.

Поред исказа окривљеног, у важна доказна средства спадају и искази других лица која дају обавештења, као што су искази сведока, мишљења стручњака и др. У свом исказу „окривљени има право да ништа не изјави, ускрати одговор на поједино питање, слободно изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу“.³²⁰ Тиме је окривљеном омогућено да не даје исказ (право да ништа не изјави).

---

³²⁰ Види: Законик о кривичном поступку, члан 68, став 1, тачка 2 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, и 55/2014).

Окривљени може у свом исказу признати извршење кривичног дела, али и то признање може бити истинито или неистинито. О правом признању можемо говорити када окривљени у свом исказу призна кривицу и изнесе чињенице које нису биле доступне суду. Међутим, окривљени понекад признаје дело јер је свестан свог положаја, па жели да га поправи признањем.

Окривљени је понекад заинтересован да одуговлачи коначан исход поступка, док понекад то није случај. Не оспоравајући оптужбу, окривљени има за циљ да суд у што краћем року донесе пресуду, без обзира на чињеницу да ће она бити окривљујућа. У таквим ситуацијама суд мора да се постара да схвати суштину мотива признања. Обично се мотиви признања огледају у мотивима извршења дела.

Често окривљени пориче извршење кривичног дела, али то порицање захтева проверу путем других доказа, али и анализу исказа с психолошког аспекта. Понекад, услед непажње, или умора, окривљени може порицати свој изнети исказ.

Правила о саслушању окривљеног у нашем правосудном систему регулисана су чланом 86 Законика о кривичном поступку. Према наведеном члану „окривљени се саслушава усмено, са пристојношћу и уз пуно поштовање његове личности. Окривљени има право да се при саслушању користи својим белешкама.“³²¹

Наведени члан регулише и то да ће се приликом саслушања „окривљеном омогућити да се у неометаном излагању изјасни о свим околностима које га терете, као и да изнесе све чињенице које му служе за одбрану“.

Након давања исказа, ради употпуњавања и разјашњења датог исказа, судија (судско веће) дужан је да окривљеном постави „питања која морају бити јасна, одређена и разумљива“, која у себи „не смеју да садрже обману“, нити смеју да се заснивају „на претпоставци да је признао нешто што није признао“.³²² Такође, постављена питања не смеју наводити окривљеног на одговор.

У судској пракси честа је појава да се „каснији искази окривљеног разликују од ранијих, а нарочито ако окривљени опозове своје признање. У таквим ситуацијама орган поступка га може позвати да изнесе разлоге зашто је дао различите исказе, односно зашто је опозвао признање.“³²³

У вези с признањем окривљеног, одредбом из члана 88 Законика о кривичном поступку прописано је „да када окривљени призна да је учинио кривично дело, орган

---

³²¹ Законик о кривичном поступку, члан 86, став 1 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

³²² *Ibid.*, члан 86, став 3.

³²³ *Ibid.*, члан 86, став 4.

поступка је и даље дужан да прикупља доказе о учиниоцу и кривичном делу само ако постоји основана сумња у истинитост признања или је признање непотпуно, противречно или нејасно и ако је у супротности са другим доказима“.

Одредбама из члана 89 Законика о кривичном поступку прописано је да „окривљени може бити суочен са сведоком или другим окривљеним, ако се њихови искази не слажу у погледу чињеница које су предмет доказивања. Суочени ће се поставити један према другом и орган поступка ће од њих захтевати да један другом понове своје исказе о свакој спорној околности и да расправљају о истинитости онога што су исказали. Ток суочења и изјаве које су дали суочени, орган поступка ће унети у записник.“³²⁴

2. ИСКАЗ СУДИЈЕ (ПРЕДСЕДНИКА ВЕЋА)

Према важећој регулативи, улога суда је пасивнија у односу на ранију праксу када је суд изводио доказе. Сада доказе у парничном поступку изводе странке, тужилац и тужени. Судија може извести само онај доказ за који сматра да му је од битне важности за пресуду, а који странке нису извеле нити предложиле.

Важан моменат приликом давања исказа сведока је и његово „отварање“ пред судијом. Задатак судије је да успостави контакт са сведоком како би изазвао његово поверење а крајњи резултат је давање верног исказа сведока. Такође, судија треба да избегне све препреке које би могле да се нађу код давања исказа сведока. Овде се пре свега мисли на страх од окривљеног, странке у поступку, страх од суда, несигурност и сл. Неретко су сведоци лица која се први пут појављују у тој улози, лица која први пут дају исказ пред судом, те због те околности њихови искази могу бити нејасни, несигурни, противречни. У разним могућим ситуацијама искуство судије у много чему може да помогне код изношења исказа сведока, као и код тумачења и вредновања исказа. Судија може да прекине излагање сведока уколико се он удаљи од предмета сведочења.

Судија запажа пажљивим слушањем битне детаље, анализира исказ сведока, ствара представу о изложеном и најзад поима генералну слику о сведоку и предмету сведочења. Приликом слободног давања исказа сведока судија учача празнине, нејасноће у исказу, те након завршеног излагања сведока својим питањима упућује сведока да допуни свој исказ.

---

³²⁴ Законик о кривичном поступку, члан 89, ставови 1 и 2 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

Нарочито је важно да судија постави сведоку питање: „Откуд му је познато оно о чему сведочи?“³²⁵ Судија на тај начин директним питањем подсећа сведока, те постиже свој циљ – добити јасан, одређен и прецизан исказ.

Свако питања које судија поставља сведоку мора да буде прецизно, одређено и првенствено разумљиво. Питања „не смеју садржати обману, нити се заснивати на претпоставци да је изјавио нешто што није изјавио, и не смеју представљати навођење на одговор осим ако се ради о унакрсном испитивању на главном претресу“.³²⁶ Суштински није дозвољено постављање сугестивних нити капциозних питања.

Није дозвољена ни гестикулације судије док једна странка говори, тј. даје исказ о нечему што још није доказано, а судија, на пример, гледа у другу странку и прекорно клима главом према њој, или шири руке са знаком чуђења, слеже раменима или прави гримасе.

Забрањено је и да судија коментарише исказ окривљеног, тужиоца, туженог, сведока и вештака, подиже глас на странке у поступку, као и сваки облик недоличног понашања судије којим би се вређало достојанство странака. Судијама није дозвољено да ни на који начин доносе исхитрене оцене изнетих доказа и прејудицирају судске одлуке. Недолично понашање судија, честе несмотрене упадице током рочишта (претреса) код присутних странака и других учесника у поступку стварају лош утисак. Манифестација судије која на било који начин може да упућује на пристрасност у вођењу поступка код осталих субјеката у поступку ствара слику да је „делилац правде“ већ одлучио којој страни ће више веровати и да је тиме унапред формирао свој став о предмету иако сви докази још нису изведени.

Судија у току поступка мора одржати ред у судници, суверено владати вођењем поступка, добро се упознати са свим битним чињеницама у вези с предметом. Такође, судија је одговоран да поступци трају што краће, да се одвијају без непотребних одлагања, како припремних рочишта, тако и главних расправа.

Приликом праћења бројних суђења уочена је разлика међу судијама у погледу стручности, припремљености, марљивости, истрајности, стрпљења, моралних квалитета, као и у погледу опхођења према странкама.

---

³²⁵ Види: Законик о кривичном поступку, члан 98, став 4 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

³²⁶ Види: Законик о кривичном поступку, члан 98, став 3 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014) и Закон о општем управном поступку, члан 126 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010) и Закон о парничном поступку, члан 255 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

Судија не сме да буде пристрасан, а ако се посумња у његову пристрасност, странке у поступку могу тражити његово изузеће. Судија приликом суђења и доношења пресуде мора да се ослободи личних наклоности и са што мање субјективности гледа на поједине учеснике у поступку. Највећи судијски пропуст огледа се у поступању судије којим се једна странка ставља у повлашћени положај у односу на друге.

Ипак, основна карактеристика човека је његова субјективност. Исто важи и за судије, будући да су они људи с већ формираним ставовима о неким догађајима, неким категоријама лица, људи с формираним предрасудама, симпатијама и антипатијама према некоме и нечему. Због тога је неоправдано очекивати од судија да у потпуности буду објективни, али се од њих у сваком случају очекује да у свом поступању поштују начела истинитости и законитости.

Начин на који ће судија примењивати наведене принципе зависи и од његових мотива, осећања и карактера. Колико ће се судија ангажовати и утрошити енергије да би упознао предметни случај и правилно применио закон зависи и од његовог темперамента, а нарочито од његове интелигенције и способности.³²⁷

У теорији судске психологије било је бројних покушаја да се дефинишу одређени профили судија у складу с њиховим способностима и особинама.³²⁸ Неки покушаји резултирали су класификацијом судија на:

- судије аналитичаре,
- субјективне судије,
- неодлучне судије,
- тврдоглаве судије,
- нестрпљиве судије,
- неповерљиве судије,
- колебљиве судије,
- судије који се предомишљају итд.

Из наведне класификације може се лако уочити да она не садржи јасан критеријум класификације, да је непотпуна и да се не односи на све јединице класификације. Из тог разлога не можемо је прихватити као научну класификацију, већ само као неке од могућих карактеристика судија које битно утичу на квалитет донетих судских одлука.

---

³²⁷ О пожељним особинама судија које битно утичу на квалитет донете одлуке види шире у: Михајло Аћимовић, *Психологија злочина и суђења*, друго издање, „Савремена администрација“, Београд, 1988, стр. 287–294

³²⁸ *Ibid.*, стр. 293–294.

Код судија су нарочито важне аналитичке способности које му омогућују ваљану анализу исказа учесника у поступку, али и одлучност и непоколебљивост. Способност аналитичког начина мишљења судије, по некима ће дати добре резултате приликом примене правних прописа, док се неповерљивост, колебљивост, недоследност показују као штетне особине.

Наше искуство стечено на разним суђењима, у својству браниоца и пуномоћника потврђује чињеницу да се судије међу собом заиста доста разликују по својим особинама, како с психолошког, тако и са стручног становишта. Већ на првом рочишту, претресу, могу се уочити неке од наведених битних особина поступајућих судија, на основу којих се може претпоставити да ли ће судија бити објективан и одлучан приликом вођења поступка, као и у процесу доношења одлуке.

У великом броју случајева запажено је да судије немају моћ сналажења и моћ контроле вођења поступка у судници, што је нарочито карактеристично када су у питању сложени спорови у парничном поступку, односно најтежа кривична дела у кривичном поступку. У наведеним случајевима искази сведока стварају велику буку, долази до међусобног омаловажавања и вређања странака у поступку, а све због недостатка потребног ауторитета поступајућег судије. Код неких судија је приметан страх од сопствених одлука, што је неспојиво са судијском функцијом и прописаном аутономијом суда.

С друге стране су судије у потпуности способне да обављају прописане дужности, одрже ред у судници и објективно пресуђују без страха и пристрасности. За њих се обично везују одређено искуство, изузетна стручност, позитивне карактеристике личности, добра комуникација с учесницима у поступку, што резултира оствареним ауторитетом у очима странака, као и у стабилности донетих потврђујућих одлука.

3. ИСКАЗ СВЕДОКА

Сведочење (давање исказа) општа је дужност свих лица која се позивају у својству сведока. Сведок у судском поступку је физичко лице који давањем свог исказа пред службеним лицем утиче на формирање мишљења суда као основ за доношење одлуке. Одговорност сведока огледа се првенствено у испуњењу основне дужности сведока – да сведочи у одређеном поступку, а затим и у начину и садржају његовог сведочења.

У дефинисању појма, места и улоге сведока у кривичном поступку ослонићемо се на важеће законске дефиниције. У складу с важећом регулативом, „сведок је лице за

које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу или прекршају,³²⁹ учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку“, тј. сведоци су лица способна да дају обавештења о чињеницама које се доказују, као и лица способна да опазе чињеницу о којој треба да сведоче и која могу да саопште своја опажања.

Сведок је „свако лице које може да пренесе своја сазнања или опажања у вези са предметом сведочења“³³⁰, тј. свако лице које позива орган који спроводи поступак у циљу утврђивања чињеница које су у вези са одређеним поступком.

За разлику од вештака као доказног средства, који се ангажује у судском поступку када суд нема потребна знања битна за утврђивање одређених чињеница, и када може бити ангажована и одговарајућа стручна установа, сведок је искључиво физичко лице.

Сведок као учесник судског поступка има одређена права, обавезе или дужности и одговорности.

Сведок има и одређену привилегију која се односи на ослобађање сведока од дужности одговора на поједино питање (ускраћивање сведочења). Према нашим позитивним прописима, „сведок ће се упозорити и да није дужан да одговори на одређено питање ако је вероватно да би тиме изложио себе или друго лице тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу“.³³¹

Искуство говори да је у психологији исказа најефикасније да сведок да свој исказ непосредно по извршењу кривичног дела, или непосредно након спорног догађаја, будући да су сећања сведока тада најсвежија. Свакако да протек времена утиче на то да сећања бивају све старија, те и сам исказ дат с временски удаљене дистанце губи на квалитету, односно на потпуности и веродостојности.

Независно од врсте судског поступка, сведочење (давање исказа) представља општу дужност свих лица која се позивају у својству сведока. Када је реч о дужностима сведока, у обавези су да се одазову позиву, обавесте суд о променама адреса када је у питању пребивалиште или боравиште. Дужни су да истинито сведоче, одговарају на

---

³²⁹ Види: Законик о кривичном поступку, члан 91 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014), Закон о прекршајима, члан 207 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016), Закон о парничном поступку, члан 244 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014), Закон о општем управном поступку, члан 124 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010).

³³⁰ *Ibid.*, члан 92.

³³¹ Види: Законик о кривичном поступку, члан 95, став 2 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014), Закон о парничном поступку, члан 249 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016), Закон о општем управном поступку, члан 125 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010), Закон о прекршајима, члан 213 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016).

поједина питања у циљу допуне свог исказа уколико су у свом претходном исказу пропустили да изнесу неку битну чињеницу. Тиме се доприноси прецизнијем и потпунијем исказу.

Сведок је дужан и да приступи суочењу с другим сведоком или окривљеним или странком у поступку уколико се њихови искази не слажу. Сведоци имају значајну улогу и у препознавању лица или предмета. У вези с датим исказом сведок је дужан да потпише записник који се саставља током саслушања.

Неиспуњена обавеза сведока повлачи одговарајуће мере које се могу применити у одређеном судском поступку, и то: довођење, упозорење, новчана казна, затвор, као и обавезивање на плаћање трошкова одлагања поступка. Уколико се благовремено не одазове на позив суда, сведок је дужан да сноси трошкове свог довођења или трошкове одлагања рочишта који је сам проузроковао.

Права сведока као доказног средства огледају се и у праву на употребу свог језика. С друге стране, одговорност сведока се огледа и у кривичној одговорности за лажно сведочење.

Сведок по правилу даје исказ сам, без присуства осталих сведока који ће у даљем току поступка бити саслушани. Након постављања општих питања, сведок износи своја сазнања о предмету сведочења.

Михајло Аћимовић сматра да квалитет исказа зависи и од својстава самог сведока, својстава предмета о коме се сведочи и од услова под којима је створен исказ.³³² Уважавајући Аћимовићев став, а имајући у виду све наведене битне карактеристике исказа сведока, као и законске одредбе које регулишу учешће сведока у кривичном поступку, можемо закључити да на садржај и квалитет исказа утичу бројни чиниоци. У првом реду садржај и квалитет исказа условљени су карактеристикама сведока, аутора исказа, условима у којима и под којима је исказ дат, мотивима, интересима и циљевима који ће одредити садржај и форму исказа и ефектима који се желе постићи одређеним исказом. Сматрамо значајним да укажемо и на важност начина на који је дат исказ јер сам начин исказивања умногоме може да одреди одлуку судије у вези са одређеним делом.

Према Аћимовићевом мишљењу, исказ сведока зависи и од морала сведока, његовог карактера, темперамента, способности, психичког здравља, али и занимања и заинтересованости³³³ за исход поступка. С тим у вези, могу се разликовати искази у

---

³³² Михајло Аћимовић, *Психологија злочина и суђења (Судска психологија)*, „Савремена администрација“, Београд, 1988, стр. 282.

³³³ У кривичном поступку вођеном пред Вишим судом у Београду, у којем смо били у улози браниоца трећеокривљеног за кривично дело тешко убиство, саслушани су бројни сведоци. Тако је саслушан

односу на узраст и пол даваоца исказа тако да се разликује исказ детета, жене или старе особе. Околина такође може утицати на даваоца исказа, као и његово образовање.

Наиме, пре и током саслушања судија својим личним опажањем претпоставља да ли сведок одаје утисак искрености, поштења, какви су му темперамент и психичко здравље. Сведок треба да је душевно здрава особа, али се као сведоци могу појављивати и душевно поремећене особе, малолетници, као и ментално заостале особе. Сведоци, нарочито деца и малолетници, као и старе особе, често су приликом саслушања несигурни у свом исказу.

сведок комшија који није био нарочито заинтересован за исход поступка али је дао исказ којим је утицао на исход овог поступка. Сведок је описао да га је критичне ноћи пробудио звук налик на резак ударац, и њему се учинило да је то звук као када падне књига с полице или тако нешто. После десетак минута чуо је неки разговор који је допирао споља, испред зграде, па је устао и тек с терасе успео да види крупног човека који стоји, још једног мушкарца који је у полуседећем положају са испруженим ногама поред њега, као и једну девојку која стоји поред њих двојице. Чуо је да тај крупни мушкарац који стоји нешто говори том мушкарцу који скоро лежи, није чуо шта му говори али као да га нешто убеђује. Сведок је помислио да је тај што скоро лежи пијан. Није чуо девојку да нешто говори, нити је чуо да је тај човек који је скоро лежао нешто говорио. Пошто је њих троје видео испред зграде, вратио се у кревет, међутим и даље је чуо разговор испред зграде, и помислио што га више не воде пијаног таксијем или што не позову хитну помоћ, па је поново изашао на терасу и видео њих троје, и то тако што онај што је претходно полулежао, сада седео на првом или другом степенику испред зграде, наслонио се крупном мушкарцу на ноге, нагнут напред, и даље се тај крупни мушкарац обраћао овом што седи, али сведок није могао да чује шта тачно, кратко се задржао и вратио се унутра. Након тога, чуо је звуке из ходника, па је дошао до врата стана и кроз шпијунку видео како тај крупни мушкарац и девојка носе мушкарца који му је деловао као пијан, и то тако што га крупни мушкарац држи испод мишке, а та девојка га држи за ноге, и сведок је чуо када је крупни мушкарац рекао девојци: „Држи га добро за ноге или тако нешто”. Њему је све ово личило да се ради о пијаном човеку, а ништа му није привукло пажњу у смислу да је у питању неки сукоб.

Веома је значајан и исказ лекара који је констатовао смрт. Наиме, докторка је изјавила да су они као лекари покојнику пружали помоћ неко време, да су вршили реанимацију и да се у таквом поступању веома често сломе и грудни кош и ребра, те узимајући у обзир те околности, не постоји сумња како су те повреде настале.

С друге стране, окривљени су имали лични интерес за исход поступка, те с обзиром на њихове исказе, троје окривљених је било у стану с покојником, сви су били корисници наркотика и критичном приликом били у алкохолисаном стању, те су другоокривљени. И трећеокривљена је изашли из стана у намери да купи пиће док су првоокривљени који је спавао у фотељи и покојник остали у стану. Након тога је покојник сам изашао из стана, и испред зграде су га затекли другоокривљени и трећеокривљена када су се враћали, и том приликом му указивали помоћ, након чега је трећеокривљена позвала Хитну помоћ. Након покушаја реанимације од стране лекара Хитне помоћи, лице је преминуло.

Исказе окривљених потврдили су у свим важнијим детаљима испитани сведоци.

Сведоци су различитих занимања, а веома је интересно да су полицајци, адвокати, судије често несигурни приликом саслушања. Наведена занимања нужно подразумевају познавање разних области права, па управо из тог разлога, када се нађу у улози сведока, изразито су опрезни у давању исказа. Опрезност их наводи да се често „ограђују“ приликом сведочења јер су им из праксе добро познате последице лажног, односно нетачаног исказа.

Дужност судије је да наведене појаве опазе, да процени заинтересованост сведока за исход поступка. У многим случајевима заинтересованост сведока за исход поступка може усмерити на прикривање чињеница. Ово је чест случај када је сведок у родбинским, пријатељским и другим везама с тужиоцем или окривљеним.

Законик о кривичном поступку регулисао је поступак саслушања окривљеног³³⁴ и поступак испитивања сведока.³³⁵ Саслушање окривљеног и испитивање сведока су иста процесна радња будући да сведок прво даје свој исказ о свему што му је познато, након чега му поступајући орган може постављати питања и на тај начин га испитивати.

Наш Законик о кривичном поступку познаје појмове „основно испитивање“ и „унакрсно испитивање“.

„Основно испитивање је постављање питања сведоку, вештаку или другом испитиваном лицу од стране странке, браниоца или оштећеног који је предложио испитивање“ док је „унакрсно испитивање постављање питања сведоку, вештаку или другом испитиваном лицу од стране супротне странке или оштећеног, после основног испитивања“.³³⁶

У парничном поступку уведена је једна новина код извођења доказа саслушањем сведока. Наиме, новим Законом о парничном поступку суду је дата могућност да уместо непосредног саслушања сведока изведе доказ читањем писане изјаве сведока.³³⁷

---

³³⁴ Види: Законик о кривичном поступку, члан 85 (Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³³⁵ Види: Законика о кривичном поступку, члан 95 (Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³³⁶ Види: Законик о кривичном поступку, члан 2, став 1, тачке 21 и 22 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³³⁷ Из образложења Пресуде Апелационог суда у Нишу, Гж. 3544/14. од 26. 3. 2015. године: Неосновано се жалбом тужиоца наводи и указује да првостепени суд није чињенице утврђивао непосредно, већ да је користио записник о саслушању како сведока, тако и тужиоца, што се очигледно односи на поступак након укидања првостепене пресуде, а ово имајући у виду да је одредбом чл. 278, ст. 3 ЗПП-а дато овлашћење суду да може из одређених разлога да одлучи и да прочита записник са исказом странке, а одредбом чл. 245, ст. 2 истог закона, прописана је могућност да се изведе доказ читањем писане изјаве сведока. Дакле, напред наведеним законским одредбама прописана је могућност одступања

Одредбама Закона о парничном поступку прописано је да „суд може решењем да одлучи да се изведе доказ читањем писане изјаве сведока, у којој се наводе сазнања о битним спорним чињеницама, одакле су му оне познате и у каквом је односу са странкама у поступку. Писана изјава сведока мора да буде оверена у суду или од стране лица које врши јавна овлашћења. Пре давања изјаве, лице које узима изјаву мора да упозори сведока на права и дужности сведока прописана законом. Суд решењем може да одлучи, по службеној дужности или на предлог странака, да се сведок саслуша путем конференцијске везе, коришћењем уређаја за тонско или оптичко снимање. Изјаву сведока суду може да поднесе странка или суд може да је затражи од сведока. Суд може увек да позове сведока који је дао писану изјаву или чија је изјава снимљена да своје сведочење потврди пред судом.“³³⁸

„Сведоци могу да се суоче ако се њихови искази не слажу у погледу важних чињеница. Суочени сведоци се саслушају посебно о свакој околности о којој се не слажу и њихов одговор унеће се у записник.“³³⁹

Суочење као доказ омогућује судији да непосредним опажањем суочених утврди чињенично стање и донесе одлуку у одређеном поступку.

Извођење овог доказа пружа судији јасну слику о суоченом лицу који даје лажан исказ. Тада судија може да уочи неки од симптома лагања. Као што је познато, особа која даје лажан исказ не гледа у очи особу с којом се суочава, под стресом говори брже, гласније и губи природан тон гласа, кашље. Такав исказ је несигуран, нејасан и контрадикторан.

Када су у питању дериватни докази, *Закоником о кривичном поступку* прописано је да се сведок, саоптужени или већ осуђени саучесник у кривичном делу не мора саслушати непосредно на главном претресу. У том смислу морају се испунити одређени услови како би се у тој фази поступка извршило „упознавање са садржином записника о исказима сведока, саоптужених или већ осуђених саучесника у кривичном делу“. Наиме, у вези с тим, „извршиће се увид, или ће, ако веће оцени да је то потребно, председник већа укратко изнети њихову садржину или их прочитати.“³⁴⁰

Да би се могла спровести наведена радња кривичног поступка, неопходно је да „су испитана лица умрла, душевно оболела или се не могу пронаћи, или је њихов

од начела непосредности од саслушања сведока и странке, из чега произлази да поступање суда није незаконито.

³³⁸ Закон о парничном поступку, члан 245 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014).

³³⁹ *Ibidem*.

³⁴⁰ *Ibid*, чланови 405 и 406.

долазак пред суд немогућ или знатно отежан због старости, болести или других важних разлога; да су странке сагласне да се тако поступи уместо непосредног испитивања сведока (или вештака) који није присутан, без обзира на то да ли је био позван или не; да је сведок (или вештак) испитан непосредно пред истим председником већа или у складу са одредбом из члана 404 Законика о кривичном поступку; да сведок (или вештак) без законског разлога неће да саопшти исказ на главном претресу; да је реч о исказу саопштеног према којем је кривични поступак раздвојен или је већ окончан правноснажном осуђујућом пресудом³⁴¹.

Услов који се тиче испитивања сведока подразумева да га је пре читања његовог исказа на главном претресу непосредно саслушао исти председник већа, односно да је саслушан на начин прописан Закоником. То значи да „ако се на главном претресу сазна да сведок (или вештак) не може да дође пред суд или да му је долазак знатно отежан, веће може, ако сматра да је његов исказ важан, наредити да га ван главног претреса испита председник већа или судија члан већа непосредно или путем техничких средстава за пренос слике и звука“³⁴².

При томе, Законик обавезује да се „на главном претресу сведок (или стручни саветник) испитује уз сходну примену члана 98, а вештак излаже усмено свој налаз и мишљење, али му веће може дозволити да прочита писани налаз и мишљење које ће потом приложити записнику“³⁴³.

Сама процедура саслушања одвија се тако што „сведоку, вештаку или стручном саветнику непосредно постављају питања странке и бранилац, председник већа и чланови већа, док оштећени или његов законски заступник и пуномоћник, и вештак или стручни саветник могу непосредно постављати питања уз одобрење председника већа.

Ако обе странке предложе саслушање, односно испитивање истог сведока, сматраће се да је доказ предложила странка чији је предлог први заведен у суду.

Ако је суд одредио испитивање сведока или вештачење без предлога странака, питања први постављају председник и чланови већа, потом тужилац, оптужени и његов бранилац и вештак или стручни саветник.

---

³⁴¹ *Ibid.*, члан 406.

³⁴² *Ibid.*, члан 404.

³⁴³ *Ibid.*, члан 402.

Исто тако, оштећени или његов законски заступник и пуномоћник имају право да поставе питања сведоку, вештаку или стручном саветнику након тужиоца, увек када тужилац има право на испитивање.³⁴⁴

По редоследу, прво се обавља *основно испитивање*. Након тога се приступа унакрсном испитивању. Најзад, „по одобрењу председника већа, могу се постављати додатна питања“.³⁴⁵

Начин испитивања и редослед саслушања ових лица подлежу поступку који је већ анализиран.³⁴⁶

Уколико се ради о сведоцима који су ослобођени дужности сведочења, онда се записници о ранијем испитивању не смеју извести на начин и по поступку како је то прописано за сведоке сходно одредбама из чланова 405. и 406 Законика о кривичном поступку. Ова немогућност саслушања, односно испитивања сходно наведеним члановима, примениће се само у случају да „та лица нису уопште позвана на главни претрес или су на главном претресу изјавила да неће да сведоче“.

У записник о главном претресу уносе се разлози због којих се доказ изводи на наведени начин, тј. читањем записника о ранијем испитивању лица (члан 94, став 1), „а председник већа саопштиће да ли је сведок или вештак који је дао исказ положио заклетву“.³⁴⁷

Сам процес саслушања сведока одвија се по одређеним правилима саслушања (испитивању) сведока.

„Оштећени који се испитује као сведок питаће се да ли жели да у кривичном поступку остварује имовинскоправни захтев.“³⁴⁸

„Ако се испитивање сведока обавља преко тумача, односно преводиоца или ако је сведок глув, слеп или нем, испитивање се врши на начин предвиђен за саслушање окривљеног.“³⁴⁹

---

³⁴⁴ *Ibidem*

³⁴⁵ *Ibidem*

³⁴⁶ По процедури предвиђеној *Законикрт о кривичном поступку*, чланом 397, ст. 4 и 5 и чланом 398, ст. 3 до 5 („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012,32/2013, 45/2013 и 55/2014).

³⁴⁷ *Ibid.*, члан 406. став 2. и 3.

³⁴⁸ *Ibid.*, члан 98, став 5.

³⁴⁹ Ти случајеви су прописани чланом 87 Законика о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014), а тичу се саслушања глувог, немог или слепог лица. Уколико не може да се успостави комуникација, таква лица ће бити саслушана, односно испитана преко тумача, а ако је у питању особа која не разуме језик, одредиће се одговарајући преводилац.

Као што је раније наведено, законске одредбе упућују на закључак да је **саслушање малолетног лица** прописано као радња која се разликује од саслушања пунолетних лица. Ово је урађено не само услед формалноправних разлога него водећи рачуна о суштинским питањима. Ти суштински разлози везани су за уважавање посебних интереса малолетног лица и потребу заштите његових интереса, пре свега његове личности. Наиме, пошло се од става да су у питању особе које су посебно рањиве и које је потребно заштити, посебно у сфери њихових основних права, првенствено права на живот, опстанак и развој.

Ови суштински разлози заштите личности малолетника и његових основних интереса и права од угрожавања или нарушавања његовог физичког и психичког интегритета утицали су на то да се у Републици Србији малолетничко кривично право формално издвоји из *Кривичног законика*, односно *Законика о кривичном поступку* и *Закона о извршењу кривичних санкција*. У том смислу су донети посебни прописи којима је уређена материја малолетничког криминалитета, од оних материјалних права, преко процесних, све до извршења.

У складу с таквим начином нормирања материје кривичног законодавства малолетника, уређене су и процедуре кривичноправног поступка у коме су актери малолетна лица. И сам поступак саслушања малолетника примерен је овим специфичностима и садржи све оне особености које су у функцији заштите права и интереса ове категорије учесника у кривичном поступку.

Држава се на тај начин поставила као гарант заштите интереса и остварења права малолетних лица, што омогућује поступањем органа који воде судски поступак и третманом малолетника током саслушања, као уосталом и током целокупног кривичног поступка.

Иако су досадашњи резултати значајни, мора се наставити унапређење законске регулативе у овој области уопште, па посебно и на плану саслушања као једне од битних радњи кривичног поступка. При томе се не мисли само на усавршавање и унапређење нормативних решења него истовремено и на унапређење и „хуманизацију“ појединих радњи кривичног поступка малолетних лица у пракси.

ОвOME свакао треба додати и потребу јачања институција, посебно центара за социјални рад, као органа који су главна карика у ланцу помоћи малолетним лицима која су жртве или извршиоци кривичних дела. Није занемарљива ни улога стручног усавршавања и уопште едукација особа које учествују у кривичном поступку малолетних лица (тужиоца, судија, органа унутрашњих послова, педагога, психолога и осталих). На тај начин, примењујући све наведене мере и стандарде међународног и домаћег права, и ова конкретна радња кривичноправног поступка малолетних лица – поступак

саслушања, моћи ће да испуни основну сврху, а то је заштита интереса и права малолетних лица.

4. ИСКАЗ ВЕШТАКА

Како је судски вештак стручно лице које се налази на листи сталних судских вештака за одређену област, он својим налазом и мишљењем из области своје струке помаже суду да ценећи и друга доказна средства у одређеном судском поступку донесе правилну и закониту одлуку. Међутим, у ретким ситуацијама у својству вештака може бити саслушано и лице које се не налази на поменутој листи.

За потребе детаљнијег описа значаја исказа вештака подсетићемо се наведених законских дефиниција вештака и вештачења према којима је: „вештак лице које располаже потребним стручним знањем за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку, односно вештачење се изводи ако је за утврђивање или разјашњење неке чињенице потребно стручно знање којим суд или овлашћено службено лице не располаже“.³⁵⁰

Када је реч о извођењу доказа вештачењем, суд одлучује који ће се докази извести ради утврђивања битних чињеница, а доказ вештачењем суд ће извести кад је ради утврђивања или разјашњења неке чињенице потребно стручно знање којим суд не располаже.³⁵¹

---

³⁵⁰ Види: *Законик о кривичном поступку*, члан 114 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014), *Закон о парничном поступку*, члан 259 („Службени гласник РС“, бр. 55/2014), *Закон о општем управном поступку*, члан 128 („Службени лист СРЈ“, бр. 33/97 и 31/2001 и „Службени гласник РС“, бр. 30/2010), *Закон о прекршајима*, члан 218 („Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016).

³⁵¹ Из образложења Пресуде Апелационог суда у Новом Саду, Гж.480/13 од 29..8. 2013 године:

На основу потпуно и правилно утврђеног чињеничног стања, првостепени суд је правилно установио да утврђено понашање и радње туженог према тужиљи представљају насиље, у смислу одредаба члана 197 Породичног закона, које оправдава одређивање мера заштите од истог, а наводи жалбе туженог се у овом делу своде на оцену у поступку изведених доказа, за коју овај суд, управо супротно, налази да је правилно извршена, у свему у складу са чл. 7 и 8 ЗПП-а.

Наводи жалбе да је побијана пресуда заснована на погрешном и непотпуном чињеничном стању, утврђеном погрешном оценом изведених доказа и погрешним одбијањем суда да одреди вештачење на околност менталног здравља тужиље су неосновани. Према чл. 7 ЗПП-а, суд утврђује чињенице од којих зависи одлука о основаности захтева на основу предложених и изведених доказа, према чл. 229, ст. 2 ЗПП-а, „суд одлучује који ће се докази извести ради утврђивања битних чињеница“, према чл. 259 ЗПП-а, суд ће извести доказ вештачењем кад је ради утврђивања или разјашњења неке чињенице потребно стручно знање којим суд не располаже, а према чл. 8 ЗПП-а,

Вештачење се обавља на предлог странке или по службеној дужности. Према одредбама Закона о парничном поступку, суд може одредити „да се извођење доказа вештачењем спроведе и читањем писаног налаза и мишљења, који је странка приложила, након изјашњавања супротне странке, која је дужна да се на налаз и мишљење изјасни“.³⁵²

За разлику од сведока као доказног средства које је увек физичко лице, вештак може бити и физичко и правно лице, јер се вештачење може поверити некој научној, стручној установи или државном органу. Имајући у виду да суд нема потребна стручна знања из одређене области, прибегава ангажовању вештака чији је задатком да донесе свој налаз и мишљење, од чијег квалитета и свеобухватности зависе ток и исход судског или вансудског поступка. Суд није везан налазом и мишљењем вештака, те има дискреционо право да прихвати или не такав налаз. Међутим, у пракси наших судова, у процесу утврђивања материјалне истине суд се све више ослања на налаз и мишљење стручних лица.

које ће чињенице узети као доказане одлучује суд по свом уверењу, на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа засебно и свих доказа заједно, као и на основу резултата целог поступка.

Контролишући оцену доказа првостепеног суда, овај суд је установио да је првостепени суд брижљивом и савесном оценом изведених доказа, на начин прописан чл. 8 ЗПП-а, за коју је навео јасне, логичне и довољне разлоге непротивречне изведеним доказима, правилно утврдио наведене битне чињенице, које представљају довољну чињеничну грађу за правилну примену материјалног права, тако да образложење првостепене пресуде садржи јасан и целовит опис изведених доказа и њихове оцене, и нема противречности, нејасноће и неразумљивости првостепене пресуде. Вештачење на околности менталног здравља тужиље је неосновано предложено, из разлога које је навео првостепени суд, а које разлоге је и овај суд прихватио. (Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 480/13 од 29. 8. 2013.)

³⁵² Овде је реч је о „приватном“ вештачењу, тј. „вештачењу странке“ када га странка сама прибавља и доставља суду. Према судској пракси у парничном поступку, ако је на налаз и мишљење вештака тужени истакао конкретне и образложене примедбе, не постоји обавеза суда да наложи достављање допунског налаза, односно изјашњења судског вештака, већ је на тужиоцу обавеза да достави изјашњење на примедбе изнете од стране туженика. С друге стране, ако тужени није пружио доказе за своје наводе којима је оспорио налаз и мишљење, јер није сачинио конкретне примедбе на достављени налаз и мишљење и није доставио нови налаз и мишљење у прилог својих навода, а као странка која оспорава наводе и доказе тужиоца као противника био је дужан да изнесе чињенице и предложи доказе на којима заснива своје наводе, према члану 228 Закона о парничном поступку, првостепени суд ће решењем одредити да се извођење доказа вештачењем спроведе читањем писаног налаза и мишљења који је тужилац приложио. (Пресуда Привредног суда у Пожаревцу, П.512/12 од 23. 11. 2013, потврђена Пресудом Привредног апелационог суда у Београду, Пж. 4104/14 од 13. 11. 2015 и Пресуда Привредног апелационог суда, Пж. 6733/13 од 24. 10. 2013.)

Поред стручности коју сваки вештак мора да поседује, вештак мора бити непристрасан и независан. Његов налаз и мишљење морају бити јасни, прецизни и одређени, никако двосмислени и неодређени.

Вештак мора бити упознат са свим чињеницама у вези са одређеним судским поступком у коме је позван да вештачи. Суд доноси решење којим одређује вештачење и именује личност вештака са задатком вештачења. Дакле, по добијеном задатку, вештак приступа вештачењу, а резултат вештачења су његов налаз и мишљење, које обично доставља органу који га је именовао за вештака, и то у писаној форми.

Неретко, вештак може бити позван пред орган који га је именовао ради достављања допунског мишљења или пак ради саслушања вештака.³⁵³

Дужност вештака се огледа у одазивању на позив суда и обавези да „свој налаз и мишљење да у одређеном року. На захтев вештака, из оправданих разлога, орган поступка може продужити рок.“³⁵⁴

---

³⁵³ У поменутом кривичном поступку за кривично дело тешко убиство налаз и мишљење вештака медицинске струке били су од суштинске важности за расветљење једног од најтежих кривичних дела. Наиме, судски вештак – лекар специјалиста судске медицине, а у вези с постављеним питањима суда, доставио је свој налаз и мишљење. У свом налазу и мишљењу, на основу обдукционог налаза, а посебно на основу описа боје констатованих повреда, закључује „да је покојник повреде задобијао у два времена, и то: једну групу повреда је задобио релативно кратко време пред смрт и ове повреде су довеле до смртног исхода, а другу групу повреда је задобио на око 3–5 дана пре смрти...“ Вештак је даље у свом налазу описивао обе групе повреда детаљно, као и ограничене способности које су настале услед повреда, а и у комбинацији „са већ постојећим алкохолисаним стањем у средње тешком степену потенцираном лековима антидепресивима“. Веома важна констатација огледала се у мишљењу да би „евентуално раније довођење повређеног у одговарајућу здравствену установу, одмах пошто је пронађен да лежи непомичан испред степеништа на улазу у зграду, могло да помогне у бржем здравственом збрињавању његових повреда у циљу спречавања смртног исхода, али се у конкретном случају због карактера и обимности задобијених повреда не може тврдити да би и овако брза лекарска интервенција спречила смртни исход“. На допунско питање заменика јавног тужиоца „да ли је покојник због своје алкохолемије потенциране дејством лекова антидепресива и због повреда које су довеле до смртног исхода, а и других повреда могао да напусти стан.“, вештак је одговорио потврдно. Увидом у записник о саслушању судског вештака утврђено је да је вештак изјавио да остаје при свом првобитном мишљењу. Резултат овог кривичног поступка је прво преквалификација кривичног дела и на крају ослобађајућа пресуда Трећег основног суда у Београду 1К.797/2014 од 15. 4. 2015. године.

³⁵⁴ Види: Законик о кривичном поступку, члан 115 („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

Новина у нашем Законику о кривичном поступку је да поред органа поступка који по службеној дужности одређује вештачење писаном наредбом³⁵⁵ вештачење се одређује и на предлог странке и браниоца, „а ако постоји опасност од одлагања, вештачење се, уз обавезу састављања службене белешке, може и усмено одредити“.³⁵⁶

Наиме, сада и сама странка или бранилац могу да предлажу вештачење, те их „орган поступка може позвати да предложе лице, односно стручну установу или државни орган коме треба поверити вештачење и да поставе питања на која вештак треба да одговори. Ако одређивање вештачења предложе окривљени и његов бранилац, оштећени као тужилац или приватни тужилац, орган поступка може захтевати да се унапред положи новчани износ за трошкове вештачења“.³⁵⁷

У кривичном поступку „од вештака ће се захтевати да пре вештачења положи заклетву, а стални вештак биће пре вештачења опоменут на већ положену заклетву“.³⁵⁸

Поступак вештачења у кривичном поступку се огледа у томе да „пре почетка вештачења орган поступка упозорава вештака да давање лажног налаза и мишљења представља кривично дело и позваће га да предмет вештачења брижљиво размотри, да тачно наведе све што запази и нађе, и да своје мишљење изнесе непристрасно и у складу са правилима науке или вештине. Орган поступка руководи вештачењем, показује вештаку предмете које ће размотрити, поставља му питања и по потреби тражи објашњења у погледу датог налаза и мишљења.“³⁵⁹

---

³⁵⁵ „Наредба о вештачењу садржи: назив органа који је наредио вештачење; име и презиме лица које је одређено за вештака, односно назив стручне установе или државног органа коме је поверено вештачење; означавање предмета вештачења; питања на која треба одговорити; обавезу да изузете и обезбеђене узорке, трагове и сумњиве материје преда органу поступка; рок за подношење налаза и мишљења; обавезу да налаз и мишљење достави у довољном броју примерака за суд и странке; упозорење да чињенице које је сазнао приликом вештачења представљају тајну; упозорење на последице давања лажног налаза и мишљења.“ (Види: Законик о кривичном поступку, члан 118; „Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁵⁶ *Ibid.*, члан 117. став 1.

³⁵⁷ *Ibidem.*

³⁵⁸ Текст заклетве гласи: „Заклињем се да ћу вештачити у складу са правилима науке или вештине, савесно, непристрасно и по свом најбољем знању, и да ћу тачно и потпуно изнети свој налаз и мишљење“. Види: Законик о кривичном поступку, члан 119, став 3 („Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

³⁵⁹ Види: Законик о кривичном поступку, члан 120 („Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 45/2013 и 55/2014).

По правилу, „усмено дати налаз и мишљење вештака уноси се одмах у записник“, док се „вештаку може одобрити да поднесе писани налаз и мишљење, у року који одреди орган поступка“.³⁶⁰

Уколико постоје „недостаци у налазу и мишљењу вештака, орган поступка ће по службеној дужности или на предлог странака наредити да се вештачење понови: ако је налаз нејасан, непотпун, погрешан, у противречности сам са собом или са околностима о којима је вештачено или се појави сумња у његову истинитост; ако је мишљење нејасно или противречно. Ако се недостаци не могу отклонити поновним испитивањем вештака или допунским вештачењем, орган поступка ће одредити другог вештака који ће обавити ново вештачење“.³⁶¹

У пракси се могу јавити извесни проблеми код вештачења уопште, као што су задатак вештачења, садржај налаза и мишљења и компетентости самог вештака.

Наиме, задатак вештачења треба да буде ближе одређен, са јасно постављеним питањима на које вештак треба одговори с аспекта своје струке. Вештак не сме да има недоумица у погледу добијених задатака вештачења.

У вези с наведеним захтевом, посебан проблем представља могућност да сама странка предлаже вештаке и формулише захтеве вештаку. У многим случајевима странке нису довољно стручне да вештаку формулишу захтеве, што изазива бројне проблеме током реализације судског поступка. Овде је сада нарочито значајна улога судије, који поред стручног знања за обављање своје примарне дужности треба да има и довољно општих знања да би на прави начин сагледао настали проблем и нашао начин за његово решавање.

Проблеми због садржине самог налаза и мишљења вештака јављају се када стручни језик на којем су написани налаз и мишљење није прилагођен учесницима поступка, као и када су налаз и мишљење преобимни. Није дозвољено да вештак приликом израде свог налаза и мишљења решава правна питања. Примера ради, вештак није надлежан да квалификује тежину кривичног дела, већ само да опише настале последице с аспекта струке (нпр. у његовој надлежности није да квалификује повреду као тешку или лаку, већ да је стручно опише).

---

³⁶⁰ *Ibid.*, члан 123.

³⁶¹ *Ibid.*, члан 124.

VII. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Опредељујући се за обраду наведене теме у форми докторске дисертације, били смо свесни да нећемо моћи у потпуности да сагледамо све битне чиниоце овог сложеног друштвеног и правног феномена. Достижање истине и правде као основних принципа савременог друштва нужно је условљено доследном применом правне процедуре, чији је битни чинилац саслушање. Саслушање представља важан инструмент извора сазнања у правном процесу. Оно је уједно и извор, и чинилац, и на одређени начин усмеривач правне процедуре.

Полазећи од значаја теме и захтева за њеном свеобухватном обрадом из домена правних наука, определили смо се да у свом раду применимо теоријско-методолошки приступ. У истраживању су примењиване све основне методе научног сазнања и истраживања, општенаучне методе с тежиштем на хипотетичко-дедуктивној методи и методи моделовања. Од метода за прибављање података превасходно смо били усмерени на примену методе анализе садржаја докумената и методу посматрања са учествовањем.

У идентификовању проблема истраживања и његовом формулисању у виду неколико значајних питања за правну теорију и праксу знатно нам је помогло вишегодишње адвокатско искуство. Главно истраживачко питање тицало се трагања за утврђивањем битних разлога да до саслушања уопште дође, а одмах затим и да се схвати суштина појаве саслушања као једне од друштвених појава која је део реалне стварности. Одговоре на ова питања пронашли смо у чињеници да држава и државна власт настоје да регулишу све односе који владају у једном савременом друштву. У настојању да нормира сваки детаљ друштвеног живота, држава и право тиме дају огроман значај саслушању као важном доказном средству. Принцип је једноставан. Све што је предмет тужбе (схваћене у најширем смислу) уједно представља и предмет саслушања у правном процесу. Све што је могуће да у правном пропису буде предмет казне, мора бити и могући предмет одбране – дакле могући предмет саслушања субјекта коме потенцијално прети казна.

Сагледавајући суштину појаве саслушања, резултати истраживања у докторској дисертацији потврдили су да саслушање представља важно доказно средство (доказ) које је од непроцењивог значаја за правни процес. Битно својство савремених држава јесте да је саслушање у правном процесу уређено уставом, законским и другим прописима. Како саслушање као доказно средство пресудно утиче на законитост правног

процеса и на заштиту људи у правном процесу, оно представља трајни предмет правних наука.

Суштина овог процеса огледа се и у могућности да се јасно идентификују и његови битни чиниоци у виду услова у којима се спроводи, субјеката који учествују у овом процесу, мотива, интереса и циљева који битно утичу на њихове исказе, односа који владају међу субјектима-учесницима у правном процесу, делатности и метода којима се саслушање спроводи и на крају ефеката који се постижу саслушањем.

Посебан проблем током нашег истраживања представљала је чињеница да ова тема није до сада широко обрађивана. О улози саслушања у правном процесу, с теоријско-методолошког аспекта, није било целовитих научних расправа чији резултати би били синтетизовано саопштени у научним монографијама, магистарским и мастер радовима, те докторским дисертацијама. У нама доступној научној и стручној литератури разматрана су питања саслушања као доказног средства из угла поступка пред управним, парничним и кривичним судовима, искључиво на нивоу научне дескрипције законских норми којима је регулисана процедура организовања и реализовања саслушања странака, по овлашћењу и одговорности, с тежиштем на саслушању тужиоца, туженог, судије, сведока, вештака и осталих субјеката у правном процесу.

Према нашем сазнању, на простору Републике Србије одбрањене су само две докторске дисертације: *Сведок и његов исказ у кривичном поступку*, кандидата Едит мр Дер Шерегел, одбрањена на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитета Привредна академија у Новом Саду, 2012. године и *Сведок и његов исказ као доказ у кривичном поступку*, кандидата мр Ејупа Сахитија, одбрањена на Правном факултету, Универзитета у Приштини, 1990. године. Сазнања до којих су дошли аутори наведених докторских дисертација користили смо приликом израде своје дисертације.

Увидевши извесну празнину у правној теорији, определили смо се да наш предмет истраживања у овој докторској дисертацији буде, управо, улога саслушања у правном процесу, с првенственим освртом на оквире нашег права. Определени смо се да као кључне категоријалне појмове у докторској дисертацији операционализујемо појмове правног процеса, саслушања и правног односа. Истраживали смо улогу саслушања у правном процесу од 2000. године до данас, с тежиштем на саслушању у правним поступцима који се примењују од усвајања нових процесних закона у кривичном, парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку на територији Републике Србије.

На основу добијених резултата истраживања може се закључити да су постављени научни циљеви у докторској дисертацији у потпуности остварени. Наиме, у дисертацији је извршена научна дескрипција, класификација и типологизација саслушања у разним

сферама друштвеног и правног живота и понуђена научна објашњења улоге и функција саслушања у друштвеном, односно „правном процесу“.

Генерална хипотеза нашег истраживања у докторској дисертацији која је гласила: „Саслушање је основна, битна примена правног поступка у прибављању потребних података“ у потпуности је доказана. Њена операционализација кроз четири посебне хипотезе нужно је захтевала да се предмет истраживања разложи на више битних чинилаца, који су уједно определили и садржај наше дисертације који чине: (1) методолошки оквир истраживања; (2) језичке основе термина и појмова у вези са саслушањем у праву; (3) правна комуникација у правним поступцима (кривичном, парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку); (4) правна норма као одредба значења термина и појмова у друштвеној комуникацији; (5) усмено обраћање (саслушање) као почетак сваког правног процеса; (6) аутори исказа у саслушању по овлашћењу и одговорности (тужилац, тужени, судија, сведоци и вештаци) итд.

У првој глави дисертације понуђен је потпунији методолошки оквир истраживања с тежиштем на формулацији проблема истраживања, одређењу предмета, циљева, хипотеза и начина истраживања, те научне и друштвене оправданости израде докторске дисертације. У овој глави дисертације постављена је научна основа за истраживање предметне теме докторске дисертације.

У другој глави докторске дисертације понуђени су теоријски прихватљиви језички основи термина и појмова у вези са саслушањем у праву, с тежиштем на појму и значају језика, језичком тумачењу права, народним, научним и стручним појмовима у процесу саслушања, као што су: појам и термин слушање, исказ, обраћање, порука и општење. На основу синтетичког приступа, редефинисали смо наведене појмове, с посебним освртом на утврђивање и истицање разлика између ових категоријалних појмова.

Са становишта улоге језика у друштвеном животу, језик се уобичајено дефинише и као систем знакова који човеку омогућује развијен друштвени живот, који се, између осталог, остварује и општењем међу људима. Посматран из тог угла, језик је одређен и уређен систем знакова чија је основна функција споразумевање међу члановима једне друштвене заједнице. Са становишта предмета наше докторске дисертације, посебну пажњу посветили смо рашчлањавању логичке структуре речи коју чине термин и појам.

Како у логици *термин* означава спољни израз речи, односно начин исказивања, а *појам* је садржај и значење речи и однос између њих, резултати истраживања у овој докторској дисертацији су потврдили међусобну условљеност садржаја и значења речи које чине један појам. Отуда се у једном специфичном стручном језику, као што је

правни језик, не могу за исказивање појмова користити било који, већ само одређени, комуникабилни и конвенционално уређени појмови.

Анализирајући садржај многих у дисертацији навођених дефиниција језика, можемо закључити да се њихова мањкавост огледа у чињеници да језик није само систем знакова (како тврде опште одредбе логике у означавању), већ много шири и комплекснији појам. Отуда за потребе ове докторске дисертације нудимо нову операциону дефиницију појма језик која гласи: „Језик је систем појмова, термина и знакова одређеног значења битан за споразумевање међу људима“.

Језичко тумачење стога неизоставно представља први корак у процесу откривања значења права. Због тога се мора водити рачуна да језик у правној норми има исто значење као и у обичном говору. Као и свако тумачење уопште, тако је и тумачење права свакодневна делатност свакога ко има посла с правним нормама, а поготову правника. Иако готово неприметно врши своју уобичајену свакодневну делатност, тумач правне норме често није ни свестан да обавља једну засебну делатност која је од изузетне важности, а коју називамо језичким тумачењем правне норме.

Може се слободно рећи да управо језик може бити извор погрешака и заблуда током саслушања у судском поступку. Уочено је да непрецизности и нејасноће у језику могу водити до погрешака и збрке у мишљењу и закључивању током правног поступка. Најчешће погрешке у закључивању произлазе из вишезначности одређених речи и њиховог мешања. Када се води расправа у вези с неким појмом, субјектима који воде расправу прво мора бити јасно шта означава тај појам. Уколико недостаје јасноћа у значењу речи или у односу између речи и појма који се користе у расправи, расправа је бесмислена. Основна ствар у заузимању става о неком питању расправе је неопходност да се зна на шта се мисли када се изговори одређена реч.

Дакле, у било ком правном процесу изузетно је важан корак расправити и јасно одредити основне појмове расправе, односно на шта се мисли када се расправља о одређеном питању, што указује на значај језичких основа термина и појмова у вези с правним процесом.

С аспекта предметне теме докторске дисертације, било је веома важно разликовати народне, научне и стручне појмове у праву, посебно оне у вези са саслушањем у правном процесу.

Уобичајено је и да се језик разликује као обичан, лаички, говорни, стручни и научни језик. Стручни језик је формализованији и стандардизованији језик од обичног стандардног језика тиме што су унутар њега концентрисани термини и изрази карактеристични за одређену струку, који не морају бити познати ван језика те струке, односно исти термини (исте речи) могу ван дотичне струке имати друго значење.

Научни језик је, по правилу, још формализованији и стандардизованији од стручног језика. Штавише, веома су велике разлике у језицима појединих наука, што је нарочито очигледно између језика физике и хемије, с једне, и рецимо права, политикологије, психологије, социологије, с друге стране.

Ипак, у основи свих поменутих језика, а најизразитије је то у праву, стручни и научни језици, па и они који се називају „симболичким”, нужно су повезани са основним „предмет” језиком. Језик и терминологија који се користе у праву су специфични у односу на језик и терминологију који се користе у осталим областима друштвеног живота.

Специфичност правног језика огледа се у томе што је Законом о службеној употреби језика и писма, Закоником о кривичном поступку и законима о парничном и управном поступку прописан и језик у тим поступцима. Према Уставу Републике Србије, у кривичном, парничном и управном поступку у службеној употреби су српски језика и ћирилично писмо, а други језици и писма су у службеној употреби у складу са Законом о службеној употреби језика и писма.

Сматрали смо важним за боље разумевање саслушања и његове улоге у правном поступку да детаљније објаснимо и појам слушања. Суштинска одредба слушања огледа се у томе да је то несумњиво психофизичка активност свих покретних живих бића која се одиграва посредством чула слуха. За разлику од осталих живих бића, слушање је код људи умна делатност, која може бити вољна, намерна, циљна и сврсисходна, а може бити и спонтана, случајна. У друштвеним односима и понашању слушање је нужна уобичајена делатност, осим код особа које немају способност слушања јер им је слух оштећен.

Са становишта права и правног процеса, слушање може бити добровољно, самоиницијативно, иницирано и принудно, с варијацијама улога слушаоца. Свим овим типовима слушања заједничко је да се односе на циљну и сврсисходну активност. Код оваквог начина слушања, циљног и сврсисходног, веома је важно да субјект који слуша поседује одређену вештину слушања. Вештина или, како је неки теоретичари називају, умеће слушања подразумева много тога.

Почевши од најједноставнијих ствари, постоје одређена правила којих се треба придржавати током слушања како би се субјекту који се слуша дало до знања да постоји заинтересованост да се пажљиво саслуша оно што он жели да каже и какву поруку жели да пренесе. Током израде докторске дисертације идентификовали смо одређени број правила и техника који се тичу правилног слушања који битно одређују и усмеравају поступак саслушања. Са становишта нашег предмета истраживања веома је важно познавати општа правила и технике слушања.

Полазећи од добијених резултата истраживања, може се аргументовано констатовати да је у целости потврђена прва посебна хипотеза истраживања, која је гласила „*да су у разним друштвима и разним правним системима постојала разна схватања и разна нормативно третирана саслушања у правном процесу*“, те да је са становишта резултата истраживања који се односе на језичке основе појмова и термина у потпуности потврђена и друга посебна хипотеза истраживања, у којој се тврди: „*ако су језички појмови и термини који се користе у правном процесу различити у односу на остале области друштвеног живота, онда су и језички основи термина и појмова који се користе у саслушању специфични за правни процес*“.

Трећа глава докторске дисертације обухвата правну норму као одредбу значења термина и појмова у правној и друштвеној комуникацији, а тиме и у саслушању као важном виду комуникације у правном процесу. У овој глави дисертације извршили смо дескрипцију општења у правном процесу регулисаног правним (прописаним) нормама, општења регулисаног језиком правне науке и струке, општења регулисаног књижевним и говорним језиком, и општења регулисаног традиционалним и локалним језицима.

Резултати истраживања су потврдили да су значајан ефекат рада правних установа у правном систему два веома корисна решења за правну праксу која се тиче саслушања, а то су:

1) правни језик и стил изражавања у правном процесу, односно у правној процедури;

2) формализација правних аката и норми, као и веома формализоване процедуре у правном поступку које се индиректно и директно тичу права на саслушање, односно овлашћења, дужности и одговорности за давање и узимање изјаве.

Будући да је језик струке увек у вези са одређеном групом људи која га користи, јер се њиме споразумева, језик струке суштински представља језик одређене социјалне групе. Говорници чија је удружена активност – спознавање и деловање дуже време усмерена на ограничени део стварности, развијају и употребљавају у језичкој комуникацији језичка средства која се због специфичних услова и потреба разликују од средстава других група говорника у друкчијим комуникацијским ситуацијама. Једно од основних значења стручног језика је и разлика између писмене и усмене комуникације у њему.

Сложеност односа из којих настају спорови, чијим решавањем може допринети саслушање, можемо објаснити чињеницом да је спорна ситуација настала у оквиру комплекса друштвених односа који можемо да назовемо посебном струком. Због тога се у спору који настаје поводом сукоба правних интереса у, на пример, медицини или грађевинарству, у правном поступку и језику који се у том поступку користи морају

наћи и изрази који припадају одговарајућем професионалном језику (медицине или грађевинарства). Елементи других професионалних језика или обичне наравије су у судском дискурсу неопходни само ради утврђивања фактичких чињеница.

Тај језик није подобан за идентификацију правних односа који настају у датим фактичким околностима, па се у судским актима, осим записника о саслушању странака или сведока, срећемо с језиком који у још једном смислу има хибридную природу: исте животне околности се описују или опредељују неправним језиком (одговарајуће професије), као фактички догађаји, а одмах затим се правним језиком утврђује њихова правна природа.

Чињеница је да је неопходно да се правна квалификација заснива на неспорним сазнањима фактичких околности, које се, између осталог, и сазнају у поступку саслушања. У том смислу коришћење стручног језика је од велике важности за реализацију поступка саслушања.

Резултати истраживања у докторској дисертацији потврдили су да је главна одлика судског језика, као једног од видова стручног језика који се користи приликом саслушања у правном процесу, у ствари, његов прагматизам. Суд у поступку саслушања користи онај језик који је најбоље прилагођен одређеној процесној радњи, уз експлицитно законско ограничење да сви судови своју одлуку морају да саопште на језику подобном да буде предмет логичког тестирања и испитивања њене усклађености с принципима које је формулисао законодавац. Због тога се језик судске одлуке, нарочито у изреци, разликује од језика коришћеног у саслушању, у образложењу и сл. Језик у изреци мора да безусловно задовољи правила правног дискурса јер се само тада одлука може уврстити у правни систем. Дакле, језик изреке мора да буде потпуно сагласан и комплементаран с језиком других субјеката у процесу примене права, односно у поступку саслушања. Та околност нас наводи и даје нам за право да језик правника, са свим његовим карактеристикама и специфичностима, сврстамо у групу стручних, или професионалних језика који има пресудну улогу у саслушању као битном чиниоцу правног процеса.

С обзиром на то да саслушање представља усмену форму, тј. да је засновано на говору и слушању као основним делатностима у процесу саслушања, било је важно размотрити улогу традиционалног и локалног језика у саслушању. Како се саслушања врше и у одређеним локалним срединама, истуреним одељењима судова, полицијским станицама у мањим местима и слично, веома је значајно познавати и признавати традиционални и локални језик у правном процесу.

За традиционални језик је карактеристично да живи и развија се у широком кругу народних слојева по законима и правилима који су се развили у језику у одређено

време и на одређеном месту. Оно што је језичка заједница на одређеној територији прихватила, усвојила и што употребљава, то незванично постаје обавезно за читаву ту заједницу. Друга регулатива за правилност традиционалног језика и не постоји.

Премда смо у овој глави дисертације истакли јасну разлику између традиционалног и осталих облика језика, стално морамо бити свесни чињенице да наш књижевни, али и службени, а тиме и правни језик црпе своје порекло и снагу из традиционалног језика и да у поступку саслушања има изузетан значај, чиме је у потпуности потврђена трећа посебна хипотеза истраживања, која гласи: *„Иако постоји јасна разлика између традиционалног и осталих облика језика, ипак, књижевни и службени, а тиме и правни језик црпе своје порекло и снагу из традиционалног језика који у поступку саслушања има знатан значај“*.

У четвртој, тежишној глави докторске дисертације дата је шира теоријска заснованост комуникације уопште и правне комуникације посебно у правном процесу с потпунијом научном дескрипцијом, класификацијом и научним објашњењем правне комуникације у кривичном, парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку.

Уважавајући бројне научне дефиниције настале у разним временима и разних аутора, синтетичким приступом у докторској дисертацији дошли смо до следеће опште дефиниције правне комуникације: *„Правна комуникација је активност опхођења између правних субјеката у правном односу с циљем ефикаснијег преношења информација и њиховог разумевања. То је систем веза међу правним субјектима у правном односу, којим се обавља преношење информација од једног до другог правног субјекта уз услов њиховог пријема и разумевања.“*

У сваком судском поступку нужно се примењује правна комуникација која је по правилу строго формална. У складу с тим, судски поступци садрже начела на којима почивају и по којима се одвијају законом прописане процедуре, а једно од основних начела је управо саслушање странке. Оно се заснива на принципу да се странама у спору мора допустити да се изјасне о наводима тужбе. То познато начело је изражено кроз формулацију *audiatur et altera pars*. Полазећи од основног начела у правним поступцима – саслушања странке, резултати истраживања и у овој докторској дисертацији су показали да је саслушање једно од важних облика правне комуникације и значајно процесно правно средство које је, у крајњем случају, усмерено на утврђивање материјалне истине у судском поступку.

Како је доказ главно процесно средство помоћу кога надлежни орган (суд), односно службено лице које води поступак, стиче уверење да ли је нека од правно релевантних чињеница истинита или није, саслушање представља битан начин правне комуникације којим се врши доказивање.

Иако у разним правним поступцима (кривичном, парничном, ванпарничном, извршном, управном итд.) и у разним етапама остваривања правног процеса саслушање има разне улоге и функције, разне форме, редоследе и садржине, саслушање ипак у свим правним поступцима има исту основну стабилну структуру која изражава кључну улогу саслушања у правном процесу, чиме је у потпуности доказана четврта посебна хипотеза истраживања.

У петој глави докторске дисертације учинили смо напор да теоријски разграничимо облике усменог обраћања (саслушања) којим почиње сваки правни процес. У овом делу дисертације покушали смо да дефинишемо шта се у правном процесу подразумева под информативним саслушањем, а шта под расправним (доказним), молбеним и жалбеним саслушањем и за то понудили одређене аргументе.

У постојећој правној теорији констатовали смо празнину у погледу извођења једне конзистентне дефиниције појма саслушања у правном процесу. Покушаји дефинисања обично су се завршавали тако што је саслушање сврставано у неки од правних поступака (кривични, парнични, ванпарнични, управни).

У жељи да дамо скроман прилог дефинисању саслушања у правном процесу, у докторској дисертацији смо констатовали да *појам саслушања у правном процесу означава однос и понашање два процесна субјекта у којем саслушавани субјект са својом способношћу перцепције и репродукције представља добровољни извор података и информација о чињеницама које се односе на предмет судског спора, а његов исказ значајно доказно средство (media probandi) за мериторно и праведно доношење судске (дисциплинске) одлуке.*

Посебним облицима саслушања који се користе у кривичном, парничном и управном поступку у овој докторској дисертацији сматрали смо: информативно саслушање, расправно (доказно) саслушање, молбено саслушање и жалбено саслушање.

Полазећи од општег значења термина саслушање странке, констатовали смо да је *информативно саслушање* прва почетна врста саслушања у правним поступцима која у суштини има исту функцију у свим правним поступцима, с малим разликама које су последица специфичности појединих врста правних поступака.

Под *информативним саслушањем у кривичном поступку* у ширем смислу подразумевају се однос и понашање два кривичноправна процесна субјекта – тужиоца и осумњиченог или окривљеног, у којем саслушавани субјект (осумњичени или окривљени с браниоцима) својом способношћу перцепције и репродукције представља добровољни извор података и информација о чињеницама које се односе на предмет учињеног кривичног дела, а његов исказ значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење судске одлуке. У ужем смислу, под информативним

саслушањем подразумева се изјашњавање осумњиченог или окривљеног у предистражном поступку, на иницијативу јавног тужиоца, ради разјашњења битних чињеница о учињеном кривичном делу. Мишљења смо да наведене две дефиниције задовољавају већину од постојећих осам правила дефинисања и могу представљати скроман допринос ове дисертације унапређењу теоријског дефинисања кључних појмова у области кривичног процесног права.

Информативно саслушање у парничном поступку је у својој основи изјашњавање странке на иницијативу суда ради утврђивања битних чињеница о предмету парничног спора. До информативног саслушања странке долази на припремном рочишту или на првом расправном рочишту у фази прикупљања и тријаже процесног материјала. Кад се странка информативно саслушава, она се налази у улози парничне странке и њено саслушање је страначка парнична радња која је по својој садржини и правној природи изјава о знању.

Информативно саслушање у управном поступку остварује се у оквиру законите могућности странке да се изјасни о питањима која се односе на њу. Од саме странке зависи да ли ће ту пружену могућност да искористи и изјасни се о питањима која се односе на остваривање и заштиту њених права и интереса. Уколико странка искористи законску могућност, та процесна радња изјашњавања странке није ништа друго до информативно саслушање странке од стране надлежног управног органа о релевантним питањима која се односе на њу у управном поступку. На информативном саслушању (изјашњавању) странке надлежни управни орган поступним постављањем питања разјашњава са странком сва спорна питања значајна за доношење управног акта.

С обзиром на то да се у правној теорији и пракси која се односи на управни поступак користи термин узимање изјаве уместо термина саслушање странке, у овој глави дисертације, са становишта правила дефинисања појмова које третирају општа методологија друштвених наука и посебна методологија права, дајемо скроман допринос дефинисању ових појмова.

Под термином *узимање изјаве у управном поступку* подразумева се *унапред планирано, по правном овлашћењу надлежног управног органа, службено прибављање релевантних података, информација и обавештења о предмету спора, од странака у управном поступку, у писаном и говорном облику.*

Под термином *информативно саслушање у управном поступку* може се подразумевати *унапред планирано, по правном овлашћењу надлежног управног органа, службено прибављање релевантних података, информација и обавештења о предмету спора, од странака у управном спору, у говорном облику.*

Правилним тумачењем ових дефиниција и њиховим увођењем у колоквијалну употребу отклањају се непрецизности значења термина узимање изјава и саслушање у Закону о општем управном поступку и Закону о управним споровима.

Расправно (доказно) саслушање представља исту класу саслушања које се спроводи ради утврђивања „чињеница“, прибављања и оцене „валидних доказа“ и доношења „праведне“ пресуде. Суштина расправног (доказног) саслушања, како у парничном, тако и у кривичном поступку, јесте извођење доказа, односно доказивање и оповргавање доказа тужиоца.

Ово доказно средство представља извор сазнања за суд. Странке на основу сазнања и чулних опажања износе суду своја запажања о правно релевантним чињеницама. Као важно доказно средство, има за циљ да омогући суду да утврди истинитост релевантне, као и спорне чињенице, а никако да уважава чињенично стање које је производ личног става и закључка неке од странака.

Жалбено саслушање није ништа друго до усмено образлагање жалбе и евентуално учешће у расправи о жалби. Жалбеним саслушањем у правном процесу означавају се однос и понашање два процесна субјекта пред другостепеним судом у којем саслушавани субјект са својом способношћу перцепције и репродукције представља извор података и информација о релевантним чињеницама које се односе на предмет судског спора, а његов исказ значајно доказно средство (*media probandi*) за мериторно и праведно доношење другостепене судске одлуке.

Молбено саслушање је врста саслушања коју обавља суд или орган управе по замолници поступајућег суда или органа, у циљу рационализације поступка, односно његове ефикасности и ефективности.

Молбено саслушање има у свим правним поступцима исту улогу а садржински одражава специфичности кривичног, парничног, вапарничног, прекршајног и управног правног поступка.

Резултати истраживања у овој докторској дисертацији потврдили су да је саслушање у правном процесу сложен и вишедимензионалан појам који се односи на целину правног процеса и представља саставни део теорије кривичног, грађанског, управног и међународног права, као и специјалних правних и других наука, пре свега правне психологије, судске медицине, криминалистике, социологије, комуникологије, педагогије, логике, методологије, методике и других наука и научних дисциплина, чиме је у потпуности потврђена пета посебна хипотеза истраживања у докторској дисертацији.

Шеста глава дисертације обихвата ауторе исказа у саслушању по овлашћењу и одговорности, од исказа тужиоца и туженог, преко исказа судије, па до исказа сведока и вештака у судском поступку.

Резултати истраживања у овој глави дисертације потврдили су ранија сазнања да је у правном процесу неопходно разликовати полицијска саслушања, саслушања државног (јавног) тужиоца, саслушање председника већа и судије, саслушање осумњиченог, саслушање окривљеног, саслушање сведока, саслушање вештака и стручног саветника који се предузимају у кривичном поступку од саслушања парничних странака, сведока и вештака у парничном поступку или странака у управном поступку, чиме је доказана и последња, шеста посебна хипотеза истраживања у докторској дисертацији. Саслушавани у парничном и управном поступку имају другу позицију и могу бити иницијатори саслушања.

У правном поступку какво је саслушање посебно место заузимају *искази тужилаца и туженог*.

У парничном поступку суд, на основу исказа тужиоца и исказа туженог као странака и других изведених доказа, заузима став о спорном догађају, тј. прихвата један од исказа. То подразумева да од квалитета њихових исказа зависи да ли ће суд када доноси одлуку у правној ствари прихватити исказ тужиоца или исказ туженог. Они својим исказима датим у одговарајућим поступцима помажу судији да правилно утврди чињенично стање, што ће резултовати доношењем одговарајуће одлуке.

У кривичном поступку битна улога јавног тужиоца огледа се у проналажењу доказа и расветљавању истине у вези са одређеним догађајем. Јавни тужилац, дакле, прикупља доказе који иду у корист и на штету окривљеног како би се задовољила претпоставка невиности. С друге стране, приватни тужилац је лице које је поднело приватну тужбу због кривичног дела за које је законом прописано кривично гоњење по приватној тужби. Исказ окривљеног је уједно и доказно средство у кривичном поступку и средство одбране окривљеног.

У овој глави докторске дисертације бавили смо се и уочавањем могућих разлика у квалитету исказа и држања пред судом између лица која се први пут налазе у улози окривљеног, од окривљеног повратника који је већ учествовао у кривичним поступцима. На основу емпиријског искуства уочили смо правило да су лица која се први пут налазе пред судом у улози окривљеног углавном несигурна, уплашена, узбуђена приликом давања исказа. С друге стране, лица која већ имају одређена искуства у кривичним поступцима, било да су се налазили у улози сведока, било окривљеног, наступају пред судом знатно смиреније, а нека чак не исказују ни минимум узбуђења.

Што се тиче **исказа судије** и улоге суда у поступку саслушања, констатовали смо да је, према важећој регулативи, актуелна улога суда знатно пасивнија у односу на ранију праксу када је суд изводио доказе. Сада доказе у парничном поступку изводе странке, тужилац и тужени.

Судија може извести само онај доказ за који сматра да му је од битне важности за пресуду, а који странке нису извеле нити предложиле. У разним могућим ситуацијама искуство судије у много чему може да помогне код изношења исказа сведока, као и код тумачења и вредновања исказа. Судија може да прекине излагање сведока уколико се овај удаљи од предмета сведочења.

Судија запажа пажљивим слушањем битне детаље, анализира исказ сведока, ствара представу о изложеном и најзад поима генералну слику о сведоку и предмету сведочења. Судија током слободног давања исказа сведока уочава празнине, нејасноће у исказу, те након завршеног излагања сведока, својим питањима га упућује да допуни свој исказ. Судија у току поступка мора одржати ред у судници, суверено владати вођењем поступка, добро се упознати са свим битним чињеницама које су у вези с предметом. Такође, судија је одговоран да поступци трају што краће, да се одвијају без непотребних одлагања, како припремних рочишта, тако и главних расправа.

У овој глави докторске дисертације посебно смо се осврнули и на исказ сведока. Како је сведочење (давање исказа) општа дужност свих лица који се позивају у својству сведока, сведок у судском поступку је физичко лице који давањем свог исказа пред службеним лицем утиче на формирање мишљења суда које представља основ за доношење одлуке. Сведок као учесник судског поступка има одређена права, обавезе или дужности и одговорности. Такође, сведок има и одређену привилегију која се односи на ослобађање сведока од дужности одговора на поједино питање (ускраћивање сведочења).

Уважавајући ставове неких аутора које смо наводили у овом делу докторске дисертације, а имајући у виду све наведене битне карактеристике исказа сведока, као и законске одредбе које регулишу учешће сведока у кривичном поступку, као и лично искуство у практиковању одређених одредаба, недвосмислено смо закључили да на садржај и квалитет исказа утичу бројни чиниоци. Скроман допринос правној науци и правној пракси могао би да представља и следећи наш исказ: „У првом реду садржај и квалитет исказа условљени су карактеристикама сведока, аутора исказа, условима у којима и под којима је исказ дат, мотивима, интересима и циљевима који ће определити садржај и форму исказа субјеката у правном поступку и ефектима који се желе постићи одређеним исказом. Сматрамо значајним да укажемо и на важност начина на који је дат исказ јер сам начин исказивања умногоме може да определи одлуку судије у вези са одређеним учињеним делом.“

За разлику од сведока као доказног средства које је увек физичко лице, **вештак** може бити и физичко, и правно лице јер се вештачење може поверити некој научној, стручној установи или државном органу.

Судски вештак је стручно лице које се налази на листи сталних судских вештака за одређену област и које својим налазом и мишљењем из области своје струке помаже суду да ценећи и друга доказна средства у одређеном судском поступку донесе правилну и закониту одлуку. Када је реч о извођењу доказа вештачењем, суд одлучује који ће се докази извести ради утврђивања битних чињеница, а доказ вештачењем суд ће извести кад је ради утврђивања или разјашњења неке чињенице потребно стручно знање којим суд не располаже. Вештачење се обавља на предлог странке или по службеној дужности. Поред стручности коју сваки вештак мора да поседује, вештак мора бити непристрасан и независан. Његов искази дати у стручном налазу и мишљењу морају бити јасни, прецизни и одређени, никако двосмислени и неодређени.

У вези с наведеним захтевом посебан проблем представља могућност да сама странка предлаже вештаке и формулише захтеве вештаку. У многим случајевима странке нису довољно стручне да формулишу захтеве вештаку, што доводи до бројних проблема током реализације судског поступка. Овде је посебно значајна улога судије који поред стручног знања за обављање своје примарне дужности треба да има и довољно општих знања да би на прави начин сагледао настали проблем и нашао начина за његово решавање.

Проблеми садржине исказа изражених у писаном и усменом налазу и мишљењу вештака јављају се када стручни језик на којем су написани налаз и мишљење није прилагођен учесницима поступка, као и када су налаз и мишљење преобимни.

Полазећи од наведених аргумената, резултати истраживања су показали да се у правном процесу разликују искази аутора у саслушању по овлашћењу и одговорности, од исказа тужиоца и туженог, преко исказа судије, па до исказа сведока и вештака у судском поступку, чиме је у потпуности потврђена и шеста, последња посебна хипотеза истраживања.

Будући да су истраживања ове теме код нас и изван наше земље доста скромна и да су сепаратно дотицала само поједине аспекте саслушања, резултати истраживања саопштени у овој докторској дисертацији су скроман допринос целовитијем заснивању категоријално-појмовног апарата о саслушању у правном процесу, уз сву научну обазривост и критичност које се подразумевају у теоријско-методолошком заснивању сложених правних проблема.

Отуда резултате истраживања у овој докторској дисертацији треба схватити као скроман допринос аутора стварању интегрисаних система знања у форми теоријско-емпиријски проверених научних теорија, уз очекивања да ће понуђене дефиниције категоријалних појмова у области саслушања у правном процесу имати практичну применљивост и бити добра основа за даља теоријско-методолошка истраживања.

Будући да се смер ставова генералне хипотезе подудара са смером ставова посебних хипотеза и да су посебне хипотезе у потпуности потврђене, може се закључити да је генерална хипотеза нашег истраживања која је гласила „саслушање је основна, битна примена правног поступка у прибављању потребних података“ у целини доказана, чиме су остварени главна сврха и циљеви израде докторске дисертације на предметну тему.

Препоруке за даља истраживања предметне теме

Што се тиче препорука за даља истраживања предметне теме дисертације, оне би се огледале у следећем:

- уважавајући стечено искуство, даљим истраживањима предметне теме треба приступити као изузетно сложеном процесу;
- предмет дисертације нужно је мултидисциплинаран и потребно је сагледавати га са аспекта поља друштвено-хуманистичких наука, пре свега, правних наука и ужих научних области кривичноправних, грађанскоправних и управноправних наука, тежишно научних дисциплина кривичног и кривично процесног права, грађанског и грађанско процесног права, ванпарничног и извршног права, стварног, породичног и наследног права, као и управног и управног процесног права, те је из наведених разлога потребно формирати шири истраживачки тим за обраду овако сложене и интердисциплинарне теме;
- неопходно је продубити постојећа научна сазнања и допунити резултате предметног теоријског истраживања емпиријским сазнањима стеченим у правном процесу;
- како би резултати истраживања до којих се дошло у овој докторској дисертацији допринели потпунијем сагледавању судске праксе саслушања у правном процесу, потребно је израдити серију научних и стручних чланака и изложити их научној критици стручне јавности;
- полазећи од сложености и мултисциплинарности истраживања предметне теме ове докторске дисертације, све сугестије и критике стручне и научне јавности поводом њеног садржаја добродошле су и пожељне. Свака конструктивна и добронамерна критика текста дисертације биће третирана с највећом пажњом и даљем научноистраживачком раду аутора докторске дисертације.

СПИСАК КОРИШЋЕНЕ И КОНСУЛТОВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

А. Енциклопедије и лексикографски речници

1. Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1991.
2. *Војна енциклопедија*, друго издање, ВИЗ, Београд, 1974.
3. *Енциклопедијски енглеско-српскохрватски речник* (II), Просвета, Београд, 1974.
4. *Економски лексикон*, „Савремена администрација“, Београд, 1975.
5. *Филозофски рјечник*, уредник Владимир Филиповић, МХ, Загреб, 1965.
6. Кривокапић Борис, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник“, Београд, 2010.
7. *Лексикон безбедности*, уредник Обрен Ђорђевић, Привредапублик, Београд, 1989.
8. *Мала енциклопедија политичке културе*, „Савремена администрација“, Београд, 1993.
9. *Орџа енциклопедија*, IX том, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1981.
10. *Социолошки лексикон*, „Савремена администрација“, Београд, 1982.
11. *Политичка енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1975.
12. *Правна енциклопедија*, „Савремена администрација“, Београд, 1979.
13. *Правна енциклопедија I*, „Савремена администрација“, Београд, 1989.
14. *Правна енциклопедија II*, „Савремена администрација“, Београд, 1989.
15. *Concise Oxford Dictionary*, Ninth edition, Clarendon Press, Oxford, 1997.

Б. Монографије, књиге и уџбеници

1. Алексић Живоин, Шкулић Милан, *Криминалистика*, „Досије“, Београд, 2009.
2. Аћимовић Михајло, *Психологија злочина и суђења*, „Савремена администрација“, Београд, 1987.
3. Аћимовић Михајло, *Увод у психологију кривичног поступка*, Савремена администрација, Београд, 1980;
4. Атанацковић Д., *Кривично право, посебни део*, Привредна штампа, Београд, 1981.
5. Бејатовић Станко, *Кривично процесно право – Ток редовног кривичног поступка*, Култура, Београд, 1995.
6. Бошковић Мићо, *Криминалистичка методика*, Полицијска академија, Београд, 1998.
7. Visković Nikola, *Jezik prava*, „Naprijed“, Zagreb, 1989.
8. Васиљевић Тихомир, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, „Савремена администрација“, Београд, 1981.

9. Водинелић Владимир, Алексић Живоин, *Криминалистика*, „Информатор“, Загреб, 1990.
10. Водинелић Владимир, *Криминалистика – откривање и доказивање*, Други том, Факултет за безбедност и друштвену самозаштиту, Скопље, 1985.
11. Водинелић Владимир, *Криминалистика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996.
12. Вучинић Станка, Буквић Бисерка, Поповић-Кустудић Љубинка, *Општи управни поступак*, Приричник, Управа за кадрове, Подгорица, 2006.
13. Вуковић Светислав, *Коментар Закона о општем управном поступку и Закона о управним споровима – треће измењено издање (са судском праксом, обрасцима и регистром појмова)*, „Службени гласник“, бр. 30, 2010.
14. Грубач Момчило, *Кривично процесно право – Процесне радње*, књига друга, „Службени гласник“, Београд, 1996.
15. Грубач Момчило, *Кривично процесно право*, четврто издање, Организација за правну едукацију и културу права „Пројурис“, Београд, 2009.
16. Данић Радмила, *Испитивање окривљеног у кривичном поступку*, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, 2001.
17. Делић Наташа, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, „Досије“, Београд, 2003.
18. Делић Наташа, *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, скрипта, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008.
19. Димитријевић В. Драгољуб, *Кривично процесно право*, Научна књига, Београд, 1987.
20. Ђурђић Војислав, *Кривично процесно право – ток кривичног поступка*, Правни факултет, Универзитета у Нишу, Ниш, 1998.
21. Сахати Ејуп, *Сведок и његов исказ као доказ у кривичном поступку (докторска дисертација)*, Универзитет у приштини, Правни факултет, Приштина, 1990.
22. Зупанчић Боштјан, *Казенско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Љубљани, Љубљана, 1988.
23. Игњатовић Ђорђе, Шкулић Милан, *Организовани криминалитет*, Правни факултет, Београд, 2010.
24. Илић Горан, *Границе испитивања првостепене кривичне пресуде (докторска дисертација)*, Правни факултет, Београд, 2001.
25. Јакшић А., *Грађанско процесно право*, Правни факултет, Универзитета у Београду – Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2013.
26. Јасперс К., *Општа психопатологија*, Просвета: Савремена администрација, Београд, 1978.

27. Јанојлић Славица, Станојчић Гордана, *Коментар Закона о општем управном поступку – судска пракса, подзаконска акта, регистар појмова*, “Службени гласник РС”, бр. 30, 2010. Јекић Загорка, *Докази и истина у кривичном поступку*, Правни факултет – Центар за публикације, Београд, 1989.
28. Јекић Загорка, *Кривично процесно право*, „Димитрије Давидовић“, Смедерево : Београд, 2003.
29. Јованчевић Недељко, *Ново кривично процесно право (сходно Законику о кривичном поступку од 2011)*, „Досије студио“, Београд, 2015.
30. Касезе, А., *Међународно кривично право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.
31. Кеча Р., *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета : Службени гласник, Београд, 2010.
32. Кеча Ранко, *Грађанско процесно право*, прво издање, „Службени гласник“, Београд, 2009.
33. Кеча Ранко, *Арбитражни споразум*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1999.
34. Кеча Ранко, *Грађанско процесно право*, Приручник за полагање правосудних испита, Правни факултет Универзитета у Београду и „Службени гласник“, Београд (прво издање 2009, друго измењено и допуњено издање 2010).
35. Кнежевић Саша, *Практикум за кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2006.
36. Комисаров Владимир, *Вазимодјејствије међународног и сравнителног уголовног права*, “Городец“, Москва, 2011.
37. Комисаров Владимир, *Уголовно право Русије*, Московски државни универзитет „Ломоносов“, Москва, 2011.
38. Комисаров Владимир, *Системност в уголовном праве*, Московски државни универзитет „Ломоносов“, Москва, 2007. Крапац Давор, *Казнено процесно право, Прва књига: Институције*, „Народне новине“, Загреб, 2015.
39. Крачфид Д. Р.С., *Елементи психологије*, „Научна књига“, Београд, 1973.
40. *Кривокапић Борис*, *Актуелни проблеми међународног права*, „Службени гласник“, Београд, 2011.
41. Крајински Никола, *Криминална психологија*, Криминалистички институт Правног факултета, Београд, 1934.
42. Кулић Мирко, *Кривично право*, (коаутор), Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2014.

43. Кулић Мирко, *Управно право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2012.
44. Кулић Мирко, *Пореско право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2012.
45. Кулић Мирко, *Управно право*, Мегатренд универзитет, Београд, 2010.
46. Кулић Мирко, *Пореско процесно право*, Мегатренд универзитет, Београд, 2007.
47. Кулић Мирко, *Елементи кривичног права и кривичног поступка*, Виша пословна школа, Београд, 1996.
48. Лазин Ђорђе, *Посебни и помоћни кривични поступци*, Култура, Београд, 1996.
49. Лилић Стеван, *Управно право / Управно процесно право*, Правни факултет, Београд, 2012.
50. Лилић Стеван, *Управно право*, Савремена администрација, Београд, 2004.
51. Лукић Радомир, Кошутић П. Будимир, *Увод у право*, деветнаесто издање, Службени лист СЦГ, Београд, 2003.
52. Лукић Радомир, *Методологија права*, „Научна књига”, Београд, 1983.
53. Luchary Robert, *Veštine zastupawa u krivičnom postupku*, American Bar Association Rule of Law Initiative i Partneri za demokratske promene Srbija, Beograd, 2013.
54. Марић Ј., Лукић М., *Правна медицина*, Ј. Марић, Вагех, Београд, 1998
55. Марковић Михајло, *Дијалектика теорије значења*, БИГЗ, Просвета, ЦКС, Београд, 1994.
56. Марковић Михаило, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
57. Марковић Михаило, *Критика друштвених наука*, БИГЗ, „Генекс штампа”, Београд, 1994.
58. Марковић Бранислав, *Положај и улога странке у управном поступку*, „Привредни преглед“, Београд, 1997.
59. Марковић Божидар, *Уибеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, „Народна Штампариија“, Београд, 1930.
60. Матовски Никола, *Казнено процесно право, Посебни дел*, Скопје, 2004.
61. Милић Ненад, *Криминалистички и кривичнопроцесни аспекти саслушања осумњиченог од стране полиције*, магистарски рад, Полицијска академија, Београд, 2006.
62. Милић Ненад, *Полицијско саслушање осумњиченог*, Полицијска академија, Београд, 2006.
63. Милић Ненад, *Саслушање осумњиченог у кривично-процесним законодавствима појединих европских земаља (Hearing of Suspect in Criminal Proceedings Legislations of Individual European Countries)*, Удружење за кривично право и криминологију

- Србије и Црне Горе и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2004.
64. Милошевић Станиша, *Перцепција, пажња, и моторна активност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002.
65. Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, *Основи методологије политичких наука*, пето издање, „Службени гласник“, Београд 2013.
66. Милосављевић Славомир, Термиз Џевад, *Практикум из методологије политикологије*, Национална и универзитетска библиотека БиХ, Сарајево, 2000.
67. Миновић Миливоје, *Увод у науку о језику*, „Свјетлост“, Сарајево, 1980.
68. Огњеновић П. С., *Осећај и мера – о психофизичким основама сазнања*, Глас, Београд 1977.
69. Ного Срето, *Службено право*, Министарство образовања и науке Руске Федерације, Москва, 2012.
70. Ного Срето, *Судско право*, Мегатренд универзитет, 2010.
71. Павлов Стефан, *Наказателен процес на Народната Република Бугарија*, Особена част, Софија, 1997.
72. Peters Karl, *Strafprozess*, Ein Lehrbuch, Karlsruhe, 1953.
73. Палачковић Душица, *Грађанско процесно право*, Правни факултет, Крагујевац, 2004.
74. *Парнични поступак*, „Intermex“, Београд, 2013.
75. Петровић Здравко, Мујовић Зорнић Х., Schlesingerom P. *Фармацеутско право Србије* (Основе права и накнада штете од лекова), ЕСQX Беч–Ваљево, 2012.
76. Петровић Здравко, Мрвић Петровић Наташа, *Накнада нематеријалне штете*, „Службени гласник РС“, Београд, 2012.
77. Поповић Милијан, *Опита теорија права*, Књига I: Увод у теорију права (Онтогносеолошке претпоставке), Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2002.
78. Познић Боривоје, Ракић-Водинелић Весна, *Грађанско процесно право*, петнаесто измењено и допуњено издање, „Савремена администрација“, Београд, 1999.
79. Радуловић Драго, *Кривично процесно право*, Подгорица, 2002.
80. Радомир Д. Лукић, *Сабрана дела, Обавезујућа снага правне норме и проблем објективног права*, Први том, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, БИГЗ, Београд, 1995.
81. Ристић Живан, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1955.
82. Rechberger, Simotta, *Zivilprozessrecht*, 2000.
83. Rosenberg, Schwab, Gottwald, *Zivilprozessrecht*, 2004.

84. Симовић Миодраг, *Кривично процесно право*, друго измењено и допуњено издање, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007.
85. Симоновић Бранислав, *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Правни факултет, Крагујевац, 1997.
86. Singer, R. G. And Lafond, J. Q., *Criminal Law – Examples and Explanations*, Aspen law & Busines, New York, 1997.
87. Soyer Jean-Claude, *Droit penal et procedure penale*, Paris, 1977.
88. Stamp, F., *Die Wafriheit im Strafverfahren*, Nomes Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2002.
89. Станковић Гордан, *Грађанско процесно право*, Прва свеска, *Парнично процесно право*, осмо измењено и допуњено издање, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2010.
90. Станковић Гордана, Ранка Рачић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета Медитеран, Подгорица, 2010.
91. Станковић Гордана., *Грађанско процесно право*, Друга свеска, *Ванпарнично и извршно процесно право*, Удружење за грађанско процесно право и арбитражно право, Ниш, 2007. Станковић Гордана, *Старовић Боривој, Кеча Ранко, Петрушић Невена, Арбитражно процесно право*, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 1999 (друго издање 2002)
92. Стевановић Чедомир, Ђурђић Војислав, *Кривично процесно право – процесни субјекти – процесне радње*, Студентски културни центар, Ниш, 1998.
93. Стојановић Зоран, *Кривично право – општи део*, „Јустинијан“, Београд, 2004. Стојановић Зоран, *Коментар КЗ СРЈ, „Савремена администрација“*, Београд, 1999.
94. Строгович, М. С., *Курс советског уголовног процеса*, том I, Москва, 1968.
95. Строгович, М. С., *Курс советског уголовног процеса*, том II, Москва, 1970.
96. Scheb, J.M. and Scheb, J.M., *Criminal Law and procedure*, West/Wodsworth – onInternational Thomson Publising Company, Belmonst, Bonn, Boston, Washington, etc., 1999.
97. Станојчић Гордана, *Законик о кривичном поступку и Кривични законик са регистрима појмова*, прво издање, „Пословни биро“ Д.О.О., Београд, 2013.
98. Стојиљковић С., *Психијатрија са медицинском психологијом*, „Медицинска књига“, Београд–Загреб, 1984.
99. Stone M., *Cross-Examination in Criminal Trials*, Butterworths, London, 1988.
100. Тинтор Југослав, *Права одбране по новом ЗКП-у*, Београд, 2013.
101. Томићу Зоран, *Управно право*, Правни факултет, Београд, 1991.

102. Triva Siniša, Belajec Velimir, Dika Mihajlo, *Građansko procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1982.
103. Triva Siniša, Dika Mihajlo, *Građansko parnično procesno pravo*, sedmo izdanje, Pravni fakultet, Zagreb, 2005.
104. *Тужилачка истрага (објашњења, пракса и обрасци)*, Удружење за кривично право и криминологију Србије, Београд, 2014.
105. Угаловни кодекс Россиској Федерацији, *ИПК Парето – принт*, Москва, 2011.
106. Де Сосир Фердинанд, *Опита лингвистика*, Нолит, Београд, 1977.
107. Feješ Ištvan, *Savrtemeni kriminalitet i dokazno pravo*, Autor, (Temerin: Temerini Újság) Novi Sad, 2002.
108. Hall, D., *Criminal Law and Procedure*, Lawers Cooperative Publishing & Delmar Publishers INC, New York, 1992.
109. Hampton, C., *Criminal Procedure*, Third Edition, Sweet & Maxw, 1982.
110. Шипка, Милан: *Култура говора*, Институт за језик, Сарајево, 2006.
111. Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, осмо измењено и допуњено издање, Правни факултет, Београд, 2015.
112. Шкулић Милан, *Кривично процесно право (према Закону о кривичном поступку из 2011.године)*, Приручник за полагање правосудног испита, Правни факултет Универзитета у Београду и „Службени гласник“, Београд, 2014.
113. Шкулић Милан, Илић Горан, *Нови законик о кривичном поступку Србије – Како је пропала реформа, шта да се ради?*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2012.
114. Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду и „Службени гласник“, Београд, 2011.
115. Шкулић Милан, *Увиђај и криминалистичке верзије – верзије и увиђај у кривичном поступку*, Правни факултет, Београд, 1998.
116. Шкулић Милан, *Коментар закона о кривичном поступку*, „Службени гласник“, Београд, 2007.
117. Шкулић Милан, *Коментар закона о кривичном поступку*, „Службени гласник“, Београд, 2010.
118. Шкулић Милан, *Коментар закона о кривичном поступку Црне Горе*, Министарство правде Црне Горе и Мисија ОЕБС-а у Црној Гори, Подгорица, 2009.
119. Шешић Богдан, *Основи логике*, „Научна књига“, Београд, 1983.
120. Шешић Богдан, *Опита методологија*, „Научна књига“, Београд, 1971

В. Чланци у научним часописима и зборницима радова с научних скупова

121. Bram D. E. Canter, *Practice Pointers for Administrative Hearings Examination of Witnesses*, The Florida Bar Journal July, Florida, August 2010.
122. Благојевић Даниловић Александра, Петровић Бојан, *Корупција у правосуђу*, Зборник радова са II тематског међународног научног скупа „Право и изазови XXI вијека, I том (уредник Мирко Кулић), Брчко : Европски универзитет Брчко Дистрикт, 2014 (Бања Лука : Markos design&print studio).- 366 страна : графички приказ, табеле; 25 см, Брчко, 2014.
123. Благојевић Даниловић Александра, *Правна норма као одредба значења термина и појмова у правној и друштвеној комуникацији у 21. веку*, Зборник радова са I тематског међународног научног скупа „Право и изазови XXI вијека, I том (уредник Срето Ного), Брчко : Европски универзитет Брчко Дистрикт, 2013 (Бања Лука : Markos design&print studio).- 384 страна : графички приказ, табеле; 25 см, Брчко, 2013. Важић Синиша, *Саслушање сведока путем видео-конференцијске везе у домаћем и међународном праву*, Зборник радова са тематске међународне конференције „Примена међународног кривичног права у националним законодавствима, Удружење за међународно кривично право, Тара, 2005.
124. Vijay K. Bhatia, *Witness examination as interdiscursive practice*, Department of English, City University of HongKong, 2011.: in *World Englishes*, Vol. 30, No. 1.
125. *Водинелић Владимир*, *Процесуални и криминалистички проблеми са судовима и закључцима садржаним у исказу сведока*, Архив, 1/1991, Београд, 1991.
126. Gregory Durston, *Bad character evidence and non-party witnesses under the Criminal Justice*, The International Journal of evidence & proof, Kingston University, 2004.
127. Delmas M., Spenser J.R., *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, 2002.
128. Judge Tom Barber, *Restrictions on Lawyers Communicating with Witnesses During Testimony: Law, Lore, Opinions, and the Rule*, Trial Lawyers Forum, The Florida Bar Journal July, Florida, August 2009.
129. Jonathan Doak and Rebecca Huxley-Binns, *Anonymous Witnesses in England and Wales: Charting a Course from Strasbourg*, The Journal of Criminal Law, Strazburg, 2009, 73 JCL 508–529.
130. Jacqueline M. Wheatcrof, Sarah Woods, , *Effectiveness of witness preparation and cross-examination non-directive and directive leading question styles on witness accuracy and confidence*, The International Journal of Evidence & Proof, School of Psychology, University of Liverpool, UK, Liverpool 2010., 14 E&P 187–207.

131. Jill A. Alonzo1 and Sean M. Lane, Saying Versus Judging: Assessing Knowledge of Eyewitness Memory, *Applied Cognitive Psychology (Appl. Cognit. Psychol.)*, 24: 1245–1264, Published online 1 October 2009 in Online Library (wileyonlinelibrary.com) DOI: 10.1002/acp.1626.
132. Marcus T. Voccaccini, Ph.D., Trina Gordon, M.A., and Stanley L. Brodsky, Ph.D. Witness Preparation Training with Real and Simulated Criminal Defendants, *Behavioral Sciences and the Law*, 23, 2005.
133. Медар Сузана, *Опсег логике у тумачењу права*, Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 66, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2014.
134. Милић Ненад, *Симптоматска слика осумњиченог током процеса саслушања*, Безбедност, Теоријско-стручни часопис бр. 2/05, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2005.
135. Ного Срето, *Кривична одговорност у заштити животне средине*, Зборник радова са тематског научног скупа националног значаја „Економски аспекти еколошке политике“, Институт економских наука, Београд, 2012.
136. Ного Срето, *Изазови међународног кривичног права*, у: Ного Срето (ур.): Зборник са 12. тематског међународног научног скупа Удружења за међународно кривично право, Међународна кривична дела, Тара, 2013.
137. Ного Срето, *Односи власти и моћи*, у: Ного Срето (ур.): 13. Тематски међународни научни скуп Удружења за међународно кривично право, Злоупотреба моћи, „Intermex, Београд, 2014.
138. Ного Срето, *Кодификација међународних преступлений в статуте међународног угаловног суда*, Зборник радова са тематског међународног научног скупа, „Проблеми кодификации угаловног закона: история, современность будущее“, Москва, 2013.
139. Ного Срето, Система међународног угаловног права и справдливости, Далневосточниј федералниј универзитет, у: (ур. Александар Коробејев) Зборнику радова са тематског међународног научног скупа „Савремено кривично законодавство и стратегијски правци развоја руског кривичног права“, Владивосток, 2014.
140. Ного Срето, *Аљјанс между угаловними дејствијами организованног криминала и економическој властју*, у: (ур Владимир Комисаров) Зборнику радова са 9. руског конгреса кривичног права „Кривично право у епохи финансијско економских престапа“, Московскиј гасударствениј универзитет имени М.В Ломоносова, Москва, 2014.

141. Ного Срето, *Уголовно право и глобализација*, Зборнику радова са међународног тематског научног скупа “Уголовно–правовая охрана информационог пространства в условиях глобализации“, Екатеринбург, 2015
142. Ного Срето, *Конституција и уголовного права*, Зборник радова са тематског међународног научног скупа, „Конституционныe основы уголовной политики“, Астана, Казастан, 2015.
143. Ного Срето, Крећа Миленко, Relationship between the ICJ and the ICTY in Respect if the adjudiction of genicide, Research in the thematic collection of the international importance, The Seventh Session of the International Forum on Crime and Criminal Law in the Global Era, „Theory and Pract of Punishment in the Epoch of Globalization“, in: Paper Collection. (ur. Bingsong He). Beijing, China, 2015.
144. Новаковић Дејан, *Саслушање осумњиченог (кривичнопроцесни и криминалистички аспект)*, Ревивија за криминологију и кривично право, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Vo 45, бр. 3, Београд 2007.
145. Ophelia leslie¹, Susan Young, Tim valentine, & Gisli Gudjonsson, *Criminal barristers’ opinions and perceptions of mental health expert witnesses*, Goldsmiths College, London, UK and Institute of Psychiatry, King’s College, London, UK, 2007., 18(3).
146. Mandy Burton, Roger Evans and Andrew Sanders, *Vulnerable and intimidated witnesses and the adversarial process in England and Wales*, The International Journal Of evidence & Proof 11, Mančestar, 2007.
147. Ophelia Leslie, Susan Young², Tim Valentine, & Gisli Gudjonsson, *Criminal barristers’ opinions and perceptions of Mental health expert witnesses*, The journal of Forensic Psychiatry & Psychology, King’s College, London, UK, 2007; 18(3).
148. Петровић Здравко, *Одговорност здравствених установа за штете као последица лечења*, Војносанитетски преглед, ВМА, Београд, 2012.
149. Петровић Здравко, Чоловић Владимир, *Спорна питања регулисања стечаја осигуравајућих друштава у Србији и усклађивање са Директивом 2001/17/ЕЗ*, Европска ревија за право осигурања, број 4, 2015.
150. Радуловић Дарко, *Тужилачка истрага – погледи и дилеме*, Право и одговорност, Правни живот, Том I, Часопис за правну теорију и праксу, Удружење правника Србије, број 9, Београд, 2011.
151. Рачић Ранка, *Доказ саслушањем странака у парничном поступку*, Зборник радова 8. традиционалног научног скупа „Правнички дани проф. др Славко Царић, (ур. Маријана Дукић), Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија, Нови Сад, 2011.

152. Симовић Миодраг, *Квалификованост за свједочење свједока у кривичном поступку у Сједињеним Америчким Државама*, Правна ријеч бр. 23/2010, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2010.
153. Симић Илија, *Саслушање пред судом*, Зборник радова са научног скупа „Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића“ (ур. Бранислав Симоновић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке/Центар за кривично право, Полицијска академија, Београд, Виша школа унутрашњих послова, Земун, Крагујевац, 2004.
154. Симић Илија, *Давање лажног исказа*, Правни живот, 1991/5–7.
155. Соковић Снежана, *Нека спорна питања вештачења у кривичном поступку*, Зборник радова са научног скупа „Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића“, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу – Институт за правне и друштвене науке/Центар за кривично право, полицијска академија, Београд, Виша школа унутрашњих послова Земун, Крагујевац, 2004.
156. Sredojević Mirajana, „*The Concept Restriction and Mechanizms of Protection of Right to Life as a Supreme Human Right*“. Pricedings of Novi Sad Faculty of Law, 2014.
157. Стевановић Зоран, Играчки Јасмина, *Имплементација међународних стандарда у извршно кривично законодавство Србије*, Зборник радова са међународне тематске научне конференције (ур. Срето Ного), Удружење за међународно кривично право, Тара, 2012.
158. Svein Magnussena, Richard A. Wiseb, Abid Q. Rajad, Martin A. Saferc, Nell Pawlenkoc and Ulf Stridbeckd, *What judges know about eyewitness testimony: A comparison of Norwegian and US judges*, Psychology, Crime & Law, Vol. 14, No. 3, June 2008.
159. Сворцан Слободан, *Саслушање странака и суочење као докази у парничном поступку*, Бранич, часопис Адвокатске коморе Србије број 2, Београд, 1991.
160. Sylvia Ntube Ngane, *Witnesses before the International Criminal Court*, International Courts and Tribunals 8, University of Leeds, UK, 2009.
161. Табароши Светислав, *Језик у праву*, Зборник *Право и језик*, Универзитет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006.
162. Спасојевић Глигорије, *Саслушање прикривеног иследника као сведока*, Правни живот, бр. 9/2007, Београд, 2007.
163. Цмиљанић М. Бајо, *Саслушање странака као доказ у парничном поступку*, Судска пракса, месечни стручно-информативни часопис, бр. 7–8/2001, Пословна политика, Београд 2001.
164. Ћосић Филип, *Информативно саслушање странака*, Гласник адвокатске коморе у А.П. Војводини, број 1, Нови Сад, 1960.

165. Шкулић Милан, *Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања*, Теоријско-стручни часопис Безбедност бр. 3/05, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2005.

Г. Нормативно-правна документа, приручници, билтени и извиди

166. Билтен Врховног касационог суда бр. 1/2014 – Правна схватања Врховног суда Србије (1964–2009) I, Интермех, Београд, 2014.
167. Билтен Врховног касационог суда бр. 3/2014, Intermex, Београд, 2014.
168. Вештине заступања у кривичним поступцима, Приручник за адвокате, American bar Association Rul of Law Initiative, Партнери за демократске промене Србија, Београд, 2013.
169. Гузинов-Миловановић Невенка, *Техничко-тактички аспекти саслушања деце*, Безбедност, часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Београд година XXXIII, број 1, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 1991.
170. Даниловић Александра, *Језички основи термина и појмова у праву*, Мегатренд ревија, Вол. 12, No 1, 2015.
171. Делић Наташа, *Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект*, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, Часопис за правне и друштвене науке, Година II, бр. 2/2011, Источно Сарајево, 2011.
172. Делић Наташа, *Кривична одговорност странке за лажни исказ дат у парничном, ванпарничном, извршном и управном поступку*, Архив за правне и друштвене науке број 1–2, Београд, 2002.
173. Dent H. K., Stress as Factor Influencing Person Recognition in Identification Parades, Bulletin of the British Psychological Society, London 1977/XXX.
174. *Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода*, Рим, 4. новембра 1950.
175. *Законик о кривичном поступку* („Службени гласник“, Београд, 2009).
176. *Законик о кривичном поступку* („Сл. лист СРЈ“, бр. 70/2001 и 68/2002 и „Сл. гласник РС“, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – други закон, 49/2007, 20/2009 – други закон, 72/2009 и 76/2010)
177. *Законик о кривичном поступку* („Службени гласник РС“, бр. 72 од 28. 9. 2011, бр. 101 од 30. 12. 2011, бр. 121 од 24. 12. 2012, бр. 32 од 8. 4. 2013. и бр. 45 од 22. 5. 2013).

178. *Законик о кривичном поступку* („Службени гласник РС“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).
179. *Закон о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима* („Службени лист СФРЈ“, бр. 7/71).
180. *Закон о потврђивању Факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима* („Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/2001 од 27.6.2001).
181. *Закон о парничном поступку* („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).
182. *Закон о парничном поступку* („Сл. гласник РС“, бр.125/2004).
183. *Закон о ванпарничном поступку* („Сл. гласник СРС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – други закон, 85/2012, 45/2013 – други закон 55/2014, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – други закон).
184. *Закон о ванпарничном поступку* („Сл. гласник РС“, бр.25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 и бр.18/2005).
185. *Закон о извршењу и обезбеђењу* („Сл. гласнику РС“, бр. 106/2015).
186. *Закон о извршном поступку* („Сл. гласник РС“, бр.125/2004).
187. *Закон о општем управном поступку* („Службени лист СРЈ“, број 37/97 и 31/2001) и „Службени гласник РС“, број 30/2010).
188. *Закон о судским вештацима* „Службени гласник“, бр. 44/2010.
189. *Закон о управним споровима* („Службени гласник РС“, бр.111/2009).
190. *Закон о полицији* („Службени гласник РС“, бр. 101/2005; 63/2009), Одлука УС 92/2011).
191. *Закон о прекршајима*, („Сл. Гласник РС“, бр.101/2005, 116/2008, 111/2009 и 65/2013).
192. *Закон о службеној употреби језика и писма* („Службени гласник РС“, бр. 5/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05 и 30/10).
193. *Закон о посредовању – медијацији* („Сл. гласник РС“, бр.18/2005).
194. Извод из пресуде Савезног врховног суда, УЛ 597/58 од 7. фебруара 1958 – 183/58.
195. Јаневски А., Ракочевећ М., *Овлашћење или дужност странака да расправљају пред судом...*, Зборник радова *Владавина права и правна држава у региону*, Источно Сарајево, 2014.
196. *Кривични закон Републике Србије*, „Службени гласник“, бр. 85/05, Београд, 2005.
197. *Кривични законик* („Службени гласник“, Београд, 2009).
198. *Казнени закон Републике Хрватске* („Народне новине“, бр. 110/97).
199. *Кривични закон Босне и Херцеговине* („Службени гласник“, бр. 30/05, 53/06, 32/07 и 8/10).

200. Међународни пакт о грађанским и политичким правима, усвојен Резолуцијом 2200А (XXI) Генералне скупштине ОУН од 16. децембра 1966, а ступио на снагу 23. марта 1976.
201. Provisional Criminal Procedure Code of Kosovo, United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, Priština, 2003.
202. Code of Criminal Procedure, (Amendment) Bill, 2010.
203. The Code of Criminal Procedure (Amendment) Act, 2008.
204. Решење Апелационог суда у Београду Кж 1624/12 од 26. јуна 2012,
205. Решење Вишег суда у Београду, К. бр. 50/20 од 11. априла 2012.
206. Решење Вишег суда у Београду, К. бр. 50/20 од 11. априла 2012.
207. Извод из пресуде Савезног врховног суда, УЛ 597/58 од 7. фебруара 1958 – 183/58.
208. Савезни Врховни суд (у даљем току СВС), Уж.7329/64 од 19. 12. 1964.
209. Савезни врховни суд, У бр.10551/65 од 18. 4. 1966.
210. Ставови судија Вишег суда у Београду изнешени у правним схватањима о припремном рочишту о главном претресу усвојеним на заједничким седницама Посебног одељења за организовани криминал и Одељења за ратне злочине, одржаним у децембру 2011. и у току 2012. године ([http://ingpro.propisi.net/dokumentWebClijent/ingpro.webclient.Main/ShowDokument ...](http://ingpro.propisi.net/dokumentWebClijent/ingpro.webclient.Main/ShowDokument...)).
211. Статут Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, Међународни суд за кривично гоњење особа одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991, Хаг, 2009.
212. Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда (“Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 5/2001 од 27.6.2001).
213. Устава РС, (“Службени гласник РС”, бр. 98/2006).
214. Правила поступка и докази за Међународни кривични суд, Београд, 2003.

Д. Интернет сајтови

<http://www.vrhovni.sud.srbija.yu>
<http://www.sudije.org.yu>
<http://www.advokatska-komora.co.yu>
<http://www.mpravde.sr.gov.yu>
<http://www.echr.coe.int/echr>
<http://www.mps.org.yu>
<http://www.pcsrbija.org.yu>
<http://www.icl.org.yu>

<http://forum.mojopravo.net>

<http://dns.pravo.hr>

www.echr.coe.int

www.mpil.de/shared/data/pdf/pakistan_code_of_criminal_procedure.pdf.